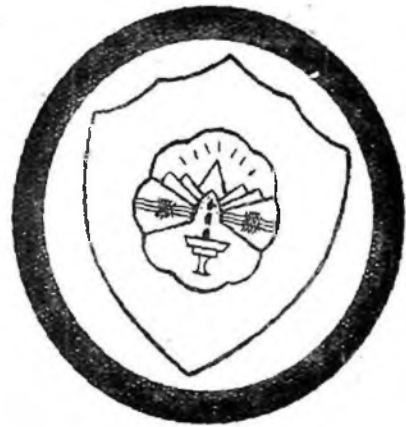

କର୍ତ୍ତବ୍ୟତା

ସମ୍ପାଦକ :
ପଦ୍ମାବତୀ ଚୌଧୁରୀ
୩୬ଶ ସଂଖ୍ୟା
୧୯୮୨ ବ୍ଦ

জন্ম : ৯ মে, ১৯৪৪ মৃত্যু : ৪ জুলাই, ১৯৬০
আমাব কলেজৰ ছাত্ৰাবাসত হোৱা পুলিচৰ গুলী চালনাত মৃত্যু
বৰণ কৰা ২য় বাৰ্ষিকৰ ছাত্ৰ ভবঞ্জিত বৰপূজাৰী ।

ঃ এই সংখ্যাত আছে ঃ

১) সনসাময়িক অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ বৈশিষ্ট্য	: ১ :	ডঃ সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা
মইনামতী	: ৬ :	হেমেন্দ্ৰ কুমাৰ গগৈ
২) বিজ্ঞানত দৰ্শন	: ১৭ :	অধ্যাপিকা সৰ্বোজ দত্ত
অবগ্য আৰু উবা	: ২০ :	অধ্যাপক নৱকান্ত বৰুৱা
বনশ্ৰী : বশিষ্ঠৰ	: ২২ :	ভূশীল শৰ্মা
এই বসন্ত : এই শীত	: ২৫ :	হৰেকৃষ্ণ ডেকা
সীমান্তৰ চিঠি	: ২৬ :	বিজ্ঞান লাল চৌধুৰী
পৃথিৱী, তোমাৰ কাহিনী	: ২৭ :	শ্যামাপ্ৰসাদ শৰ্মা
ছীৱন তৃষ্ণা	: ২৯ :	শশীধৰুণ নাথ
৩) ভাষা আৰু কৌটিল্য	: ৩৩ :	নলিনী বগুন শৰ্মা
সন্ধি	: ৩৭ :	মামণি গোস্বামী
আবিকাৰ	: ৪৫ :	দেবেন শইকীয়া
কদম্বী	: ৫৭ :	শচীন বৰুৱা
শংকৰী সাহিত্যত অলংকাৰ	: ৬২ :	জ্যোতিপদ চৌধুৰী
মন পৰ্য্যবত প্লাৱন নামে	: ৬৮ :	কৃষ্ণানন্দ দাস
বেজবৰুৱা আৰু আমি	: ৭৪ :	লক্ষীন্দ্ৰ হাজৰিকা
উবঞ্জিত ববপুজাবী	: ৭৭ :	—
সম্পাদকীয়	: ৭৯ :	—

‘ফর্ম’

শিল্পী : হেনস্ত বিশ

সমসাময়িক অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ বৈশিষ্ট্য

এটি সমীক্ষা

ডঃ সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্ম্মা

সবভাগ ভাৰতীয় ভাষাৰে গদ্য সাহিত্যৰ আতি
গুৰি বিচাৰিলে ইংৰাজৰ ভাৰত আগমনৰ পূৰ্বলৈ
পম খেদি যাব নেলাগে। অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ
ক্ষেত্ৰত কিন্তু এইটো উল্লেখযোগ্য কথা যে আমাৰ
গদ্য সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী চাৰি শ বছৰীয়া পুৰণি।
অৱশ্যে প্ৰাক ইংৰাজী যুগৰ অসমীয়া গদ্য
সাহিত্য আৰু উনৈশ শতিকাৰ আৰম্ভণিবপৰা
প্ৰচলিত গদ্য সাহিত্যৰ পাৰ্থক্য বহুতো।

১৮৩৬ চনত অসমৰ মাটিত পদাৰ্পন
কৰা খ্ৰীষ্টীয়ান মিছনেৰীসকলেই আধুনিক অসমীয়া
সাহিত্যৰ পাতনি মেলে। মিছনেৰীসকলে খ্ৰীষ্ট
ধৰ্মৰ আচৰণ বিধি আদি বাখ্যা কৰি সৰল
গদ্যত কেইখনমান কিতাপ লিখি প্ৰকাশ কৰে।
মিছনেৰীসকলৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য আছিল অসমীয়া
ভাষাৰ মাধ্যমেদি তেখেতসকলৰ ধৰ্মৰ প্ৰচাৰ
কৰা আৰু সেই উদ্দেশ্যকে সাৰোগত কৰি
তেওঁলোকে গোটেই বাইবেলখনৰে অসমীয়া অনুবাদ
গদ্যলৈ অনুবাদ কৰাৰ উপৰিও বুৰঞ্জী, ভূগোল
আৰু প্ৰকৃতি বিজ্ঞান সম্পৰ্কেও কেইবাখনো গদ্য
পুথি ৰচনা কৰি প্ৰকাশ কৰিছিল। মিছনেৰী-
সকলৰ সাহিত্য ৰচনাৰ কামত সহায় কৰিবলৈ
সেই সময়ত আনন্দৰাম চেৰিকিয়াল ফুকন প্ৰমুখ্যে
কেইজন মান শিক্ষিত অসমীয়া ডেকা ওলায়,
আৰু এওঁলোকেই এনেদৰে আধুনিক অসমীয়া
গদ্য সাহিত্যক দৃঢ় ভেটিত প্ৰতিষ্ঠা কৰাত
বৰঙণি যোগায়।

মিছনেৰীসকলে পুৰ অসমৰ কথিত উপ-
ভাষাক তেওঁলোকৰ সাহিত্য-ৰচনাৰ মাধ্যম স্বৰূপে
লৈছিল। আহোমসকলৰ ৰাজত্বৰ শেষ কাল
ছোৱাত লিখা বুৰঞ্জী সমূহৰ গঢ়ও এই অঞ্চলৰ
কথিত ভাষাৰ ওপৰত ভেটি কৰি লিখা হৈছিল।
মিছনেৰীসকলে তেওঁলোকৰ গঢ়-ৰচনা সমূহৰ
মাধ্যম-স্বৰূপে এই কথিত ভাষাকে কোনো
সালসলনি নোহোৱাকৈ গ্ৰহণ কৰিছিল। তেওঁ-
লোকে ব্যৱহাৰ কৰা বানান পদ্ধতিয়ে তিনিটা
শ'বৰ্ণ, প্ৰথম চ আৰু দ্বিতীয় ছ, হ্ৰস্ব দীৰ্ঘৰ,
মাজত উচ্চাৰণ কোনো কোনো বিভেদ নথকা
কথিত উপভাষাৰ ৰীতিকে তেওঁলোকে তিনিটা
শ'ৰ ভিতৰত কেৱল দন্ত্য স, চ ছ ৰ ভিতৰত
কেৱল চ, দীৰ্ঘ ই আৰু উ পৰিহাৰ কৰি
লিখোঁতেও অনুসৰণ কৰিছিল। তেওঁলোকে
সেয়ে লিখিত আভাষাত বৰ্ণমালাৰ শ
বৰ্ণ আৰু তালব্য চ, ছৰপৰা মাথোন এটাকৈ
বৰ্ণ গ্ৰহণ কৰিছিল। ঙ্গ ৰ সলনি হ্ৰস্ব ই ব্যৱহাৰ
কৰিবলৈ বেছি ভাল পাইছিল। কথিত ভাষাৰ
ঠাঁচৰ অনুকৰণত যুক্ত ব্যঞ্জনবোৰৰ মাৰ্জত :

কঙ্কাক্ট কঙ্কনেটচুবাবক : স্বববৰ্ণ সংযুক্ত কবি সেইবোৰ সুকীয়াতৈ লিখিছিল।

উনৈশ শতিকাৰ আগভাগৰ, আনন্দৰাম বসু যুত্যাঞ্জয় বিদ্যালয়ৰ, কেবী আৰু মাৰ্চমেন আদি বঙ্গালী গল্প লিখকসকলৰ দৰে, অসমৰ মিছনেৰী লিখক আৰু তেওঁলোকৰ সহযোগী অসমীয়া লিখকসকলৰ বচনা, সংস্কৃত শকাৱলী আৰু সমাসেৰে গধুৰ হৈ পৰা নাছিল। অসমৰ এই চাম লিখকৰ বচনাত অপ্ৰচলিত সংস্কৃত শব্দ দীঘল সমাস আৰু আলঙ্কাৰিক প্ৰকাশ ভঙ্গীৰে ভৰপূৰ প্ৰাচীন সংস্কৃত শব্দ, দীঘল ঠাঁচ নাছিল। মিছনেৰীসকলৰ গল্পশৈলীত আচলতে কথিত আৰু লিখিত ভাষাৰ প্ৰাৰ্থক্য নাছিল বুলিয়েই কব পাৰি। কিন্তু বচনাবীতি সৰল, পোনপটীয়া আৰু বস্তু নিষ্ঠ হোৱা সত্বেও মিছনেৰীসকলৰ গল্প বচনাক নিভাঁজ বা জতুৱা ঠাঁচৰ অসমীয়া বুলিব নোৱাৰি। বিদেশী আছিল কাৰণেই বোধ হয় অসমীয়া শকাৱলীৰ জতুৱা ঠাঁচ ব্যৱহাৰ প্ৰণালী বিশুদ্ধ ঋণ্ড বাক্যৰ প্ৰয়োগ, আৰু অসমীয়া ভাষাৰ বাক্য বিস্তাৰৰ বিশেষত্ববোৰ, তেওঁলোকে আয়ত্ত কৰিব নোৱাৰিলে। ভাষাৰ বাস্তৱিক বিশেষত্ববোৰ তেওঁলোকে আয়ত্ত কৰিছিল যদিও, লগত তেওঁলোকে নিগূঢ়ভাবে পৰিচিত হব নোৱাৰিছিল। সেয়ে তেওঁলোকৰ অসমীয়া বাক্য বচনাত, শব্দ সমূহৰ প্ৰয়োগ বা বিস্তাৰত বহুতো সময়ত ইংৰাজী ভাষাৰ বাক্য বিস্তাৰৰ প্ৰভাৱ সুস্পষ্টভাৱে পৰিলক্ষিত হৈছিল। কিন্তু গল্পৰ এনেবোৰ ক্ৰটি থকা সত্বেও এইটো স্বীকাৰ নকৰি নোৱাৰি যে ধৰ্ম আৰু ধৰ্ম নিৰপেক্ষ ভাব আদৰ্শ আৰু চিন্তা প্ৰকাশ কৰিবলৈ কথিত উপভাষাক ভেটি কৰি গঢ় দিয়া গল্প ৰীতি ব্যৱহাৰ কৰাৰ প্ৰশংসা উনৈশ শতিকাৰ মাজভাগৰ এই মিছনেৰীসকলৰেই প্ৰাপ্য।

মিছনেৰীসকলৰ পৰৱৰ্তী অসমীয়া সাহিত্যিক সকলৰ ভিতৰত লেখতলবলগীয়া আছিল হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱা। আধু-

নিক অসমীয়া গল্প ৰীতিক এটি স্থায়ী ৰূপ দিওঁতা আৰু সংস্কাৰ সাধোতা-হিচাবে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ নাম অসমীয়া বাইজে চিৰকাল স্মৰণ কৰিব। তেখেতে মিছনেৰীসকলে গ্ৰহণ কৰা শিথিল বানান পদ্ধতিক সংস্কৃত ভাষাৰ বানান পদ্ধতিৰ আদৰ্শত সংশোধিত কৰে। তেখেতে ব্যাকৰণৰ নিয়মাৱলী সমূহকো পদ্ধতিভুক্ত কৰে আৰু মিছনেৰী সকলে বচনাত ব্যৱহাৰ কৰা কিছু পৰিমাণে যুক্তিহীন আৰু অস্থায়ী বাক্য-বিস্তাৰ পদ্ধতিক এটি স্বাভাৱিক আৰু স্থায়ী ৰূপ দিয়ে। এনেদৰে যোৱা শতিকাৰ সপ্ত দশকৰ ভিতৰত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ বচনাবোৰত অসমীয়া গল্পৰ এটি শুদ্ধ ৰূপ প্ৰকাশ পায়। কিন্তু সংস্কৃত ভাষাৰ বানান পদ্ধতিৰ প্ৰচলন আৰু ব্যৱহাৰৰ প্ৰতি ধাউতি থকা সত্বেও হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই অসমীয়া গল্প বচনাত সংস্কৃত শকাৱলী আৰু প্ৰকাশ ভঙ্গী প্ৰয়োগ কৰাৰ পৃষ্ঠপোষকতা নকৰিলে। তেখেতে অসমীয়া গল্পত ঘৰুৱা শব্দ, ঋণ্ডবাক্য আৰু নিভাঁজ জতুৱা ঠাঁচ ব্যৱহাৰ কৰাৰ ওপৰত-ওপৰত দিছিল আৰু অসমীয়া ভাষাক সংস্কৃতীয়া কৰাৰ প্ৰচেষ্টাক উৎসাহ নিদিছিল। বৰুৱাই নিজেই যিমানদূৰ সম্ভৱ তৎসম শকাৱলী ব্যৱহাৰ নকৰি ঘৰুৱা ঠাঁচ আৰু অনিভাজ অসমীয়া শকাৱলী ব্যৱহাৰ কৰিছিল। তেখেতৰ পিছৰ চাম লিখকে সাহিত্যিক জীৱন আৰম্ভ কৰিছিল যোৱা শতাব্দীৰ শেষ দশকত আৰু তেওঁলোকে সাহিত্য ক্ষেত্ৰত ইংৰাজী সাহিত্যৰ বোমাৰ্শিক ভাবৰ পুনৰুত্থানৰ বৈশিষ্ট্য সমূহৰ প্ৰচলন কৰিলে। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা প্ৰমুখ্যে এই চাম লিখকে বৰ্ত্তমান শতাব্দীৰ চতুৰ্থ দশকলৈ অসমীয়া সাহিত্যলৈ বৰঙণি যোগাই আহিছিল। এখেত সকলে ওৱৰ্ভৰচৰ্খে কবিতাৰ ভাষা সম্পৰ্কে দিয়া নিৰ্দ্দেশ অকল অসমীয়া কবিতা বচনাত প্ৰয়োগ কৰাৰ চেষ্টা কৰি এৰা নাছিল। গল্প বচনাতো সেই নীতিৰ প্ৰয়োগ কৰিছিল। মাথোন কবি বঘুনাথ চৌধাৰী এই সকলৰ ব্যতিক্ৰম।

চৌধাৰী দেৱৰ কবিতা সংস্কৃত শকাৱলীৰে ভৰপূৰ ।
লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাক তেখেতৰ গদ্য ৰচনাৰ
বীতিৰ ফালৰপৰা হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ প্ৰত্যক্ষ
সাহিত্যিক উত্তৰাধিকাৰী বুলি কব পাৰি ।

অসমীয়া লিখকসকলে সংস্কৃত শকাৱলীৰ
প্ৰয়োগ আৰু আলঙ্কাৰিক প্ৰকাশ ভঙ্গীৰ ব্যৱহাৰৰ
পৰা বিৰত থকাৰ কাৰণ কিছু পৰিমাণে মনস্তত্ত্ব-
মূলক আৰু আংশিক ভাৱে প্ৰয়োজনমূলক :
Utilifation : । ১৮৩৬ চনত অসমীয়া ভাষাক
আইন আদালত আৰু স্কুল সমূহৰপৰা
ওফৰাই তাৰ ঠাইত বঙালীৰ প্ৰচলন কৰা
হৈছিল । মিছানাৰীসকলৰ আৰু স্বদেশপ্ৰেমী
অসমীয়া ডেকাসকলৰ আশাস্থীয়া প্ৰচেষ্টাত যেনিবা
১৮৭৩ চনত অসমীয়া ভাষাই আকৌ ন্যায্য স্থান
অধিকাৰ কৰিলে । কিন্তু পিছতো অসমীয়া
ভাষাৰ এই পুনৰসংস্থাপনৰ বিৰুদ্ধে আন্দোলন
শাম কটা নাছিল আৰু অসমীয়া ভাষাক বঙালীৰ
এটি শাখা বা অপভ্ৰংশ হিচাবে প্ৰমাণ কৰাৰ
অপচেষ্টা চলি আছিল । অৱশ্যে এনে আন্দোলন
আৰু অপচেষ্টা ফলৱতী নহ'ল । অসমীয়া সাহি-
ত্যিকসকলে সেয়েহে ইচ্ছাকৃতভাৱে অসমীয়া
ৰচনাবলীত ঘৰুৱা ঠাঁচৰ ব্যৱহাৰ কৰিছিল ;
জানোচা সংস্কৃত শকাৱলী আৰু প্ৰকাশভঙ্গীৰ
প্ৰয়োগে অসমীয়া ভাষাক বঙালীৰ ওচৰহে
চপায় । এই লিখকসকলে তেখেতসকলৰ ৰচনাত
ঘৰুৱা ঠাঁচ আৰু নিৰ্ভাজ বীতি প্ৰয়োগ কৰাৰ
আন এটি উদ্দেশ্য আছিল ৰচনাসমূহক সদৌ
বাইজৰ বোধগম্য কৰা, কাৰণ সৰহভাগ লোকৰে
সংস্কৃত ভাষাৰ লগত পৰিচয় নাছিল ।

পুৰণি সংস্কৃত বীতিপ্ৰয়োগৰ পৰা এনেদৰে
ফালৰি কটাৰ ফলত অসমীয়া ভাষাই নিঃসন্দেহে
শক্তিশালী চুবুৰীয়া ভাষাৰ দাবী ওফৰাই নিজস্ব
বৈশিষ্ট্য ৰক্ষা কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল । কিন্তু
এই ঘৰুৱা ঠাঁচৰ ভাষাই সকলো ধৰণৰ ভাৱ-
ভঙ্গী প্ৰকাশ কৰিবলৈ সম্পূৰ্ণ সমৰ্থ নাছিল ।
নিৰ্ভাজ কথিত ভাষাত লিখা গদ্য ৰচনা সমূহত

দৈনন্দিন জীৱনৰ অভিজ্ঞতাসমূহক প্ৰকাশ কৰাত
অৱশ্যে অসুবিধা নাছিল । সেয়েহে মিছানাৰী
সকলে পোনতে ব্যৱহাৰ কৰা কথিত ভাষা,
হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ দ্বাৰা শোধিত আৰু স্থায়ীৰূপ
প্ৰাপ্ত হৈ, লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা আৰু আন
সাহিত্যিক সকলৰ দ্বাৰা উদাৰ ভাবে ব্যৱহাৰ
হোৱাৰ পিছত, দেখা গ'ল যে সূক্ষ্ম আৰু দাৰ্শনিক
চিন্তা আদি প্ৰকাশ কৰাৰ মাধ্যম হিচাবে কিন্তু
এই গদ্য কাৰ্য্যকৰী নহয় । লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই
অসমীয়া জতুৱা ঠাঁচৰ আৰু ঘৰুৱা শকাৱলীৰ
প্ৰয়োগ বীতিক তেখেতৰ তীব্ৰ হাস্য আৰু
ব্যঙ্গৰসত সিজ কৰি এক অপূৰ্ব প্ৰকাশ ভঙ্গীৰ
গদ্য ৰচনা কৰিছিল সঁচা, কিন্তু এই কথিত
ভাষাৰ নিৰ্ভাজ গদ্যই সূক্ষ্ম অহুভূতি আৰু
আৰু জীৱনৰ দাৰ্শনিক চিন্তাৱলীক প্ৰকাশ কৰাত
কিমান কৃতকাৰ্য্য হব পাৰিলেহেঁতেন সেই বিষয়ে
সন্দেহৰ খল আছে ।

উনৈশ শতাব্দীৰ শেষ ভাগৰ আৰু বিংশ
শতাব্দীৰ আৰম্ভণিৰ অসমীয়া লিখকসকলৰ কথিত
ভাষাৰ লগত সামঞ্জস্য ৰাখি এটি নিৰ্ভাজ
ঘৰুৱা অসমীয়া পদ্ধতিৰ গদ্য ৰচনা কৰাৰ বাবে
উদগনি দিয়া সংৰক্ষণশীল মনোভাৱৰ প্ৰভাৱ বৰ্ত্তমান
শতাব্দীৰ ডেকা লিখকসকলৰ ওপৰত লাহে
লাহে কমি আহিবলৈ ধৰিলে । এই পিছৰ
চাম লিখকে তেওঁলোকৰ আগৰ চাম লিখকৰ
ৰচনা বৈশিষ্ট্য অৰ্থাৎ ঠাঁচৰ, বীতিৰ প্ৰয়োগ,
প্ৰায় একেৰাৰে এৰি পেলালে । এওঁলোকে
সংস্কৃত শকাৱলী আৰু প্ৰকাশ ভঙ্গী মুকলি
ভাবে অসমীয়াত প্ৰয়োগ কৰিবলৈ ধৰিলে, কিছুমানে
তেওঁলোকৰ ৰচনা অতিৰিক্ত অপ্ৰচলিত ৰচনা
মূলক সংস্কৃত শব্দ প্ৰয়োগৰ ভাষা কিছুদূৰ
আঁচহুৱা কৰি পেলালে । সমসাময়িক বঙালী
গদ্যয়ো এওঁলোকৰ ওপৰত বুজন পৰিমাণে
প্ৰভাৱ পেলালে । বৰ্ত্তমান সময়ত, সমসাময়িক
অসমীয়া গল্পৰ ওপৰত ইংৰাজী ভাষাৰ প্ৰভাৱ
বহুতো বেছি হৈছে ।

এই প্ৰভাৱ, বাক্য বিন্যাসতকৈ প্ৰকাশভঙ্গীতহে বেছি স্পষ্টকৈ দেখা যায়। যদিও ইংৰাজী আৰু অসমীয়া বাক্য-বিজ্ঞানৰ প্ৰকৃতি বিশ্লেষণ মূলক তথাপি অসমীয়া বাক্য-বিজ্ঞান আৰু ইংৰাজী বাক্য-বিজ্ঞান পদ্ধতিৰ মূলগত পাৰ্থক্য আছে। উদাহৰণ স্বৰূপে, অসমীয়াত ক্ৰিয়া সদায় কৰ্মৰ পিছত বহে, কিন্তু ইংৰাজী ভাষাত ক্ৰিয়া কৰ্মৰ আগত বহে। অসমীয়া বাক্যত শব্দ সমূহৰ বিজ্ঞান কৰ্ম বেছি পৰিমাণে অলৰ অচৰ। নিৰ্দিষ্ট ঠাইৰপৰা শব্দ সমূহ ইফাল-সিফাল কৰিলে অৰ্থ বোধগম্য হোৱাত আসোঁৱাহ বটে কিন্তু সংস্কৃত ভাষা বিভক্তিপূৰ্ণ Inflexional হোৱাৰ কাৰণে বাক্য ৰচনাত শব্দ বিন্যাসৰ সাল সলনিৰ যথেষ্ট স্থল আছে। এটাত অসমীয়া বাক্য বিন্যাসত শব্দৰ অৱয়ব আৰু স্থান নিৰ্দিষ্ট হোৱাৰ কাৰণে ইংৰাজী নাইবা আইন বিদেশী বাক্য বিন্যাস পদ্ধতিৰদ্বাৰা বিশেষভাৱে প্ৰভাৱিত হোৱা নাই। কিন্তু অসমীয়া ভাষাৰ বাক্যত, ইংৰাজী punctuation বিৰতি পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰা বাবে ইংৰাজী ভাষাৰ দৰে কৰ্ত্তা আৰু ক্ৰিয়াৰ মাজত এক বা একাধিক বাক্যাংশৰ প্ৰয়োগ আৰু পেৰেনথেটিক বাক্যৰ ব্যৱহাৰ আধুনিক অসমীয়া গদ্যৰ বিশিষ্ট লক্ষণ হৈ পৰিছে। ইংৰাজী বাক্য ৰচনা পদ্ধতিৰ অসমীয়া গদ্যলৈ আৰু এটি উল্লেখযোগ্য অৱদান হ'ল দ্বাৰা বিভক্তিৰ সহায়ত কৰ্ম বাচ্যত বাক্য-ৰচনা কৰা পুৰণি অসমীয়া গদ্যত, কোনো বিভক্তিৰ সহায় নোহোৱাতকৈ কৰ্ম বাচ্যত বাক্য ৰচনা কৰা হৈছিল। আগৰ অসমীয়াত, Reported speech: উক্তি সমূহ সাধাৰণতে প্ৰত্যক্ষ উক্তিত কোৱা হৈছিল, পৰোক্ষ উক্তিৰ ব্যৱহাৰ প্ৰায় নাছিল বুলিলেই হয়। কিন্তু ইংৰাজী ভাষাৰ বিস্তাৰ। লগে লগে আধুনিক অসমীয়া গদ্যত পৰোক্ষ উক্তিৰ ব্যৱহাৰে দটক শিপাই বহিছে। আজি কালি প্ৰত্যক্ষ উক্তি-এটিক পৰোক্ষ উক্তি-লৈ ৰূপান্তৰিত কৰোঁতে প্ৰায়ে 'ই' এই অব্যয়

সংযোগ কৰা হয়। সি কলে যে সি ঘৰলৈ যাব এই বাক্য ইংৰাজী পৰোক্ষ উক্তি He said that he would go এই বাক্যৰ অসমীয়া ৰূপান্তৰ।

সমসাময়িক অসমীয়া গদ্যৰ ওপৰত ইংৰাজী ভাষাৰ ভাব ভঙ্গীৰ প্ৰভাৱ সম্পৰ্কে বিচাৰ কৰিলে ইয়াক কব পাৰি যে এই প্ৰভাৱ যথেষ্ট পৰিমাণে বিদ্যমান। আজিকালি সৰহ ভাগ অসমীয়া লিখকেই বিশ্ববিদ্যালয়ৰ উচ্চ শিক্ষা প্ৰাপ্ত লোক, সেয়ে যেতিয়া লিখকসকলে অসমীয়া ভাষাত উপযুক্তশব্দ বা জতুৱা ঠাঁচৰ অভাৱ অনুভৱ কৰিছে তেতিয়াই ইংৰাজী ভাষাৰ পৰা খণ্ডবাক্য আৰু প্ৰকাশ ভঙ্গীৰ ঠাঁচ অসমীয়াত অসঙ্কোচে আমদানি কৰিছে। 'মাধৱ কন্দলীৰপৰা সাম্প্ৰতিক কবিসকলে বহুদূৰৰ চিঞৰ, 'ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ ওপৰেদি বহুত পানী বাগৰি গ'ল' আদি বাক্যত ইংৰাজী খণ্ডবাক্যৰ অনুবাদ মন কৰিব লগীয়া।

আগতে কোৱা হৈছে অসমৰ নিৰ্ভাঙ্ক সাহিত্যিক ভাষাৰ ভেটি পুৰ অসমৰ কথিত ভাষা। উনৈশ শতিকাৰ প্ৰায়বোৰ লিখকেই পুৰ অসমৰ হোৱা কাৰণে আৰু আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ গুৰি ধৰোঁতা মিছনাৰীসকলৰ কাৰ্য কলাপ পুৰ অসমতে প্ৰথম আৰম্ভ হোৱাৰ কাৰণে, এই অঞ্চলৰ কথিত ভাষাকে স্বাভাৱিকতে সাহিত্যিক ভাষাৰ ভেটি হিচাবে লোৱা হৈছিল। উনৈশ শতিকা আৰু কুৰি শতিকাৰ আৰম্ভণিৰ অসমীয়া গদ্যৰ লগত কথিত ভাষাৰ গদ্যৰ বৰ বেছি পাৰ্থক্য নাছিল। সেই সাহিত্যিক সকলৰ মূলমন্ত্ৰ আছিল ৰচনাৱলীত ঘৰুৱা ঠাঁচৰ গুৱলা বাক্যৰ ব্যৱহাৰ আৰু কথিত ভাষাৰ প্ৰকাশ ভঙ্গীৰ প্ৰয়োগ। সেই কালৰ গদ্য সাহিত্যৰ বিষয় বস্তু প্ৰধানকৈ সামাজিক সমালোচনা ব্যঙ্গাত্মক আৰু উপদেশাত্মক ৰচনা আদি হোৱা বাবে আমাৰ দৈনন্দিন জীৱনত ব্যৱহৃত কথিত ভাষাকে, একেৰাৰে বিষয় বস্তু

প্ৰকাশ কৰিবলৈ উপযুক্ত বুলি বিবেচিত হৈছিল। বৰ্তমান সময়ত কিন্তু লিখা ভাষা আৰু কোৱা ভাষাৰ পাৰ্থক্য বহুবিধি বাঢ়িছে। উষ্টি অহা সাহিত্যৰ ক্ৰমবৰ্দ্ধমান দাবী, বিশেষকৈ সাহিত্যিক আৰু দাৰ্শনিক সমালোচনা সাহিত্যৰ প্ৰয়োজন পূৰাবলৈ লিখকসকলে সংস্কৃত ভাষাৰ পৰা মুকলি ভাবে শব্দ গ্ৰহণ কৰিছে, আৰু ইংৰাজী ভাষাৰ সাহিত্যিক আৰু দাৰ্শনিক ভাৱৰ প্ৰতি লক্ষ্য কৰি নতুন শব্দাৱলীৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে। আজিৰ গদ্য লিখকসকলে তেওঁলোকৰ ভাৱ চিন্তাৰ ৰূপ দিবলৈ উপযুক্ত শব্দ বিচাৰি সংস্কৃত অভিধান চলাথ কৰে, কিন্তু আগৰ চাম লিখকে শব্দ বিচাৰি লৈছিল—গঁঞাৰ মুখৰপৰা। নতুন চাম গদ্য লিখকৰ হাতত অসমীয়া গদ্যই বেছি বুদ্ধিদীপ্ত আৰু

পাণ্ডিত্য পূৰ্ণ হোৱাৰ আগন্তুক দেখা গৈছে। উল্লেখযোগ্য সাফল্য হৈছে—এই যে : তেওঁলোকে গদ্যক এনে এটা উন্নত অৱস্থালৈ নিছে যাৰ ফলত আমাৰ জীৱনৰ চিন্তাধাৰা, গভীৰ অভিজ্ঞতা সমূহ আৰু সূক্ষ্ম চিন্তাধাৰা প্ৰকাশ কৰিবলৈ এই গদ্যই সক্ষম হৈছে। অসমীয়া শব্দাৱলী আধুনিক বিজ্ঞানৰ উন্নত চিন্তাধাৰাৰ লগত ফেৰ মানিবলৈ সক্ষম হোৱা বিধৰ উন্নত অৱস্থা এতিয়াও পোৱা নাই সঁচা। সেই কাৰণে, বহুতো বৈজ্ঞানিক পাবিভাসিক শব্দ পোনে পোনে ইংৰাজী ভাষাৰপৰা স্তম্ভুৱাই লোৱা হৈছে। কিছুমান আকৌ প্ৰয়োজন অনুসৰি অইন ভাৰতীয় ভাষাৰপৰা আনি অসমীয়া শব্দ হিচাবে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে।

২য় বাৰ্ষিক বিজ্ঞান

এই পাৰে বালি'
সিপাৰে গৰুৱৰ গছৰ হাবি'

ইয়াত আকাশৰ সীমালৈকে বিস্তৃত ভূ-ভাগ চকুত পৰে। তাত প্ৰকাণ্ড গছৰ লানিয়ে আকাশৰ বিস্তৃতি কমালে। মাজত এয়া বিশাল সোৱণশিৰী গতিত জীৱন্ত বাগিনী।

এতিয়া সোৱণশিৰী শান্ত। গতিত বাউলী ব'লাৰ উন্মাদনা নাই। এই বিস্তৃত বালি ভাগ নল খাগৰি ইকৰাৰ বৰ বৰ জোপোহাৰে সেউজ ঘাঁহৰ দলিচাবে ঢাক খাই পৰিছে। চেঁচা বতাহ এচাটিয়ে ক'লা ক'লা মেঘবোৰ কঢ়িয়াই নি উত্তৰৰ পাহাৰবোৰত লগাই দিবগৈ। লগে লগে সোৱণশিৰীৰ বুকুলৈ ছুন্দাই ধল নামিব।

ইকৰা খাগৰি আৰু সেউজ ঘাঁহৰ এই বিস্তৃত ভূ-ভাগ হৈ পৰিব জলমগ্ন।

কেইমাহ মানৰ আগতে সিহঁত মানুহবোৰ ইয়ালৈ আহিছে। নৈৰ পানী জুঁৱলিলৈকে ওলাই থকা বালি ভাগত ঠেং দীঘল ঘৰবোৰ সাজিছে ইকৰা খাগৰিবেই। সোৱণশিৰীৰ নাটক নিছৰ কৰি ল'বলৈ সিহঁত অহা নাই। সোৱণশিৰীৰ শান্ত পৰিবেশত ছুদিন থাকিব। এদিন সোৱণশিৰীয়েই আঁতৰি যাবলৈ ইংগিত দিব। সিহঁত গুচি যাব।

কোনোবা যুগতে, সিহঁতৰ প্ৰপিতানহৰ কালতে নেপালৰ পৰা আহি ইয়াত থাকি গৈছে। ক্ৰমান্বয়ে নিজৰ কোটি কলীয়া আচাৰ বাৱহাৰ-

বোবো এৰি দিব ধৰিছে। এপাল এপাল মহ, গৰু আৰু ছাগলী লৈ এঠাইৰ পৰা আন ঠাইলৈ গৈছে। কোনো ঠাইত ঘাঁহৰ শেষ হৈছে, নতুন সেউজ পথাৰৰ সন্ধানত সিহঁত বেলেগ ঠাইলৈ গৈছে।

ওৰে দিন মহমখাৰ লগতে ঘূৰি ফুৰি লক্ষ্মীজনী জলা-কলা হৈ পৰিছিল। ইকৰাৰ চিৰিলি চিৰিলি পাতৰ বিষাক্ত আঁচবোৰে তাইৰ গালমুখ, হাত-ভৰিবোৰ, বেজ-বেজাই তুলিছিল। ইকৰাৰ জোপা এটা ফালি ভাঙি সমান কৰি বেলিৰ-পৰা আঁৰ হৈ তাই বহি লয়। মাজে মাজে ছুই এটা চিঞৰ মাৰি মহমখাক তাই থকাৰ কথা জনাই দিয়ে। গিৰিয়েক বমাৰ অল্পপস্থিতিত কেতিয়াবা লক্ষ্মীয়েই যায় মহ মখাৰ লগত।

লাহে লাহে গধূলি হৈ আহিল।

লক্ষ্মীয়ে গৈ ওখ ঠাই এডোখৰৰ পৰা চিঞৰি দিলে — “মইনামতী! মইনামতী!”

টং টং টং শব্দ হ’ল। মইনামতী আহি লক্ষ্মীৰ ওচৰত বৈ দিলেহি। লক্ষ্মীয়ে তাইৰ বহল গাটোত হাত বুলাই দিলে। লগে লগে সৰু সৰু ইকৰাৰ জোপা ফালি ফালি আহি মহমখা একেলগ হ’ল। আগত লক্ষ্মী, পিচতে মইনামতী আৰু লগে লগে মহমখা ঘৰমুৱা হ’ল।

বমাই মইনামতীৰ ডিঙিৰ পিতলৰ টিলি-ঙাটো খুলি দিলে। বালিত পোতা নিজৰ নিজৰ খুটিৰ ওচৰত মহবোৰ ব’ল। লক্ষ্মীয়ে পোৱালি-বোৰ ভিতৰৰ গঁবাললৈ খেদি আনিলে। বাকী মহবোৰ বমাই বান্ধিলে।

মইনামতী বমাৰ মহমখাৰ ‘ঘাই’ মহজনীৰ নাম? সি তাইক মহজাকৰ কালিকা বুলি মানে। মইনামতী জগাৰ পিচৰপৰা বমাৰ অৱস্থা টনকিয়াল হৈ আহিছিল। বছৰে বছৰে মহ বিক্ৰী কৰি নথকা হ’লে তাৰ বছৰেই হ’লহেঁতেন। চৰোৱাৰ অসুবিধা। ছুটি মাহুহৰ সংসাৰ। সেই বাবেই বেছি মহ সি ৰখা নাই। মইনামতী মহমখাৰ ৰাণীৰ দৰে। তাইয়ে মহমখাক অ’লৈ

ত’লৈ লৈ ফুৰায়। সেই কাৰণে বমাই পিতলৰ ‘টিলিঙাটো’ তাইৰ ডিঙিতেই আঁৰি দিছে। সাত আঠ বছৰেও মইনামতীয়ে পোৱালি নিদিলে। দিব যে তাৰ আশাও সিহঁতে কৰা নাই। তাই জীয়াই থাকিলেই বমাইতৰ কাৰণে যথেষ্ট।

মহ মখা বান্ধি আহি বমাই খাগৰিৰ শুকান মুঠাটো জুইকুৰাত দি দিলেহি। ছয়ো মুখা মুখিতকৈ জুইৰ কাষত বহি পৰিল। বমাই নিজৰ হাত ভৰিবোৰ পিতিকি পিতিকি দিলে। লক্ষ্মীক অনাৰ আঠ ন বছৰৰ পিচতো বমাই সন্তানৰ মুখ নেদেখিলে। তাৰ কাৰণে সিহঁতে কেতিয়াও গহীন হৈ ভবাও নাই আৰু কোনোটো বাউন হৈও পৰা নাই। গতানুগতিক ভাবেই দিনবোৰ গুচি গৈছিল। ছয়ো এবাৰ চকুৱে চকুৱে চাই আকৌ তলমূৰ কৰিলে। তাৰ পিচত লক্ষ্মী ভিতৰলৈ গৈ ভাত পানী বন্ধাত ব্যস্ত হৈ পৰিল। ইমুঠাৰ পিচত সিমুঠা খাগৰি পুৰি পুৰি বহুত ৰাতিলৈকে বমাই মহবোৰৰ বাবে নতুন পষা ৰাতিলে।

ক্ৰমাঘয়ে পূব আকাশখন সেন্দূৰ বুলীয়া হৈ পৰিছে। তাৰ বহুত আগেয়ে উঠি লক্ষ্মীয়ে ঘাটত গা-ধুই আহেগৈ। তাই নৈত গা ধুই ঘৰলৈ পানী কঢ়িয়াই ঘৰতে গা ধুবলৈ লৈছিল। গাত কলহৰ পানী ঢালি ঢালি লক্ষ্মীয়ে দেখিলে ঘাটত কোনোবা বাবুৱে নাও বান্ধিছে। নাওৰ টিঙত বহি চাই আছে। খুউৰ লাজ লাগিল তাইৰ। সেই কাৰণেই তাত গা-ধুধুলে।

বমাৰ মনত পৰিল। আগদিনা সিহঁতৰ গাখাৰৰ মহলদাৰে কৈছিল তেওঁৰ ঘিউবোৰ লবব কাৰণে চহৰৰপৰা নাও লৈ যোৱা বছৰ অহা বাবুৰ বেটা অহাৰ কথা আছে। গা-ধুবলৈ যাওঁতেই বমাই কোনে নাও বান্ধিছে চাই আহিল। হয় ‘চোট বাবু’ আহিছে—আগতে অহা বাবুৰ বেটা। বমাৰ মতে চিনা জনাও আছে ‘চোট বাবু’ৰ।

কেইবা বছৰৰ পিচত এই ‘চোট বাবু’ক

দেখিছে বমাই । চেহেৰাৰ পৰিবৰ্ত্তন হৈছে বহুত ।
ওখ হৈছে, বগা হৈছে, কাণমুখ ভেজাল হৈ
পৰিছে ।

বমাই মহ কেজ্জনী খীৰাই গাখাৰ খিনি
মহলদাৰৰ ওচৰত দি আহিল, লক্ষ্মীয়ে মহবোৰ
মেলি দিলে । খুটিবোৰৰ কাষৰ গোবৰবোৰ
একাষৰীয়া কৰি দিলে । বহুত দিনৰ গোবৰ
গোট খাই খাই মহ খুটিটোৰ চাৰিওফালে দম
হৈ হৈ পৰিছিল। চৰিবলৈ যোৱা মহমখাৰ
লগত বমা গ'ল ।

আগৰ ইকৰা খাগৰিৰ ডাঙৰ ডাঙৰ জো-
পোহাবোৰ ভাগি ভাগি এতিয়া সৰু হৈ পৰিছে ।
কেইবা মাইলো জোৰা এই বালি চাপৰিটোৰ
পাতহীন ইকৰা খাগৰিবোৰ জঙ্ জঙ্ কৈ
ওলাই পৰিছে, মহবোৰৰ লগে লগে বমাও
বহুত দূৰলৈকে যাব লাগে, ঘাঁহৰ বাবে সিহঁত
বহুত দূৰ পায়গৈ । ওচৰৰ বালিটো প্ৰায়
মুকলি হৈ পৰিছে । গতিকে বমাই বাতিপুৱাই খাই
টৈ যায় । একেবাৰে গধূলিহে ঘৰলৈ আহে
মহ মখাৰ লগত ।

অকলে অকলে গোটেই দিন লক্ষ্মী ঘৰতে
থাকিব লগা হয় । থাকি থাকি বেয়া লাগিলে
কেতিয়াবা ওচৰৰ মাইলাহঁতৰ বহালৈ যায় ;
সিহঁতো মতা মাইকী আটায়ে কিছুদিন গৰু
মহৰ পিচতেই ঘূৰি ফুৰিছে । ন-চেউৰী
কেইজনীমানে পোৱালি দিছে । পোৱালিবোৰ
চাব লাগে । ঘৰত মাত্ৰ সৰু সৰু ল'ৰা-ছোৱালী
কেইটাকহে থৈ যায় । সেই কাৰণে সিহঁতৰ
বহালৈ যাবলৈও লক্ষ্মীৰ ভাল নেলাগিল ।

ঘাটৰপৰা অলপ নিলগত উজনিটলৈ পানী
জুৱলিতে পোতুখাই থকা গছৰ মুচাটোত লক্ষ্মী
গৈ বহিলগৈ । গোবৰৰ দমৰ পৰা খুচৰি
খুচৰি কেচু অলপ উলিয়াই টেমা এটাতে
ভৰাই লৈছিল । বৰশীটোত টোপটো লগাই
পানীত পেলাই দিলে ।

দুপৰৰ নিৰ্জ্জন সোৱনশিৰী । ব'দত নৈৰ

বুকু গেকৰা হৈ পৰিছে । ছটা এটা শিহৰে
পানীৰ তলৰ পৰা মূৰ তুলি চাইছে । কিবা
বিচাৰি গজা চিলনী জুজনী নৈৰ ইপাৰ সিপাৰ
কৰি ফুৰিছে । সিপাৰৰ গছ গছনিবোৰো
নীৰৰ ।

বৰশীটো জড়ি চালে লক্ষ্মীয়ে । টোপটো
মাছে কেতিয়াবাই খাই শেষ কৰি থৈছিল ।
নতুন টোপ এটা লগাই বৰশীটো আকৌ পানীত
পেলাই দিলে তাই । তাইৰ নিচেই ওচৰতে
শিহ এটাই বুৰ মাৰিছিল । সোঁতৰ লগে
লগে ভৰ্তীয়াই যোৱা টোবোৰ চাই চাই ঘাটৰ
ফালে চাওঁতেই নাওখনত তাঁইৰ চকু পৰিল ।
নাৱৰ টিঙ টোত বহি ভৰিবে নৈৰ পানীত টো
খেলি খেলি তাইৰ পিনেই চাই বহি আছে
বাতিপুৱা দেখা 'চোট বাবু' লক্ষ্মীৰ খুব লাজ
লাগিল ।

কব নোৱাৰাকৈয়ে তায়ো ভৰিবে নৈৰ পানী
বোৰ চুই আছিল । নাচি থকা তাইৰ ভৰি
কেইটা হঠাত বৈ গ'ল । ককালত বান্ধি
লোৱা বঙা গামোচাখন টিলা হৈ গৈছিল । ভালকৈ
গাঠিটো দি দিলে । পাচফালৰ বেনীডাল ওপৰকৈ
ৰাখি কাণৰ ওপৰে ওপৰে বান্ধি লোৱা কাপোৰ
খন গাঠি সুলকি চুচৰি গৈ পানীত পৰিছিল ।
কাপোৰখন তুলি আকৌ গাঠিটো দি নিজৰ পৰা
ইফালে সিফালে চালে । বৰশীৰ পুঙাটো খৰ
হৈ বৈ আছিল ।

বৰশীৰ পুঙাটোলৈ চোৱাৰ ভাও জুৰি
মূৰটো অলপ বেকাকৈ তলমুৱা হৈ তাই আকৌ
নাওখনৰ ফালে চালে । তেতিয়াও 'চোট বাবু'ৰে
তাইৰ ফালেই চাই আছিল । ধৰা পৰি যোৱা
বুলি ভাবি অতিশয় লাজত তাই তৎক্ষণাত মূৰটো
ঘূৰাই আনি নাওখনৰ ফালে পিঠি দি বহি
ললে ।

মূৰ ঘূৰাওঁতেই চকুত পৰিল মাইলাৰ বৈশী-
য়েকক । মাটিৰ কলহটোৰে নৈৰ পানীবোৰ ইফাল
সিফাল কৰি কলহত চাফাপানী ভৰাবলৈ ধৰিছিল ।

‘কিবে লচুমী তঁ কি গবদৈচচু।’

খতমত খাই গ’ল লক্ষ্মী। একে উশাহতে কলে বৰশী বাইছোঁ বুলি।

‘কি মাছ ভেঁটিছ?’ মাইলাৰ বৈশীয়েকে পানী ছুকলহ ভবাই ল’লে।

‘ভেটিন’। মাছ পোৱা নাছিল লক্ষ্মীয়ে।

পানী লৈ গুচি গ’ল মাইলাৰ বৈশীয়েক। সম্ভৱ ছুপৰীয়া ভাত খাবৰ কাৰণে সিহঁতে মহ-মখা এৰি আহিছিল।

এইবাৰ নাওৰফালে নেচাওঁ বুলিয়েই ভাবিলে লক্ষ্মীয়ে। কি দৰকাৰ ঘটত কোনে নাও বান্ধে, কোন আহে কোন যায় তাক চাবলৈ। সৰু সৰু এলেং মাছবোৰে খুব টিপিয়াই আছিল। ভৰিবে পানীত চো খেলি দিয়াৰ লগে লগে সিহঁতে বৰশী এৰি দ পানীলৈ দৌৱ দিছিল। বৰশীৰ টোপটো সিহঁতে খুটি খুটি খাইছে।

ধুনীয়া বতাহ এজাকে পাৰৰ পানীত সৰু সৰু চৌ তুলি গ’ল। হিজি-বিজি হৈ পৰি থকা কাণৰ কাষৰ চুলিবোৰে বতাহত উৰি গৈ চকুহুটা চাকি ধৰিছিল লক্ষ্মীৰ। বৰশীৰ মাৰি-ডাল হাতৰপৰা নমাই কাঠৰ মুচাটোত থলে। মূৰটো জোকাৰি হাতেৰে চুলিবোৰ সেজ লগাবলৈ ধৰোঁতেই আকৌ নাৱৰ টিঙত তাইৰ চকু পৰিল। চকা-মকা চাৱনিত নাৱৰ টিঙত বহি থকা অৱস্থাত ‘চোটবাবু’ক এইবাৰ তাই নেদেখিলে। তাই নাওখনৰ ফালে এইবাৰ ভালকৈ চাই ল’লে।

ছুপৰীয়াৰ ব’দত নাৱৰ পিতলেৰে বন্ধোৱা টিঙটোত বেলগ এটা স্কৰুযৰ জিক-মিকনি উঠিছিল। নাওখনৰ সোঁ মাজতে থকা ওপৰৰ ঘোৰ-খোৱা চৈ খনৰ তলেদি চালে নাওখনৰ ইটো টিঙো সম্পূৰ্ণকৈ দেখা যায়। চৈ খনৰ তলত নাৱৰীয়া ছুটাই বন্ধা বঢ়া কৰিছিল। ‘চোট বাবু’ক দেখা নাপালে লক্ষ্মীয়ে। তাই ইফালে সিফালে চালে। নাই, ‘চোটবাবু’কতো নাই এইদৰে ইফালে সিফালে চাওঁতে যদি সেই বাবুৱে কৰবাৰপৰা তাইক চাই আছে আৰু

যদি ভাবিছে তাইৰ চকুৱে তেওঁকেই অহুসন্ধান কৰিছে তেতিয়া কি হব? কথাষাৰ ভাবি লক্ষ্মীৰ খুব লাজ লাগিল।

কাঠৰ মুচাটোৰপৰা বৰশীৰ মাৰিডাল পৰি গৈছিল। তাই তুলি ল’লে। একফাৰ্ণং মান উজ্জ্বলিত মহ কেইটামানে পানীৰ ওপৰত মূৰ-বোৰ মাত্ৰ উলিয়াই ষুলি লৈছিল। ইফালে তাইৰপৰা ভাৰতীত সেই নাওখনৰ সিটো টিঙৰ ওচৰত কোনোবা এজন পানীৰ তলৰপৰা বুৰ মাৰি ওলাইছিল। চৈ খনৰ তলেদি লক্ষ্মীয়ে ভালকৈ চালে। ‘চোটবাবু’ৱে গা-ধুইছে। এবাৰ পানীত বুৰ মাৰে এবাৰ ওলায়। গা-ঘহোঁতে ওলাই পৰা ‘চোটবাবু’ৰ স্মৃঠাম পেশাবোৰ ব’দ পৰি পৰিষ্কাৰ হৈ পৰিছিল। ‘চোটবাবু’ৰ চকুত আকৌ পৰে বুলিয়েই খবধৰকৈ তাই আনফালে মূৰ ঘূৰালে।

মাছ পোৱা নাই। তথাপি বহি থাকি তাইৰ বেয়া লগা নাছিল। কিন্তু এনেয়ে এই ছুপৰ-বেলা নৈৰ পাৰত বহি থাকি থাকি তাইৰ লাভ কি! গধূলি ৰমাই হয়তো স্মৃধিব ‘দিনৰ দিনটো কি কৰিছিলিনো চাউলৰ ধান কেইটাকে বাচি খবলৈ সময় নাপালি।’ যদি তাই কয় বৰশী বাইছিলোঁ বুলি, তেতিয়া মাছৰ খবৰ লব। তেতিয়া? লক্ষ্মী ঘবলৈ আহিল।

গধূলি খাবৰ কাৰণে চাউলখিনিৰ ধানবোৰ বাচি পেলালে। কলহ ছুটা লৈ ঘাটলৈ যাবলৈ ওলাল। নাই, ঘাটলৈ যাব নোৱাৰে তাত ‘চোটবাবু’ৰ নাও আছে। ছুপৰীয়া বৰশী বোৱা ঠাইলৈকে গ’ল পানী আনিবলৈ। একেবাৰে বামৰ পানীবোৰ খাবৰ কাৰণে ভাল নহয়। সোঁত বৈ থকা পানীহে সিহঁতে খাবলৈ আনে।

কলহ ছুটা লৈ লক্ষ্মী নামি গ’ল।

পানী একলাফুল হ’ল সোঁত নাই। এআঠু হ’ল তথাপি ‘চোটবাবু’ৱে যদি নাৱৰ টিঙত বহি তাইলৈ চাই আছে? নাই আৰু দলৈ নামিব নোৱাৰি। বাওঁহাতেৰে ‘গুণিও’খন আঠুৰ ওপৰতে

কোঁচাই ধৰি সোঁ হাতেৰে বেঙা মেলি মেলি অলপ দৰ পৰা পানী আনি কলহ ছুটা ভৰালে। কোনোফালে নোচোৱাকৈয়ে পানী লৈ তাই ঘৰলৈ আহিল।

নৈৰ সিপাৰৰ গছবোৰৰ আঁৰত বেলিটো লুকাই পৰিল। গঙ্গা-চিলনী কেজনী নৈৰ ওপৰত উৰিবলৈ এৰিলে। মাৰ যাব খোজা বেলিৰ হেঙুলী আভাৰে মূৰৰ ওপৰৰ আকাশৰ অ'ৰ ত'ৰ ডাঠ পাতল ডাৱৰবোৰ বঙা হৈ পৰিল। সেই ডাৱৰৰ বঙা বঙে সোৱণশিৰিৰ বহল বুকুতো কাঁকু খেলিছিল।

ঘৰৰ কামবোৰ কৰি থকাৰ মাজতে এবাৰ লক্ষ্মীয়ে ভুমুকিয়াই চালে নাওখনলৈ। নাৱৰ টিঙত বহি এটা ভৰি পানীত আৰু এটা ভৰি টিঙত থৈ নৈখনলৈকে চাই আছে 'চোটিবাবু'ৱে।

দূৰৰ টং টং শব্দ ক্ৰমাৎ ওচৰ চাপি আহিল। মহবোৰ ঘৰলৈ আহিছে। শুকান খাগৰিৰ মুঠাটো বমাই গেৰেহুকৈ চোতালতে পেলাই দিলেহি। লক্ষ্মীয়ে হাতত নিমখৰ টিঙটো লৈ ওলাই আহিল। তাই আচৰিত হ'ল। মইনামতী দেখোন আগত অহা নাই। আন দিনা লক্ষ্মীক দেখিলেই মইনামতীয়ে নিমখ খাবৰ কাৰণে দৌৰি আহে। তাই এখন হাতেৰে মইনামতীক নিমখ খুৱাই খুৱাই আনখন হাতেৰে তাইৰ ডিঙিটো মোহাৰি দিয়ে। পৰম পুলকত নিমখ খুওৱাৰ পিচতো তাই একে ঠাইতে বৈ থাকে।

মইনামতী আহিছে। কিন্তু বহুত পাচত। লক্ষ্মীয়ে দেখিলে মইনামতীৰ খোজত আছে নাহেঁ ভাৱ। মাজে মাজে তক্তক মাৰি বৈ ইফালে সিফালে চাইছে।

মইনামতী আহ আহ।

মইনামতী নাহিল। লক্ষ্মী নিজেই আগবাঢ়ি গ'ল। হাতত নিমখ দেখুৱাই মইনামতীক তাইৰ খুটিৰ ওচৰলৈ লৈ গ'ল। তাইৰ ডিঙিৰ টিলি-ঙাটো খুলি দিলে। নিমখ খুৱাই খুৱাই তাইৰ গাটো মোহাৰি দিব ধৰিলে লক্ষ্মীয়ে। ওথাপি

তাই দেখোন স্থিৰ নহয়। তাইৰ গাৰ যি অংশত লক্ষ্মীৰ হাত লাগে সেই অংশই জিকাৰ মাৰি মাৰি দিয়ে। চকুৰ দৃষ্টিও যেন তাইৰ খুব অস্থিৰ। লক্ষ্মীয়ে কব পৰা নাই মইনামতী জনীৰনো আজি কি হৈছে।

লক্ষ্মী বমাৰ ঘৰলৈ অহাৰ কেইদিনমানৰ পিচতে মইনামতীও জগিছিল। তেতিয়াৰপৰাই লক্ষ্মীয়ে তাইক মৰম কৰিছে। নতুন ঘৰ এখনলৈ ন-বোৱাৰী এজনী আহিলে সেই ঘৰখনৰ সৰু সৰু ল'ৰা-ছোৱালীক তাই খুব মৰম দেখুৱায়। মৰম কৰিবৰ বৰ ইচ্ছা নাথাকিলেও তাইৰ যে অন্তৰখন খুব কোমল। তাইৰ অন্তৰত মৰম-প্ৰীতি ভৰি আছে। সেইদৰে তায়ো নতুন ঘৰখনৰ পৰা নতুন স্বামীৰ পৰা মৰম বিচাৰে এইটো দেখুৱাবৰ কাৰণেই সেয়া মৰমৰ খেলা কৰে। বহুতৰ ক্ষেত্ৰত সেয়া স্বাৰ্থহীন হলেও বহুতৰ ক্ষেত্ৰত যে স্বাৰ্থযুক্ত সেইটো সন্দেহহীন।

অকলশৰীয়া মানুহ বমাৰ ওচৰত তেনে মৰমৰ খেলা দেখুৱাবলৈ লক্ষ্মীৰ উপায়েই নাছিল। কেইদিনমানৰ পিচতে জগিছিল মইনামতী। তেতিয়া তাই সেই মহ পোৱালীটিকে লৈ ন কইনাৰ পৰীক্ষামূলক আচনি আৰম্ভ কৰিলে। মইনামতীৰ নামাকৰণো লক্ষ্মীয়েই কৰিলে। বাতিপুৱাই শুই উঠা মইনামতীক নিমখ দিয়ে। গধূলি তাইৰ গা-মূৰ পিহি দিয়ে। মইনামতীৰেই ছুভাগ্য। ছমাহ নোহওঁতেই এদিন চিৰকালৰ কাৰণে মাকে তাইক এৰি গুচি গ'ল। কিবা অচিনাকি বেমাৰ এটা হৈছিল মাকৰ। তেতিয়া লক্ষ্মীয়ে মইনামতীক বেলেগ মহৰ গাখীৰ খুৱাই খুৱাই ডাঙৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। প্ৰথমৰ মৰম যদি স্বাৰ্থযুক্ত আছিল, ক্ৰমান্বয়ে তাইৰ প্ৰতি লক্ষ্মীৰ মৰম স্বাৰ্থহীন হৈ পৰিছিল। তাইৰ নোমাল গাটো মোহাৰি মোহাৰি লক্ষ্মীয়ে সপোন দেখিছিল কেইবছৰ মানৰ পিচত এই মইনামতীও মাক হব।

এইবোৰ সাত-আঠ বছৰৰ আগৰ কথা।

কিন্তু নহ'ল । মইনামতী মাক হব নোৱা-
ৰিলে । লক্ষ্মীও মাক হব নোৱাৰিলে । বমাই
ভাবে মইনামতী আৰু কেতিয়াও মাক হব
নোৱাৰে । তাই “খাৰা ” । হয়তো ভাবিছে
লক্ষ্মীও মাক হব নোৱাৰে ।

মইনামতীৰ গাটো পিহি থাকোঁতেই এই
আজ্ঞে বাজে কথাবোৰে লক্ষ্মীক খুব আমনি
দিছিল । মইনামতীৰ নিপোতল আঠবছৰীয়া
গাটোত হাত ফুৰাই ফুৰাই লক্ষ্মীয়ে ভাবিলে
সঁচাই মইনামতী মাক হব নোৱাৰিব নেকি ?
হাতখন তাইৰ নেজডালত লগাত মইনামতীয়ে
জোকাৰ মাৰি দিলে । আজি মইনামতীৰ এই
অস্থিৰতা খিনি লক্ষ্মীৰ কেনেবা লাগিল ।

ইতিমধ্যে বমাই বাকীবোৰ মহ বান্ধি ভৰি
হাত খুই জুইৰ ওচৰত বহিছিলগৈ ।

শুকান খাগৰিৰ মুঠাটো জুইকুৰাত গুজি
দি বমাই মইনামতীৰ নতুন নতুন আচৰণবোৰৰ
কথা কৈ গ'ল । দিনৰ দিনটো তাই ঘাঁহ খোৱা
নাছিল । চকু খাই খাই কাণ থিয় কৰি কৰি
অলৈ তলৈ চাইছিল ।

লক্ষ্মীয়েও ভাবিছে সঁচাই আজি মইনামতীৰ
কিবা এটা হৈছে ।

নৈৰ সিপাৰৰ হাবিখনত শিয়ালবোৰে হোৱা
দিছিল । মাজে মাজে মহবোৰে দীঘল দীঘল
উশাহ লৈছিল । অলপ দূৰৈৰ ঝাউ বন ডবাৰ
ওপৰেদি বতাহ এচাটি বৈ গৈ হো-হোৱনি
শব্দ তুলিছিল । বাতিৰ সোৱণশিৰী । গতিত
অভিসাৰিকাৰ খোজৰ মূহু মূহু শব্দৰ লহৰ ।
সিপাৰৰ হাবিত চৰাই চিৰিকতিৰ অহৰহ
চিঞৰ । ওপৰৰ আকাশত স্তূৰপক্ষৰ জোনে
হাঁহিছিল ; কেতিয়াবা সোৱণশিৰীৰ নিলাজ
গতি দেখি লাজতে মুখ চাকিছিল ওচৰৰ
ডাৱৰবোৰৰ আঁৰত ।

লক্ষ্মীয়ে ষাটটোলৈ চালে । চৈৰ জলঙাইদি
দেখিলে নাৱৰ ভিতৰত জ্বলি থকা লেম্প এটা
বতাহত অস্থিৰ হৈ কঁপি উঠিছে ।

পালটোৰ কালিকাই এইদৰে মন মাৰি
ফুৰিলে, ঘাঁহ খাওঁতে চকু খাই খাই উঠিলে
খুব ভয় লাগে । জ্বলি জ্বলি চুটি হৈ পৰা
ইকৰাৰ মুঠাটো জুইকুৰালৈ বঢ়াই দি বমাই কয় ।
লক্ষ্মীয়ে বমাৰ গহীন মুখখনলৈ চালে ।

দক্ষিণ ফালৰপৰা অহা বাতিৰ চেঁচা বতাহ
জাকত বালিৰ কণিকা ভাহি আহিছিল । দপু-
দপকৈ জ্বলা জুইকুৰা ছুঁৱাবলৈ ধৰিছিল ।
লক্ষ্মীয়ে জুইকুৰাত বতাহ লাগিব নোৱাৰাকৈ
চোতালত পৰি থকা ইকৰাৰ বেৰ এডোখৰ আনি
থিয় কৰি দিলেহি । ষাটৰ নাওখনৰ নাৱৰীয়া
এটাই দীঘলকৈ বাগ টানিছিল । বতাহৰ চোৱে
চোৱে তাৰ স্তৰ ভাহি আহিছিল । স্তৰটো
বুজিছে । কিন্তু গাঁতটো বুজিব নোৱাৰিলে লক্ষ্মীয়ে ।

বমা তলমূৰকৈয়ে বহি আছিল ।

বাৰবছৰ মানৰ আগতে হেনো এবাৰ মহৰ
মহামাৰী আহিছিল । তেতিয়া বমাইঁতৰ ঘাই
মহজনীয়ে প্ৰায় চাৰিদিনমানৰ আগৰপৰা ঘাঁহ
পানী খাবলৈ এৰি দিছিল । তাইৰ খোজত,
দৃষ্টিত কিবা এটা আশঙ্কা, কিবা ভয়ান্ত ভাব
বমাই কিছুদিনৰপৰা লক্ষ্য কৰিছিল । বমাই
ভবাই সঁচা হ'ল । চাৰিদিনৰ পিচতে মহামাৰী
আছিল । এটা এটাকৈ মহবোৰ পৰিয়েই মৰি
যাব ধৰিলে, বমাইঁতৰ ছুকুৰি মহৰ যেতিয়া
ছুকুৰি মানহে বৈছিলগৈ, তেতিয়া বমাৰ বাপেকে
মহজাকক বহুত দূৰৰ হাবিত খেদি থৈ আহি
সোৱণশিৰীত জাপ দি দিলেহি ।

দেহাৰ ভগ্নাংশ দি তোলা মহমখাই যেতিয়া
এনেদৰে গুচি গ'ল, বমাৰ বাপেকে জীয়াই
থকাৰেই ইচ্ছা নকৰিলে । আকাশত এমাহলৈ
শগুণ উঠিছিল । পোন্ধৰ দিন মানৰ মূৰত বমাই
খুটিলৈ ঘূৰি আহি দহ পোন্ধৰটামান মহহে পাইছিল
জীয়াই থকা অৱস্থাত ।

বমাই নিজেই এদিন সেই মহামাৰীৰ কথা
কৈছিল ।

লক্ষ্মীয়ে খুটিৰ মহমখালৈ চালে । লকলো-

বোৰ শুই পৰিছে। মাত্ৰ মইনামতীয়েহে চকুত চকিত দৃষ্টি লৈ কাণ উনাই থিয় হৈ আছে।

লক্ষ্মীৰ মুখো গহীন হৈ পৰিল। বান্ধিব-বাঢ়িবৰ কাৰণে তাই ভিতৰলৈ গ'ল।

অদূৰতে ফেউবা এটাৰ চিঞৰে খুব ভয় লগাই দিছিল। কঁৱলিৰে বাহিৰখন বগা হৈ পৰিছে। বেবৰ জলঙাইদি নৈৰ ঘাটলৈ চালে লক্ষ্মীয়ে। নৈৰ সিপাৰ দেখা নগ'ল। দূৰৈত চিকমিক পাহাৰ এটাই মাত্ৰ নাও এখনৰ অস্তিত্ব ৰাখিছিল।

অলপ পিচতে ৰাতিৰ এই নিৰ্জনতা ভাঙি ছবমুৰকৈ উপস্থিত হ'লহি চহৰৰপৰা অহা 'চোটবাবু' লগত এটা নাৱৰীয়া। লক্ষ্মী বহা ঠাই এৰি ভিতৰ পালেগৈ। জুইৰ ওচৰতে ডাঙৰ তক্তাখন পাৰি দিলে বমাই। 'চোটবাবু' তাতে বহিল। অলপ নিলগত কাঠ এডোখৰত নাৱৰীয়াটো বহিল। এটা এটাকৈ বহুত কথা 'চোটবাবু'ৱে বমাক সুধিলে। বমাইয়ো কৈ গ'ল তাৰ বিয়াৰ কথা, চাৰি পাঁচ জনী মহ খীবোৱাৰ কথা। এমাহমানৰ ভিতৰতে আৰু কেইবা জনীও জগাৰ আশা আছে, ইত্যাদি।

বমাৰ বিয়াৰ কথা 'চোট বাবু'ৱে গম পোৱা নাছিল। গম নোপোৱাটো স্বাভাৱিক। বহুত দিনৰ আগেয়ে যেতিয়া বাপেকৰ লগত ঘিউৰ কাৰবাৰত ইয়ালৈ আহে তেতিয়া 'চোট বাবু' সৰু আছিল। বমাও সৰু আছিল। বমাৰ এতিয়া নিজৰে মনত নপৰে সিহঁতৰ বিয়াৰ ঘটনাবোৰ খুব কম বয়সতে সিহঁতৰ বিয়া হৈছিল। অৱশ্যে বিয়া হোৱাৰো ছবছৰ মানৰ পিচতহে লক্ষ্মীক মাকৰ ঘৰৰপৰা নিজ ঘৰলৈ আনিছে। সিহঁতৰ দহ বছৰীয়া যুগ্ম জীৱনৰ বাটৰ স্মৃতি-বোৰ ছেৰাই গৈছে। সিহঁত নিঃসন্তান।

'চোট বাবু'ৱে বমাৰ বৈপীয়কৰ খবৰ ল'লে।

ভিতৰৰপৰা ছুৱাবৰ ফাঁকেদি লক্ষ্মীয়ে চালে। কেতিয়াও স্তম্ভনা অথচ যেন বহুতদিনৰ চিনাকি চিনাকি সেই মাত্ৰ, চিনাকি চিনাকি

সেই মুখ। হয়, ঘাটত নাও বন্ধ। 'চোট বাবু'ৱেই হয়। শুকান খাগৰিৰ দপ দপকৈ জ্বলা জুইৰ পোহৰত 'চোট বাবু'ৰ গাল তেজাল হৈ পৰিছে। চৌ খেলা চুলিবোৰ চিকমিক কৰিছে। ছুৱাবৰ আঁৰৰপৰা লক্ষ্মীয়ে মুখ উলিয়ায়। তাৰ পিচত এখোজ দুখোজকৈ আহি জুইৰ ওচৰৰ বেৰত তাই আউজি বয়।

'কি ? ভালেন ?'

চোট বাবুৱে মিচিকিয়াই হাঁহি লক্ষ্মীক সোধে। হঠাৎ লক্ষ্মীৰ গোটেই শৰীৰত যেন কিহবাৰ শিহৰণ উঠিল। তাই ৰঙা-চিঙা পৰি গ'ল নৌ কথা কওঁতেই। তাইৰ অৱস্থাটো বুজি চোট বাবুৱে দৃষ্টি ঘূৰাই আনিলে। লাজ লাজ ভাবেৰে তাই ক'লে— 'ভাল আছোঁ'।

'আমাৰনো কি ভাল বেয়া আছে বাবু। খৰালি হৈছে কাৰণেই দুদিনমান আৰামত আছোঁ। বাৰিষা আৰম্ভ হব আকৌ সোৱণশিৰীয়ে খেদি দিব। মহৰ পাল লৈ আকৌ বা ক'লৈ যাব লাগে তাৰ কি পাটী'। বমাই কয়।

'খৰালি হ'লে আকৌতো সোৱণশিৰীয়েই মাতি আনিব। 'চোট বাবু'ৱে কয়।

'আকৌতো আহিবই লাগিব।'

লক্ষ্মীয়ে তেতিয়াও 'চোট বাবু'ৰ ফাললৈকে চাই আছিল বেব খনতে আউজি। 'চোটবাবু'ৱে তাইৰ ফালে চালে। তাই তলমূৰ কৰিলে। কাণত লগাই লোৱা সোণৰ ঘূৰণীয়া ফুল দুচ-টাওকৈ তাইৰ শুভ্ৰ গাল দুখন বেছি উজ্জ্বল হৈহে পৰিছিল। লাজতেই নে জুইৰ কাষত থকাৰ কাৰণেই নেকি বহুত তেজ আহি তাইৰ কাণ মুখত গোটে খাইছিল। হাত দীঘল চেপামৰা চোলাটোৱে তাইৰ দেহৰ ভাজবোৰ সমান কৰি ৰাখিব পৰা নাই। 'চোট বাবু'ৰ অনুমান হ'ল তাই যেন দহ বছৰীয়া বিবাহিতা তিবোতা নহয়। তেওঁ বমাৰ ফালে চালে সি যেন তাৰ আচল বয়সক চেৰাই গৈছে।

বছৰৰ প্ৰায় এনেকুৱা দিনতে ঘিউৰ বেপাৰৰ

কাৰণে এই বালিব মহ খুটিবোৰলৈ বেপাৰী-বোৰ আহে। লগত লৈ আহে তেল, নিমখ, কাপোৰ কানিৰ একোখন বজাৰ। ঘাটত নাও বান্ধে। দুই চাৰিদিন থাকি বস্ত্ৰবোৰ বেচে আৰু ঘিউ কিনি লৈ যায়। এইবাৰ 'চোট বাবু'হে বেপাৰৰ বাবে আহিছে।

নাৱৰীয়াটোৰ হাতৰপৰা কাপোৰৰ টোপোলা এটা আনি তেওঁ মেলিবলৈ ধৰিলে। বঙা, নীলা, ভমকা ফুলীয়া, চিহ্নৰ, সূতাৰ বিবিধ কাপোৰ এখন এখনকৈ উলিয়ালে।

'বমা, কি কাপোৰ লবি এতিয়া?'

'জানো তাই কি লব খোজে। বমাই লক্ষ্মীৰ মুখলৈ চালে। লক্ষ্মীয়ে তলমূৰকৈ তাইৰ লাগতিয়াল কাপোৰখিনিৰ হিচাপ দিলে। 'শুনিও' 'বৰকু', 'চুলু' আৰু 'মজেক্ৰ'ৰ কাৰণে বেলেগ বেলেগ বঙৰ কাপোৰ লবলৈ ক'লে। নীলা জেলজেলীয়া কাপোৰখন তাইৰ মনে খাইছে। বমাই তাই কোৱামতেই কাপোৰবোৰ ল'লে। লক্ষ্মীয়ে কাপোৰখিনি দুই হাতেৰে বুকুত সাৱটি ভিতৰ সোমাল। কাপোৰবোৰৰ কি যে এটা নতুন নতুন গোক্ৰ, কিযে শিহৰণ তোলা উম।

'বুইচে বাবু এই লচমী জনীৰ কাপোৰ কানিৰ লগত বৰ চখ।' বৰ গৌৰৱৰ হাঁহি এটা মাৰি বমাই ক'লে।

চৰ আঙে বাঙে কথা পাতি পাতি, মাজে মাজে এই 'চোট বাবু'ৱে বেচকৈ হাঁহি হাঁহি যেতিয়া বমাইতৰ ঘৰৰপৰা যায়, তেতিয়া বাতি ভালেখিনি হৈছিল। লক্ষ্মীয়ে বাহিৰলৈ ওলাই আহি চালেহি। লাহে লাহে কঁৱলীৰ আঁৰত চোট বাবুহঁত নেদেখা হৈ পৰিল। দুৰৰ ঘাটৰ লেমটোৰ দেখা-নেদেখা খান পোহৰৰ ফালেই 'চোট বাবু'হঁত গৈছিল। সবেগে ভিতৰলৈ আহি তাই কাপোৰবোৰ বুকুত হেঁচা মাৰি ধৰিলে। কিবা আবেশত তাইৰ দুচকু মুদ খাই গ'ল।

বাতিৰ ফিৰ-ফিৰিয়া বতাহজাকে ঘৰৰ

ভিতৰখন হিম যেন ঢেঁচা কৰি তুলিছিল। বমাই জুইৰ কাষতেই চাৰিটো পাৰি শুই পৰিছিল। অকলে অকলে ভিতৰৰ ঢেঁচা চাঙখনত পৰি লক্ষ্মীয়ে ইচাট বিচাট কৰি আছিল।

পিচদিনা বাতিপুৱা খুব সোনকালে উঠি লক্ষ্মীয়ে দেখিলে মইনামতী খুটিটোৰ ওচৰতে থিয় হৈয়েই আছে। কাণ দুখন খুব জোকাৰিছে। নেজডালেৰে ঘনে ঘনে গাটো কোবাইছে। ডিঙি মেলি মেলি ইফালে সিফালে চাইছে।

ডিঙিত টিলিঙাটো বান্ধি দিবৰ বেলিকাও তাই ইচাট বিচাট কৰিছিল। লক্ষ্মীয়ে হাতত নিমখ লৈ চেলেকাঁওতে তাই বৰ আগ্ৰহেৰে ধোৱা নাছিল। মইনামতীৰ এই আচহুৱা আচহুৱা ভাৱে লক্ষ্মীকো চিন্তিত কৰি তুলিলে বমাৰ দৰেই।

দুপৰৰ বেলিটোৱে খাওঁ খাওঁ মুক্তি ধৰিছিল। ওপৰত নীলাকাশ তলত সেউজ পৃথিৱী। মাজত বিৰাট শূন্যতাখিনি যৃত্যুমোম হৈ পৰিল। দুপৰীয়াৰ এই নিৰ্জনতাই সুবিস্তৃত বালিচৰটোলৈ, সিপাৰৰ গছ গছনি বোবলৈ, সোৱণশিৰীৰ বুকুলৈ ব'বাগী ব'বাগী ভাৱ এটা আনিছিল। দুৰৰ ইকবাডৰাৰ সিকালৰ পৰা বিণি বিণি ভাহি আহিছিল কোনোবা গুৱালৰ কণ্ঠস্বৰ—

'বৰেকো ছাৰ্। পিপলকো ছাৰ্।

কদমকো ছুছায়া

বাটেমা ভেটে পুতলী জন্তি

ঘৰেকো কে মায়া।'

লক্ষ্মীৰ মনটো উৰি গ'ল পুৰণা দিনবোৰলৈ হাতত কাঁচি আৰু থৈলা একোটা লৈ গাঁৱৰ ডেকা-ডেকেৰীবোৰ গৈছিল সিহঁতৰ নৈৰ পাৰৰ বস্তিখনৰ সিপাৰে থকা চাপৰিটোত ঘাই কাটিবৰ কাৰণে। ইকৰা খাগৰি আৰু তৰাগছবোৰৰ মাজে মাজে থকা সেউজীয়া কোমল ঘাঁহনিড-বাৰ ওপৰত সিহঁতে ধেমালি কৰি কৰি বাগৰিছিল, শুইছিল। মাজে মাজে ইটোক সিটোক চুপতা চুপতি কৰি দৌৰিছিল। তৰাগছৰ

জোপাবোৰৰ আঁৰে আবে লুকাভাকু খেলিছিল। লাহে লাহে বেলিটো পশ্চিমৰ গছবোৰৰ আঁৰত লুকাই পৰিছিল আৰু সিহঁতে খৰধৰকৈ ঘাঁহ কাটি এখেলা এখেলা পিঠিত লৈ যবলৈ উভতি-ছিল। কথাবোৰ মনত পৰি লক্ষ্মীৰ কেনেবা কেনেবা লাগি যায়।

দূৰৰ বিণি বিণি এই গীতৰ সূৰে বালিচৰটোৰ এই নিমাত নিজম পৰিবেশত লক্ষ্মীক উন্নয়ন কৰি তুলিছিল। বহুত সূৰ, বহুত কথা, বহুত গানেৰে যেন চাৰিও দিশৰ বতাহ হঠাতে মুখৰ হৈ পৰিল। আপোন-ভুলোৱা কিবা এটা ভাবে তাইক চুই গ'ল। ব'দত পাৰৰ বালিবোৰ চিক্-মিকাই উঠিছিল। বালিৰ চিকমিকনিতেই লক্ষ্মীৰ চকুত ঘাটৰ নাওখন কঁপিবলৈ ধৰিছিল অশান্ত ভাৱে। দূৰৰ কহুৱানিডবা যেন সূৰে সূৰে নাচি উঠিছিল।

বাহিৰত বহি থকা অৱস্থাৰ পৰা তাই ভিতৰলৈ দৌৰ দিলে। আগদিনা 'চোট বাবু'ৰ-পৰা লোৱা কাপোৰখিনি বাকচটোৰপৰা উলিয়াই বুকুৰ মাজত সাৱট মাৰি ধৰি ব'ল বহুত সময়।

তাৰ পিচত—।

লক্ষ্মীৰ মন গল এবাৰ নতুন কাপোৰখিনি পিন্ধি লৈ নিজকে চাবৰ। চাংখনত নতুন কাপোৰৰোৰ খেলি মেলিকৈ মেলি ললে। পিন্ধি থকা নিজৰ লেতেৰা কাপোৰবোৰ এটা এটাকৈ খুলিলে। বঙা ভমকাফুলীয়া কাপোৰখন 'গুণিও' কৰি পিন্ধিলে। ধুনীয়াকৈ কোঁচ খুৱাই আনি আনি ককালৰ ওচৰত মেল খাব ধৰা ধতুৰা ফুল এপাহৰ দৰে কৰি গাঁঠিটো দি দিলে। দুই ভৰিৰ সৰু গাঁঠিৰ ওচৰৰ কপৰ ডাঙৰ ডাঙৰ 'কলী'হুডালৰ ওচৰলৈকে বৈ পৰা 'গুণিও' খন মাৰি তাই এইবাৰ পাচফালে ঘূৰি চালে। ভাল দেখাইছে। হালধীয়া বঙৰ কাপোৰখন 'গুণিও' খনৰ ওপৰতে ককালত মাৰি ল'লে। বঙা ভমকা-

ফুলীয়াখনৰ ওপৰত এই হালধীয়া 'বৰকু' খন খুব মিলি গ'ল। 'ধাগো' লগাই বেণীডাল আৰু এবেগেত মান দীঘল কৰি ল'লে। দীঘল বেণীডাল ওপৰকৈ ৰাখি কাণৰ ওপৰে ওপৰে চুলিত হালধীয়া 'মজেক্ৰ'খন বান্ধি পিঠিৰ-ফালে ওলোমাই দিলে। নাকত 'বুলাজি' পাহ লগাই ললে। আকাশী বঙৰ জিল জিলিয়া কাপোৰখন গাত মেৰিয়াই লৈ দুই হাতেৰে বুকুৰ ওপৰত চেপা মাৰি ধৰি লক্ষ্মী ছুৱাৰ খনৰ ওচৰলৈ আহিল।

উত্তৰৰ হিমালয় নীলা নীলা ওখ-চাপৰবোৰ পৰিষ্কাৰ হৈ পৰিছিল। বিব বিব বতাহত দূৰৰ ঝাউবন ডৰাৰ সোঁ, সোঁ, শব্দটো বহুত দূৰৈৰপৰা অহা যেন লাগিছিল। গজাচিলনী কেইজনীয়ে চিঞৰি চিঞৰি উৰি নৈৰ বুকুত কিবা বিচাৰিছিল।

লক্ষ্মী আহি নৈৰ পানী জুৱলিৰ কাঠৰ মুঢ়াটোৰ ওচৰত থিয় হ'লহি। ভৰি দুটা পাৰৰ বালিত থৈ বেঙা মেলি দুই হাতেৰে কাঠৰ মুঢ়াটোত ধৰিলে। পাৰৰ স্বচ্ছ শ্ৰোতহীন পানীত তাই নিজকে পৰিষ্কাৰকৈ দেখিলে। নাকত পিন্ধা কপৰ 'বুলাজি' পাহ অস্থিৰ হৈ লৰি আছিল। জিঞাপৰি যেন পাতল নীলা চাদৰখনে তাইৰ ওলাই পৰা গাটো ঢাকি ৰাখিব পৰা নাছিল। পানীত নিজকে চাই চাই নাচিচাঁচৰ দৰে তাই আচৰিত হৈ পৰিছিল।

হঠাৎ অশান্ত চো এটা আহি পানীৰ তলৰ কপহী মানুহজনীক ছিন্ন-ভিন্ন কৰি পেলালে।

'কিৰে লচুমী ?

উভতি চাই লক্ষ্মী থৰ হৈ গ'ল। তাই কবই পৰা নাছিল, হয়তো বহুত আগৰেপৰা 'চোট বাবু'ৱে তাইকে চাই চাই তাইৰ নিচেই কাবতে বৈ আছিলহি। তাই বোবা হৈ পৰিল।

'কি হল ? নেমাত কিয় ?

মাতিব নোৱাৰিলে লক্ষ্মীয়ে। গাত মেবাই
লোৱা চাদৰ খনৰ ওলমি পৰা আগ ছুটা চপাই
আনি টানকৈ বুকুৰ ওচৰত চেপা মাৰি
ধৰিলে। 'চোট বাবু' ৰে দেখিলে বং বেৰঙৰ
বঙা নীলা কাপোৰে, কাণৰ নাকৰ সোণৰ-ৰূপ
অয়-অলঙ্কাৰে তাইৰ শৰীৰৰ আচল জ্যোতিটো
ম্লান কৰিব পৰা নাই। অৱশ্যে মণি-কাঞ্চন
সংযোগ ঘটাইছে।

'ভোকতো বেচ বঢ়িয়া দেখাইছে লক্ষ্মী।
ৰমা আহিলনে নাই?'

'না, আজ ন।'

কথাষাৰ কৈয়েই তাই ভিৰাই দৌৰ দিলে।
নিজৰ ঘৰৰ ফালে।

ঘৰ সোমায়ৈই ছুৱাৰ মুখৰপৰা আকৌ
এবাৰ লক্ষ্মীয়ে ঘাটলৈ চালে। নৈখনৰ ফালে
মুখ কৰি নাৱৰ টিঙটোত 'চোটবাবু' ইতিমধ্যে
বহি পৰিছে। সজোৰে ছুৱাৰখন বন্ধ কৰি
চাঙখনত পৰি দিলে তাই। বুকুৰ মাজত কিহবাৰ
চপ্ চপ্ নি উঠিছিল। জোৰেৰে চাঙত হেচি
ধৰি চকু ছুটা মুদি ধৰিলে তাই।

কিযে কাণ্ডবোৰ হৈ গ'ল। 'চোট বাবু'ৰ
ওচৰত তাইৰ ইমান লাভ লাগিল কিয়? এষাৰো
কথা তাই মুখ খুলি নকলে কিয়? নিজৰ
হুৰলতা খিনিৰ ওপৰতে লক্ষ্মীৰ ধিক্কাৰ জন্মিল।
জোৰেৰে চকু ছুটা মুদি ধৰিলে তাই যাতে মনৰ
মাজৰপৰা 'চোটবাবু' সোৱণশিৰী আৰু ৰমাইঁত
নিঃচিহ্ন হৈ যায়। কিন্তু নহ'ল। খুব
সহজ হবৰ যত্ন কৰিও নোৱাৰিলে তাই। ইটো
সিটো কথাই বাবে বাবে তাইক আমনি দিব
ধৰিলে। মুদি থকা চকুৰপৰা ছোটোপাল
চকুলো সৰি পৰিল।

মাৰ যাব খোজা বেলিটোৱে নৈৰ সিপাৰৰ
গছবোৰৰ কাঁকেদি শেষ বাৰলৈ বিস্তৃত বেলিটো
হেৰাই যোৱাৰ প্ৰয়াস কৰিছিল। দুবৰ টং টং
শব্দবোৰ ক্ৰমাৎ ওচৰ চাপি আহিল। লক্ষ্মীয়ে
কাণপাতি শুনিলে। যেন মইনামতীৰ ডিঙিৰ

কটনিয়ান

টিলিঙাৰ তালৰ লগত তাইৰ খোজৰ ছন্দ মিলা
নাই। মইনামতীৰ গতিৰ ছন্দপতন হ'ল কিয়?

কিছুদূৰত মহজাকৰ পিচত ৰমাই মইনামতীক
হেচি-ঠেলি খেদাই অনা দেখিলে লক্ষ্মীয়ে। তাই
আচৰিত হ'ল। সলায় আগত অহা মহজনী
আজি আহিছে গোটেই মহজাকৰ পাচত।

গধূলি জুইৰ কাষত বহি ৰমাই মইনামতীৰ
অদ্ভুত আচৰণবোৰৰ কথা কৈছিল। তাই মহ
পালটোৰপৰা ফালৰি কাটি কাটি যাবলৈ বিচাৰে
সমুলি ঘাঁহ নাখায়। নিজৰ পালৰ মহবোৰকে
কেতিয়াবা খুচিবলৈ বিচাৰে ইত্যাদি।

মইনামতীৰ বিষয়ে কোৱা ৰমাৰ ভীতি আকুল
কথাবোৰ লক্ষ্মীয়ে খুওব আগ্ৰহেৰে শুনিলে।
তাইৰ নিজৰ কথাবোৰে ছপবীয়াৰ সেই কাণ্ডবোৰে
পৃথিবীৰ সকলো কথাৰে তল পেলাই দিলে।
লক্ষ্মীৰ নিজকে আচছৱা আচছৱা লাগিল।

আনফালে অহনিশ মইনামতীৰ কথা কাণ্ড,
মহমখাৰ ঘাঁহ পানীৰ কথাৰে ব্যস্ত থকা ৰমাৰ
কাৰণেও পৃথিবীৰ আন কথাবোৰ কথা যেনেই
নোহোৱাৰ দৰে হৈ পৰিছে।

ক্ৰমান্বয়ে ৰাতি গহীন হৈ আহিল।

লক্ষ্মীৰ নিচেই কাষতে গায়ে-মূৰে কষলখনেৰে
ষোপ মাৰি অসাৰ হৈ ৰমা শুই পৰিছিল।
দক্ষিণফালৰপৰা অহা ফিৰ ফিৰিয়া বতাহজাকে
হাড় কপাই তুলিছিল। চেৰ্টা চাঙখনত শুই
থাকিব নোৱাৰি লক্ষ্মীয়ে ঘৰটোৰ ভিতৰতে ঘূৰি
ফুৰিছিল। বেৰৰ জলগাইদি অহা গুৰ্কাঠীৰ
জোনটোৰ পোহৰবোৰে ঘৰটোৰ ভিতৰখন অসহ
কৰি তুলিছিল। ওচৰতে নিজৰ স্তম্ভ স্বামী
থকা স্বত্বেও ঘৰখনৰ ভিতৰত লক্ষ্মীৰ নিজকে
অকলশৰীয়া অকলশৰীয়া লাগিল। চাঙত
পৰি থকা কষলখন গায়ে-মূৰে তাই মেৰিয়াই
ল'লে। ৰমাৰ মুৰৰপৰা ভৰিলৈকে হাত বুলাই
চালে। নিঃসাৰ। যেন জড় হৈ পৰিছে।
তাই নিজৰ বুকুত হাত দি চালে। ইমান উম
ইমান প্ৰাণেৰে ভৰি আছে তাইৰ সৰ্ব্বস্বত্ব।

১৫

অশান্তভাবে বুকখন উঠা নমা কৰিছিল তাইৰ। চকু ছটা অলপ সময় মুদি ধৰিলে। পিচ ছহকি ছহকি ছুৱাৰ খনৰ ওচৰলৈ আহি সন্তৰ্পণে ছুৱাৰখন খুলি তাই ছুৱাৰ দলিত ঠিয় হ'ল।

দূৰৰ ঘাটৰ নাওখনৰ লেমটোৰ পোহৰবোৰ কঁপি উঠিছিল। কুঁৱলিৰে বাহিৰখন বগা হৈ পৰিছিল। অলপ পিচতে ছোনটোও লুকাই পৰিব সিপাৰৰ গছবোৰৰ আঁৰত। লক্ষ্মীয়ে ছুৱাৰ দলিৰপৰা এখোজ আগবাঢ়ি চোতালত ভৰি দিলে। তাইৰ কাণৰ কাষেদি হোঁ-হোঁৱাই বতাহ বলিছিল।

শুই থকাৰপৰা খক্ মক্কে উঠি আহি বমাই লক্ষ্মীৰ বাউনীত ধৰিলেহি।

'কে ভয়?' খুটৰ আচৰিত হৈ বমাই লক্ষ্মীলৈ চালে।

'কেপনি ভয় ন। মইনামতী ডামল' চিনেৰ অ'ৰণ্ড ভ'ইচলাই হালৈচ।' কথাবাৰ কৈ লক্ষ্মীয়ে খুব আচৰিত হৈ কঁপিছিল কোঁপাইছিল। চকু ছটা ডাঙৰ ডাঙৰকৈ মেলি দিছিল।

বমাই মহ মখাৰ খুটিৰ ওচৰলৈ গৈ চালেগৈ সৰ্টা, লক্ষ্মীয়ে ঠিকেই কৈছে। মইনামতীয়ে তাইৰ পষা ছিঙি আন মহবোৰক পাংলৰ দৰে খুচি ফুৰিছে। খুটিৰ ডাঙৰ মতা মহটোও তাৰ খুটিৰ ওচৰত নাই। অলপ দূৰত সিও ওভক মাৰি মাৰি কিবা চাইছে।

বমাই অলপ দূৰলৈ গৈ ইফালে সিফালে চালে। হয়তো কিবা জানোৱাৰ অহাৰ কাৰণেও মহ মখাই চক খাব পাৰে—সেই কাৰণেই হয়তো মইনামতী আৰু মতা মহটোৱে পষা ছিঙিব পাৰে। সি দেখিলে খুটিৰপৰা এক ফালিং মান দূৰত কেইদিন মানৰ আগতে কিনি অনা মইলাহ'তৰ মতা মহটো। খঙত কাণ মূৰ আচাৰি কোঁপাই

কোঁপাই বালিত খুব শিং মাৰিছে সি। তাৰ ডিঙিত পষা লাগিয়েই আছিল। হয়তো সিও পষা ছিঙিয়েই আহিছে। খুটিৰ ওচৰলৈ আহি বলে সাহ কৰা নাই। ইফালে মইনামতী অস্থিৰ হৈ খুটিটোৰ চাৰিওফালে ঘূৰি ফুৰিছে। ঘৰৰ পৰা টাঙোনডাল লৈ গৈ সি মহটোক খেদি নি মইলাহ'তৰ খুটিত থৈ আহিলগৈ। নতুন পষা ছুডাল আনি এডালেৰে মইনামতীৰ পিচ ঠেঙত আৰু এডালেৰে ডিঙিত গাঁঠি দি খুটিত বান্ধি দিলে।

ৰাতিৰ হিমচেঁচা বতাহতো লক্ষ্মীৰ কপালত টোপ টোপ ঘামৰ কণিকা গোট খালেহি। মইনামতীৰ কাণুবোৰ বেছি সময় চাই থাকিব নোৱাৰি ছুই হাতেৰে লক্ষ্মীয়ে চকু ছটা মুদি ধৰিলে। তাইৰ ধাৰণা হ'ল যেন পৃথিবীখন কোঁচ খাই আহি আহি একেবাৰে সৰু হৈ পৰিছে য'ত বমা, মহমখা আৰু তাইৰ বিহনে আৰু কোনো নাই। ভিতৰলৈ গৈ লক্ষ্মীয়ে চাঙখনত তলমূৰকৈ পৰি দিলেগৈ। বহুত আশা আকাঙ্ক্ষাৰে সোৱণশিৰীৰ বুকুৱেদি বৈ যোৱা কোনোবা এটা ধাৰাই যেন এইমাত্ৰ সাগৰ সঙ্গমত বৈ দিগ্‌বিদিগ হেৰুৱাই পেলালে।

পিচদিনা দোক-মোকালিতে উঠি লক্ষ্মীয়ে ঘাটলৈ গৈ দেখে যে 'চোটবাবু'ৰ নাও ঘাটত নাই। তাই ইফালে সিফালে চালে। নাওখন নেন্দেখিলে। নিশ্চয় ঘিউ লৈ চোটবাবু হ'ত ৰাতিৰ ভিতৰতে গুচি গৈছে।

বমাই গাখাৰ খাৰাই খীৰাই ক'লে যে ছুই এদিনৰ ভিতৰতে সিহঁতেও ইয়াৰপৰা মহৰ খুটি তুলি লৈ যাব লাগিব। নৈত পানী বাঢ়িবলৈ ধৰিছে! উত্তৰ ফালৰ নীল নীল পৰ্ব্বতটো ক'লা ক'লা ডাৱৰেৰে ঢাক খাই পৰিছে।

বিজ্ঞানত দৰ্শন

অধ্যাপিকা সৰোজ দত্ত

মানৱ সভ্যতাৰ আদিম প্ৰভাৱৰ কথা। ইন্দ্ৰিয়লব্ধ জ্ঞানেই আছিল তেতিয়া যথেষ্ট। পৃথিৱী আৰু বিশ্বৰ বিষয়ে ইন্দ্ৰিয়লব্ধ জ্ঞানতে মানুহে তেতিয়া সন্তুষ্ট লাভ কৰিছিল। কিন্তু সভ্যতাৰ পথত আগবঢ়াৰ লগে লগে ইয়াতেই তেওঁলোক সন্তুষ্ট নাথাকিল। বিশ্বক তেওঁলোকে চাবলৈ ধৰিলে বোধ আৰু বুদ্ধিৰ সমন্বয়ৰে। জ্ঞানান্বেষণৰ এইদৰে দুটা প্ৰধান ভাগ গঢ়ি উঠিল। সকলো ক্ষেত্ৰতে কেৱল মাত্ৰ বুদ্ধিৰে বিচাৰ কৰাৰ স্পৃহাৰ পৰা সূত্ৰপাত হ'ল দৰ্শনৰ বুদ্ধি আৰু ইন্দ্ৰিয়-লব্ধ জ্ঞানৰ ব্যৱহাৰিক প্ৰয়োগৰ পৰা আৰম্ভ হ'ল বিজ্ঞানৰ।

প্ৰথম অৱস্থাত প্ৰকৃতিৰ সকলো ঘটনাই মানুহৰ মনত বিশৃঙ্খল বুলি ধাৰণা হৈছিল। ধুমকেতু-উদ্ধাৰ আবিৰ্ভাৱ, ঋতু পৰিবৰ্ত্তন, এই-বিলাকৰ মূলতে কোনোবা অতি মানৱিক শক্তিৰ প্ৰভাৱ আছে বুলি তেওঁলোকৰ ধাৰণা আছিল। কিন্তু লাহে লাহে তেওঁলোকৰ ধাৰণা হ'ল যে প্ৰকৃতিত সকলো বস্তুৰে কাৰণ আছে। পৃথিৱীত কোনো ঘটনাই কোনো অতিমানৱিক শক্তিৰ দ্বাৰা সংঘটিত নহয়। বৰ্ত্তমানত যি ঘটনা ঘটিছে

ইয়াৰ কাৰণ পূৰ্বৰ ঘটনাসমূহ আৰু কিছুমান ঘটনাৰ প্ৰতিক্ৰিয়া। এইদৰে চিন্তা কৰিলে দেখা যায় যে বৰ্ত্তমানক নিয়ন্ত্ৰণ কৰিছে সৃষ্টিৰ প্ৰথম অৱস্থাৰ ঘটনা সমূহে। সৃষ্টিৰ প্ৰথম অৱস্থাতেই বিশ্বৰ ভৱিষ্যতৰ ইতিহাসো ৰচনা হৈ গৈছে। এয়া কাৰ্য্যকাৰণবাদ। বিশ্বৰ বৰ্ত্তমান অৱস্থা অতীতৰ কাৰণ কিছুমানৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্ৰিত হৈছে আৰু ভৱিষ্যতকে নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব বৰ্ত্তমানৰ ঘটনাসমূহে। এইদৰেই কাৰ্য্যকাৰণ বাদৰ প্ৰতিষ্ঠা হ'ল। নিউটনেই এই কাৰ্য্য-কাৰণবাদৰ গভীৰ পৰিপোষক। তেওঁলোকৰ ধাৰণা আছিল যে প্ৰকৃতি নিয়মৰ অধীন। বিশ্ব এটা যন্ত্ৰ মাথোন। নিয়মমতে এই যন্ত্ৰ চলি থাকে। এইদৰেই সূত্ৰপাত হ'ল নিউটনৰ mechanistic philosophyৰ। প্ৰকৃতিৰ সকলো ঘটনাকে কিছুমান নিৰ্দিষ্ট নিয়মৰ বশীভূত কৰাৰ চেষ্টাই আছিল তেতিয়া প্ৰধান। প্ৰকৃতিৰ এটা uniformity আছে। কিছুমান সাধাৰণ (common) নিয়মৰ বশীভূত হৈয়েই বিশ্ব চলি আছে। সকলো ঘটনাকে কিছুমান সাধাৰণ নিয়মৰ বশীভূত কৰাৰ চেষ্টাক পিচৰ যুগত 'economy of thought'

ৰ প্ৰচেষ্টা বুলি আখ্যা দিয়া হৈছিল।

কিন্তু এই কাৰ্য্যকাৰণবাদ বেছি দিন সু-প্ৰতিষ্ঠিত হৈ নাথাকিল। ১৮৯৯ চনত বিজ্ঞানী প্লাঙ্কে পদাৰ্থ আৰু বিকীৰণৰ সাম্যস্থিতি সম্বন্ধে অধ্যয়ন কৰোঁতে ক্ৰমে এই সিদ্ধান্তলৈ আহিল যে বিকীৰণ প্ৰক্ৰিয়া ধাৰাবাহিক নহয়। ই অধাৰাবাহিক প্ৰক্ৰিয়া। ইয়াৰ নাম দিয়া হ'ল কোৱাণ্টাম মতবাদ বা কোৱাণ্টাম থিয়োৰী। এই কোৱাণ্টাম মতবাদে কাৰ্য-কাৰণবাদ মতবাদৰ মূলতে আঘাত কৰিলে। এই কোৱাণ্টাম বাদৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি বৰ্ণ, হাইসেনবাৰ্গ আৰু ডিৰাক তিনিও বস্তু বিশ্লেষণৰ ক্ষেত্ৰত কোৱাণ্টাম মেকা নিক্সৰ প্ৰবৰ্ত্তন কৰিলে। এই সকলো ক্ষেত্ৰতে আহি পৰিল সম্ভাৱনা সূত্ৰৰ (Probability) কথা। নিউটনীয় ঐতিহ্যৰ ইয়াতেই কিছু পৰি-বৰ্ত্তন ঘটিল। অৱশ্যে Anti-Newtonism ৰ সূত্ৰপাত ইয়াতেই শেষ হোৱা নাই। নিউ-টনৰ পৰবৰ্ত্তী সকলৰ মতে স্থান আৰু কালৰ কোনো সৰ্ব্ব নাই। ইহঁত পৰম্পৰ নিৰপেক্ষ। পদাৰ্থৰ গুৰুত্ব (mass) এক অপৰিবৰ্ত্তনীয় গুণ। ক্লাচিকেল বিজ্ঞানত স্থানৰ (space) ধাৰণাও আছিল absolute. স্থান আৰু কালৰ কোনো পৰম্পৰ সৰ্ব্ব নাই। সেই সময়ৰ দাৰ্শ-নিক কাণ্টেও তাকেই সমৰ্থন কৰিছিল। তেওঁ Critique of Pure Reasonত লিখিছে, 'Time does not change, but phenomena change in time' আৰু 'Everywhere space has three dimentions, an cannot in any way have more', "There is only one time and there is only one space." কাণ্টৰ এই সকলো ব্যাখ্যাই আমাৰ মনলৈ ধাৰণা আনে যে প্ৰকৃততে সময় আৰু স্থান নিৰপেক্ষ। কিন্তু আইনষ্টাইনৰ বিখ্যাত আপেক্ষিকতাবাদ তত্বই প্ৰাচীন স্থানকালৰ ধাৰণাৰ মূল ভিত্তিতে আঘাত কৰিলে। মিনকাউফ্ৰিক মতে ঘটনা সমূহৰ কোনো-

টোৱেই নিৰপেক্ষ (absolute) নহয়। ইহঁত স্থান আৰু কালৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। স্থান আৰু কাল অবিচ্ছেদ্য। আমি কেৱল ঘটনা সমূহে অহুত্তৰ কৰিব পাৰোঁ। আকৌ কোনো বস্তুৰ প্ৰকৃত ৰূপ দেখাও সম্ভৱ নহয়। কোনো এটা বস্তুৰ আকৃতি, বা গতি নিৰ্ভৰ কৰে চাওঁতাৰ স্থানৰ ওপৰত। কোনো এজন মানুহে কোনো বিশেষ স্থানত থিয় হৈ এটা বস্তুৰ যি অৱস্থা বা গতি দেখিব, অন্য এজন মানুহে অন্য ঠাইত থিয় হৈ তাক একে নেদেখে। গতিকে বস্তুৰ গতি বুলিও আচলতে একো নাই। সকলোৱে আপেক্ষিক। আকৌ বস্তুৰ প্ৰকৃত গুৰুত্ব বুলি কোনো কথা নাই। পদাৰ্থৰ গুৰুত্ব (mass) তাৰ গতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। গতি বেছি হলে তাৰ গুৰুত্বও বেছি হয়, আৰু গতি কমি গলে তাৰ গুৰুত্বও কম হয়। বস্তুৰ ৰূপো নিৰ্ভৰ কৰে চাওঁতাৰ অৱস্থানৰ ওপৰত। এই বিষয়ে বিখ্যাত গণিতজ্ঞ পয়নকেয়াৰে কৈছে, 'A reality comple- tely independent of the mind which conceives it, sees it or feels it is an impossibility. What we call objective reality is, in the last analysis, what is common to many thinking beings, and could be common to all'. অৰ্থাৎ 'Exclusion of ourselves from the picture.'

ক্লাচিকেল বিজ্ঞানত ধাৰণা আছিল যে ইলেক্ট্ৰন আদ পদাৰ্থৰ ক্ষুদ্ৰতম অংশসমূহ কিছুমান কণা মাত্ৰ। কিন্তু কিছুমান পৰীক্ষাৰদ্বাৰা দেখা গ'ল যে কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত ইহঁতে তৰঙ্গৰ বৰ্ম মানি চলে। অৰ্থাৎ ইহঁত কিছুমান তৰঙ্গৰ সমষ্টি। এইখিনিতে বৈজ্ঞানিকসকলৰ মাজত সংঘৰ্ষৰ আৰম্ভ হ'ল। যদি পদাৰ্থই তৰঙ্গ ৰূপ ধাৰণ কৰিব পাৰে, তেন্তে ইলেক্ট্ৰন, প্ৰোটন

ইহঁত আচলতে কি? এইবাব বিজ্ঞানী বৰ্ণে ক'লে যে ইলেক্ট্ৰনৰ তবঙ্গ ৰূপ আছে সঁচা। কিন্তু এই ইলেক্ট্ৰন তবঙ্গ সকলো ঠাইতে সমানে পোৱাৰ সম্ভাৱনা নাই। য'ত এই তবঙ্গ থকাৰ সম্ভাৱনা বেছি, তাতেই আমি ইলেক্ট্ৰনৰ অৱস্থিতি বুলি ধৰি লব পাৰো। বৰ্ণে ক'লে যে ডিটাৰ-মিনিজিমৰ যুগ শেষ হৈছে, আৰু নিউটনীয় ডিটাৰমিনিজিম fatalismৰ নামান্তৰ মাত্ৰ। তাত মানুহৰ কৰিবৰ একো নাই। গতিকে সম্ভাৱনা সূত্ৰে টৈ সকলো ঘটনা নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব পাৰে। ইলেক্ট্ৰন সমূহৰ হৈতৰূপ বিৰাজমান, কেতিয়াবা তবঙ্গ ৰূপে আৰু কেতিয়াবা কণাকপে ইয়াক পোৱা যায়। আইনষ্টাইনে ইয়াৰ গভীৰ বিৰোধিতা কৰিছিল—‘The world cannot be rational at one end and at the same time irrational at the other.’ আকৌ এই তবঙ্গসমূহক পদাৰ্থৰূপে পোৱাটোও সম্ভাৱনাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে, যতে তবঙ্গসমূহ থকাৰ সম্ভাৱনা বেছি তাতে কৰ্মৰূপে বিৰাজ কৰে। সকলো chance ৰ খেলা মাত্ৰ। আইনষ্টাইনে এই বিষয়ে লিখিছে, ‘I would not respect to God, who spends his whole energy in games of chances only.’

গতিকে দেখা গ'ল যে বিজ্ঞানত ইতিমধ্যেই

ছোটা দলৰ সৃষ্টি হৈছে। এদলে ক্লাচিকেল মেকানিক্সত বিশ্বাস কৰে। তেওঁলোকৰ মতে কাৰ্য আৰু কাৰণৰ সম্বন্ধ অবিচ্ছিন্ন। বিশ্ব প্ৰকৃতি যান্ত্ৰিক নিয়মৰ বশীভূত আকৌ কোৱাণ্টাম মেকানিক্সৰ ভক্ত দলৰ মতে পৰমাণুৰ জগতত সম্ভাৱনা সূত্ৰেই বেছি প্ৰয়োজ্য। বস্তুৰ প্ৰকৃত ৰূপ দেখা আমাৰ সম্ভৱ নহয়। সকলো ঘটনাৰেই প্ৰকৃত ৰূপতকৈ তাৰ সম্ভাৱ্য ৰূপৰ কল্পনা কৰাটোৱেই বেছি যুক্তি সঙ্গত। হাইসেনবাৰ্গৰ তথ্যবপৰা আমি পাওঁ যে ইলেক্ট্ৰন তবঙ্গ সম্ভাৱনা সূত্ৰৰ দ্বাৰা বহুতো ঘটনাৰ ব্যাখ্যা সম্ভৱ হৈছে।

নিউটনীয় ডিটাৰমিনিজিমৰ গণ্ডী বৰ ঠেক। ইয়াৰ দাৰ্শনিক ভিত্তি এয়ে হ'ল যে Free trial বুলি কোনো কথা নাই। সকলোৱেই এক বন্ধা ধৰা নিয়মৰ বহিভূত। কিন্তু আধুনিক বিজ্ঞানত সম্ভাৱনাৰ প্ৰয়োগ হৈছে। ইয়াত সকলো ঘটনাকে সম্ভাৱনাই নিয়ন্ত্ৰণ কৰে। গতিকে কোনো বস্তুৰ প্ৰকৃত স্বৰূপ সম্বন্ধে নিৰ্ণয় কৰা টান। কোৱাণ্টাম মেকানিক্সে জ্ঞানৰ অসমপূৰ্ণতাকেই স্বাভাৱত সত্য বুলি স্বীকাৰ কৰিছে। কাৰণ হাইসেনবাৰ্গে কৈছেই, ‘Natural Sentence is not concerned with nature itself, but nature as man describes and understands it.’

বেদৰ কবিৰ দৃষ্টিত

অৰণ্য ঝাক উষা

অধ্যাপক নৱকান্ত বৰুৱা

অৰণ্যানী

চাৰণ ভূমিৰ গো-চাৰণ ধ্বনি যেন বতাহত আহে,
দূৰণিত যেন কৰবাত এটা কুটাৰৰ ছবি ভাহে।
হাবিৰ কুঁৱৰী অৰণ্যাণীৰ মাত শুনা যায় তাত,
গধূলি পৰৰ গাড়ীৰ চকাৰ লেণীয়া কোমল মাত।

ইফালে কোনোৱে নিজৰ কাষলে' আপোন গোধন মাতে,
সৌ ফালে চোৱা কোনোৱে কাটিছে কাঠ,
হাবিৰ মাজত বৈ থকা জনে আপোন মনতে ভাৱে
'কাণত পৰিল যেন কাৰোবাৰ মাত!'

কাষ চাপি যদি আমনি নকৰা অৰণ্যাণীয়ে নিদিয়ে ছুখ,
সুস্বাদু ফলৰ সোৱাদত মজি নিজে নিজে লয় জিৰণি-সুখ।
কৰ্ষণহীন তথাপি পূৰ্ণ সুৰভি ওষধি অশ্লেবে,
তেওঁকেই মই মহীয়ান কৰোঁ বন্দনা-ছন্দবে।

ঋগ্বেদ : দশম মণ্ডল : ১৪৬ সূক্ত।

উষা

আদিম যুগৰ কত মানুহৰ ধাৰা হ'ল শেষ,
যিবোৰে তন্ময় হৈ চাইছিল উবসীৰ শোভা,
আমিও চাইছোঁ আজি প্ৰভাতৰ নতুন আভাস;
আমি গ'লে অনাগত যুগবোৰে মানুহে চাব এই জ্যোতি মনোলোভা।

১ : ১১৩ : ১১

আকৌ আকৌ আহি প্ৰবীণাই নতুন ৰূপেৰে,
একেবোৰ বৰণেৰে আপোনাৰ সজাই সৌন্দৰ্য,
চাই আছে কেনেদৰে চামে চামে শেষ হয় মানৱ জীৱন,
চতুৰ জুৱাবীবোৰে চাই থাকে যেনে দৰে আনৰ ঐশ্বৰ্য শেষ হোৱা।

১ : ৯২ : ১০

বনশ্ৰী : বশিষ্ঠৰ

সুশীল শৰ্মা
৩য় বাৰ্ষিক কলা

মেঘনীলা স্মৰ আৰু পুৰাণৰ সাধু লৈ
সেয়া সন্ধ্যা,
হাঁহিৰ কোৰাচ আৰু তুচকু কাজল লৈ
সেয়া ললিতা;
কালিৰ চঞ্চলা কান্তা আছিল কুমাৰী
আজিৰ ফাগুনে দিলে এবুকু যৌৱন,
সহোদৰা ভগিনীৰ সমন্বৰ দৃষ্টি প্ৰয়াসেৰে
ৰাতিৰ আমেজ আৰু ফেচকুৰি লৈ
অহৰহ হাঁহি থাকে তায়ে।

মনত তাপসীৰ অনেক দৰ্শন
অনাত্মাত পলাসৰ বহুতো আবেলি
অলিহীনা বহুতো শৃঙ্গাৰ
কোনোবা জনক দিয়ে উপহাৰ।
মৌচুম-বুলীয়া বিহাৰ তাঁচল লাগি
সাৰ পায় উষা-অনিৰুদ্ধ।

তিনিজোৰ যাযাবৰী নয়ণৰ ফেনিল দৃষ্টি !
একোচ মৰমসনা ৰূপহী মদাৰে
মৰতক দি যায় অবিৰাম উদ্গা
সুধা আৰু স্মৰৰ চিফনি।
শিলৰ মৰম লৈ সিহঁত পুষ্পিতা হ'ল
তিলকত : শীতাত্ত জোনৰ।
বুৰঞ্জীৰ পৃষ্ঠা পূৰি পুৰি
সাপনেজা কেৰুৰিত লুকাভাকু খেলি
ব্যস্ত থাকে তিনিটি নৰ্ত্তকী।

এদিন হঠাতে ভাগে তন্দ্রা খহটা শিলৰ চুমা তক্ত লাগে,
অষ্টাচলত থকা সপোন কোৰঁবে খেলা
ফুলনিৰ দিঠকত ভোল যায় অশৰীৰি
চকুত সংসাৰ লৈ কথকৰ তালে তালে
আগবাঢ়ে মৰতলৈ।

দিঠক সপোন হয়
শ্মশান যাত্ৰাত যোৱা ছবিৰ সমদলত
সিহঁতে পিৰাচ দেখে,
শীতৰ জোনত কঁপা মুৰ্খু ছবিবোৰক
সেও দিয়ে বুকুৰ চেচাবে,
পৃথিবীৰ তন্দ্রালস চকু মেল খায়
কোচত কেচুৱা সহ
মাঘ আৰু বহাগ বিছৰ।

ইতিহাসে খোজ ধৰে
ধাইৰ মৰম আৰু ওঠৰ সোৱাদ সানি
কে'লাত টোপনি যোৱা এজাক আবেগ
ইমান চাৱনি!
সিহঁতৰ অতিকৈ আগোন।

পৃথিবীৰ বহুতো প্ৰলয় আহে, যায়
তথাপি সিহঁত ৰয় বীৰ্য্যবতী,
'মা' আৰু 'আইটা'ৰ সপোন হয়
বলিয়ালি মাথো খৈয়ামৰ।
ভৈয়ামৰ বহুতো ভগিনী
এদিন লখিমী আৰু এদিন জননী হৈ
সংসাৰৰ সোণালী, সুরগা চৰায়,
হব সেয়ে সিহঁতৰো
'নীলিম' 'নীলিমা'

পাৰাণৰ ফাঁকে ফাঁকে অনেক স্পন্দন,
কেকুৰিৰ স্তবে স্তবে কিশোৰী কল্পন,
কাচৰ সপোন বচা নিপোতল চ'টি কলাফুলে
বহুবাৰ লাজ দিছে ব্ৰাস্ত কুমুদক;
সেয়া ভুল বয়সৰ।

তপকুশৰ অলংঘ্য আদেশ
তথাপিও অভ্যাগত 'জয়-বিজয়,
শকুন্তলাৰ অনেক নিকুঞ্জ,
প্ৰহ্লাদৰ অনেক পছোৱা,
পাৰ হয় যুগে যুগে অনাদৃত

চকুত নিলাজী দৃষ্টি সানি
শিলনিত মৰম বিচাৰি
আগবাঢ়ে
সন্ধ্যা-ললিতা-কাস্তা।

এই বসন্ত : এই শীত

—হৰেকৃষ্ণ ডেকা

১ম বাৰ্ষিক কলা

শীত আৰু বসন্তৰ অনেক নদীৰ গান শুনি শুনি
ময়োতো মুখৰ হ'লোঁ।
কলমৰ আঁচোৰত কপৌ, শালিকা ওলায়
বাঘ, ঘোং, সিংহৰ ছবি।
শিলগুটি প্ৰেমিকৰ দৃষ্টিৰে দেখিলোঁ মই
শেলুৱৈ-সাগৰৰ তলে তলে
আকাশ ওলমি বয় যদিওবা আমাৰ যাত্ৰাৰ বাবে
কেৱে ক'তো বৈ থকা নাই।
পৃথিবীত একো নাথাকিলে এখনি আকাশ থাকে।
মই যদি হৈ পৰোঁ এজোপা তামোল গছ
হে আকাশ, নীলাকাশ মোৰ,
তুমি আৰু মই, এক নিঃসঙ্গ ছপৰৰ বাতি,
ওচৰত কোনো নাথাকক, নিৰ্জন ছবিৰ দৰে
ভাহি ব'ক সেউজীয়াকণি
অনেক পাতিম কথা, অনেক আলাপ।
আন্ধাৰে নাটাকে কোনো দিনে তামোল গছৰ আগ
হে আকাশ, নীলাকাশ মোৰ।

শীত আৰু বসন্তৰ অনেক নদীৰ গান শুনি শুনি
ময়োতো মুখৰ হ'লোঁ আজি
বসন্তৰ ছপৰত যি নদী তৃপ্ত হ'ল,
স্নিগ্ধ হ'ল, শান্ত হ'ল সেই নদী শীতৰ বাতিত।
সময়ে শিকালে মোক মুখৰ হবলোঁ।

সীমান্তৰ চিঠি

বিজয় লাল চৌধুৰী
তৃতীয় বাৰ্ষিক কলা

ফাগুন-চ'তৰ হাঁহিৰ ফাঁকুৱা কিমান আহিল গ'ল,
বহুদিন দেখা নাই বঙৰ ৰূপৰ মেলা,
আমাৰ গাঁৱৰ ।

আঁহতৰ তল আৰু সেউজীয়া কঠিয়াতলীত
কিমান সপোন আছিল, ধুনীয়া কোমল,
কিমান সজীৱ আশা !

ভালৰ সতে সৰু এটি খেৰীঘৰ,
খাৰু ৰিগি-জিগি মাজ মজিয়াৰ মাটি,
লাজ আৰু মৰমেৰে পলশুৱা
ৰিগি ৰিগি শুনা আজলী মাত ।

পৃথিৱীৰ ডালিমী ৰসে মাটিৰ বাতি উপচিব
আঘোণৰ ভৰা পথাৰত ।

ন কেচুৱাৰ হাঁহি-কান্দোনৰ ব'দ বৰবুণ
চোতাল ঘৰে পৰিব ।

কাঁচিয়লি পোহৰত
কাঁপি কাঁপি ফুলি ৰয়
নিয়ৰ নতুন এখনি মুখ
এটি ৰঙা সেন্দূৰৰ ফোঁট
চিল্‌মিল্‌ সপোনৰ দৰে ফুলম পাতল
পুথুৰীৰ ঘূৰণীয়া নিজম বুকুত ।

মন ৰঙা কৰি যোৱা কত কল্পনা
আকাশৰ মৰম, ধাননিৰ আশা, চোতালৰ ভাষা,
দেখাৰ, শুনাৰ, হেজাৰ কামনা

কলিতে মৰহিল ছাই হ'ল কৰবাত ।

আঁউসীৰ প্ৰেতাত্মাৰ দৰে আহি পালোঁ

জনশূন্য দুৰ্গম অৰণ্য এই সীমান্ত

আছে কেৱল কুটিল অন্ধকাৰ,

বাৰুদৰ বড়ুৱন্ত, আৰু মৰা মানুহৰ তেজৰ গোলন্দ

ঃ পৃথিৱী, তোমাৰ কাহিনী :ঃ

শ্ৰীমা প্ৰসাদ শৰ্ম্মা
৩য় বাৰ্ষিক বিজ্ঞান

মন গ'ল, লিখি থলোঁ
হে পৃথিৱী—তোমাৰ কাহিনী ।
শক্তিকাৰ আঁবে আঁবে
সন্নিহিত তোমাৰ বেদনাবোৰ শুনি,
দুখ লাগে, চকুলো নিগৰে;
তথাপি শুনি শুনি ভালেহৈতো লাগে ।
এৰা, চকুলোতো স্নন্দৰতা আছে ।
এৰা, অনামিকা,—যেতিয়া,
মোৰ শুকুলা মবমকণৰ প্ৰত্যুত্তৰ দিয়া,
তোমাৰ—নীলাভ-নয়ন-নিগৰিত
টোপাটোপ তপ্ত চকুলোৰে;
তেতিয়া,—সচৰাচৰ দেখি থকা
তোমাৰ সৌন্দৰ্য্যে যেন
কিবা এক নৱ-ৰূপ লয় ।

অযুত বছৰ চিনাকি, হে মোৰ পুৰণি পৃথিৱী!
ক্ষমা মোক কৰিবা নিশ্চয় ।
তোমাতে বিচাৰি পালেঁ, মই মোৰ পূৰ্ণ পৰিচিতি ।
তোমাৰ কাহিনী শুনি আচমকা চমকি উঠিলোঁ,
ইযে মোৰে, এৰা, মোৰে
আৱৰ্ত্তিত সুদীৰ্ঘ কাহিনী ।
পৃথিৱী, তোমাৰ কাহিনীৰে
আৰু মোক নকন্দুৱাবা ।

তোমাৰ গীতত বাজে হেজাৰৰ বেদনাৰ সুৰ,
অলিৰ পুলকো জানা কুম্ভুৰ বেদনাৰে পূৰ।

তোমাৰ কাহিনী শুনি

কৰ্ণ 'মোৰ' বধিৰ হ'ল;—অপলক নেত্র মোৰ
পাষাণত পৰিণত হ'ল।

শাওণৰ ঢল এয়া ফিৰিঙতি হ'ল।

টিকিমিকি সৰু তৰা বিখণ্ডিত শিলগুটি হ'ল।

তথাপিতো কিয় জানো তোমাৰ কাহিনী শুনি

ভাল লাগে—চকুলো নিগৰে :

তোমাৰে মোৰে ইয়ে আৱৰ্জিত সুদীৰ্ঘ কাহিনী

* * *

পৃথিৱী, কাহিনী : অনামিকা, তুমি—মই !

এৰা অনামিকা, নিতৌ সন্ধিয়া

ধূপি তৰালীয়ে কোৱা তোমাৰ সাধুবোৰ

আজি বৰ নীৰস যেন লাগিছে।

সেইবোৰ,

হে পৃথিৱী,—

তোমাৰ কাহিনীৰেই গ'ল।

খনিকৰৰ জীৱন কাহিনী শুনাৰ সৌভাগ্য

যদি ঘটে কেতিয়াবা,

হেৰা অনামিকা,

তুমি জানো সন্তুষ্ট থাকিবা—

প্ৰতিমাৰ বঙ আৰু মনুয়ী কথাৰে ??

২য় বাৰ্ষিক কলা

‘তোমাৰ নাম ?’

‘সুলতা ডেকা।’

তেনেহলে ভুল হোৱা নাই। এয়ে সেই সুলতা মই ঠিক ধৰি লৈছোঁ।

‘তুমি তোমাৰ স্বামীক বিব খুৱাই হত্যা কৰিছা ? বিপক্ষৰ উকিলে স্মিলিলে।

সুলতাই দৃপ্ত কণ্ঠত উত্তৰ দিলে, ‘নহয়।’

তাইৰ মাতত নাই জড়তা, কপালত নাই কুঞ্চিত বেথা, মুখখন পৰিষ্কাৰ, নিষ্পাপ পদুমৰ দৰে ধুনীয়া। মনত পৰিল পোন্ধৰ বছৰ আগৰ কথা। তেতিয়া মই কলেজৰ ছাত্ৰ, সুলতা আমাৰ ক্লাচ-মেট। সুলতাক কলেজৰ সকলোৱে জানে। যেনে আছিল তাইৰ ৰূপ ঠিক তেনে আছিল তাইৰ গুণ। তাই আছিল আদৰ্শবাদী। নিতৌ গীতা পাঠ কৰিছিল। কলেজৰ সাহিত্য সভাত গল্প আৰু প্ৰবন্ধৰ মাধ্যমত তাইৰ মনৰ কথা প্ৰকাশ পাইছিল। তাই এনেকুৱাও মন্তব্য কৰিছিল—‘পাশ্চাত্য শিক্ষাৰ প্ৰভাৱত এই দেশৰ

ছোৱালীবিগাকে মেন সাজিবলৈ ওলাইছে।’

সাহিত্যৰ প্ৰতি যোৰো যথেষ্ট অমুৰাগ আছিল। কবিতা আৰু গল্প লিখি মই যথেষ্ট সুখ্যাতি অৰ্জন কৰিছিলো। কলেজৰ বন্ধু-সকলে মোক ‘কবি’ বুলিয়েই মাতিছিল। সুলতাৰ প্ৰশংসাত মই আছিলো পঞ্চমুখ। সেই বাবে বন্ধুসকলে মোক কৈছিল—‘চাবা দেই কবি, তুমি যেন তাইৰ প্ৰেমত নপৰা।’

মই মিচিকি মিচিকি হাঁহিছিলোঁ মাথোন। বছৰত বছৰ অতীত হৈ গৈছে সুলতাক দেখা নাই। মনত পৰে তাইৰ বিয়া হৈছিল সন্তান বংশীয় এজন যুবকৰ লগত। তেওঁৰ নাম আছিল অমিত ডেকা। অমিত আছিল ‘চেটেলমেণ্ট’ অফিচৰ হেড ক্লাৰ্ক। অমিত আৰু সুলতাৰ মাজত মনৰ মিল আছিল যথেষ্ট। সিহঁতৰ সংসাৰ আছিল সুখৰ।

মই লিখা-পঢ়া শেষ কৰি কৰ্মজীৱনত নামিলোঁ, তৰুণ বিচাৰক হৈ এবছৰৰ ভিতৰত খ্যাতিও

অৰ্জন কৰিলো যথেষ্ট। পিছৰ বছৰত মোৰ বিয়া হ'ল। মোৰ স্ত্ৰী সম্ভ্ৰান্ত বংশীয়া আৰু শিক্ষিতা। দেশৰ বহুত ঠাই ঘূৰি ফুৰিলোঁ, বহুত খ্যাতি অৰ্জন কৰিলো, কিন্তু গোটেইবোৰৰ মূলত আছিল মোৰ বৈৰ্ধশীলা স্ত্ৰী। সংসাৰৰ সকলো ভাব তেওঁৰ কাৰুত জাপি দি মই নিচিন্ত হৈছিলো। মোৰ দিনবোৰ অভিবাহিত হৈছিল আদালতত আৰু বাতিবোৰ পাৰ হৈছিল আইনৰ কিতাপৰ পাত লুটিয়াওতে। মোৰ যে কিমান পৰিবৰ্ত্তন হৈছে মই নিজেই অমৃত্তৰ কবিৰ পৰা নাছিলো। বন্ধুসকলে আজিও কয়—

‘আমাৰ ভৰুণ কবিৰ মৃত্যু হৈছে।’

কিন্তু সেই ফালে মোৰ জ্ঞাপ নাই। চাকৰীত সোমোৱাৰ দুবছৰ পিছলৈকে বন্ধু-বান্ধৱসকল মোৰ ওচৰলৈ আহিছিল কিন্তু তাৰ পিছৰপৰা কোনো বেছিকৈ নহা হ'ল। তেওঁলোকে মন্তব্য কৰে যে মোৰ সকলো বস শুকাই গৈছে।

খ্যাতিৰ কাৰণে নহয়, টকা পইচাৰ কাৰণেও নহয়, আইনৰ কিতাপ পঢ়াৰ এটা নিচাই মোক বৰকৈ ধৰিছিল। আইনৰ কিতাপ পঢ়ি মই যথেষ্ট আনন্দও পাইছিলোঁ। নাটক, নভেল, কবিতা মোৰ বাবে ক্ৰমশঃ নীৰস হৈ আহিল। মই সেইবিলাক আৰু নপঢ়ো। কাৰো লগত অবাস্তৱ কথা কোৱা মোৰ অসহ্য। মোৰ স্ত্ৰীৰ লগত যি হুই এটা কথা হয় সিও আকৌ আইনগন্ধী। বিয়াৰ এটি বছৰ মোৰ স্ত্ৰী মোৰ কাষত বহি কিতাপ পঢ়ি পঢ়ি কোনো বাতি শুই পৰিছিল। কেতিয়াবা গোটেই বাতি উজাগৰে কটাইছিল। বহুত দিন অভিমানও কৰিছিল। মনত পৰে, কেতিয়াবা জ্বোৰ কৰি মোক শুৱাইছিল। কিন্তু সেইফালে মোৰ দৃষ্টি নাছিল। তেওঁৰ কাষত শুই শুই মই ভাবিছো আচামীসকলৰ কথা, আইনৰ কথা। মই বিচাৰক, মই ন্যায় বিচাৰ কবিৰ লাগিব। ঈশ্বৰৰ কথা মই বিশ্বাস নকৰো তেওঁ বহুত ‘ক্ৰিমিন্যালক’ ক্ষমা কৰিব পাৰে, কিন্তু মইতো তাক কৰিব নোৱাৰো। সেই

কাৰণে হঠাৎ বিছনা এৰি বিডিং ৰুমলৈ গুছি গৈছো। বহুত দিন মোৰ পত্নীও, মোৰ ওচৰতে বহিছিল। বহুতদিন তেওঁ কা দিছে। বিছনাত শুই শুই উচুপি উচুপি কান্দে, কিন্তু কোনো দিন প্ৰতিবাদ কৰা নাই। মই তেওঁক সুখী কৰিব খুজিছিলো কিন্তু চেষ্টা কৰা নাই কোনো দিন। বহুত দিন তেওঁৰ লগত শুইছো, কৈছো—‘এই কিতাপখন পঢ়া।’

তেওঁ কিতাপ পঢ়িছে মই শুনি শুনি শুই পৰিছো। বহুতদিন অতীত হ'ল আমাৰ ল'ৰা-ছোৱালী হোৱা নাই। এনেকৈ মোৰ দাম্পত্য জীৱনৰ দহটা বছৰ পাৰ হৈ গ'ল।

স্বলভাক আজি দহ বছৰ পিচত দেখিছো, দেখিছো কলেজৰ সেই আদৰ্শবাদী ছোৱালীক, জাই থিয় হৈ আছে মোৰ সন্মুখৰ আচামীৰ কাঠগৰাত।

‘মি লৰ্ড।’ উকিলৰ কথাত মই চমকি উঠিলো। গভীৰ চিন্তা সোঁতত জাহি গৈছিলো। উকিলে যে কি জ্বোৰা কৰিছে তাৰ এটা বৰ্ণও মোৰ কাণলৈ যোৱা নাই। মোৰ মনৰ মাজত এই এটা কথাই ওলট পালট লগাইছিল; স্বলতাই এনেকুৱা বেয়া কাম কৰিব নোৱাৰে, কেতিয়াও নোৱাৰে।

স্বপক্ষৰ উকিলে কবলৈ ধৰিলে—

‘মি লৰ্ড।’ মই প্ৰথমতে এটা কথা কব খোজো : যাক খুন কৰা হৈছে তেওঁৰ এটা পৰিচয় মই প্ৰথমতে দিবলগীয়া হৈছে। মই আশা কৰো তাৰে পৰাই প্ৰমাণিত হব : আচামী নিৰ্দোষী।’ তেওঁ কবলৈ ধৰিলে—‘মি লৰ্ড : স্বলতা বন্ধৱাৰ বিয়াৰ এবছৰ পিছত অমিত্ত ডেকাই টকা চুৰিৰ কেচত চাৰি বছৰৰ সশ্ৰম কাৰাদণ্ড ভোগ কৰে। জেলৰ পৰা যেতিয়া তেওঁ ঘূৰি আহে, তেতিয়াৰ পৰাই তেওঁ মদ খাবলৈ আৰম্ভ কৰে, বেশ্যালয়ত বাতি কটায়; কেতিয়াবা বাটত মাভাল হৈ পৰি থকা দেখা যায়। যিদিনা তেওঁ নিহত হয় সেইদিনা তেওঁ এটা আড্ডাত আৰু এজন মাভালৰ

লগত কাজিয়া কৰি আছে, মাতালজনে হয়তো তেওঁৰ মদৰ বটলত বিস মিহলাই দিছিল।

উকিলৰ কথা শেষ হোৱাৰ আগতেই অমিতৰ বুঢ়া মাকে চিঞৰি উঠিল—‘মিছা কথা, মিছা কথা ধৰ্মাৱতাৰ, এই ৰাক্ষসীয়েই মোৰ অমিতক খুন কৰিছে। সেইদিনা ভাত খাবলৈ বহি মোৰ লৰাই চিঞৰি উঠে : আই মোৰ বুকু পুৰি গ’ল।’ কথা আৰু নহ’ল। টং টং কৈ চাৰিটা বাজি গ’ল। তাৰিখ হ’ল, অহা মাহৰ পাচ তাৰিখ। সুলতাৰ মুক্তিৰ কাৰণে মই আইনৰ কিতাপ খুচৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলো। এনেকুৱা দিনৰ পিচত দিন পাৰ হৈ গ’ল। পাচ তাৰিখ পালেহি। আজি মই ৰায় দিম ‘সুলতা নিৰ্দোষী।’

দহটা বাজি গ’ল। ক’তা আচামী কৰিয়াদি ভো নাই ? কি হ’ল সিহঁতৰ ?’ পিছত জানিব পাবিলো সুলতাই ডাক্তৰখানাত এটি সন্তান প্ৰসৱ কৰি প্ৰাণ ত্যাগ কৰিছে।

সেইদিনা কোৰ্টৰপৰা ঘূৰি বিডিং কামত এখন আইনৰ কিতাপ লৈ বহিছিলো, কিন্তু পঢ়িব পৰা নাছিলো। যেনে যেনে মনত সুলতাৰ কথাই ভুমুকি মাৰিছিল। এই সময়ত মোৰ পত্নীয়ে মোৰ ওচৰলৈ এখন চিঠি লৈ আহিল। মইতো কোনো দিন কাৰো চিঠি নপঢ়ো, মোৰ জীয়েই পঢ়ে আৰু উত্তৰ দিয়ে। আইনৰ বিষয় হ’লে মোক সোধে। সেইদিনা কিবা ভাবি চিঠিখন খুলি পেলালো, তাৰ পিচত পঢ়িবলৈ ধৰিলো।

বিচাৰক।

আপোনাক বেছি কথা কোৱা নিশ্চয়োজন বুলি ভাবো। আপুনি যে মোক মুক্তি দিবলৈ চেষ্টা কৰিছে তাক মই বুজিব পাৰিছো। কিন্তু কি কৰিম এয়ে মোৰ নিয়তি। এই সংসাবত মই জীয়াই থকাৰ দিন কমি আহিছে। সেই কাৰণে মৃত্যুৰ আগত মোৰ মৰলো কথা আপোনাক কৈ যাব ধোঁছো। নহলে মোৰ আত্মাই দাস্তি নাপাব।

মোৰ স্বামীৰ কথা আপুনি শুনিছে। মোৰ স্বামী আছিল ন্যায়পৰায়ণ, চৰিত্ৰবান। মিছা মামলাত জড়িত হৈ তেওঁৰ জেল হ’ল। মই একমনে তেওঁৰ আগমনৰ প্ৰতীক্ষাত বুলো। মই মনে মনে কিমান সপোনৰ জাল বচিলো! তেওঁ যেতিয়া উভতি আহিব, তেতিয়া তেওঁৰ ওচৰত এটি কেচুৱা শিশু বিচাৰিম। এনেকুৱা দিনৰ পিছত দিন পাৰ হৈ গ’ল। এদিন মোৰ স্বামী উভতি আহিল। মই তেওঁৰ ওচৰলৈ আগুৱাই গলো, তেওঁ তেতিয়া কি কলে জানে ? তেওঁ কলে : মোৰ ওচৰলৈ নাহিবা সুলতা, মোৰ চাৰিত্ৰিক, নৈতিক স্থান ঘটিছে, মই চাৰি বছৰ দস্তা, চোৰ সকলৰ লগত মিলি আহিছো, মই এতিয়া মদপী। ভদ্ৰ সমাজত মোৰ স্থান নাই। মই চোৰ, হয়, সকলোৱে জানে মই চোৰ।

বহুত চেষ্টা কৰিলো কিন্তু তেওঁক ঘূৰাব নোৱাৰিলো। তেওঁ ভাহি গ’ল। ইফালে এটি শিশুৰ প্ৰাণ কণিকাৰ স্পন্দন অলুভৱ কৰিব ধোঁছো। মোৰ পতিয়ে কলে : সুলতা, ল’ৰা যেতিয়া জন্মিব, তাৰ পৰিচয় কি হব জানা ? সি হব চোৰৰ ল’ৰা। নহয়, সেয়া নহব। মই অধঃপাতে যাব খুজিছো, মোক সন্তান নেলাগে।

মই অলুভৱ কৰিলো, মোৰ এই দেহ কোনো কামত নালাগিল। এদিন কোনো এটি দুৰ্বল মুহূৰ্ত্তত, মোৰ স্বামীৰ এজন বন্ধুৰ ওচৰত এই কথাটোকেই কৈছিলো। তেওঁ মোৰ মনৰ কথা বুজিব পাৰিছিল। তাৰ পিছত বেচা বস্ত্ৰৰ দৰে মই নিজকে বিলাই দিলো। মোৰ স্বামী যেতিয়া মাতাল হৈ বাটত পৰি থাকে তেতিয়া আন পুৰুষে মোৰ ঘৰত দিনৰ পিছত দিন কটাই গ’ল।

তাৰ পিছত এদিন মই বুজিব পাৰিলো, নতুন ৰাহু হৈ আহিছে। তেতিয়া ভাবিলো কিন্তু তাৰ পৰিচয় হব কি ? মোৰ স্বামীৰ কথা মনত

পৰিল। যেতিয়া নতুন মানুহ আহিব তেতিয়া তেওঁৰ অৱস্থা কি হ'ব? এবাৰ ভাবিলো মই আত্মহত্যা কৰিম, কিন্তু মন মোৰ ঘূৰিল; ভাবিলো যাৰ কাৰণে মোৰ দেহ আনৰ ওচৰত বেচা বস্ত্ৰৰ দৰে বিলালো, কোন অধিকাৰ লৈ তাক বিনাশ কৰিম। কিন্তু নহয়, এই পৰিবাৰৰ এজন মৰিবই লাগিব। ভাবিলো স্বামীক আগেয়ে স্বৰ্গৰ বাটলৈ আঙুৱাই, পিছত মই তেওঁৰ অনুগামী হম। সেই কাৰণে ময়েই বিষ প্ৰয়োগত তেওঁক হত্যা কৰিছিলো, বুজিছে বিচাৰক! সেইদিনা আদালতত মিছা কথা কৈছো অকল এই শিশুৰ কাৰণে। মই ভয় খোৱা নাই, মোৰ মুখ বিবৰ্ণ হোৱা নাই, কাৰণ মই বিশ্বাস কৰো, মই কোনো পাপ কৰা নাই। মই বিচাৰিছো অকল এটা শিশু পুষ্প। মোৰ মনোবাহু পূৰ্ণ হৈছে। বুজিছে বিচাৰক! সেই কাৰণে আজি মই মোৰ স্বামীৰ ওচৰলৈ ৰাওণা হলো। কাৰণ জানিছিলো, আপুনি মোৰ এই বিচাৰ কৰিব নোৱাৰিব। এই সত্য কোনেও নাজানিব, অকল আপোনাকেই কৈছো, আৰু ডাক্তৰে জানে। বিচাৰক! আপোনাক মই কবলগীয়া আৰু একো নাই। এটা অহুৰোধ, যদি পাৰে তেন্তে শিশুটোক চাব। ইতি—

‘স্বলতা’

চিঠিখন একে উশাহতে পঢ়ি মোৰ দেহ-মন উত্তেজনাত ভৰি উঠিল। মোৰ স্ত্ৰীৰ কথা মনত পৰিল। মই চকল হৈ উঠিলো। হাতৰপৰা চিঠিখন খহি পৰিল। শোৱা ঘৰত মই সোমালো; দেখা পালো মোৰ স্ত্ৰী নিশ্চল প্ৰস্তৰ মূৰ্ত্তিৰ দৰে থিয়হৈ আছে। চকুযুৰি দেৱালত আঁৰি খোৱা এটা শিশুৰ ছবিৰ ওপৰত নিবন্ধ। চকুত তেওঁৰ

অশ্ৰুটোপাল। মই কিছু সময় নিমাত হৈ বুলোঁ। তাৰ পিচত তেওঁৰ কান্ধত হাত দুখন ৰাখি উদ্বিগ্ন উত্তেজনা পূৰ্ণ কণ্ঠত মাতিলো—‘শু...না!’

মোৰ স্ত্ৰীয়ে ঘূৰি চালে। শান্ত গভীৰ কণ্ঠত ক’লে—‘ভয় নাখাবা, তোমাৰ ইলা, মৰা নাই, তুমি শান্ত হোৱা।’

আহা, ই কি, অপূৰ্ব শান্তি। মই মোৰ স্ত্ৰীক বুকুত সাৰটি ধৰিলো। মোৰ স্ত্ৰীয়ে লাতে লাতে ক’লে ‘চিঠিখন পঢ়িলো।’

মই কিছু সময় আৰু কথা কব নোৱাৰিলো। তাৰ পিচত এটি গভীৰ দীঘল নিশাহ পেলাই ক’লে, ইমান দিন যি বিচাৰ কৰিছো সেয়া কি ভুল? সকলো ভুল?

মোৰ স্ত্ৰীয়ে কলে, ‘নহয়, তুমি ঠিক বিচাৰ কৰি আহিছা কিন্তু স্বলতাৰ বিচাৰ তোমাৰ দ্বাৰা সম্ভৱ নহ'ব, সেই কাৰণেই ভগৱানে তেওঁৰ কোৰ্টলৈ তাইক লৈ গৈছে। কিন্তু তুমি যে তাইক ক্ষমা কৰিব পাৰিছা, সেই কাৰণেই তুমি হ’লা শ্ৰেষ্ঠ বিচাৰক। তোমাৰ বিচাৰ সাৰ্থক।’

মোৰ পত্নীক আৰু ওচৰলৈ টানি আনিলো, তাৰ পিচত কিছু সময় নিস্তন্ধ। মই অহুৰোধ কৰিলো গোটেই জীৱন যাক বিচাৰি ফুৰিছোঁ আজি যেন মই তাৰ সকলোবোৰেই মোৰ স্ত্ৰীৰ বুকুৰ মাজত পাইছোঁ। মোৰ স্ত্ৰীয়ে কলে ‘লৰাটোক নহয়, নহয়?’

মই অলপ হাঁহি কলো, ‘সেই শিশুৰ খেলৰ লগৰীয়া আৰু এটা শিশুৰ প্ৰয়োজনতো।’

মোৰ স্ত্ৰীয়ে মোৰ হাতত এটা টিপ দিলে। বাহুবন্ধন আৰু দৃঢ় হ’ল। লাহে লাহে ওঠ, মোৰ মোৰ স্ত্ৰীৰ ওঠৰ ফালে আগবাঢ়াই দিলো। লগে লগে হঠাতে দপ্ৰৈক ঘৰৰ সেউজী বালুটি জ্বলি উঠিল।

যোৱা ৪ জুলাই তাৰিখে আমাৰ কলেজৰ ছাত্ৰাবাসত হোৱা পুলিচৰ গুলী চালনাত
আহত হোৱা ছাত্ৰ কেইজন—

অনৱ হাজৰিকা, (৪ৰ্থ বাৰ্ষিক বিজ্ঞান)
এওঁৰ বাওঁহাত আৰু বাওঁ ভৰিত গুলী লাগিছে ।

ভূপেন শৰ্মা, (৪ৰ্থ বাৰ্ষিক কলা)
এওঁৰ ধুঁতৰিৰ তলত গুলী লাগিছে ।

নেত্ৰেশ্বৰ দাস, (২য় বাৰ্ষিক বিজ্ঞান)
এওঁৰ সোঁ ভৰিৰ তলুৱাত গুলী লাগিছে ।

যোৱা ৪ জুলাই তাৰিখে আমাৰ কলেজৰ ছাত্ৰাবাসত হোৱা পুলিচৰ গুলী চালনাত
আহত হোৱা ছাত্ৰ কেইজন—

কদম গোগোই, (৪ৰ্থ বাৰ্ষিক বিজ্ঞান)
এওঁৰ সোঁ ভৰিৰ গাঁঠিত গুলী লাগিছে।

তিলক হাজৰিকা, (২য় বাৰ্ষিক বিজ্ঞান)
এওঁৰ সোঁ ভৰিত গুলী লাগিছে।

অমৃত ডাটাচাৰ্যা (৪ৰ্থ বাৰ্ষিক কলা)
এওঁৰ কান্ধৰ হাড়ৰ তলেৰে পিঠিয়েদি গুলী
সোমাই বুকুৱেদি বাহিৰ হৈছে।

ভাস আৰু কোটিল্য

শ্ৰীমলিনী বৰ্জুন শৰ্ম্মা
তৃতীয় বাৰ্ষিক কলা

সংস্কৃত সাহিত্যৰ যশস্বী পণ্ডিতসকলৰ ভিতৰত মহাকবি ভাস অন্যতম। ভাসৰ ৰচিত নাটক, কাব্য আদি বৰ কম। যি কেইখন আছে সিও ভাসৰ ৰচিত হয় নে নহয় এই লৈ পণ্ডিত সকল দুই ভাগত বিভক্ত। মহাকবি ভাস ৰচিত বুলি সম্প্ৰতি যি কেইখন নাটক আবিষ্কৃত হৈছে সি ভাৰতীয় ভাষাতত্ত্ববিদ পণ্ডিতসকলৰ গৱেষণাৰ ফল বুলি কব পাৰি। ভাসৰ নাটকবোৰৰ আৱিষ্কাৰ আৰু কোটিল্যৰ অৰ্থশাস্ত্ৰৰ আৱিষ্কাৰ একে বুলি কব পাৰি। ১৯০৮ খৃষ্টাব্দ মানলৈ বৰ্ত্তমান যুগৰ পণ্ডিতসকলে ভাসক নামতহে জানিছিল। ১৯০৯ খৃষ্টাব্দত মহামহোপাধ্যায় ডাঃ টি. গণপতি শাস্ত্ৰীয়ে দক্ষিণাত্যত পুৰণি পুথি বিচৰা সংক্ৰান্তত ত্ৰিবান্দ্ৰমৰ পল্লনাভপুৰমৰ মনলি-ক্কাৰা মঠত ভাল পাতত লিখা পুথি কিছুমান পায়। এই পুথি কেইখন শৃঙ্খলা লগাই চালি-জাৰি চোৱাত এঘাৰখন নাটক পোৱা গ'ল। তাৰ ভিতৰত দহখন সম্পূৰ্ণ আৰু এখন অসম্পূৰ্ণ ওলাল। এই নাটক কেইখনক একেলগে ত্ৰিবান্দ্ৰম নাটক চক্ৰ, বা ভাস নাটক চক্ৰ (Trivandrum plays) বুলি কব পাৰি। বাণভট্ট আৰু ৰাজশেখৰৰ গ্ৰন্থ প্ৰামাণ্যকে লৈ এই নাটকবোৰ ভাসৰ ৰচিত বুলি মহামহোপাধ্যায়

গণপতি শাস্ত্ৰীয়ে কব খোজে। কীঠে (A. B. Keith) তেওঁৰ 'Sanskrit Drama'ত কৈছে—Bana's statement on the point also strengthens to some extent the contention that the Trivandrum plays are by Bhasa'.

‘সুত্ৰধাৰকৃত্তাৰনৈনাটকৈৰ্বহুভুমিকৈঃ।

সপতাকৈৰ্ষশো লেভে ভাসো দেবকুলৈবিব।’

(হৰ্ষচৰিত)

পণ্ডিতসকল এই প্ৰসঙ্গত দুই ভাগত বিভক্ত বুলি কোৱা হৈছে। এদলে এই নাটকবোৰ ভাসৰ ৰচিত বুলি স্বীকাৰ কৰিব খোজে আৰু আনদলে স্বীকাৰ কৰিব নোখোজে। উইণ্টাৰনিট্‌ছে (Winternitz) শেষত কৈছে—‘In science truth is not found out by the majority of votes but by the majority of arguments’.

ভাসৰ শিল্প প্ৰতিভা, ভাষাৰ প্ৰয়োগ, লিখাৰ ধৰণ, ভাৱৰ প্ৰকাশ, নাটকীয় পাত্ৰ-পাত্ৰীৰ (Dramatics personal) বৰ্ণনা, গদ্য-পদ্যৰ সংমিশ্ৰণ আৰু দৃশ্য পটৰ পৰিপাটিক এই নাটক-বোৰত লক্ষ্য কৰিবলগীয়া।

এই প্ৰবন্ধত আমি ভাস আৰু কোটিল্যৰ

কোনজন পূৰ্ববৰ্তী এই সম্বন্ধে আলোচনা কৰিবলৈ যত্ন কৰিম।

মহাকবি ভাস আৰু কোটিল্যৰ সময় লৈ ভাৰতীয় ভাষাতত্ত্ববিদ (Indologists) পণ্ডিত-সকলৰ বিবাদ চলি আহিছে।

কোনো কোনো পণ্ডিতে ভাসক কোটিল্যৰ পূৰ্ববৰ্তী পণ্ডিত বুলি স্বীকাৰ কৰে। কোটিল্য সম্ৰাট চন্দ্ৰগুপ্ত মৌৰ্য্যৰ সমসাময়িক পণ্ডিত আছিল। চন্দ্ৰগুপ্তৰ ৰাজ্য লাভত কোটিল্যই সহায় কৰিছিল বুলি ইতিহাসে কয়। কোটিল্যই চন্দ্ৰগুপ্তৰ ৰাজত্ব কালত প্ৰধান মন্ত্ৰীৰ বাব পাইছিল আৰু ৰাজ্য পৰিচালনাৰ সূচলৰ বাবেই 'অৰ্থশাস্ত্ৰ' ৰচিছিল। অৰ্থশাস্ত্ৰত কোটিল্যই বজা আৰু ৰাজ্যৰ লক্ষণ, ৰাজ্য পৰিচালনা আৰু প্ৰজাপালনৰ বিষয় বিস্তৃত আলোচনা কৰিছে। মহামহোপাধ্যায় ডঃ গণপতি শাস্ত্ৰী আদি পণ্ডিতসকলে ভাসক কোটিল্যৰ পূৰ্ববৰ্তী বুলি স্বীকাৰ কৰিছে।

ভাস আৰু কোটিল্যৰ লিখাৰ ধৰণ, শব্দাদিৰ ব্যৱহাৰ, ভাষাৰ লালিত্য আৰু বৰ্ণনাৰ সাদৃশ্য একে ধৰণৰ। ভাসৰ নাটক আৰু কোটিল্যৰ অৰ্থশাস্ত্ৰত ব্যৱহৃত একে শব্দ আৰু বাক্যাংশ কেইটামান আলোচনা কৰিম। একে অৰ্থতে একেটা শব্দ বা বাক্যাংশকে দুইজন পণ্ডিতে ব্যৱহাৰ কৰিছে।

সংস্কৃত কবিসকলৰ প্ৰত্যেকে একোটা শব্দ বা বাক্যাংশ নিজৰ লিখনিত সঘনাই ব্যৱহাৰ কৰিছিল। যিটো শব্দ সঘনাই ব্যৱহৃত হৈছিল সেই শব্দটো কবি জনৰ প্ৰিয় শব্দ বুলি কব পাৰি। মহাকবি ভাববিয়ে 'লক্ষ্মী' শব্দতো তেওঁৰ কাব্যত সঘনাই ব্যৱহাৰ কৰিছে। ভাববিৰ 'লক্ষ্মী' শব্দৰ দৰে ভাসে 'সুসংপ্ৰিয়' শব্দটো তেওঁৰ নাটকত সঘনাই ব্যৱহাৰ কৰিছে। 'সুসংপ্ৰিয়' শব্দটো ভাসৰ প্ৰিয় শব্দ বুলি কব পাৰি। ভাসে 'মধ্যম ব্যায়োগ' নাটকত দ্বিতীয় চৰিত্ৰৰ হতুৱাই কোৱাইছে—

ছোষ্ঠঃ শ্ৰেষ্ঠঃ কুলে লোকে পিতৃগাংচ সুসংপ্ৰিয়ঃ ।
ততোহহমেব যাস্যামি গুৰুবৃত্তিমহুস্মৰণ ॥

কোটিল্যয়ো 'সুসংপ্ৰিয়' শব্দটো একে অৰ্থতে ব্যৱহাৰ কৰিছে। অৰ্থশাস্ত্ৰত উল্লিখিত মন্ত্ৰীৰ লক্ষণবোৰৰ 'সুসংপ্ৰিয়'ও এটা বুলি কোটিল্যই উল্লেখ কৰিছে।

আন ঠাইত কোটিল্যই 'মধ্যম' শব্দটো ভাসৰ স'তে একে অৰ্থতে ব্যৱহাৰ কৰিছে। মধ্যম ব্যায়োগ নাটকত ভীমসেনে কৈছে—

মধ্যমোহহমবধানামুংসিজ্ঞানাং চ মধ্যমঃ ।

মধ্যমোহহং ক্ষিতেৰ্ভদ্ৰ ভাতৃগামপি মধ্যমঃ ॥

সম্পূৰ্ণ এক ছেদত (section) মধ্যমৰ স্থান আৰু কাৰ্য্যাকাৰ্য্য সম্বন্ধে আলোচনা কৰিছে। এই-বোৰ ক্ষেত্ৰত নিৰপেক্ষ দুই ৰজাক মধ্যমেই বাধা দি থাকে বুলি অৰ্থশাস্ত্ৰত কোটিল্যই কৈছে।

ভাস ৰচিত 'প্ৰতিজ্ঞায়োগদ্ধব্যয়ণ' নাটকত কাম্বানে কৈছে—

ব্যৱহাৰেবস্বসাধ্যানাং লোকে বাপ্ৰতিবজ্যতাম্ ।

প্ৰভাতে দৃষ্টদোষাণাং বৈৰিণাং বজনীত্ৰয়ম্ ॥

কোটিল্যই ব্যৱহাৰ কৰা মতে এই শ্লোকত আমি দুটা শব্দ পাওঁ। এটা 'অসাধ্য,' আনটো 'বা' আৰু (সমুচ্চয়) অৰ্থত, সাধাৰণতে ব্যৱহৃত 'বিকল্প' অৰ্থত নহয়।

হুগোজনৰে ৰচনাত ভাষাৰ সাদৃশ্যৰ বাহিৰে ভাবৰ সামঞ্জস্যও আমি দেখিবলৈ পাওঁ। মধ্যম-ব্যায়োগ নাটকত ভীমসেনে কৈছে—

'নিবৃত্তব্যৱহাৰোয়েং সদাৰন্ত নয়েঃ সহ ।

সৰ্বাপৰাধেহবধ্যত্বান্মুচ্যতাং দ্বিজসত্তমঃ ॥'

(Sl. 34)

ভাসে পৰিস্ফুট ভাবে এই শ্লোকত কৈছে যে কোনো অপবাধতে ব্ৰাহ্মণক মৃত্যুদণ্ড দিয়া উচিত নহয়। অৰ্থশাস্ত্ৰত কোটিল্যই ভাসৰ সেই একে ভাবে অনুকৰণ কৰা যেন বোধ হয়।

'সৰ্বাপৰাধেহপীড়নীয়ো ব্ৰাহ্মণঃ ।'

যি কোনো অপবাধতে ব্ৰাহ্মণ দণ্ডাই নহয়।

‘সন্নিধাতা’ শব্দটো ভাস আৰু কৌটিল্যৰ ছয়োছনেই ব্যৱহাৰ কৰিছে। ‘বজাৰ ঘৰুৱা হিচাপ পত্ৰ বখাত মনোযোগী’ এই অৰ্থত পঞ্চৰাত্ৰ নাটকত ভাসে ‘সন্নিধাতা’ শব্দটোৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে। কৌটিল্যো অৰ্থশাস্ত্ৰত সেই একে অৰ্থতে ‘সন্নিধাতা’ শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰা যেন লাগে।

কৌটিল্যই কৈছে—

‘আপ্তপুৰুষাধিষ্টিতঃ সন্নিধাতা নিচয়ানুত্তিষ্ঠেৎ ।’

(B. K. 11, Ch. 5)

ভাসৰ ‘চাকদত্ত’ নাটকত সজ্জলেখাৰ খৰপটক নমস্কাৰ জনোৱাৰ কথা পৰিস্ফুট হৈ উঠিছে।

‘নমঃ খৰপটায়’।

ষ্টেয়াস্‌ত্ৰা (Steyas’astra) প্ৰণেতা খৰপটক চোৰ-ডকাইতবিলাকে দেৱতা জ্ঞান কৰে। চৌৰ্য্য-কাৰ্য্যত সফলতা লাভ কৰিবলৈ চোৰ-ডকাইত-বোৰ খৰপটক প্ৰাৰ্থনা জনায়। অৰ্থশাস্ত্ৰত কৌটিল্যই চোৰ - ডকাইতক দণ্ড বিহা প্ৰসঙ্গত খৰপটৰ উল্লেখ কৰিছে।

‘তস্তোপকৰণং প্ৰমাণং প্ৰহৰণং প্ৰধাৰণং
অৱধাৰণং চ খৰপটাদাগময়েৎ ।’

‘খৰ পটায় কৰ্ত্ত্বনাম্ প্ৰসিদ্ধাচ্চৌৰ্য্যশাস্ত্ৰাং’ এই দৰে মহামহোপাধ্যায় গণপতি শাস্ত্ৰীয়ে ব্যাখ্যা কৰিছে।

‘কৰণ’ শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰা ক্ষেত্ৰত কৌটিল্যই ভাসক অনুকৰণ কৰা যেন লাগে। ‘কৰণ’ পাৰিভাষিক শব্দ, ইয়াৰ অৰ্থ দলিল বা প্ৰমাণ (document)। এজনৰ হাতত পানী ঢালি দিয়াৰ পাচত কেনেকৈ দলিল উপহাৰ দিয়ে তাক ভাসৰ পঞ্চৰাত্ৰৰ দ্বিত্ৰিংশত শ্লোকত আমি দেখিবলৈ পাওঁ।

‘যদি বিশ্বসি পূৰ্বজিহ্নাতাং মে যদি

চ সমৰ্থয়সে ন দাস্ততীতি ।

কাৰশত কঠিনং প্ৰযচ্ছ হস্তং সলিলমিদং

কৰণং প্ৰতিপ্ৰহাণাম্ ॥’

মহামহোপাধ্যায় গণপতি শাস্ত্ৰীয়ে ‘কৰণ’ সাধক-ভম্ বুলি ব্যাখ্যা কৰিছে। অৱশ্যে পানিনীয় অৰ্থতহে এইটো প্ৰহণযোগ্য। কৌটিলীয় অৰ্থত ‘কৰণ’ শব্দটো দলিল অৰ্থতহে ব্যৱহৃত হৈছে। কৌটিল্যই কৈছে—

‘পশ্চিমং চৈমাং কৰণমাদেশধিবৰ্জং শ্ৰদ্ধেয়ম্ ।’

ভাস কৌটিল্যৰ পূৰ্বৱৰ্তী আৰু কৌটিল্যই ভাসক অনুকৰণ কৰাৰ অনাক্ৰম্য প্ৰমাণ বহুতো আছে।

তলৰ শ্লোকটো অৰ্থশাস্ত্ৰকাৰ কৌটিল্যই ভাসৰ পৰা অনা। কৌটিল্যই ভাসৰপৰা অনা বুলি স্বীকাৰ কৰা নাই যদিও, স্বৰচিত বুলিও কোৱা নাই।

নবং শবাং সলিলৈঃ স্পূৰ্ণং স্পূসংস্কৃতং
দৰ্ভকৃতোত্তৰীয়ম্ ।

তত্তস্য মা ভূন্নবকং চ গচ্ছেদ্ যো

ভৰ্ত্ত্বপিওসাকৃতো নযুধ্যোত্ ॥

ভাসৰ ‘প্ৰতিজ্ঞায়োগদ্ধবায়ণ, নাটকত এই শ্লোকটো আছে। উদ্ধৃতিৰ সাপেক্ষতলৈ চাই ভাসে এই শ্লোকটো আম ঠাইৰপৰা উদ্ধৃত কৰা বুলি কব নোৱাৰি। এই শ্লোকটোৰ উদ্ধৃতি প্ৰসঙ্গত কৌটিল্যই যুদ্ধক যজ্ঞ বুলি কৈছে। সুপৰিকল্পিত ভাবে নিবিঘ্নে সমাপ্ত কৰা যজ্ঞকৰ্ত্তাই যি ফল লাভ কৰে প্ৰকৃত বীৰেও যুদ্ধৰ শেষত সেই একে ফলকেই লাভ কৰে বুলি কৌটিল্যই কৈছে।

যুদ্ধৰ শেষত ৰাজপুৰোহিত আৰু মন্ত্ৰীসকলে সৈন্যবিলাকৰ মনত নতুন উৎসাহ-উদ্দীপনাৰ বীজ অঙ্কুৰিত হবলৈ এনেভাৱৰ প্ৰবেশ কৰাৰ লাগে, যাতে সৈন্যবিলাকে পুনৰ নতুন উচ্ছাহেৰে যুদ্ধ ক্ষেত্ৰত নিজৰ সাহস আৰু বিক্ৰমৰ পৰিচয় দিব পাৰে। কৌটিল্যই অৰ্থশাস্ত্ৰত এইদৰে কৈছে। জীৱনৰ শেষ মুহূৰ্ত্তলৈকে যুদ্ধ কৰিবলৈ প্ৰেৰণা যোগোৱা এই শ্লোকটোৰ সাৰাংশ তলত দিয়া ধৰণৰ হব। যি বীৰে আন্তৰিকতাৰে সৈতে জীৱনৰ শেষ মুহূৰ্ত্তলৈকে যুদ্ধক্ষেত্ৰত অবিৰাম যুদ্ধ কৰে তেওঁৰ স্বৰ্গপ্ৰাপ্তি ঘটে। যি বীৰে

নিজৰ দেশৰ বা বজাৰ মঙ্গলৰ বাবে নিজ কৰ্ত্তব্য
নকৰে তেওঁৰ নবক বাস হয়।

কৌটিল্যৰ পূৰ্ববৰ্তী পণ্ডিতসকলৰ ভিতৰত
ভাসো এজন বুলি অশ্ববৰ্তী প্ৰমাণবোৰৰপৰা
কব পাৰি। কৌটিল্যই ভাস আৰু ভাসৰ নাটক-
বোৰৰ সম্বন্ধে জানিছিল। সেইবাবেই কৌটিল্যই

‘অৰ্থশাস্ত্ৰ’ তেওঁৰ পূৰ্ববৰ্তী কবি ভাসৰ নাটক-
বোৰৰ উদ্ধৃতি কৰিছে।

ভাসৰ বচনাৱলীৰ উদ্ধৃতি তেওঁৰ পৰবৰ্তী
পণ্ডিত কৌটিল্যৰ বাহিৰে ভামহ, দণ্ডাচাৰ্য্য,
বাণভট্ট, বামণ আদি পণ্ডিতসকলৰ বচনাৱলীতে
পোৱা যায়।

Bhasa and Kautily—by V. R. Ramchandra Dikshitar

নামৰ প্ৰৱন্ধখ আলমত।

তৃতীয় বাৰ্ষিক কলা

বহুদিনৰ মূৰত আয়ে আকৌ এবাৰ হাঁহিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। কিন্তু সেই হাঁহি অন্তৰৰ পৰা কোনোমতেই মুক্ত হৈ আহিব নোৱাৰিলে; —চেষ্টা কৰিও আয়ে মনটো পাতল কৰিব নোৱাৰিলে; ৰূপমতীৰ কাৰণে আইৰ বেয়া লাগিছিল হয়তো আয়ে কব নোৱাৰাকৈয়ে অন্তৰৰ কোনোবা এটি কোণত তাইৰ কাৰণেও মৰম অঙ্কুৰিত হৈছিল—সেয়ে আয়ে চেষ্টা কৰিও হাঁহিব নোৱাৰিলে।...

কোঠাটোৰ অ'ত ত'ত পৰি থকা বিড়িৰ টুকুৰা, ফটা কাগজ, তামোলৰ বাকলি আৰু ৰূপমতীয়ে মূৰ আচুৰি চুকে কোনে দমাই থোৱা চুলিবোৰ, লেৰেলি যোৱা ফুলবোৰ আঁতৰাই গোটেই কোঠাটো পৰিষ্কাৰ কৰি আয়ে মাথো ভাবিছিল এটা কথা—কুমকুম যদি নাহে? আনৰ কাৰণে নাহিলেও মোৰ কাৰণে—একমাত্ৰ মোৰ কাৰণে তাই আহিব—নিশ্চয় আহিব তাই। ...নীৰৱে ভাবিলে আয়ে।

দুৰৈবপৰা মোহনে আইলৈ অপলক দৃষ্টিৰে চাই আছিল। নিজৰ কাম আৰু ভাৱত বিমুগ্ধ আয়ে কিন্তু মোহনৰ অস্তিত্বকে উপলব্ধি কৰিব পৰা নাছিল। ৰক্ষ ৰূপালী চুলিৰ তলত এখন শুকান মুখ। বয়সৰ কঠোৰ পৰশে সকলো কোমলতা শুহি লৈ যোৱা আইৰ এখন পাণ্ডুৰ শেতা মুখ। এটি অৰুজ অজ্ঞ শিশুৰ দৰে আইক সাৱটি ধৰি মোহনৰ স্মৃতিৰ মন গৈছিল— আয়ে তেতিয়াহ'লে তাক ক্ষমা কৰিছে !! নিশ্চয় কৰিছে! ক্ষমাবেই প্ৰতিমুখি এইগৰাকী মানুহে তাক ক্ষমা নকৰি কাক কৰিব?

ৰূপমতীৰ কথা এবাৰ ভবাৰ লগে লগে মোহনৰ কপালৰ গোটেইবোৰ শিৰ আহি যেন এঠাইত গোট খালে; ছিঃ! তাৰ নিজৰ বৰতেই তাৰোপৰি সি জীয়াই থাকোতেই এনে ব্যাভিচাৰ এনে বীভৎস কাণ্ড !!

.....আইৰ প্ৰতিটো কথা মোহনে যত্ন-চালিতৰ দৰে পালন কৰি গ'ল। আন কি কুমকুমৰ

কথা সোধাতো মৌন হৈ সি সম্মতিকৈই জনালে ।

* * *

সাব পালে ৰূপমতীয়ে । বন্ধ খিৰিকীখনৰ তলৰ ভাঙি যোৱা অংশৰে এচেৰেঙা বাঙলী ব'দে আহি তাইৰ বুকু আৰু কপাল চুমিছে; একেচাবেই উঠি বহিল ৰূপমতী । খিৰিকীখন খুলি দূৰলৈ তাই চাই পঠিয়ালে । তন্দ্রাকান্ত চকুজোৰ তাইৰ বাহিৰৰ ব'দৰ পোহৰে আকৌ এবাৰ মুদ খুৱাই দিলে; চকুজোৰ মোহাৰি ৰূপমতীয়ে দ্বিতীয়বাৰ বাহিৰলৈ চাই পঠিয়ালে । তাইক দেখিলে তাই—বননিত শুকুৱাবলৈ দিয়া কাপোৰবোৰ আয়ে এখন এখনকৈ চপাবলৈ আৰম্ভ কৰিছে । আনকি তাইৰ শাৰীখনো কোচাই নিজৰ কান্ধৰ ওপৰত জাপি থৈছে, মুক্ত হাত দুখনেৰে আনবোৰ কাপোৰ কোচাই আয়ে যেন তাইৰ কোঠাটোৰ পিনেই উদ্দেশ্য কৰি আহিছে । বিছনাৰ পৰা ৰূপমতী এইবাৰ উঠি থিয় হ'ল । অসংযত হৈ পৰা কাপোৰবোৰ ৰূপমতীয়ে এইবাৰ সংযত কৰি ল'লে । শাৰীৰ কোচবোৰ খুলি পেটিকোটৰ ৰচিডাল তাই টানকৈ বান্ধি ললো ! আয়ে সোমাওঁ নোসোমাওঁকৈ কোঠাটোৰ দুৱাৰ মুখত থিয় হৈ আছিল—ল'ৰালৰিকৈ ৰূপমতীয়ে আইৰ কান্ধৰ পৰা শাৰীখন লৈ দ্বিতীয়বাৰ কোঠাৰ ভিতৰ সোমাল । আয়ে কিবা এটা কৰ খুজিছিল কিন্তু কবলৈ যেন সময়ে নেপালে । ৰূপমতীয়ে আকৌ এবাৰ ভাবিলে এৰা মোহনে দোকান সামৰি আহিবৰ সময় হৈছে—ইমান সময় এনেয়ে নকটাই তাই মূৰটোকে ফণিয়াৰ পাৰিলেহেতেন; বেৰৰ চুকত খুচি থোৱা আৰ্চীখন নমাই আনি ৰূপমতীয়ে চুলিবোৰ আকৌ এবাৰ পৰীক্ষা কৰি চালে; ফণিখন এনেয়ে এবাৰ তাই চুলিৰ ওপৰেৰে বোলাই নিলে বিছনাৰ একেবাৰে তলিৰ পৰা কাগজেৰে মেৰুৱাই থোৱা সৰু টোপোলাটো উলিয়াই আনিলে তাই । অজস্ৰ উজ্জল টিপৰ সাজৰ পৰা ৰঙা বৃত্তাকাৰ সৰু টিপ এটা বাচি ল'লে তাই । ছয়ো জ'ৰ মাজত টিপটো মাৰি

আকৌ এবাৰ তাই আৰ্চীখন চালে । মিহি হাঁহি এটা আপোনা আপুনি ৰূপমতীৰ ওঠত বিবিড়ি উঠিল । ঠিক এনেকৈ থাকিলে মোহনে তাইক বেছি ভাল দেখে, চঞ্চল চকুজোৰ তাইৰ অকল কোঠাটো আৰু নিজৰ স্বকীয় শাৰীৰ মাজত সীমাবদ্ধ নেথাকি খিৰিকীৰ বাহিৰ পালেগৈ; বহু দূৰলৈ চাই পঠিয়ালে ৰূপমতীয়ে; —ৰামপতি ইতিমধ্যে উভতি আহিছে । খৰি থোৱা চালিখনৰ এটা কাষত সি বিজ্ঞাখন সযত্বে থৈ দিছে । এইবাৰ সি গামোচা এখন লৈ ওচৰৰ ৰাজহুৱা কলটোৰ পিনে আলবাচি গৈছে; এইখিনি সময়ত কলৰ পাৰত মানুহ সেবেঙা, কিন্তু একোটা মুহূৰ্ত্তত হোৱা হলহুল-খিনিৰ সৈতে ৰূপমতীয়ে কিন্তু বহুদিনৰ আগৰ চিনাকি । —অলপ আঁতৰৰ সৌ চকোৱাখন, কয়লাৰ দম' কেইটা বুধুৱা খুৰিৰ কাপোৰ ধোৱা অকমাণি পুখুৰীটো এই সকলোবোৰে তাইক মনত পেলাই দিয়ে পুৰণি মধুৰ কথা কিছুমান । নিজৰ সকলো আশা সকলো কল্পনাৰে সজা ঘৰবাৰী এৰি থৈ অহা ভগনিয়াৰ দলৰ মাজত সিহঁতো আছিল । ৰূপমতীৰ চঞ্চল মনে কিন্তু সেইবোৰ এৰি থৈ অহাৰ বেদনা কেতিয়াবাই পাহৰি গৈছিল । তাইৰ অকণি মগজুত নিজৰ দেশখনে এতিয়া হেলোলনি নুতুলে ।

ৰামপতিয়ে ইতিমধ্যে গাধুই আহিল; খিৰিকীৰ কাষত বৈ থকা মুখখনক উদ্দেশ্য কৰি দূৰৈৰ পৰা সি চিঞৰিলে বৌ সোনকালে ভাত বাচি দিয়া । মতিৰ ভাৱত হঠাৎ যতি পৰিল । ৰামপতিৰ কথাকেইয়াৰ শুনিও তাই হুগুনা ভাও ধৰিলে । ... তাই এইখন ঘৰলৈ অহাৰ প্ৰথম কেইদিন মান এই মানুহটোৰ প্ৰতিও সমবেদনাত মন ভৰি উঠিছিল । দিনৰ দিনটো বিজ্ঞা চলাই সম্পূৰ্ণ ভাড়াক্রান্ত হৈ পৰা ৰামপতিৰ শেতা মুখখনক তাইৰ পুতৌ কৰিবৰ মন গৈছিল । সেয়ে প্ৰথমতে কেইদিনমান সি কলৰ পাৰৰ পৰা ওভতাৰ লগে লগে ল'ৰালিকৈ ৰূপমতীয়ে নিজেই

ভাত বাঢ়ি দিছিল। এতিয়া কিন্তু ৰূপমতিৰ সেইখন মুখ অভ্যস্ত হৈ পৰিছে; তাইৰ হিয়াৰ এধানিও চেনেহ সেইখন মুখে এতিয়া আজুৰিব নোৱাৰে। সেয়ে ৰামপতিয়ে আজিও ভাতৰ কথা সোধোতে কৈছিল তাই,—আই আছে নহয় ভিতৰত!...

গ'ধূলি মধু দৰ্জিৰ জীয়েক কুমকুম আহিছিল, তাইৰ ওচৰলৈ। ৰূপমতিয়ে খিৰিকীৰে জুৰি চাই দেখিছিল—বগা লাহি মালুহজনী। ৰূপমতিয়ে মোহনৰ মুখে শুনিছিল আইৰ খুব মৰমৰ ছোৱালী এইজনী। যোৱাবেলি আইৰ অসুখৰ সময়ত গোটেই ৰাতি পৰ দি আইৰ ওচৰৰ বহি আছিল। অচল হৈ থকা ঘৰখনৰ গোটেইবোৰ কাম তাই নিজেই হাতত তুলি লৈছিল। তাই আঁতৰি যোৱাৰ অলপ পাচতেই ৰূপমতিয়ে আই আবিষ্কাৰ কৰিলে, অলপ আগতে আয়ে উচুপিছিল, চকুযোৰ আইৰ গুঁফুলৰ নিচিনা বঙা পৰি ওখহি আছে। ***মুহূৰ্ত্তৰ ভিতৰতে এটা ভাৱে আই ৰূপমতিৰ মূৰ গৰম কৰি পেলালে। এটা আচিন খঙে তাইৰ গুঁঠ দুটা যেন কঁপোৱাই দিলে, মুখেৰে ওলাই আহিব খোজা অবাচি কথাবোৰ কঠেৰে তাই কন্ড কৰি ৰাখিলে।

মোহনৰ আগত আয়ে প্ৰায়ে কৈছিল এইজনী ছোৱালীৰ কথা; তাইক এইখন ঘৰৰ লখিমী কৰি অনাৰ প্ৰবল হেপাহখিনিও আয়ে খোলাখুলি ভাৱেই মোহনৰ আগত প্ৰকাশ কৰিছিল; ৰূপমতিয়েও ধৰি লৈছিল কুমকুমৰো নিশ্চয় ইচ্ছা আছিল, নহ'লে ইমান অহা যোৱা কৰাৰেই বা উদ্দেশ্য কি? সেমেকি যোৱা মনটোৱে বাবে বাবে ৰূপমতিক সোঁৱৰাই দিলে এৰা তাইতো আইৰ মনৰ ৰোৱালী জনী নহয়। আকৌ কোঠাৰ ভিতৰলৈ সোমাই আহি যেতিয়া ৰূপমতিয়ে শুই থকা মোহনৰ আগত গোটেইখিনি কথা ক'লে, নীৰৱে শুনিলে মোহনে, মুখেৰে কিন্তু একো শব্দকে সি উচ্চাৰণ নকৰিলে;

প্ৰতিটো কথাই এটা এটাকৈ আহি তাৰ স্মৃতি পটত বোলছবিৰ দৰে ভুমুকি মাৰি গ'ল। মাক পুতেকৰ মাজত সেইখন বিয়াটো হোৱা তৰ্কী-তৰ্কীৰ শেষত খুব বেয়াটো সি আইক কথা কিছুমান কৈ দিছিল, যিবোৰৰ প্ৰতিক্ৰিয়াই তাইক সম্পূৰ্ণ বাস্তৱ কৰি তুলিছিল। মুক হৈ আই এখোজ দুখোজকৈ তাৰ ওচৰৰ পৰা আঁতৰি গৈছিল; আইৰ সেইখন ছবিয়ে ষ্ৰীতীয়বাৰ জীৱন্ত হৈ মোহনৰ দৃষ্টিত ধৰা দিলে। তাৰ মনত আছে অন্তৰৰ কোনোবা এডালতন্ত্ৰীত তাৰ আঘাত লাগিছিল। কিন্তু ঘৰৰ বাহিৰ হৈ আলিত ভৰি দিয়াৰ লগে লগে আকৌ তাৰ মনটো ফৰকাল হৈ পৰিছিল। গ্ৰাহকৰ অপেক্ষাত বৈ বৈ ভাগৰি পৰি যেতিয়া সি আঁঠুত মূৰ গুজি টোপনিয়াবলৈ যত্ন কৰিছিল নাৰীকণ্ঠৰ মিহি মাত এটাই হঠাৎ তাৰ চমক ভাঙি দিছিল। চকু দুটা মোহাৰিয়ে সি দেখিলে তামোলৰ পিকে বঞ্জিত কৰা গুঁঠ হাঁহিৰ স্পন্দন তুলি ৰূপমতী থিয় হৈ আছে তাৰ সন্মুখত। কাঁচৰ চুৰি কিছুমান বহুত সময় দামদৰ কৰি অৱশেষত তাই আঁতৰি গৈছিল। 'হু অনা' পইচা সি ৰূপমতীৰ পৰা লাভো কৰিছিল—মনটো কিন্তু তাৰ ভাল নেলাগিল। তাই আঁতৰি যোৱাৰ লগে লগে মৃত্যু হোৱা স্নন্দৰ মুখৰতাখিনিৰ কাৰণে হিয়াতো আক্ষেপ লাগিছিল।

এদিন দুদিনকৈ ইয়াৰ পাচত ৰূপমতী আৰু কেইবাবিদিনো আহিল মোহনৰ দোকানলৈ। চিনাকি হ'ল, কথাৰ বিনিময়ো ঘটিল। এপদ দুপদকৈ তাই ধাৰ কৰিও বস্ত্ৰ নিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। বহুত কঠেৰে দিয়া সৰু দোকানখনৰ অধোন্নতি অৱশেষত আইৰ দৃষ্টিতো পৰিল। মোহনক যিদিনা আয়ে বুজাবলৈ চেষ্টা কৰিছিল, খহটা সুৰত সি প্ৰায় চিঞৰি কৈছিল—তাৰ যথেষ্ট বয়স হৈছে এতিয়া আৰু তাক কোনেও বুজাব নেলাগে। এটা চৰম মুহূৰ্ত্তত যিদিনা সি ৰূপমতীক আনি ঘৰ সোমোৱালেহি আয়ে একো নেমাতিলে আগফালৰ সৰু জুপুৰিটো সিহঁতক এৰি দি

জেপা পাকঘৰৰ এটা চুকলৈ নিন্জৰ বহুনাখন তুলি লৈ গ'ল। মোহনে অৱশ্যে আইৰ পিচে পিচে গৈ আকৌ আগৰ ঠাইলৈ উভতি আহিবলৈ অনুৰোধ কৰিছিল। সেমেনা সেমেনিকৈ সি আইক কৈছিল গোটেই ঘৰটো সি বিচৰা নাই। আয়েও শুনাকৈ কৈছিল পাকঘৰত থাকিলেও আইৰ একো অনুৰোধ নহয়। চুকত গোটাই থোৱা চলিয়া খৰিবোৰ এডাল এডালকৈ আয়ে আঁতৰাবলৈ চেষ্টা কৰিছিল।

ৰামপতিৰ প্ৰতিটো কথাও মোহনৰ মনত আছে। প্ৰথম কেইদিন তাৰ মুখলৈ ৰামপতিয়ে মূৰ তুলিয়ে চোৱা নাছিল। নতুন বোৱেকৰ লগত ভেটাভেটি হ'লে খতমত খাই সি বৈ গৈছিল; এদিন কিন্তু মোহনে শুনিছিল আইৰ আগত ফুচুচুচাই ৰামপতিয়ে কৈছে বিফিউজী কম্পৰ ওচৰত সৰু সৰু জুপুৰি কিছুমান খুব সস্তাতে ভাড়া দিছে ইচ্ছা কৰিলে আইক সি লৈ যাব পাৰে; ইয়াৰ উত্তৰ কিন্তু আয়ে যি কেইবাৰ কথাৰে দিলে চিৰদিনৰ কাৰণে এইবাৰ কথা কোৱাৰ মুখ ৰামপতিৰ বন্ধ হৈ গ'ল।

আয়ে কিন্তু ভৱা মতে একোৱেই নহ'ল। যিদিনা আয়ে নিৰ্জৰ একমাত্ৰ জীয়েকক বিধবাৰ সাজত দেখিলে আয়ে সেইদিনা কান্দিবলৈকে পাৰহিলে, পাৰাণৰ দৰে আই মাথো স্তব্ব হৈ ব'ল। বহুত আশা কৰি আয়ে সীতাক উলিয়াই দিছিল ইলেকট্ৰিক অফিছৰ মিস্ত্ৰি লক্ষণলৈ। কিন্তু আইৰ কামনা আৰু সীতাৰ আশা সকলোকে ধূলিসাৎ কৰি লক্ষণ গুছি গ'ল। আলিবাটৰ আন্ধাৰ দূৰ কৰিবলৈ সি ৰেয়া হৈ যোৱা 'লাইট পোষ্টটো' ভাল কৰিবলৈ জখলাৰে উঠি একেবাৰে ওপৰ পাৰ্গুতে তৰিং বেগেৰে তললৈ সৰি পৰিছিল। কেঁচা বয়সত শেষ হৈ যোৱা এইটো জীৱনৰ কাৰণে পাৰাৰ সকলোৱে আক্ষেপ কৰিছিল চৰকাৰেও অৱশ্যে সীতাক সহায় কৰিছিল কিন্তু যেই সহায় লৈ তাই বাক কেইদিন জীয়াই থাকিব।

বাগাৰ যোৱা প্ৰতিটো দিনেই আইৰ দৃষ্টিলৈ আনিলে আকৌ পৰিবৰ্ত্তন। মোহনৰ প্ৰথম সন্তানটি দেখি আয়ে কিন্তু পৃথিৱীৰ বহুত কথাই পাহৰি গ'ল। অকণমাণি শিশুটিৰ অফুট কলৰৰে আইৰ মনত মোকোঁহৰ দৰে লাগিল; ঘটাব পাছত ঘটী ৰূপমতীৰ সন্তানক বুকুৰ মাজত লৈ আয়ে পৃথিৱীৰ বহুত কথাই পাহৰি গ'ল; সেয়ে ৰূপমতীৰ এটা ছটাকৈ ঘটবলৈ আৰম্ভ কৰা পৰিবৰ্ত্তনবোৰ আইৰ দৃষ্টিত কিন্তু অন্ধ হৈয়ে থাকিল। এটা অস্বাভাৱিক পৰিবৰ্ত্তনৰ ধোঁয়ে ৰূপমতীক বহু দূৰলৈ উটুৱাই নিলে; আকৌ আগৰ সোৱশী চঞ্চলতাই ৰূপমতীক বিভোৰ কৰি ৰাখিলে। আয়ে কিন্তু ৰূপমতী সম্পূৰ্ণ ভাল হৈ যোৱা বুলিয়ে ধৰি লৈছিল যিহেতু মোহনৰ ওচৰলৈ অহাৰ পাছত তাইৰ বিষয়ে ওলোৱা বিভিন্ন গুজৰ কিছুমান নোহোৱা হৈ গৈছিল। কিন্তু আইৰ সেইবোৰ আছিল ভুল ধাৰণা; আপোন সন্তানটি আইৰ কোলাত তুলি দি মুক্ত বিহঙ্গমৰ দৰে ৰূপমতীয়ে আকৌ ইষৰ সিঘৰকৈ ফুৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে।

সীতা আহিল এদিন। ভৱচুপৰীয়া আয়ে ভেতিয়া মজিয়াত কাপোৰ এখন পাৰি নিশ্চিত মনে শুই আছিল। অলপ সময় ইফালে সিফালে চালে সীতাই, নিস্তদ্ধ ঘৰখনৰ কতো একো শব্দই নাই। ছুৱাৰদলিত বহি সীতাই আনটো কোঠালৈ ডিঙি মেলি চালে... ময়লা শাৰী এখনৰ এটা অংশ বিহনাত পৰি আছে আনটো অংশ মাটিত সোতমোচ খাই পৰি আছে, লৰালৰিকৈ ওলাই যাওঁতে ৰূপমতীয়ে হয়তো তেনেকৈয়ে পেলাই থৈ গ'ল। তলৰ ওঠটো দাঁতৰে কামুৰি সীতাই যেন কিবা এটা ভাবিলে; তাৰ পাছত লাহে লাহে তাই মাকক গাতধৰি জোকাৰি দিলে চকামকাকে আই উঠি বহিল। কাষত শুই থকা অকণি শিশুটোও এইবাৰ সাৰ পাই উঠিল; আয়ে তাক নিচুকাবলৈ ৰুখা চেষ্টা কৰিলে। সীতাই কেবাহিকৈ কান্দি থকা শিশুটিৰ

পিনে চাই আকৌ আঠুত মূৰ গুজি অলপ সময় কিবা এটা যেন ভাৱিলে।

আয়ে এইবাৰ সীতাৰ কথাবোৰ এটা এটাকৈ শুনি গ'ল। পিছৰ কথাখিনি শুনি আই যেন এইবাৰ আকাশৰ পৰা মটিত খহি পৰিল। বিহল হোৱাৰ নিচিনাকৈ আয়ে প্ৰায় চিঞৰিয়ে ক'লে 'মই আগেয়ে হাক দিছিলো তাক স্তম্ভনিলে নহয় সি'।

ইয়াৰ পাছত আৰম্ভ হোৱা ৰূপমতীৰ পৰিবৰ্তনবোৰ আইৰ দৃষ্টিত কিন্তু স্পষ্ট হৈ পৰিল; তাইৰ চলন ফুৰণ পিন্ধন উৰণ সকলোতে আয়ে দেখিলে নতুনৰ প্ৰলেপ। ইয়াৰ বাহিৰেও ৰূপমতীৰ কথাৰ গতি সিদিনা সলনি হ'ল আই সেইদিনা সম্পূৰ্ণ বাঙময় হৈ গ'ল। ৰূপমতীয়ে আইৰ মুখৰ ওপৰত কথা কবলৈকো বাকী নেৰিলে; কপালত মাৰিবলৈ উলিয়াই যোৱা টিপ কেইটা এদিন বিচাৰি নেপাই ৰূপমতীয়ে আইক কথা শুনালে এৰা তাই অলপ সময় ঘৰৰ বাহিৰ ওলালেই কুমকুমহঁতে আহি ইয়াত আড্ডা দিবহি! গতিকে সি হতে নিনিলে এইবোৰ বস্তু আৰু কোনে নিব। এটা সামাগ্ৰ বস্ত্ৰৰ কাৰণে কুমকুমক ইমান তললৈ নমোৱা কাৰণে আয়ে মনে মনে আক্ষেপ কৰিছিল, ওঠ ছটা আইৰ শেঁতা হৈ গৈছিল, মুখেৰে কিন্তু কোনো কথাকে আয়ে কব পৰা নাছিল।

এদিনৰ ঘটনাই আইৰ কিন্তু কলিজাৰ কোমল অংশত আহি বিদ্ধিলেহি! ওচৰ চুবুৰীয়াৰ মুখে শুনা আনকি আপোন জীয়েক সীতাৰ মুখেৰে শুনা কথা আয় কেনেকৈ অবিশ্বাস কৰে? সেয়ে মনত অশান্তি লগাই থকা ভাৱবোৰ দুবলৈ খেলি পঠিয়াবৰ কাৰণে ৰূপমতীক আয়ে খোলা-খোলি ভাৱেই কৈছিল কথাবোৰ। আইৰ কথা কিন্তু তাই শেষ হবলৈকে নিদিলে। ক্ৰোধাতুৰ সৰীসৃপৰ দৰে উচাট মাৰি ৰূপমতীয়ে আইৰ কোলাৰ পৰা কেটুৱাটি কাঢ়ি নিছিল খহটা স্মৰেৰে তাই কৈ গৈছিল মইতো সৰু ছোৱালী

নহয়। মানুহৰ কথা শুনিবলৈ মইতো ইচ্ছা কৰি ইয়ালৈ অহা নাছিলো আপোনাৰ পুতেকেই আনিছিল জোৰ কৰি !!

....দোকান সামৰি যেতিয়া মোহন ঘৰলৈ উভতি আহিল সি দেখিলে বিছনাত পৰি ৰূপমতীয়ে উচুপিছে। আনদিনা হাঁহিৰ হিল্লোল তুৰি তাৰ কাৰণে আপেক্ষাৰতা হৈ থকা ৰূপমতীক এই অৱস্থাত দেখি মোহন অবাক হ'ল। দুখপালে ছুৱাৰ গুৰিৰ পৰা আঁতৰি গৈ জুহালত বহি থকা আইৰ ওচৰৰ পৰাও পাক এটা মাৰি আহিলে; আইক কিন্তু মুখ ফুটাই সি একোকেই কব নোৱাৰিলে।

অলপ পাছতেই আই মজিয়াটলৈ আহি আনটো কোঠাৰ কথাবতৰা খিনি স্পষ্টকৈ শুনিবলৈ পালে। চমকি উঠিল আই, ইমান বহণ লগাই ৰূপমতীয়ে কথা কবলৈ ক'ত শিকিলে। হৈ যোৱা ঘটনাখিনিকে ভিলকে তাল কৰি ৰূপমতীয়ে মোহনৰ আগত বৰ্ণাই গৈছে। ইচ্ছা গৈছিল আইৰ লৰি গৈ তাইৰ মুখখনত সোপা মাৰি ধৰিবলৈ—মোহনৰ নীৰৱ হৈ পৰা অৱস্থাখিনিও আইৰ কাৰণে অসহনীয় হৈ পৰিছিল।

এদিন নীৰৱ হৈ থকাৰ পাছত ৰূপমতীয়ে আকৌ আগৰ কামকে পুনৰাবৃত্তি কৰিলে; এই ঘটনাখিনি ঘটি যোৱাৰ তৃতীয় দিনটোৱে যে কাল সাপৰ ৰূপ ধৰি আইৰ তালুত খোট মাৰিবলৈ বৈ আছিল—আয়ে কোনো দিনে হয়তো ফুলনা কৰা নাছিল—নিজৰ সন্তানটিক আইৰ ওচৰত শুৱাই থৈ সেইদিনাও ৰূপমতী নিশ্চিন্ত হৈয়ে বাহিৰলৈ ওলাই গৈছিল; দিনটোৰ পৰিশ্ৰমৰ অৱসনত আই টোপনি গৈছিল—কিন্তু হঠাৎ এটা উৎকট চিঞৰত আই সাৰ পাই উঠিল। চকৰকাটেক উঠিয়ে আয়ে দেখিলে কাশৰ শিশুটি বহুদূৰত ছিটিকি পৰিছিল ওচৰত পৰি থকা খোলাকাঠিয়ে অকণি দেহটো ক্ষত কৰি পেলাইছিল—সেয়ে লগে লগে আয়েও চিঞৰি উঠিল।

যেতিয়া ৰূপমতী আহি আইৰ ওচৰত থিয়

হৈছিল আইৰ গামৰ ওপৰেৰে তেতিয়াও দুসোতা লোতক বৈ আছিল। কোলাৰ শিশুটিক নিচু-কাবলৈ বৃথা চেষ্টা কৰি আয়ে ত্ৰাসিত দৃষ্টিৰে ৰূপমতীৰ চকুলৈ চাইছিল।

বেৰৰ আঁৰৰ পৰা সেইদিনাও আয়ে শুনিলে পাপ পাপ যেন লগা কথা কিছুমান ৰূপমতীয়ে মোহনৰ আগত কৈছে—এইখন ঘৰত থকাই তাইৰ কাৰণে ভয় লগা হৈ আহিছে; বেলেগে থকাৰ বন্দোবস্ত নকৰিলে.....শেষৰ কথাখিনি শুনাৰ মনৰ অৱস্থা আইৰ নাছিল। নাকৰ কাষত ৰূপালৰ গুৰিত তেতিয়াও আইৰ জিলিকিছিল বিন্দু বিন্দু ঘামৰ কণিকা। বামপতিয়ে দ্বিতীয়বাৰ আইক সোঁৱৰাই দিলে—এতিয়াও আয়ে ইচ্ছা কৰিলে সি সীতাৰ ঘৰত থৈ আহিব পাৰে। আয়ে অৱশ্যে তেতিয়া নিজৰ স্বকীয় বিবেচনা শক্তি হেৰুৱাই পেলাইছিল সেয়ে বামপতিৰ কথাত সম্মতি জনাই আয়ে এখোজ ছুখোজকৈ আলিৰ বুকুত খোজ দিছিল।

গোটেই ঘৰটো এতিয়া সম্পূৰ্ণ নিজাকৈ পাই ৰূপমতীয়ে চুবুৰিত ফুৰিবলৈ বন্ধ কৰিলে; তাৰ সলনি ঘৰতেই ৰূপমতীয়ে ৰূপসজ্জাৰে নিজকে উতলা কৰি অপেক্ষাৰতা হৈ থাকে; ওচৰ-চুবুৰিয়াই শুনে ৰূপমতীৰ কথাৰ গুঞ্জন হাঁহিব হিল্লাল;—আয়ে কিন্তু বজাৰ কৰাৰ চেলুলৈ সেইটো আলিৰে দিনটোত কেইবাৰো অহা ঘোৱা কৰে ইমানবোৰ মানুহৰ কলবৰৰ মাজত এটি এখানি শিশুৰ মিহি কণ্ঠস্বৰ শুনিবলৈ আইৰ মনটো ব্যাকুল হৈ উঠিছিল।

* * *

বাহিৰত তেতিয়াও বিাৰ বিৰকৈ বৰষুণ দি আছিল; আইৰ কিন্তু তেতিয়াও টোপনি অহা নাছিল ওপৰলৈ চাই আয়ে তেতিয়াও কিবা এটা যেন ভাবিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল, হঠাৎ বাহিৰত কোনোবাই চিঞৰি চিঞৰি যেন আইক মাতিলে তাৰ পাছত খুব জোৰে ছুৱাৰখন ঢকিয়াই একে-চাবেই উঠি আই থিয় হ'ল; বেবত কাপখন থৈ

আকৌ এবাৰ আয়ে শুনিবলৈ চেষ্টা কৰিলে— হয় এটা চিনাকি মাতে আইক যেন আকৌ চিঞৰি মাতিছে; এইবাৰ আয়ে একেচাবেই উঠি গৈ বন্ধ ছুৱাৰখন খুলি দিলে। বিস্ময়ত অভিভূত হৈ গ'ল আই। কোলাত কান্দি কান্দি ভাগৰি পৰা শিশু এটি লৈ আইৰ সন্মুখত থিয় হৈছে মোহন; সন্মুখত ভয়ানক বস্তু এটি দেখা হলেও আই হয়তো সিমান আচৰিত নহলহেঁতেন, ঘৰলৈ অৱশেষত মোহন আৰু আই উভতি আছিল। সেইদিনাই মোহনে পাইছিল ৰূপমতীৰ প্ৰকৃত ৰূপৰ পৰিচয়। দোকান সামৰি এটা অনাহত মুহূৰ্ত্তত মোহন উভতি আহিছিল। ৰূপমতীৰ শোৱনি কোঠাৰ ছুৱাৰখন তেতিয়া বন্ধ আছিল আৰু হয়তো কোনোবা এটাই ৰূপমতীৰ কোমল নাৰী দেহৰ স্থিতি উপভোগ কৰিছিল; গাৰ সমস্ত জোৰেৰে বন্ধ ছুৱাৰখন খুলিয়াইছিল মোহনে। কৰ্কশ শব্দ এটা কৰি পুৰণি ছুৱাৰখন আপোনা আপুনি মেল খাই গৈছিল; চকুত সকলোখিনি আবেগ—সকলোখিনি ত্ৰাস সানি ৰূপমতীয়ে মোহনলৈ চাইছিল; মোহনে কিন্তু ৰূপমতীলৈ নেচালে, মাটিত কাপোৰ এখন পাৰি শুৱাই থোৱা সন্তানটো বুকুত সাৱটি লৈ সেই বিস্ময়ক বায়ুমণ্ডলৰ পৰা মোহনে বাহিৰৰ পৃথিৱীলৈ এখোজ ছুখোজকৈ ওলাই আহিছিল।

* * *

আয়ে কোঠাটোৰ বেৰবোৰৰ ক'লা এলাকুবোৰ বাঢ়নিৰে একৱাবলৈ চেষ্টা কৰি হঠাৎ এবাৰ বৈ গ'ল; এখন ছবি, ধুলিৰে ধুসৰিত হৈ থকা এখন ছবি—বিয়াৰ পাছত মোহন আৰু ৰূপমতীয়ে পৰম আগ্ৰহেৰে লোৱা আইৰ মনত অদ্ভুত স্মলৰ ছবি; ওচৰৰ খাটখনত উঠি আলফুলকৈ আয়ে ছবিখন পাৰি আনিলে। চাদৰৰ আচললেৰে ছবিখন মচি বহুত সময় আয়ে ৰূপমতীৰ হাঁহি থকা মুখখনলৈ চাই ব'ল—ইমান স্মলৰ; মানুহৰ সমগ্ৰ মনকে পশ্চু কৰি দিব পৰা মানুহজনীলৈ অজানিত ভাৱে আইৰ মৰম লাগি গল।

অলপ আগতে লোৱা সিদ্ধান্তটো আয়ে পিচ মুহূৰ্ত্ততে সলনি কৰি ললে।... ..

আবেলি দোকান সামৰি আহি দেখিলে মোহনে—নতুন মাল্লহ এজনী! ওৰণিৰ তলৰ ঘূৰণীয়া মুখখন অস্পষ্ট দেখিলে মোহনে;—কঁপি থকা হাঁতখনেৰে যেতিয়া মাল্লহজনীয়ে চাহৰ গিলাচটো মোহনৰ হাতত তুলি দিলে—বান্ধুয় হৈ গ'ল মোহন; ক'তা এয়াতো কুমকুম নহয়! এয়া যে ৰূপমতী; শেতা পৰা ওঠত এতিয়া বঙা তামোলৰ পিকৰ আচোৰ নাই, চকুত কাজলৰ ডাঠ প্ৰলেপো নাই চঞ্চল চকুৰ দৃষ্টি এতিয়া সম্পূৰ্ণ শান্ত; এজনী নতুন মাল্লহ হৈ তাৰ আগত থিয় হৈছে ৰূপমতী; ওচৰত থিয় হৈ থকা

আয়ে মোহনৰ ৰুক্ষ চুলিৰ মাজত খহটা হাতখন বুলাই আপোনা আপুনি ক'লে—তই যদি তাইক ক্ষমা নকৰ, তই যদি তাইক নেৰাখ, তেতিয়া হ'লে মই ইয়াত থকাও তই আশা নকৰিবি! তাই নিজেই যেতিয়া তোৰ ওচৰত ক্ষমা বিচাৰি আহিছে তই বিজ্ঞ মনেৰে তাইক কেতিয়াও উভতাই পঠিয়াব নোৱাৰ।

মোহনে মাথো মূৰ তুলি চালে—যৌৱনৰ হুৱাবদলিত থিয় হৈ পৃথিৱীৰ সকলোতকৈ শ্ৰেষ্ঠ ভবা ৰূপমতীৰ ভাড়াক্রান্ত মুখখন আৰু আইৰ শান্ত সৌম্য ক্ষমাৰ প্ৰতিমূৰ্ত্তি পবিত্ৰ প্ৰোচ মুখখনলৈ।

“আমিষ্কাৰ”

চৰিত্ৰাংশ :—

সূৰ্য্য প্ৰসাদ	ইঞ্জিনিয়াৰ		৩৫-৪০ বছৰ বয়স
ইলা	ঐ স্ত্ৰী		
প্ৰবীন	প্ৰফেচাৰ		৩৫-৪০ বছৰ বয়স
ব্ৰজেন	ডাক্তৰ		৩৫ বছৰমান
১৩ মুন	৯১০ বছৰৰ এটা ল'ৰা		

‘আবিষ্কাৰ’

দেবেন শইকীয়া

একালৰপৰা এখন মটৰ জোৰেৰে চলি যায়। আন ফালৰপৰাও তেনেকৈ এখন মটৰ আহে। ভীষণ জোৰেৰে সংঘৰ্ষ। নাৰীকণ্ঠৰ এটি চিঞৰ। অলপ পিছত মানুহৰ হলস্থূল।

Pathetic Effect Music

ইলা : নাই নাই আপুনি যাওক যাওক আপুনি এতিয়া নহয়।

সূৰ্য্য প্ৰসাদ : এইখন কি কৰিছা ইলা ? তোমাক এইবিলাক জানো শোভা পায় ?

ইলা : ওহো, মোক একো নকৰ। মোক একো নকৰ। আমাক অকলে থাকিবলৈ দিয়ক।

সূৰ্য্য প্ৰসাদ : আহা, হুশুনা কিয় ? তোমাক ডাক্তৰে বেছিকৈ কথা কবলৈ মানা কৰিছে আৰু এইবোৰ জানো তোমাৰ উচিত হৈছে ? তেখেতে তাক তিনিবাৰ খুজি পঠিয়াতো যদি পঠাই নিদিও তেনেহলে বা কি ভাবিব ?

ইলা : আপুনি তেখেতলৈ কৈ পঠাওক যে মুন নেযায় ইলাই মুনক নপঠায়।

সূৰ্য্য প্ৰসাদ : তাৰ মানে ? তোমাৰ কথাৰ কিবা যুক্তি আছে বুলি ভাবা নেকি ?

ইলা : (হুমুনিয়াহ পেলাই) উস্ মোৰ গাটো কিবা লাগিছে দেখোন।

সূৰ্য্য প্ৰসাদ : তোমাক মই কৈছোঁৱেই মনে মনে শুই থাকিবলৈ। বাহিৰত একো আঘাত হোৱা নাই বুলিয়েই ভাবিছা। তোমাৰ একো হোৱা নাই ? (গম্ভীৰ হৈ) মটৰ এঞ্জিনেটৰ বাবে দায়ী তুমিয়েই।

ইলা : মই ? মোকেই কৈছে।

সূৰ্য্য : অ’ তোমাকেই কৈছোঁ। অসুস্থ বাপেকৰ ওচৰৰপৰা অসুস্থ ল’ৰা এটা এনে অৱস্থাত আঁতৰাই খোৱাটোয়ে নিষ্ঠুৰ কাম তাক হয়তো তোমাক বাবে বাবে সোঁৱৰাই দিব নালাগিব।

ইলা : মইতো ইয়াক শুশ্ৰূষা কৰি একো পাপ কৰা নাই ? উস্ মোৰ কি হৈছে ? মোৰ মূৰৰ ভিতৰত কি হৈছে.....উস্.....

সূৰ্য্য : চাওঁ কালি হয়তো ক’ৰবাত জুখ পাল্লা !

ইলা :—(চিঞৰি) নালাগে ! নালাগে ! উস্ আপুনি নাযায় কেলৈ ?

সূৰ্য্য : (খঙেৰে) আহা কি পাগলামিখন কৰাহে ? তোমাৰ কি হৈছে ?

ইলা : মুণ ? মুণ ? উস্ আগত বগা আৰু ক’লা বঙৰ কিহৰ সোঁত মই যে একো নেদেখা হৈ পৰিছোঁ !.....

সূৰ্য্য : কি হৈছে ? হৈছে কি ? তোমাক খিলঙলৈ যাবলৈ কোনে কৈছিল ?..... নামাতা কিয় ?

ইলা : মই বাইদেউৰ তালৈ গৈছিলোঁ।

সূৰ্য্য : (চাঁটোৰে) বেচ উত্তৰ ! মই মানা কৰা স্বৰ্গেও ? যি বায়েকে খালি বেয়াৰ বাহিৰে ভাল চিন্তা নকৰে, দোষৰ বাহিৰে গুণ নেদেখে, তেনে বায়েকক আমাৰ দৰ্কাৰ কি ?

ইলা : বাইদেউৰ অসুখত আমি এবাৰ নোযোৱা অন্যায়। গতিকেই হাজৰিকাক লৈ..... যিহেতু তেওঁ এজন ডাক্তৰ.....

সূৰ্য্য : গতিকেই হাজৰিকা আৰু মুণৰ এঞ্জি-ডেণ্টৰ বাবে দায়ী তুমি।

ইলা : আপুনি মোক অলপ শান্তিত থাকিবলৈ নিদিয়ৈ কৈলৈ ?

সূৰ্য্য : শান্তিত ? (হাঁহি) শান্তিত থাকিবলৈ দিয়া নাই কোনে কাক ?

ইলা : আপুনি সোমোৱাৰ লগে লগে গোটেই ঘৰখন নিশ্ৰাণ হৈ উঠে কিয় ? অ' ইয়ো কি মোৰ কাৰণেই ?

সূৰ্য্য : নিশ্চয় ? তোমাৰ কাৰণেই হৈছে। কাক কোনে কেনেকুৱা ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে, কোন পৰিস্থিতিত কেনে ভাবে চলিব লাগে তাক নাজানিলেই এনে হয়। তোমাৰ কাণ্ড জ্ঞান থকা হলে আজি.....

ইলা : কাণ্ড জ্ঞান ? ?

সূৰ্য্য : ওঁ ! কাণ্ড জ্ঞান থকা হলে মুণক তোমাৰ কাষত নাৰাখি আহত বাপেকৰ ওচৰলৈ লগে লগেই পঠাই দিলাহেঁতেন ! জীৱনৰ সৰু সৰু ঘটনাবোৰ ফঁহিয়াই চালেই এজনৰ চৰিত্ৰৰ ছবছ প্ৰতিকৃতি ওলাই পৰে।

ইলা : আপুনি কব খুজিছে মই ভুল কৰিছোঁ ?

সূৰ্য্য : হাজাৰবাৰ ! হাজাৰবাৰ কম তুমি ভুল কৰিছা !

ইলা : আপুনি ভাবে আপুনি কোৱা প্ৰত্যেকটো কথাৰে যুক্তি আছে। কিন্তু আপোনাৰ নিজৰ দৰেই গোটেই জগতখনকে ভাবি লয় কিয় ?

সূৰ্য্য : মোক যুক্তি শিকাবলৈ আহিব নালাগে

ইলা। আজি চলিচ বছৰে বহুতো যুক্তি শিকি আহিছোঁ। আৰম্ভণীতে যি ভুল কৰিলোঁ তাক শুধৰাবৰহে উপায় নাই।

ইলা : আপুনি ভাবি চাইছেনে, হাজৰিকাৰ ঘৰত মুণক এই অসুস্থ অৱস্থাত শুশ্ৰূষা কৰিবৰ কাৰণে কোনো আত্মীয় নাই। তেনে অৱস্থাত মুণক পঠোৱা মানে তেখেতৰ আৰু কিছুমান লেঠা বেছি কৰা.....

সূৰ্য্য : সেইবোৰ মই শুনিব বিচৰা নাই। মই জানো মাক-বাপেকৰ নিজৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ ওপৰত স্বত্ব আছে—অধিকাৰ আছে। সেই অধিকাৰৰ দাবীতে আজি বন্ধু হলেও কবলৈ বাধ্য হৈছোঁ যে ব্ৰজেনে তিনিবাৰ মানুহ পঠাইছে মুণক নিবৰ কাৰণে।

ইলা : মই মুণক নপঠাওঁ। আপুনি মোক মিছাতে দোষাকৰণ কৰিছে !

সূৰ্য্য : (খঙেৰে) মিছাতে ? মিছাতে ? ? তুমি কি বুজিবা—তোমাৰ বুজাব কি শক্তি আছে ? আজি দহবছৰ বিবাহিত জীৱনৰ প্ৰতি পলে পলে বুজিছোঁ—কি বিযুক্ত কল্পনা খনিৰ মাজত সোমালোঁ। প্ৰাণ-প্ৰাচুৰ্য্যলৈ যাত্ৰা কৰোঁতে যাত্ৰাপথত হঠাৎ স্ববিৰ নিশ্চল হৈ গলোঁ।

ইলা : (উত্তেজিত) আপুনি তাৰ মানে মোকেই দোষী পাতিছা ? আপোনাৰ জীৱনৰ সকলোবোৰ ব্যৰ্থতাৰ বাবে দায়ী কি ময়েই ?

সূৰ্য্য : মোৰ জীৱনৰ সুখ বা দুখত তুমি অৰিহণা যোগোৱা নাই তেন্তে তোমাক দায়ী কৰিম কিয় ? হয়তোবা মোৰ অধিকাৰেই নাই।

ইলা : স্বামীয়ে যদি স্ত্ৰীৰ সহযোগীতা নিবিচাৰে তেন্তে স্ত্ৰী কৰিবলৈ আছে ?

সূৰ্য্য : মোৰ মনৰ বেদনা বুজাব তোমাৰ ধৈৰ্য্য নাছিল। এদিন সুধিছানে ? এদিন মন কৰি চাইছানে এই মানুহটোৰ ভিতৰত কি তুহঁজুই উমি উমি জ্বলিব লাগিছে ? তোমাৰ কোনে

কাৰ্য্যতে বাধা দিয়া নাছিলে। কিয় ? তোমাৰ ইচ্ছাত বাধা দিয়া নাছিলে। তুমি অন্তৰত আঘাত পাবা বুলিয়েই। কিন্তু তুমি ল'ৰা-ছোৱালীৰ অভাৱৰ কথা.....

ইলা : (চিঞৰি) নকব, 'নকব সেইবোৰ কিয় কৈছে ? উস্.....

সূৰ্য্য : এৰা ! অপ্ৰিয় হলেও আজি সত্য কথা কবই লাগিব। নিজৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ অভাৱৰ কথা অনুভৱ কৰি মনোকষ্ট পোৱা বুলিয়েই একোতেই মই বাধা দিয়া নাছিলে। কিন্তু তাৰে সন্যোগ লৈ তিলে তিলে তুমি মোক নিঃশেষ হৈ যাবলৈ এৰি দিছা।

ইলা : মিছা ! মিছা !! সকলো মিছা !!!

সূৰ্য্য : তুমি মুণক নিদিয়া ? বেচ। কিন্তু ভাবি নোচোৱা কৈল এই ল'ৰাটোক বাখিবৰ বাবে তোমাক কিবা অধিকৰ আছে নেকি ? তুমি যে মাক নহয়।

ইলা : আৰু কিমান কব ? আৰু কিমান কব ?? (কান্দি)

সূৰ্য্য : তুমি মাতৃস্নেহ কি বস্তু উপলব্ধি কৰিব যেতিয়ালৈকে নোৱাৰা তেতিয়ালৈকে তুমি মা হব নোৱাৰা।

ইলা : (কান্দি) আপুনি মোক মাতৃত্বৰ অপমান কৰিছে।

সূৰ্য্য : মুণ ? মুণ ?? উঠা তুমি যাব লাগে নহয়, এতিয়া !!

ইলা : মুণ তুমি যাব নোৱাৰা। নোৱাৰা যাব। তোমাক যি লাগে তাকে দিম মুণ। মালুহ-বোৰে মূৰুজে কৈল, সকলো বিবাহিত নানীয়েই সম্পত্তি, দালান, যশস্যা লৈয়েই পৰিতৃপ্তি থাকিব নোৱাৰে আমাক মৰমো লাগে।

মুণ : (কান্দি) দেউতা !দেউতা অ' দেউতা.....

সূৰ্য্য : এৰি দিয়া তাক। সি শোৱাৰপৰা উঠিছে। জীৱনত কেতিয়াও আঘাত পোৱা

নাই তেওঁ আনৰ আঘাত কেনেকৈ বুজিব ? যাৰ সন্তান নাই তেওঁ সন্তানৰ মৰম কেনেকৈ বুজিব ? এৰি দিয়া—

ইলা : (চিঞৰি) আপুনি যাওক। যাওক— যাওক।

সূৰ্য্য : মোৰ জীৱনৰ যি পূৰ্ণতাৰ কাৰণে তোমাক আনিছিলে। সেই তৃষ্ণা মোৰ অপূৰ্ণ হৈয়ে ব'ল। বিজ্ঞতাৰ মাজত পোৱা অৰ্ণতা তোমাবো সপোন হৈয়েই থাকিল। এইটো কাৰ দোষৰ কাৰণে ? কোৱা—কোৱা নোকোৱা কৈল ?

মুণ : দেউতা—কান্দি।

ইলা : মোক আপুনি পগলা কৰিব খুজিছে নেকি ? (খঙেৰে)

সূৰ্য্য : পগলা। হাঃ হাঃ হাঃ (হাঁহে) পগলা ?? হাঃ হাঃ হাঃ (হাঁহে)। এই দহ বছৰে মোক এটি শিশু উপহাৰ দিব পাৰিছানে ? বছৰৰ পিছত বছৰ সুদীৰ্ঘ দহোটা বছৰ।

মুণ : খুৰাদেউ ! মই ঘৰলৈ যাওঁগৈ—

ইলা : হে ভগৱান ! উস্ মই একোকে নেদেখা হৈ আহিছোঁ—উস্ কেনেকৈ বুজাম.....

কেনেকৈ কম.....কেনেকৈ উস্ কেনেকৈ মুণ : (কান্দিবলৈ ধৰে)—

যন্ত্ৰ-সঙ্গীত।—গীতাৰত কৰুণ সুৰ

২য় দৃশ্য

প্ৰবীণ : সূৰ্য্য তই এতিয়াও অফিচত ? ইমান কামত বাস্ত হলিনে যে লাইত লগায়ো ইঞ্জিনিয়াৰিং কাম কৰিব লগা হৈছে।

সূৰ্য্য : অ' প্ৰবীণ ? আহ ! আহ ! তহঁতৰ কলেজ ছুটা হ'ল ? বহ ? বহ ?

প্ৰবীণ : আৰে কলেজ পুৱা ৯টাৰপৰা মধ্যা-লৈকে থাকে নেকি ? নাই নবহো বল অলপ নদীৰ পাবলৈকে ওলাই যাওঁ।

সূৰ্য্য : বল বাক ! সেই ফাললৈ ময়ো বহুত দিন যোৱা নাই। তহঁতৰ প্ৰফেচাৰ বিলাকৰ জীৱনেই সুখৰ দে। আমাৰ চাছোন লোহা লক্ষ্যৰ লগতে জীৱনটো গ'ল। সেইবোৰৰ মাজত এনেকৈ সোমাই পৰিলে যে দেহৰ আৰু মনৰ বল যেতিয়া শুকাই গ'ল গমকে নাপালে ভাই।

প্ৰবীণ : বাঃ বেচ কথা কৈছ ; পিছে মকভূমিৰ নীৰস বালিতহে মিঠা খেজুৰৰ জন্ম হয়। বল বল বাটে বাটে কথা পাতি যাওঁ। এইফালে আহোঁতে দেখিলো তোৰ অফিচৰ লাইত জ্বলা। পিচে ইমান কাম কৰা ভাল নহয়। দেই। আমাকেহে কয় 'অ'ক' কিতাপৰ পোক বুলি।

সূৰ্য্য : বাক বল !.....ও কি কৈছে ? লাইট জ্বলা দেখি সোমালি ? এইবোৰতে লাগি থাকিলে বাহিৰা সাংসাৰিক কথাবোৰ পাহৰি থকা যায় 'অ'।

প্ৰবীণ : কথাটো একপ্ৰকাৰ হয়। পাচে তই দেখোন আজি কালি আমাৰ ফালে যোৱাতো বৰ্জ্জন কৰিলি ? গৌতমহঁতৰ ঘৰলৈকো নাযাৱ হেনো ?

সূৰ্য্য : বাৰটা মাহত তেৰটা লেঠা ওলায়েই থাকে 'অ'। আজি যাম কালি যামকৈ যোৱায়েই নহেগৈ। বাক তোক কথা এটা কও বেয়া নাপাবি 'অ'।

প্ৰবীণ : আৰে কি গুপুত কথায়ে বেয়া পাম ? তোৰ কথালোৱাৰ আগতে সাৱধান বাণীবোৰ তই কটন কলেজৰ ব্লক ৫ৰ, ৫ নম্বৰ কামত বহি বহি শুনোৱা দিনৰেপৰা অভাস হৈ গৈছে। তেতিয়া আছিলোঁ চতুৰ্থ বাৰ্ষিকৰ কলেজৰ ল'ৰা। এতিয়া তোৰ চুলি পকিল আৰু মোৰ পকিবলৈকো চা, এডালো নাই।

সূৰ্য্য : নহয় 'অ' ! বুজিছ জীৱনটো তিতা লাগি গৈছে। এতিয়াহে অহুভৱ কৰিছো কঢ়িয়াব নোৱাৰা বোজা পিঠিত লৈ উটৰ

দৰে যেন উদ্দেশ্যহীন ভাৱে মকভূমিৰ পথত আগুৱাই গৈছোঁ। ইয়াৰ শেষ ক'ত ? অন্ত ক'ত। তাকে ভাবিছো প্ৰবীণ !

প্ৰবীণ : (হাঁহি) ও ! বুজিছ কাগজ কলম লৈ বহি থক। দেখিবি এদিন বহুতো কবিতা অথবা উপন্যাসৰ স্তম্ভ হৈ গৈছে। এই বয়সত সেই কামত ধৰিলে কলেজীয়া ষা লগা চঞ্চল ডেকাবোৰৰ দৰে হঠাতে এৰি পেলোৱাৰ দুৰ্ভাৱনা নাই !

সূৰ্য্য : ঠাট্টা কৰিছ ?.....কিন্তু মইহে জানিছো তিতা-কেহা কাঁইটৰ ওপৰত পেলোৱা খোজ-বোৰ কিমান কষ্টকৰ। তোৰ তেনে অভিজ্ঞতাও নাই, তোৰ ভাবিৰ লাগিছে কি ?

প্ৰবীণ : আৰু নাইকিয়া হ'ল কি কছোন বাক ?.....সন্মান প্ৰতিপত্তি সা-সম্পত্তি সকলো তোৰ আছে।.....তোৰ ঠিক মনত আছে চাটগৈ কলেজৰ হোটেলত বহি বহি ভৱিষ্যতৰ বহুতো সুখৰ সোণালী কাৰেং সাজিছিলো—কিন্তু সেইবোৰ অজান দেশৰ সপোন হৈয়ে ৰ'ল। (ছমুনিয়াহ) কিন্তু ভগৱানে মোক সেই বিখ্যাত আৰু অসাধাৰণ হবলৈ সুবিধা নিদিলে। কলেজত বেয়া ছাত্ৰ নাছিলোঁ—হয়তো ডাঙৰ কাম সন্মান এইবোৰৰ কাৰণে উচ্চাৰণ ছাত্ৰ নহলেও হয়.....।

সূৰ্য্য : সন্মান-সম্পত্তি !..... নহয় এইবোৰ কথা কোৱা নাই—মই কৈছোঁ সহজ-সৰল জীৱনৰ কথা। তই যদি ভাবিছ টকা পইচাবে মানুহ সুখী হয়, তেন্তে এই বয়সতো এটা বিৰাট ভুল ধাৰণা লৈ আছে।

প্ৰবীণ : ৰছোন.....এই শিলচৰটোতে বহোঁ। বহছোন বহ—সৌ ফেৰীখন পালেহিয়েই... (ফেৰীৰ হুছেইল)

নদীৰ ফালৰ পৰা আজি সেমেকা ষতাহ মাৰিছে 'অ' !.....'অ' কি কৈছিলি ভুল ধাৰণা ? তোৰ কাৰণে হয়তোবা ময়ে।

কিন্তু মই বুজো আজিৰ জগতত প্ৰতিটো
খোজে পইচা নহলে ন'চলে। পইচা—
পইচা—! তোৰ যদি পইচা আছে তেন্তে
তই ডাঙৰ মানুহ—তোৰ হাতৰ মুঠিত
পৃথিবী।.. তোৰ হাঁহিত পৃথিবীয়ে হাঁহিব
তোৰ কান্দোনত পৃথিবীয়ে কান্দিব—আৰু
তোৰ যুত্ৰাৰ পিচত তোৰ মাৰ্কল পাথৰৰ
বহতো মেমৰিয়েলেও আকাশ চুই তোৰেই
জয় ঘোষণা কৰিব।

সূৰ্য্য : (ডাঙৰকৈ হাঁহি) মোৰ দেহৰ ছাইৰ
ওপৰত মাৰ্কলৰ স্তম্ভ সাজিলিয়েই ?
কিন্তু মই মৰিবলৈ আৰু বহুত দিন বাকী
.....বহুত দিন বাকী। যেতিয়ালৈকে
কোনো মৰুভূমিৰ ওপত বালিত পানী পানীকৈ
পানী বিচাৰি পিয়াহত অৰ্ঠ-কৰ্ঠ শুকাই পৰি
নবওঁ—তেতিয়ালৈকে এই সংসাৰত বোজা
ব'ব লাগিব। মোৰ ভুল হোৱাৰ কথা
কৈছ? ভুল? হয়তো সেয়ে। কিন্তু
মই দেখোন লাখপতি। মোৰ দেখোন
সন্মান সম্পত্তি সকলোবোৰ উভৈনদী, মই
সুখী নহওঁ কৈলৈ, কয় !!

প্ৰবীণ : তই কথাবোৰ এটা বেলেগ দৃষ্টি-ভঙ্গীৰে
লৈছ। মোৰ ঘৰৰ ভিতৰৰ অৱস্থাৰ কথা
শুনিলে তই হয়তো বিখাসকে নকৰিব।
আঠোটা ল'ৰা-ছোৱালী। সিহঁতক স্কুল-
কলেজৰ ফিজ দিব নোৱাৰো সময়তে।
সিহঁতক এসাজ ভাল আহাৰ...এজোৰ ভাল
পোচাক দিব নোৱাৰো আৰু তই কৈছ মই
বেচ সুখী ...।

সূৰ্য্য : তথাপিও তই কম সুখী। তোৰ দিনটোৰ
ক্লান্তি কটাবলৈ ঘৰত ল'ৰা-ছোৱালী আছে।
অভাৱ-অনাটন এইবোৰতো সাধাৰণ পৃথিবীত
ঘটি থকা কথা। পিচে মনটোক শান্তি
দিবলৈ তোৰ যিখন সংসাৰ আছে, সেয়েহে
প্ৰকৃত সত্য—মানুহৰ বাসনাৰ পৰিতৃপ্তি ;

প্ৰবীণ : আ—হা—হা.....বেচ কথা কৈছ

অ' ? দিনটোৰ পিচত ঘৰৰ সোমালেই টকা
পইচাৰ চিন্তাৰ খাঙ খাঙ মূক্তি ধৰা ৰাফ্‌স-
বোৰে চেপি ধৰে। তেতিয়া বাতি উজাগৰে
খাকি ঘণ্টাৰ পিচত ঘণ্টা তাৰ প্ৰতিকাৰৰ
উপায় বিচাৰি গোটেই জগতখনকে চলাথ
কৰো—কিন্তু যি পথে ইমান দুৰ আগুৱালো
তাবপৰা ফিৰি যোৱাৰ সময় নাই—আমাৰ
জীৱনত বয়সৰ আন্ধাৰ নামি আহিল—
অসমৰ্ণতাত ছোটোপাল চকুৰ পানী ছটামান
শুকান হুমুনিয়াহ পেলোৱাৰ বাহিৰে কৰিম
কি ?

সূৰ্য্য : তোৰ যে কাৰোবাৰ কাৰণে চিন্তা কৰি-
বলৈও আছে...কিবা ভাবিবলৈ আছে...কিবা
অসমৰ্ণতাৰ হেতুকে চকুৰ পানী টুকিবলৈ পথ
আছে.....সেই কাৰণেই তই সুখী ভাই।
মোৰ সকলো আছে কিন্তু একো নাই।
পৃথিবীত জন্ম লৈছোঁ যেতিয়া মৰিবই লাগব
এইপথ হৈছে মৰণেৰে জীয়াই ৰখাৰ। দেউতাৰ
জীৱন্ত স্মৃতি ময়েই বহন কৰিছোঁ.....
দেউতাই মোক থৈ গ'ল..... কিন্তু মই কি
থৈ গ'লো? মই মৰণেৰে কাক জীয়াই
ৰাখিলো??

প্ৰবীণ : (উত্তেজিত) সূৰ্য্য। তই কি কৈছ
সূৰ্য্য !!

সূৰ্য্য : তাকেই কৈছো ভাই—তাকেই কৈছোঁ।
তাৰ উত্তৰ দে—মোৰ সংসাৰ হৈছে মাত্ৰ
এজনী বন্ধা নাৰী।

প্ৰবীণ : (কৰুণস্বৰে) সূৰ্য্য !.....

সূৰ্য্য : এবা! অন্তৰৰ বেদনাবোৰ যদি জুইবপৰা
ওলোৱা ধোঁৱাৰ দৰে হ'লহেঁতেন, তেনেহলে
এই আকাশখন (যন্ত্ৰ সজীত গীটাবত) ক'লা
মাথো ভীষণ ক'লা হৈ গ'লহেঁতেন।

৩য় দৃশ্য

[পুৱা সূৰ্য্য প্ৰসাদৰ ঘৰত কবিতা এটা আৱৃত্তি কৰি
থাকে]

সূৰ্য্য : '...নিতউ দেখিব খোজা সপোনকে

দেখিব খোজাতে

কাৰ বাক ঘুমটি ভাঙিল ??

স্কন্ধ প্ৰাণ ! কহুৱা বনৰ বাটে

বিষয় হে মালি নিশা

অহাৰ সহাঁৰি । জীৱনৰ

হুৱাৰদলিতে পাই হেৰা পোৱা মন

দূৰণিৰ মায়া এৰি—ঘৰমুৱা খোজ দিলে

সপোন পথিকে ।

আধা কোৱা সাধু ক'লে কোনে ? শুনিলেও
কোনে ?

ওঁঠত হাঁহিব মুখা লই—'

মুণ : (দৌৰি আহে) অ' খুৱাদেউ ? খুৱাদেউ
মই আজি ঘৰলৈ যাওঁ ।

সূৰ্য্য : হাঁ ? কি ক'লা ?

মুণ : মই ঘৰলৈ যাওঁ—আমাৰ ঘৰলৈ—মোৰ
মুৰৰ ঘাটো শুকাইছে নহয় ।

সূৰ্য্য : অ তুমি ঘৰলৈ যোৱা ? খুৰীদেউবাক
কোৱাটো তেস্তে ।

মুণ : খুৰীদেউৰে আকৌ যাবলৈ নিদিয়ো...মই
দেউতাৰ ওচৰলৈ যাওঁ ।

সূৰ্য্য : দেউতাৰ ওচৰলৈ ? নিদিব ? তুমি
তোমাৰ ঘৰলৈ যাৰা ভাত আনে বাধা দিব
কিয় ? দেউতা ? (অন্যমনস্ক) ভগৱান !
তুমি কিয় মোক এনে এশাৰী মাতৰ পৰা
বঞ্চিত কৰিলা ? মইতো কাৰো একো দোষ
কৰা নাছিলো ? মই মাথো বিচাৰিছিলো
কোনোবা মুণৰ দেউতাক হবলৈ...কোনোবা
বানীৰ দেউতাক হবলৈ.....

মুণ : তোমাৰ চকুৰপানী ওলাইছে দেখোন
খুৱাদেউ ? তুমি কান্দিছা ? তুমি বাক
কিয় কান্দিছা ?

সূৰ্য্য : নাই নাই !...নাই এই এনেয়ে...কিবা
পোক সোমাইছে হবলা ।

মুণ : উস্, ৰাম...পোক সোমালে জানো মাহুহৰ
ভেনেকৈ চকুৰ পানী বৈ আহে ? ভেনেকৈ

গালখন ভিত্তি যায় ?

সূৰ্য্য : নহয় মুণ তুমি এইবোৰ বুজুজা...অ'
তুমি যোৱা কাপোৰ-কানি পিন্ধি ওলোৱাটো
মই এতিয়াই তোমাক থৈ আহিমগৈ—
তোমাৰ দেউতাৰ ওচৰত ! নতুন পেণ্ট-চাৰ্টি
যে আনিছো তাকে পিন্ধিবা আক' !

মুণ : বা...বা...মই আমাৰ ঘৰলৈ যাম—
দেউতাৰ ওচৰলৈ.....(প্ৰস্থান)

সূৰ্য্য : মুণ তুমি মোৰো ল'ৰা হব পাৰিলা-
হেঁতেন—তুমি মোকো দেউতা বুলি মাতিব
পাৰিলাহেঁতেন—কিন্তু...কিন্তু.....

(Pathetic music)

মুণ : খুৱাদেউ মোৰ হৈ গ'ল । বুজিছা মই
মনে মনে আহিছো তোমাৰ ওচৰলৈ । খুৰী-
দেউয়ে গম পালে যাবলৈ নিদিব (হঠাৎ)
অ' পুৰিলে পুৰিলে.....তোমাৰ গৰম
কোটিটো চিগাৰেটোৱে পুৰিলে.....

সূৰ্য্য : (হঠাৎ) ইস্ দেখিছা ! কব নোৱাৰাকৈ
জ্বলা চিগাৰেটো ইয়াতে পেলালো ।

মুণ : বহুতো পুৰিলে খুৱাদেউ ইস্ কেনেকুৱা
গোন্ধ ওলাইছে ।

সূৰ্য্য : এ মনেই পুৰি গ'ল, এইবোৰ আৰু
অ বলা বাক তোমাৰ হ'ল নহয়...ক'তা ?
নতুন কাপোৰ নিপিন্ধিলা দেখোন ?
(ইলা আহে)

ইলা : তুমি কলৈ যাবলৈ ওলাইছা মুণ ?...
গাখাৰ খাবলৈ মাতি আছো ইপিনে তুমি
ঘূৰি ফুৰিছা...মই কৈছো নহয় একেবাৰে
ভাল নোহোৱালৈকে বিচনাত থাকিবলৈ...!

মুণ : ইস্ নেথাকো । মই যামগৈ আকো !

ইলা : নহয় । কিয় তেনেকৈ কৈছা ? ব'লা
ভিত্তবলৈ ।

মুণ : মোৰ ইয়াত ভাল নালাগে । মই দেউতাৰ
ওচৰলৈ যাওঁ ।

সূৰ্য্য : অ' মুণ যোৱা, খাই-বৈ ওলাই আহাঁগৈ
মই লৈ যাম ।

ইলা : (গভীৰ স্বৰে) মুণ নেয়ায়—যাব নোৱাৰে,

সূৰ্য্য : যোৱা মুণ এক দুই—

ইলা : আপুনি ভাবিছে মণক মোৰ ওচৰৰ
পৰা আঁতৰাব লাগিব—

সূৰ্য্য : (মন নকৰি) নতুন কামিজ-পেণ্টজোৰ
পিন্ধি লবা দেই।

ইলা : চাও, বব! মোৰ কথাৰ উত্তৰ দি
যাওক।

সূৰ্য্য : আগত বৈ আছা কিয়—অলপ আঁতৰ
হোৱা।

ইলা : মোক আঁতৰি যোৱাৰ কথা কৈছে?

সূৰ্য্য : এনেকৈ বৈ আছা কিয়? মোক বাট
দিয়া।

ইলা : দহ বছৰৰ আগতেই আপুনি নিজৰ বাট
বাচি লৈছে আজি আকৌ মোক খুজিছে?

সূৰ্য্য : কি যা-তা কথা কৈছা হেঁ?

ইলা : মইতো আপোনাৰ যবলৈ এটা দামী
ফুলদানী হৈ অহা নাছিলো যে আপুনি
মোক ড্ৰয়িংৰুমত সজাই থব.....মোৰ কি
প্ৰাণ নাই?—টকাৰ কাৰণে। টকাৰ কাৰণেই
আপুনি মোক বিয়া কৰাইছিল।

সূৰ্য্য : মানুহ দেখিব হব নোৱাৰে—আৰু মানুহে
কৰা কামেই কৰিছিলো।

ইলা : মই জানো, দেখিবো কোনো যুগেই মানুহ
হব নোৱাৰে।

সূৰ্য্য : তুমি কাৰ আগত কথা কৈছা জানা?

ইলা : (হাঁহি) শ্মশানত জুই দিয়া চিতাত মৰা
জী উঠিলে মানুহে ভয় খোৱাটো স্বাভাৱিক।

সূৰ্য্য : সাৱধান ইলা! মই তোমাৰ স্বামী,
তুমি স্ত্ৰী। হোমৰ জুইত ধৰি শপত খাই
প্ৰহণ কৰা তুমি মোৰ স্ত্ৰী। মই আৰু
একো সহ্য নকৰিম। তোমাৰ অতীত
জানিও মই তোমাক বিয়া কৰাইছিলো মনত
ৰাখিবা।

ইলা : (হাঁহি) আপুনি মোক ভয় দেখুৱাইছে?
কাৰুণ বৰুৱাৰ লগত মোৰ বিবাহ বিচ্ছেদ

হোৱাৰ পাচত আপুনি মোক নিজ ইচ্ছাৰে
বিয়া কৰাইছিল।

সূৰ্য্য : নিজে ধ্বংস হ'লাই আৰু আনবো জীৱন
এটা ধ্বংস কৰি এতিয়া হাঁহিছা? তোমাক
মই ভাল পাইছিলো গতিকেই সেই আন্ধাৰ
অতীত—তোমাৰ কাৰুণৰ লগত কিবা বিচ্ছেদৰ
গুৰুত্ব দিয়া নাছিলো।

ইলা : ধ্বংস? কাৰ জীৱন ধ্বংস? আপোনাৰ?
কোনে কাৰ জীৱন ধ্বংস কৰিলে? আপুনি
মোৰ নে, মই আপোনাৰ?

সূৰ্য্য : তোমাৰ লাজ নালাগে এইদৰে কথা
কবলৈ? স্বামীৰ সম্মুখত এইদৰে কথা ক'লে
আনে কি বুলি কব জানা?

ইলা : খুউব বেচি পাগলী ॥ (হাঁহি) মই এতিয়া
ষোড়শী যুৱতী হৈ থকা নাই যে পাগলী
বুলি ক'লে মই অভিমান কৰিম! আৰু
মই নকম কেলে? আপুনি মোৰ জীৱনত
কি দিলে? মোৰ জীৱনৰ পূৰ্ণতা কিহেৰে
আনিলে?

সূৰ্য্য : তাৰ আগতে প্ৰশ্ন কৰিব পাবেনে
তুমি মোৰ জীৱনত কিহৰ সম্পূৰ্ণতা দান
কৰিলা? নোকোৱা কেলে? অ' নিৰুত্তৰ?

ইলা : তাৰ মানে মই আপোনাৰ জীৱনটো
ভঙ্গ কৰিলো?

সূৰ্য্য : (খঙেৰে) আ-হা...জুইৰ মাজত পৰি
ছটকটাই থাকি কব লাগে নেকি যে পোৰা
নাই? অতল সাগৰৰ ঢৌৰ মাজত কক-
বকাই থাকিও কব লাগিব নেকি যে ধেমালি
কৰিছো বুলি??

ইলা : যদি আপোনাৰ সেয়ে মানি লওঁ, যদি
আপোনাৰ কথাবোৰ সত্য বুলি কওঁ, তেন্তে
মোৰ প্ৰশ্নবোৰ আৰু তাৰ উত্তৰবোৰ ক'ত
হেৰাব? ময়ো কম নেকি—ফটাশিলটো
জোৰা লাগিল, এইয়া আমাৰ জীৱনলৈ নামি
আহিছে প্ৰথম অমৃতৰ ঢল?

সূৰ্য্য : (কথা পৰিবৰ্ত্তন কৰি); বুজিছা ইলা

তোমাক সকলো কৰিবলৈকে মই অধিকাৰ
দিছিলো আৰু আজিও তাক ফিৰাই লোৱা
নাই—তাৰ সুযোগকে লৈ তুমি কৰিছা কি ?
(ডাঙৰকৈ) ইয়াক সুস্থ মস্তিষ্কৰ কাম বুলি
কম নেকি ইলা ??

ইলা : (হাঁহি-ডাঙৰকৈ) মোৰ মগজৰ বিকৃতি
ঘটিছে। এৰা সেয়ে সঁচা এটা মাথোন
জীৱন জোৰা চিন্তা ! (নিজে নিজে) আপুনি
মোক কি দিলে ? মোৰ ইচ্ছাক পূৰণ কৰিলে??
কাৰ দোষ ??? (কান্দে)

সূৰ্য্য : তুমি শিক্ষিতা নাৰী ! তুমি সম্ভ্ৰান্ত ঘৰৰ
স্ত্ৰী !!

ইলা : (আগৰ কথাৰ স্মৰণে কান্দি) আপুনি
নিজে ব্যৰ্থ হৈছে। মই শিক্ষিতা হব
পাৰো, ভ্ৰমঘৰৰ বোৱাৰী হব পাৰো, কিন্তু
সেয়ে জানো সকলো ? মই যে নাৰী !!

মুণ : (আতৰৰ পৰা) মই যাওঁ খুৰাদেউ, মই
অকলেই যাব পাৰিম।

সূৰ্য্য : অকলে ? শুনা মুণ।

(কাঠৰ খটখটৰে দৌৰি যোৱা শব্দ)

ইলা : নোৱাৰা যাব। তুমি তলৰ মহলালৈ
এনেকৈ দৌৰিছা কিয় ? মুণ ? মুণ ??

সূৰ্য্য : ইলা ? ইলা ? তুমিও ওপৰ মহলাৰ
পৰা তেনেকৈ নামি গৈছা কিয় ?

ইলা : মুণ ?

সূৰ্য্য : ইলা ? নাযাবা তেনেকৈ।

(কিবা এটা বস্তু পৰি ওললৈ বাগৰি যোৱাৰ
শব্দ। আগৰ গোটেইখিনি কথাত কাঠৰ
খটখটৰ দৌৰি যোৱা শব্দ থাকিব)

সূৰ্য্য : (চিঞৰি) ইলা ? ইলা ?? ইলা ??? (echo)
(অলপ সময় ভয়জনক ক্ৰমত যন্ত্ৰসঙ্গীত)

মুণ : (কান্দি) খুৰীদেউ ! খুৰীদেউ !

সূৰ্য্য : (উত্তেজিত হৈ) বিজয় বিজয় ডাক্তৰ !
জ্যোতি ? ডাক্তৰক মাত বিজয় !... ডাক্তৰ !
ডাক্তৰ !! ইলু তুমি তেনেকৈ দৌৰিছিলি কিয় ?

ইলা : (ভঙা ভঙা মাতেৰে) মু...ণ...।

সূৰ্য্য : এইয়া—মুণ...ইলু... !

(গীটাৰত বাৰুণ বাগ)

মুণ : খুৰীদেউ ! (যন্ত্ৰ সঙ্গীত)

৪র্থ দৃশ্য

[বাহিৰত ধুমুহা বতাহৰ শব্দ। তাৰ পিচত
এই শব্দটো দুৰৈত শুনা যায় আৰু সানাইৰ
শব্দ লাহে লাহে বাজি উঠে]

ব্ৰজেন : সোৱা ! সোৱা !! (চিঞৰি আকৌ
সানাইৰ শব্দ) শুনা সূৰ্য্য আকৌ শুনা
নাই ? [সানাইৰ শব্দ ক্ৰমে সৰু হৈ যায়]

সূৰ্য্য : ক'তা মই এইবাবো শুনা নাই ! তই
কিবা শুনিছ প্ৰবীন ?

প্ৰবীন : ওহেঁ ! ময়োতো একো শুনা নাই !

ব্ৰজেন : এৰা হয়তো মোৰ ভুলেই হৈছিল।

মুৰৰ ঠিক নোহোৱা হৈ পৰিছে ! ধনুবাদ

সূৰ্য্য ! ল'ৰাটোক যে আনি দিলাহি—বাপেকৰ

মন বুজিছা ? মোৰ এনে অৱস্থাত সি ওচৰত

থাকিলে ভাল লাগে। মুণ !, মুণ ??

সূৰ্য্য : সি খেলিবলৈ গৈছে। চাওঁ — উস্

তোমাৰ গা ইমান গৰম ?

প্ৰবীন : এৰা জুই যেন গৰম ! তুমি কি
মানুহহে ব্ৰজেন ?

সূৰ্য্য : তুমি নিজেই ইফালে ডাক্তৰ। অসুখ
হ'লে ভাল চিকিৎসা কৰা দৰ্কাৰ।

ব্ৰজেন : ডাক্তৰ ?—এৰা মই ডাক্তৰ ! পিচে

এনেকুৱা এটা এঞ্জিডেণ্ট সহ কৰা শক্তি

আৰু মোৰ নাই। মই ঈশ্বৰ নহয় প্ৰবীন

এই ভৰিৰ হাড়ডাল কি আৰু জোৰা লাগিব

বুলি ভাবা নেকি ?

সূৰ্য্য : ব্ৰজেন ! তুমি কি ? কি মানুহ তুমি ?

তুমি চিকিৎসা কৰা নাই কিয় ?

ব্ৰজেন : ব'বা ব'বা সূৰ্য্য কি প্ৰয়োজন ?

চিকিৎসাৰ কি প্ৰয়োজন ? মই ডাক্তৰ মই

জানো। মই জানো কোন সময়ত কেনে

চিকিৎসা লাগে ..মুণ ? মুণ ?

সূৰ্য্য : অ' এইবোৰ টোপোলা দেখোন ! ইমান-
পৰে দেখায়ে নাই। কি আনিলি ?

প্ৰবীন : বচোন, আজি ডাঙৰ কথা হ'ল অ'
বাটত আহি থাকোতেই আজি তিনিটা ডাঙৰ
খবৰ পাই আহিছে।

সূৰ্য্য : বচোন বাক ! তোৰ ডাঙৰ খবৰবোৰ
সদায় আমোদজনক।

প্ৰবীন : প্ৰথমতে ঘৰৰপৰা ওলাওঁতেই শুনিলো
বাচিয়াই আৰু এটা উপগ্ৰহ মহাকাশলৈ
নিষ্ক্ষেপ কৰিলে !

সূৰ্য্য : অ' !

প্ৰবীন : দ্বিতীয়তে কেইবাবছৰো জীৱন সংস্থাপনৰ
কাৰণে কাম বিচাৰি আৰু কাম নেপাই
আত্মহত্যা কৰা ল'ৰাজন প্ৰেজুৱেট আছিল।

সূৰ্য্য : তাৰ পিচত ??

প্ৰবীন : তাৰ পিচত ঘৰৰপৰা আমাৰ তেওঁ সৰু
ল'ৰাটোৰ জ্বৰৰ কাৰণে ঔষধ আৰু চাণ্ড
আনিবলৈ দিছিল। মই দোকানত গৈ
পাহৰি.....হাওৱাৰ্ড ফাষ্টৰ কিতাপ এখন
আৰু মিক্সাৰ এটিন কিনি আনিলো।

সূৰ্য্য : তই এটা মানুহ দে। ঘৰত কি দিবগৈ
এতিয়া ?

প্ৰবীন : হোঃ হোঃ হোঃ বুজিছ তই টোপোলাটোৰ
কথা নোকোৱা হ'লে পাহৰিয়েই গ'লোৱা
হেঁতেন।

ব্ৰজেন : মোৰ ভায়োলিনটো দিয়াচোন।

প্ৰবীন : ভায়োলিন কিয় ? তোমাৰ হাতটো
এতিয়াও ভাল হোৱা নাই।

ব্ৰজেন : নিদিয়ানেকি আনি ?

সূৰ্য্য : ক'ত আছে ?

ব্ৰজেন : সোঁ ডাঙৰ বাকচটোতে আছে। এইয়া
চাৰি আনা।

প্ৰবীন : ভায়োলিনৰ কথা কওঁতে কলেজৰ কথা
মনত পৰিছে ভাই ! কলেজত তোৰ স্নৰেৰে
এটা নতুন জীৱন দি থৈছিলি। সিদিনা
সূৰ্য্যক কৈছো কলেজৰ জীৱন আছিল

কোলাহলপূৰ্ণ কৰ্মপ্ৰেৰণাৰে চকল আৰু
আবেগময়।

সূৰ্য্য : আৰু আজি ? আজি মাথোন নিজম
নিমাত এখন এৰাবাবী প্ৰবীন। ইয়াত নাই
বোনাফকাতৰ কবিতা। ইয়াত আছে কেঁচা
আৰু হুহুৰ কুকলী !

প্ৰবীন : সেই কাৰণেই মই কওঁ জীৱনত ভালকৈ
বাচি থাকিবৰ হ'লে অভিজ্ঞতা লাগে।

ব্ৰজেন : (হাঁহি) অভিজ্ঞতা ? ... বুজিছা প্ৰবীন
অভিজ্ঞতাবোৰ এখন বত্ন-মূৰ্ত্তাখচিত ধুনীয়
সোণৰ ফণী বুলি ধৰাছোন ? কিন্তু সেই
ফণী হাতত পৰেহি যেতিয়া তেতিয়া, তোমাৰ
মুৰৰ চৌ-খেলোৱা চুলিৰ এডালো অৱশিষ্ট
নাথাকে। (হাঃ হাঃ হাঃ)

প্ৰবীন : ডাঙৰ ! তুমি চাইছা মানুহবোৰ x-ray!
কৰি। গতিকে ভিতৰৰ কঙ্কালবোৰ দেখি
শিয়ৰি উঠিছা। কিন্তু তেজ-মজ্জাৰ দুৰ্ব্ব-
লতা থকা মানুহটোকহে মোক লাগে
ব্ৰজেন।

ব্ৰজেন : তুমি ভাবিছা নেকি তেজ-মজ্জাহেৰে সম্পূৰ্ণ
মানুহটোৱেই প্ৰকৃত মানুহ ?

প্ৰবীন : তেন্তে তোমাক সোধোঁ ; তুমিয়েই কোৱা-
চোন বাক কঙ্কালৰ মানুহটোৱেই প্ৰকৃত
মানুহনে ?

ব্ৰজেন : তুমি মোক বিক্ৰপ কৰিছা ?

প্ৰবীন : বিক্ৰপ ? বিক্ৰপ মই কৰা নাই। মই
জানো তুমি জীৱনটোক x-ray কৰি কৰি
আগত ধুৱালী-কুৱালীৰ বাহিৰে আন একো
নেদেখা হৈ গৈছে। কিন্তু পৃথিবীতে বাচি
থাকিব লাগিব ? অন্ততঃ মৃত্যুৰ দিনলৈকে
তোমাৰ এই পৃথিবীতে কটাৰ লাগিব। তেন্তে
মিছাতেনো নিৰস ভাব কিছুমানেৰে জীৱন-
টোক কোঙা কৰি লওঁ কিয় ?

(সানাই বাজি উঠে লাহে লাহে ডাঙৰকৈ)

ব্ৰজেন : সূৰ্য্য। সূৰ্য্য। সোঁ। সোঁৱা সানাই
বাজিছে সূৰ্য্য সোঁৱা। সানাই। সানাই।

বন্ধ কবিলে কোৱা সূৰ্য্য ***
 সূৰ্য্য : ক'তা মইতো শুনা নাই ?
 প্ৰবীন : এৰা মইয়ো শুনা নাই ক'ত বাজিছে ?
 ব্ৰজেন : চাওঁ দিয়া । দিয়া মোৰ ভায়োলিন !
 মই সানাইৰ স্মৰ হুঙুনো ...

(ব্ৰজেনে খুউব কৰণ স্মৰ এটা বজাবলৈ ধৰে ।
 কিন্তু সেই স্মৰ অলপ বজোৱাৰ পিচতে আকৌ
 সানাইৰ স্মৰলৈ লাহে লাহে পৰিবৰ্ত্তিত হয় ।)
 ব্ৰজেন : ক'তা ভায়োলিনেও প্ৰভাৱণা কৰিছে নে
 কি ?? ক'তা ? এইয়া সানাইৰ স্মৰ !

প্ৰবীন : তুমি অস্বস্থ ব্ৰজেন ।

সূৰ্য্য : তুমি শুই থকা এতিয়া ।

ব্ৰজেন : এইটো ভায়োলিন মোক ২০ বছৰৰ
 আগতে মোৰ মৰমী বান্ধৱীয়ে উপহাৰ
 দিছিল ... আজি ই মোক ঠগিছে ই
 ঠগিছে ... বাক !

(আকৌ 'বসন্ত বাহাৰ' বাগটো জলদন্ত
 বজাবলৈ ধৰে । অলপপৰ বজোৱাৰ পিচত
 সেই স্মৰ আকৌ সানাইৰ স্মৰলৈ পৰিবৰ্ত্তিত
 হয়)

ব্ৰজেন : সানাই ! সানাই, সানাই ! কাৰ বিয়া ?
 ক'ত বজাইছে ?

(জোৰেৰে কাহে, ভায়োলিনটো কৰবাত মাৰি
 দিয়ে)

প্ৰবীন : ব্ৰজেন, ভায়োলিনটো কিয় ভাঙি
 পেল্লা ? ইয়াৰ কি দোষ ? তুমি...
 অ' ইয়াৰ মাজত কাৰ ফটো ?

সূৰ্য্য : (বাস্তৱতাবে) প্ৰবীন ! প্ৰবীন ! তই
 লহকৰক মাতি আনগৈ যা । একমিনিটো
 দেৰি নকৰিবি । যা মোৰ গাড়ীখন লৈ যা ।
 ড্ৰাইভাৰ বৈ আছে । ব্ৰজেন, তুমি শুই
 থকা, তোমাৰ জ্বৰ বেছি উঠিছে তুমি কথা
 নকবা ।

ব্ৰজেন : জীৱনৰ শেষ অন্তৰীপত ঠিয় হৈ
 বিভিন্নালে আৰু ঘূৰি আহিব নোৱাৰা সূৰ্য্য ।
 উস্...মোৰ কি হৈছে ? মূৰৰ ভিতৰত

কিহৰ যুজ । চাওঁ ফটোখন দিয়া—
 ফটোখন ক'ত ?

সূৰ্য্য : তোমাক মই মনে মনে থাকিবলৈ কৈছো
 নহয় । এইখন লোৱা ফটো । অলপ
 চিনো চিনো লাগিছে ।

ব্ৰজেন : (আবেগত) নহয় নোক কৈ যাবলৈ
 দিয়া । সাণাইৰ শব্দ শুনা নাই ? ক'ত
 শুনিবা ? সোৱা কোনোবা এখন বিয়াৰ
 সাণাই । সেই সাণাইৰ মাজত কাৰোবাৰ
 লগত মোৰো বিয়া হব পাৰিলেহেঁতেন সূৰ্য্য ।
 কিন্তু হৈ হুঠিল—গোটেই ৰাতি সেই শব্দই
 মোক থকা-সৰকা কৰিলে । এইয়া হৈছে
 মণিকাৰ বিয়া ! প্ৰফেচাৰৰ লগত !! মোৰ
 মৰমৰ মণিকাৰ বিয়া !!!

সূৰ্য্য : আঃ তুমি কি কৰিছা ? মণিকা ?
 এইয়া মণিকাৰ ফ'টো !

ব্ৰজেন : আগদিনা ৰাতি মোৰ প্ৰেমিকাক বুকুৰ
 মাজত ভাবিছিলো । আজি এওঁ মোৰ । কিন্তু
 কালিলৈ গোটেই পৃথিৱীৰ বিনিময়তো যে
 নেপাম । তুমি বায়বণৰ 'পৰফিয়াজ লাভাৰ'টো
 পঢ়িছা সূৰ্য্য ? মোৰ নীলা শিৰা ওলোৱা
 কঠুৱা হাত দুটা তাইৰ কোমল ডিঙিৰ
 ওপৰত ডাঙি ধৰিছিলো, সূৰ্য্য নোৱাৰিলো
 সাণাই বাজিছিল ' বাহিৰলৈ দৌৰিছিলো...
 উস্.....

সূৰ্য্য : মণিকাৰ বিয়া হৈ গ'ল ? কিন্তু !

ব্ৰজেন : (হাঁহি) নহ'ল' নহ'ল, বিয়া ।
 মৌলৈ যে অকুবন্ত মৰম আছিল মণিকাৰ
 বুজিছা আগদিনা যিজনী ছোৱালীয়ে তোমাৰ
 বুকুৰ মাজত সোমাই ক'ব পাৰে এই
 বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডৰ বিনিময়তো মই তোমাক ভাল
 পাই যাব বিচাৰো, এনেকৈ সেই একেটা
 কথাকে পাচদিনা আন এজন যুবকৰ বুকুৰ
 উমত কৈ উঠিব পাৰে সূৰ্য্য !

সূৰ্য্য : তুমি উত্তেজিত হৈ উঠিছা ভাই ?

ব্ৰজেন : (উত্তেজিত হৈ) এই মণিকা । মণিকাই

সেই বাতি ওলাই গৈ কাঞ্চন বৰুৱাৰ লগত
চিভিল মেৰেজ কৰে।

সূৰ্য্য : আচৰিত ! প্ৰফেচাৰৰ লগতো প্ৰভাষণ !
(গম্ভীৰ হৈ) কিন্তু সূৰ্য্য চোৱা আমাৰ অন্তৰ-
খন একোখন আয়নাৰ দৰে লব লাগে,
কি বস্তু সন্মুখত ধৰা হয় সিয়েই তাত
প্ৰতিফলিত হয়, কিন্তু আঁতৰাই অনাৰ লগে
লগে একো ছাপ নাথাকে।

ব্ৰজেন : কিন্তু প্ৰত্যেকৰে অন্তৰখন একোখন
আয়নাৰ দৰেই প্ৰস্তুত কৰিতো লব নোৱাৰে
সূৰ্য্য যে আঁতৰাই নিয়াৰ লগে লগে একো
ছাপ হৃদয়ত বৈ নেযাব। এইবোৰ কথা
সাহিত্যৰ কাৰণেই বুজিছা। গোটেই জীৱন
মণিকাৰ ছবি মোৰ বুকুত অঁকা বৰ—
অন্ততঃ মৃত্যুলৈকে—মৃত্যু লৈকে !! তাই যে
মোক কৈছিল মই যি গান গাম হৃদয়ত
সেই গান তুমিও শুনিবা হৃদয়ত।

সূৰ্য্য : এৰা বন্ধু এনে অৱস্থাতে মানুহৰ ব্যক্তিগত
মন আৰু বিশ্বমানৱৰ মাজত সামঞ্জস্য বন্ধাৰ
সাৰকোখন জাতি পৰে। বাক তোমাৰ জানো
বিয়া হোৱা নাছিল ব্ৰজেন ?

ব্ৰজেন : নাই নাই ! ক'ত বিয়া হৈছে ? মই
যে প্ৰতিজ্ঞা কৰিছিলো 'তাইৰ বাহিৰে আনক'
বিয়া নকৰাবলৈ মই যে প্ৰতিজ্ঞাবদ্ধ আছিলোঁ।
কাক বিয়া কৰাম মৃত্যুক ??

সূৰ্য্য : প্ৰতিজ্ঞাবদ্ধ ? যি এজনী সামান্য ছোৱা-
লীয়ে নিজৰ প্ৰতিজ্ঞা একমিনিটৰ ভিতৰতে
পৰিবৰ্ত্তন কৰিব পাৰে তাৰ কথাত....

ব্ৰজেন : নকবা ! নকবা সূৰ্য্য ! তাইক যে
মই ভাল পাইছিলো উস্ !

সূৰ্য্য : তুমি উত্তেজিত হৈ উঠিছা ব্ৰজেন ?
তুমি অকণমান শান্ত হোৱা। কাৰ জীৱনতনো
সুখ দেখিছা ? সকলোৱেই সুখী নোহোৱাৰ
একোটা প্ৰত্যেকৰে কাৰণ আছেই ! মোলৈকে
নোচোৱা কলেই ? ইলাক বিয়া কৰিলে
কাঞ্চনে ইলাক বিবাহ বিচ্ছেদ কৰিছিল—

ভাল পাইছিলোঁ ইলাক। গতিকে ইলাক
মই বিয়া কৰালো, কিন্তু দহবছৰৰ বিবা-
হিত জীৱনত ক'ত সুখৰ সফুৰা !!

ব্ৰজেন : (হাঁহি) ইলাক তুমি ভাল
পাইছিলি আৰু কাঞ্চন বৰুৱাই বিবাহ-
বিচ্ছেদ কৰাৰ পাচত গতিকে তুমি বিয়া
কৰালা ?

(মুণ দৌৰি সোমাই আহে)

মুণ : দেউতা ! দেউতা ?

ব্ৰজেন : আহা মুণ ! উস্ তুমি মোৰ ওচৰৰ
পৰা কিয় আঁতৰি থাকা মুণ ?

সূৰ্য্য : ব্ৰজেন বেয়া নাপাবা। মানে মুণ ?
তোমাৰতো বিয়া হোৱা নাই বুলি কৈছা
তেন্তে এই মুণ ??

ব্ৰজেন : (আবেগত) মুণেই মোৰ সকলো
সূৰ্য্য ই মোৰেই ল'ৰা। মুণ তুমি নাযাবা
মোৰ ওচৰৰ পৰা। বুজিছা মোৰ তৃষ্ণা,
জীৱনত বিখ্যাত আৰু অসাধাৰণ হোৱাৰ
তৃষ্ণাক মইতো ৰাজপথত বাগৰাই নিয়া ব'লাৰ
এটাৰ দৰে বাগৰাই দিব খুজা নাছিলোঁ।
কিন্তু মই যে সকলো উজ্জল বস্তুকেই সোণ
বুলি ভুল কৰিছিলো।

(Pathetic music)

(ইলা সোমাই আহে)

ইলা : গোটেই জগতে জানক গোটেই পৃথিবীয়ে
জানক মোৰ সন্তান জন্ম দিয়াৰ শক্তি আছে।

সূৰ্য্য : ইলা ইলা তুমি বাক কিয় আহিলা ?
এই বেণ্ডেজবোৰ চিলা হলে যে বেয়া হ'ব ?

ইলা : মুণ, তুমি আজি মোৰ লগত যাব
লাগিব। আজি মই গাড়ী লৈ আহিছো—
কোনোও ৰাখিব নোৱাৰে। কোনেও নোৱাৰে,
মই আৰু কেতিয়াও পোহৰ বিলাকক ৰক্ষ
হৈ থাকিবলৈ নিদিও।

সূৰ্য্য আ : ব্ৰজেন তুমি উঠি আহিছা কিয় ?
তোমালোকৰ মাজত পৰি মইয়ো পগলা

হৈ যাব ধৰিছো। কি কৰিম? মই কি কৰিম?

ব্ৰজেন : তুমি পৰ্গলা, মই পৰ্গলা জগত পৰ্গলা।
তুনিও মৰিবা ময়ো মৰিম, এই জগত মৰিব। (হাঁহি) থাকিব কি জানা? মৰম, স্নেহ, ভাল পোৱা। (ডাঙৰকৈ)

ইলা : কোৱা কোৱা নোকোৱা কেলৈ? মুণ কাৰ ল'ৰা? মুণ কাৰ তুমি কৈ নিদিয়া কেলৈ? জানক, জগতে জানক। কৈ দিয়া, কৈ দিয়া।

সূৰ্য্য : হাঁ! (গভীৰ হৈ) কোৱা ব্ৰজেন কৈ দিয়া। এই ঠাইখন, এই ঘৰটো দেখোন কঁপি উঠিছে। এইবোৰ মই কি দেখিছো!
(মুণে কান্দিব ধৰে)

ইলা : স্বামী মোৰ স্বামী, শুনা! মুণ মোৰ ল'ৰা—মোৰ নিজ তেজ-মঙহৰ ল'ৰা। নিজ তেজ-মঙহৰ!

(ক্লাচ মিউজিক)

ব্ৰজেন : সঁচা কথা! মুণ ইয়াৰ ল'ৰা, ইলাৰ এই চকু সেইয়া মুণে পাইছে। তোমাৰ বিয়াৰ আগতেই মুণক..... মুণক ইলাই পাইছিলে...

সূৰ্য্য : (হতভয় হৈ) ও? কি কৈছা? সকলো সঁচানে (চিঞৰি) কোৱা আকৌ কোৱা! কোৱা??

ইলা : (পাগলীৰ দৰে) হা: হা: হা: কোন অসমৰ্থ? সন্তান জন্ম লিবলৈ কোন অসমৰ্থ? বিজ্ঞতাৰ মাজত পোৱা পূৰ্ণতা কোনে দিব নোৱাৰিলে?

সূৰ্য্য : ভণ্ড! প্ৰভাৱক! উস্ ইলা? ইলা (চিঞৰি) কোৱা মিছা বুলি কোৱা। কথা-বোৰ মিছা বুলি কোৱা উস্ ব্ৰজেন

তুমি ইমান বিশ্বাসঘাতক... উস্।

ইলা : (উত্তেজিত হৈ) ব্ৰজেন তুমি পাৰিবা? পৰি যাবা! নাহিবা তেনেকৈ।

ব্ৰজেন : সানাই! সানাই! (কষ্টেৰে উশাহ লৈ কয়) শুনা নাই, শুনা নাই। সানাইৰ শব্দ আঁতৰত বাজিছে আকাশ আৰু পৃথিবীৰ সঙ্গমত?

সূৰ্য্য : প্ৰভাৱক উস্... ধোঁৱা ধোঁৱা, গোটেই পৃথিবী ধোঁৱা!

ব্ৰজেন : শুনি যোৱা সূৰ্য্য ইলাই প্ৰভাৱণা কৰা নাই কৰিছে কাৰণে, মই প্ৰভাৱণা কৰা নাই কৰিছে মণিকাই, ইলাৰ নতুন বিবাহত প্ৰতিবন্ধক হব বুলিয়েই কাৰণ আৰু ইলাৰ ল'ৰা মুণ...

সূৰ্য্য : কাৰণ আৰু ইলাৰ? ব্ৰজেন?

ইলা : (কান্দি) মই প্ৰভাৱণা কৰা নাই, মইতো কাকো প্ৰভাৱণা কৰা নাই।

ব্ৰজেন : সিহঁতৰ ল'ৰা মুণৰ আজি দহবছৰ মোক পিতৃহৰ দায়িত্ব দিছে ইলাই! তুমি ভুল কৰিছা সূৰ্য্য! ইলাৰ মাতৃহক তুমি অবমাননা কৰিছা কিয়? ইলাৰ এটা ল'ৰা আছে বুলি জানিলে হয়তো তুমি ইলাক স্বীকাৰ কৰি নোলোৱা বুলিয়েই ইলাই...!

সূৰ্য্য : (আবেগত কন্দাৰ দৰে) ভাই ব্ৰজেন ব্ৰজেন তুমি মোক...মোক ইলু? নাই নাই তুমি হুচিবা...পৰিবা! বুজিছো! বুজিছো!! পৰিবা সূৰ্য্য...তুমি...

(কিবা এটা পৰি যোৱাৰ শব্দ)

ব্ৰজেন : আজিৰ পৰা তোমাৰ.....দায়িত্ব..... তোমাৰ দায়িত্ব!

[বাঁহীৰ কৰুণ ঘূৰ ক্ৰমে ডাঙৰহৈ ৰাজে আৰু পিচত ক্ষীণ হৈ যায়]

শচীল বৰুৱা

৪ৰ্থ বাৰ্ষিক কলা

মূৰ শিতানৰ বাঁহৰ খিৰিকীখনৰ জলঙাৰে সোমাই অহা কোমল পোহৰখিনিত কদমীয়ে সাৰ পালে। চ'তমহীয়া বৰ্ণমুখৰ নিশাৰ শেষত কুমাৰী পৃথিবীৰ সমস্ত দেহত পুৰতিৰ পোহৰখিনিয়ৈ সানি দিছিল এটা অবৰ্ণনীয় কমনীয়াতা। আৰুৰাখনৰ বাহিৰলৈ মূৰটো উলিয়াই দি কদমীয়ে শুই শুইয়েই খিৰিকীখন খুলি দিলে। কোঠাটোৰ ভিতৰলৈ চেঁচা বতাহ এজাক সোমাই আহিল। তাইৰ অলপ জাৰ লাগিল। বিচনাখনৰ পৰা নামি গৈ বৰকাপোৰখন আনিবলৈ মন যোৱাতো তাই উঠি নগ'ল। গাৰ চাদৰখনকে কুচি মুচি স্থূল শৰীৰটোক আবৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। দুবৈৰ পাহাৰখনলৈ তাই বহুপৰ ব-লাগি চাই ব'ল। পাহাৰৰ বুকুৱেদি বগাই অহা একো-

বেৰ্কা সৰু আলিটোক বাতিৰ বৰযুগজাকে ধুই নিকা কৰি থৈছিল। কদমীৰ মনটোও যেন আজি আলিটোৰ দৰেই নিকা, শুদ্ধ। আৰু মনৰ ভাববোৰ? সিহঁতো যেন তাৰ দৰেই অকোৱা পকোৱা। কদমীৰ চকুৰ দৃষ্টিটো আলিটোৱেদি বগাই আহি আহি এবাৰ নামনিত হেৰাই গ'ল। কেঁচা সেউজীয়া সমতললৈ চকু যোৱাৰ লগে লগে কদমীয়ে উপলব্ধি কৰিলে এক অন্মান মাদকতা। তাইৰ খুব ভাল লাগি গ'ল। গাৰ ছটা বুকুৰ মাজলৈ টানি আনি আৰু অলপ জোৰেৰে সাৱটি ধৰিলে। কদমীয়ে ভাবিলে এই ভাল লগাৰ শেষত তাইৰ কামনাক যদি আহত হিয়াৰ ভগা হুমুনিয়াই আবৰি ধৰে। তাই ভবাৰ দৰে যদি একোৱেই নহয়গৈ?

সোণালী পুৱাৰ হিবৰণ কিৰণ ইমানপৰে ভেজাল হৈ আহিল। কালৰ ডেউকাৰ পৰা আৰু এটা পাখি খহিল আৰু কদমীৰ জীৱনৰ অসংখ্য দিনৰ সমষ্টিৰে সৈতে আৰু এটা দিন যোগ হ'ল। তাইৰ জীৱনলৈ বহুতো দিন আহিল আৰু গ'ল। কিন্তু আজি যিটো দিন আহিল, এনে দিন অহা নাছিল, হয়তো আৰু নাহিবও। অহাহেঁতেন সেই অহাটো সম্পূৰ্ণ অস্বাভাৱিক হ'লহেঁতেন। কদমীৰ দৰে সৌন্দৰ্য্যহীনা কিচু, কিচিয়া ক'লা ছোৱালী এজনীৰ জীৱনলৈ নৱ মিলনৰ মধুৰ বাতৰি কঢ়িয়াই অনা এনে এটা দিন আহিব পাৰে বুলি কোনোবাই ভাবিলেও ভাবিব পাৰে। তাই কিন্তু নিজে কোনো কালেই ভবা নাছিল। জীৱনৰ আজিৰ এই সম্ভাৱনাসনা নৱীন পুৱাত তাইক অৰাক কৰি দি যেতিয়া এই মধুৰ ক্ষণ আহিব খুজিলে কদমীয়ে বিচনাত শুই শুই আকাশ পাতাল ভাবিলে। ইমানদিনে পোষণ কৰি অহা ধাৰণাবোৰ প্ৰথমবাৰৰ কাৰণে ওলট পালট হৈ যাব খুজিলে। সুদীৰ্ঘ বাইশটা বসন্তৰ শেষত জীৱনটোৰ প্ৰতি এটা অজ্ঞাত মোহ জন্মিল। তাই ভাবিলে জীৱনটো মাথো চকুলোৰ অশান্ত কল্লোলত উটি ফুৰা এটা অপাখিব সত্তাই নহয়, ইয়াৰো অৰ্থ আছে। জীৱনৰ এটা স্বকীয় ৰূপ আছে। জীয়াই থকাৰ অন্তৰালত অমৃত আকাঙ্ক্ষাৰ পৰিভূপ্তিৰ সম্ভাৱনাও আছে।

বাহৰ দৰজাখনৰ কেৰকেৰণিটোৱে কদমীক ভাববোৰৰ মাজৰ পৰা আঁতৰাই নিলে। দৰজাখন খুলি কদমীৰ বিধবা মাক বাসন্তী সোমাই আহিল। ইমান বেলিলৈকে বিচনাত বাগৰি থকা দেখি মাকৰ খঙেই উঠিছিল। 'তোৰ নো বাৰু আজি জোৰণৰ দিনাও ইমানপৰে বিচনা এবিৰৰ হোৱা নাইনে?' কোঠাটোৰ পৰা ওলাই যাওঁতে বাসন্তীয়ে নিজকে নিজে কোৱাৰ দৰে কৈ গ'ল, 'এইবোৰ কথাৰ বাবেই তোৰ জীৱনটোৰ সদগতি নালাগিল। কৰ, যি কৰ তাকেই। ঘৰ

বুঢ়ী কিবা মই হ'মনে?' মাকৰ কথাখিন কদমীৰ আজিও ৰুঢ় যেন নালাগিল। বিধৱা মাক জনীলৈ তাইৰ অন্তৰৰ নিভৃত কোণত শ্ৰদ্ধা উপচি পৰিল। পাঁচ বছৰীয়াতে বাপেকে এৰি যাৰ দিন ধৰি তুলি তালি ডাঙৰ দীঘল কৰা, লোকৰ ঘৰত গা খাটি দি এমুঠি ভাত আৰু গা চাকিবলৈ এটুকুৰা কাপোৰ যোগান ধৰা মাক-জনীলৈ কদমীৰ ব্যথা উপজিল।

বিচনাখনৰ পৰা নামি গ'ল কদমী। মুখ-হাত ধুই আহি বেৰত আঁৰি থোৱা আঁচিখন নমাই আনিলে। ধুলিত পোত গৈ থকা পুৰণি আঁচিখন চাদৰৰ লেচটোৱে মচি পেলালে। পানীত তিত্তি কপালত লিপটি খাই ধৰা চুলি ছুড়ালমান আঁচিত চাই চাই আঁতৰাই নিলে। প্ৰতিফলিত প্ৰতিচ্ছবিটোৰ চকুহাললৈ তাই একান্ত চিন্তেৰে চাই ব'ল। মনৰ অপ্ৰকাশ আনন্দৰ হেনোলনিত চকুৰ মণি ছুটাও যেন অলপ অশান্ত হৈ উঠিছিল। কদমীয়ে দেখিলে তাই ক'লা গাল জুখনো যেন অলপ ৰঙচুৱা হৈছে। গোটেই মুখখনতে স্পষ্ট হৈ থকা আইৰ দাগবোৰলৈ চাই চাই আজি আৰু তাই নিজকে শাও নিদিলে। নিজৰ ওপৰতে ধিক্কাৰ নজন্মিল আজি কদমীৰ। বাহিৰৰ কুৎসিত ৰূপটোৰ আঁৰত লুকাই থকা তাইৰ ভিতৰৰ নাৰী মুক্তিটোক অন্ততঃ এজনে স্বীকাৰ কৰাৰ উদ্যোগ কৰিছে। হয়তো স্বীকাৰ কৰিবও। কথাষাৰ ভাবি কদমীৰ মনটো পাতল পাতল লাগিল। শিৰাই শিৰাই এটা মুছ শিহৰণ বাগৰি যোৱা যেন অনুভৱ কৰিলে তাই।

হঠাৎ পাকঘৰৰ পৰা ভাহি অহা মাকৰ চিঞৰটোত কদমী সচকিত হ'ল। ভয়ে ভয়ে গৈ মজিয়াৰ এচুকত সামৰি থোৱা চুৱা কাঁহি-বাতি কিটা ধোঁও বুলি বাহিৰলৈ আনিব ধৰোঁতেই মাকে ক'লে, 'তোৰনো আজি কি হ'ল, ছ'?' কাম-বন কৰিবলৈ এৰি আয়নাত মুখ চাই থাকিলে মই অকলে ইমানবোৰ কাম কেনেকৈ কৰোঁ কচোন?' বাচনখিনি হাতত লৈ কদমী

একেটা অবস্থাতে ঠিয় দি ব'ল। বাসন্তীয়ে চাহব চচপেনটোত মাটিৰ কলহটোৰ পৰা পানী চালিব ধৰোঁতেই তাই বাহিবলৈ ওলাই আহিল।

সোঁহাতখনেৰে ঘাঁহি ঘাঁহি আৰু বাওঁহাত-খনেৰে পিভলৰ গিলাছটো ঘূৰাই ঘূৰাই কদমীয়ে অনাগত পৰিবেশ এটাক মনৰ মাজতেই ৰূপ দিবলৈ শ্ৰয়াস কৰিছিল। যিটো পৰিবেশৰ কথা কল্পনা কৰি বহুতো জোনাক উত্তলা বাতি তাই উজাগৰে কঠাই দিছে বহুবাৰ। যিটো দিন তাইৰ জীৱনলৈ আহিব পাৰে বুলি ভাবিবলৈ এক প্ৰকাৰ সাহস হেৰুৱাই পেলাইছিল সেই অপূৰ্বক্ষণৰ গৰাকিনী হোৱাৰ সৌভাগ্যই আজি তাইক ধৰা দিব। তাৰ পিচত চ'তৰ শেষত বহাগী আহিব। আৰু এদিন হয়তো এইখন চোতালতে তাইৰ বিয়াও হৈ যাব। ন-বিহুৰ দিনা চেনেহৰ জনক খনিয়া-ববফুলীয়া গামোছা উপহাৰ দিব। কদমীয়ে ভাবিলে তাইতকৈ দেখিবলৈ বেয়া ছোৱালীয়েও দেখোন স্মৰেৰে ঘৰ-সংসাৰ কৰিছে। কপালৰ পৰা বৈ অহা ঘামৰ টোপালটো নাকফুলটোত অলপ পৰ ওলমি আছিল। কথাবোৰ ভবাৰ লগে লগে কাৰোবাৰ মৰমৰ হাত বুলনিত নিজকে নিঃশেষ কৰি সমপণ কৰাৰ মধুৰ সন্তোষনাই কদমীক উন্নয়ন কৰি তুলিলে।

খুই উঠা কাঁহি-গিলাছখিনি পাকঘৰত স্মুৱাই থৈ ছুৱাৰ দলিত বৈ ভবা কথাবোৰকে কদমীয়ে আকৌ এবাৰ ভাবিছিল। বোৱাৰী হোৱাৰ সপোনে কদমীক ইমান উচ্ছাসিত কৰি তুলিছিল!

নঙলা খোলাৰ শব্দত তাই পদূলি মুখলৈ চাই পঠিয়ালে। গামোছাখন কঁকালৰ পৰা খুলি কপালৰ ঘামবোৰ মচি মচি 'শম্ভুকাই' সোমাই আহিল। বাঁহৰ সৰু চাৰিখন আৰু তামোল পানৰ খগিখন শম্ভুকাইক আগবঢ়াই দি কদমী তাঁত-সালত বহিল। বৰষুণৰ এচাৰণি পৰি খনিয়া কাপোৰখনৰ তিতা সূতা কেইডালমান

ভেতিয়ালৈকে শুকুৱা নাছিল। বৰষুণ আৰু ওপৰত কদমীৰ আঞ্জি আৰু অইন দিনাৰ দৰে খং হুঠিল....।

'শম্ভুকাই'ৰ ওচৰতে পিৰাখন পাৰি ইতিমধ্যে কদমীৰ মাক বহিছিলহি। পান এখনত চুন লগাই বাসন্তীয়ে ক'লে—'কবই পৰা নাই বোপা কি হয়। গোটেই বাতিটো মোৰ ভাবোতে চিন্তাতেই কাটি গ'ল।

'তই একো নাভাবিবি বাসন্তী মাহী। ঈশ্বৰৰ ইচ্ছা থাকিলে সকলো আপোনা আপুনি হৈ যাব নহয়।' কদমীৰ ফালে ঘূৰি চাই 'শম্ভুকাই'য়ে স্মিলিলে—'ছোৱালী চাবলৈ কিমান পৰত অহা কথা?

'এই এঘাৰমান বজাত এইখিনি পোৱাহি কথা বোপা। ঘৰৰ কাম বন সোপাকে কৰি আদায় কৰিব পৰা নাই এতিয়ালৈকে। কি যে হয়..'

বেলিটোলৈ চাই চাই 'শম্ভুকাই'য়ে ক'লে, 'অ', ভেতিয়াহ'লে বেছি সময় নাই আৰু। বাক, মই এতিয়া উঠো দেই বাসন্তীমাহী? তহঁতে যা-যোগাৰ কৰ, সময় কৰিব পাৰিলে মই এবাৰ খবৰ লমহি।'

'বাক বোপা যা; পাক এটা মাৰিবলৈ নাপাহৰিবি কিন্তু। জানইতো মোৰ আনন্দত যোগ দিওঁতাও কেও নাই।' তামোল-পাণৰ খগিখন আৰু পিৰাখনেৰে সৈতে বাঁহৰ চাৰিখন কাঠিত চপাই থৈ বাসন্তী ঘৰত সোমাল।

তিও সূতাৰোৰত বাবেপতি আত খাই ধৰা ৰাছখনেৰে সৈতে যুঁজি কদমীয়ে 'শম্ভুকাই'ৰ কথাই ভাবিছিল। মৰমবোৰক সেউজবুলীয়া কৰি ৰাখিবৰ বাবেই হয়তো দুখীয়া মানুহবোৰ জীয়াই আছে। গাৱঁত ইমানবোৰ চহকী আত্মীয় মানুহ থকা স্বত্বেও সহায় কৰা দূৰতে থাকক মাত এঘাৰ দিয়াৰ অৱসৰো কাৰোয়েই নাই। 'শম্ভুকাই'ৰ হ'লে আছে। কাৰণ সি সিহঁতৰ

বুকুৰ কুটুম নহয়। সি চহকীও নহয়। সিও সিহঁতৰ নিচিনাই দুখীয়া। 'শম্ভুকাই' কিন্তু ধনবহু দুখীয়া। চেনেহৰ দুখীয়া 'শম্ভুকাই' নহয়। বিয়া কৰাই আনিবৰ দুমাহ নৌ-হওঁতেই সাদৰী বৈশীয়েকজনী মৰাৰ পিচত দ্বিতীয়বাৰ 'শম্ভুকাই'য়ে আৰু বিয়া নকৰালে কদমীৰ আজিও অলপ অলপ মনত পৰে 'শম্ভুকাই'ৰ বৈশীয়েকৰ কথা। তেতিয়া তাইৰ মাত্ৰ সাত নে আঠ বছৰ বয়স। কদমীয়ে এবাৰ ভাবে 'শম্ভুকাই'ৰ বৈশীয়েকৰ দৰে ধুনীয়া নহ'ল কিয় তাই? নাইবা, 'শম্ভুকাই'ৰ বৈশীয়েকৰ পৰিবৰ্ত্তে তাইকে কিয় মাৰি নিনিলে কণা বিধাতাটোৱে?

'বাৰু হৈছে হৈছে; কাপোৰ বৈ উদ্ধাৰ কৰিব। নালাগে মোক।' কদমী চকু খাই উঠিছিল। 'যা এতিয়া, গা-পা খুই ভালকৈ কাপোৰকানি পিন্ধগৈ। সময় কিবা তোৰ বাবে বৈ থাকিবনে?' মাকৰ কথাকেইবাৰে কদমীৰ মনৰ অৱস্থাটোত এটা মূহু জোকোৰণি দিছিল। 'মাকো'টোত ভাব খোজা নতুন মছৰাটো তাইৰ হাততেই থাকিল। বিচাৰি উলিওৱা স্ত্ৰতাৰ আগটো আঙুলিত মেৰুৱাই এবাৰ চিঙি পেলালে।

তাঁত-শালৰ পৰা উঠি গ'ল কদমী। নিকা ভমকাফুলীয়া পাবিৰ চাদৰখন আৰু ধুনীয়া বুটো বাঁচা মেখেলাখন হাতত লৈ তাই বাৰীৰ পিচৰ পুখুৰীটোলৈ চাপলি মেলিলে।

বুকুত মেখেলাখন পিন্ধি তাই যেতিয়া পানীত নামিল তেতিয়া কদমীৰ মনৰ আকাশত আৰু-বেলি চহৰত দেখি অহা বাস-পুজাৰ স্মৃতিৰ তৰালিয়ে চকু টিপিয়ালে। মনটো ফৰকাল ফৰকাল লাগিল কদমীৰ। অচিনাকি জনৰ কথা মনলৈ অহাত অলপ লাজো লাগিল।

'শম্ভুকাই'য়ে মাকৰ আগত কোৱা শুনিছিল, ল'ৰাটো হেনো একেবাৰে বেয়া নহয়। মাত্ৰ বয়স অলপ বেছি কোনোবা বৰ হাকিমৰ অফিচত পিয়ন কাম কৰে। মুঠৰ ওপৰত কদমীৰ একো কষ্ট নহয়, ইত্যাদি ইত্যাদি।

পুখুৰীৰ পাৰৰ আমজোপাৰ পৰা হালি অহা ভালটোৰ পৰা আমৰ কলি এটা সৰি আহি কদমীৰ গাৰ কাষৰ পানীখিনিতেই তুপুংকৈ পৰিলহি। গা খুবলৈ অহা কথাটো কদমীয়ে পাহৰিয়েই গৈছিল। ওপৰা ওপৰিকৈ কেইটামান ডুব মাৰি তাই পাৰত উঠিল। তিতা মেখেলা চাদৰজোৰ জেওৰাখনত মেলি দি তাৰ পৰা গুচি আহিল।

তাৰ পিচত দহ বজাৰ লগে লগে কদমীহঁতৰ স্মৃতি নিস্তদ্ধ ঘৰৰ বতাহখিনি উষ্ণ হ'ল। বাসন্তীৰ দৌৰা-চাপৰা আৰু কদমীৰ মনৰ উত্তল-পুত্তলতাই এটা ব্যস্ত আবহাৱাৰ সৃষ্টি কৰি পেলালে।

খিৰিকীৰ মুখত ঠিয় হৈ কদমীয়ে যেন এটা অজান মুহূৰ্ত্তৰ পদশব্দৰ ক্ষণ গণি উৎকৰ্ণ হৈ ব'ল। আঁচখনলৈ চাই চাই গলৰ গলপতা ধাৰ এনেয়ে এবাৰ লাৰি-চাৰি চালে। কাণৰ ধুবীয়া জোৰৰ বঙা বাখৰকিটা বিহাৰ কেঁচটোৰে মচি দিলে। নাকৰ আইৰ দাগবোৰৰ ওপৰেদি সোঁহাত খন এবাৰ লাহে লাহে বুলাই আনিলে।

বাসন্তীয়ে বাবেপতি উধাতু খাই নঙলামুখলৈ লৰি গৈ বাঁহতলীয়া লুৰ-লুৰীয়া আলিটোৰ যিমান নিলগলৈকে দৃষ্টিয়ে ঢুকি পায় সিমান দূৰলৈকে চাই পথালে। বেৰ নোহোৱা চ'ৰা-ঘৰটোত সজাই থোৱা চকী-মেজবোৰ গাত লোৱা খনেৰেই জাৰি জোকাৰি দিলে। পাকঘৰত সোমাই ধানৰ ডুলিত থকা দৈ গাখীৰ আৰু জুলীয়া মিঠৈৰ টেকেলী হুটা ছাবৰমান দাঙি চালে। বৰ ঘৰৰ ছত্ৰাৰ মুখত বৈ খিৰিকীৰে বাহিৰলৈ চাই থকা কদমীলৈ বাসন্তীয়ে বহুসময় চাই থাকিল। বাসন্তীৰ অন্তৰৰ কোনোবা এখিনিয়ে উচুপি উঠিল। ভাগৰুৱা চকু হুটা চলচলীয়া হ'ল। বাসন্তী গুচি আহিল তাৰ পৰা।

সময়বোৰ পাখিলগা কাঁড়ৰ নিচিনাকৈ অবি-বাম উৰি গৈ থাকিল। এই যোৱাৰ শেষ নাই। ইয়াৰ অবকাশ নাই। প্ৰতিটো মুহূৰ্ত্ততে বাসন্তীৰ আশাৰ আকাশ জুৰি আশঙ্কাৰ মেঘ ঘন হৈ

আছিল। পলে পলে তাই দুগুণে অস্থিৰ হৈ উঠিল। আশা আৰু নিৰাশাৰ দোমোজাত ককুবকু কৰি বাসন্তীৰ বুকুখন দুবস্তভাৱে কঁপি উঠিল। এই অনিশ্চয়তাৰ ডাৱৰ মৰিশালীৰ একান্তকৈও বেছি গহীন, বেচি ভয়াবহ। আশাৰ জিলিকনি দিনৰ আকাশৰ গুৰু তৰাতকৈও বেচি অস্পষ্ট, অনন্ত।

তাৰ পিচত এঘাৰ বাজিল আৰু গ'ল। দুপৰীয়াৰ খৰ ব'দজাকৰ বল পৰি আহিল। উৎকণ্ঠাত চটফটাই কদমী আৰু বাসন্তী লঘোনে ভোকে থাকিল। বাৰীৰ পিচৰ বাঁহজোপাৰ আৰত বেলিটোৱে মুখ লুকুৱাব আয়োজন কৰিলে। এচপৰা ক'লা ডাৱৰে হঠাৎ গোটেই আকাশখনকে চাটি পেলালেহি। ক'লা মেঘবোৰেও যেন কদমীহঁতক উপলুঙাহে কৰিলে। কদমীক চাবলৈ অহা মানুহৰ কিন্তু সঁহাৰি নাছিল। বাসন্তীয়ে যি ভয় কৰিছিল অৱশেষত সেয়ে হ'ল। কদমীক চাবলৈ কোনো নাছিল। 'শঙ্কুকা'ও হয়তো কিবা এবাৰ নোৱাৰা কামৰ বাবে আহি নাপালে।

কান্দিবৰ মন যোৱা স্বভেও বাসন্তীৰ আজি চকুলো নোলাল।

গলৰ গলপতা ধাৰ আৰু কাণৰ ধূৰীয়াজোৰ আজোৰ মাৰি আনি বিচনাখনৰ ওপৰত আছাৰ মাৰি দিলে কদমীয়ে। যত্নেৰে ফণিয়াই খোৱা চুলিকোছা হাত দুখনেৰে চেদেলি ভেদেলি কৰি পেলালে। বেৰত আঁৰি খোৱা আঁচিখন নমাই আনি বাহিৰলৈ দলি মাৰি দিলে। বাহিৰলৈ তেতিয়া অবিশ্ৰান্ত ববয়ুণ—আৰু ববয়ুণ। ববয়ুণ আৰু বিজুলিৰ ফাঁকে ফাঁকে বেদনা নীলিম দৃষ্টিৰে কদমীয়ে দুৰণিৰ পাহাৰখনলৈ আৰু সৰু আলিটোলৈ চাই ব'ল। একাৰে চাকি ধৰা পাহাৰখন তাইৰ চকুৰ আগত অস্পষ্ট হৈ ধৰা দিলে। কদমীয়ে দেখিলে ঘনীভূত ত্ৰকাৰ আৰু ববয়ুণ আৰু বিজুলীৰ চিকি-মিকি, আৰু একো নাই। পাহাৰৰ নামনিৰ কেঁচা সেউজীয়াখিনিৰ অগ্নান নাদকতাও নাই। বোৱাৰী হোৱাৰ মধুৰ সন্তাননা-সনা উৎকণ্ঠাও নাই, আশঙ্কাও নাই। আছে মাথোঁ হতাশা আৰু এক কল্পস্বাস প্ৰাণৰ অস্পষ্ট অনৰ্থক আৰু অসহ্য ক্লান।

শংকৰী সাহিত্যত অলঙ্কাৰ

—ছোত্ৰোত্তিপদ চৌধুৰী

৪ৰ্থ বাৰ্ষিক কলা

সেউজীয়া পৃথিৱীৰ বং বিৰঙৰ বস্তুবোৰ আমি ধুনীয়া দেখো, সেউজবুলীয়া বহল পৃথিৱীৰ সৌন্দৰ্য অসুভব কৰে। এই সৌন্দৰ্য প্ৰকাশৰ প্ৰধান বাহন হ'ল শব্দ খণ্ডবাক্য ৰূপক উপমা ইত্যাদি। এই বাহনবোৰেই হ'ল সাহিত্যত অলঙ্কাৰ।

অলঙ্কাৰ পিছিলে কুকৰ্মা মানুহকো স্কৰুপা দেখি। অলঙ্কাৰে মানুহৰ শোভা বৰ্দ্ধন কৰে। ঠিক তেনেদৰে সাহিত্যবো সৌন্দৰ্য বৃদ্ধি কৰে উপমা ৰূপক আদি সাহিত্যৰ আভৰণে। শব্দ উপমা ৰূপক আদিৰ উপযুক্ত প্ৰয়োগে যি কোনো সৌন্দৰ্য অশুভূতি ইত্যাদি উপযুক্ত প্ৰকাশত সহায় কৰে।

উপমা সাহিত্যৰ অলঙ্কাৰ, ভাবৰ সৌন্দৰ্য আৰু গভীৰ অশুভূতিৰ প্ৰকাশভঙ্গী। এই উপমা অলঙ্কাৰ বুলিলে আমাৰ চকুত ভাহি উঠে প্ৰকৃতিৰ সৌন্দৰ্য। প্ৰকৃতিৰ যোগেদি আমাৰ কৰিগুৰু শংকৰদেৱেও উপমা সংযোগ কৰি সকলো নায়িকাকে বৰ্ণনা কৰিছে।

আমাৰ আলোচ্য বিষয় হৈছে শংকৰী সাহিত্যত অলঙ্কাৰ বা আলঙ্কাৰিক শংকৰ। শংকৰ দেৱৰ সাহিত্য হৈছে ভক্তি ৰসাত্মক, সেইকাৰণে এওঁৰ ৰচিত কাব্যসমূহত বাস্তব বৰ্ণনাৰ ঠাই নিচেই ঠেক। এওঁৰ ৰচনা সাধাৰণতে কল্পনা ৰঞ্জিত বৰ্ণনাৰে ভৰা। অৱশ্যে 'কল্পিণী হৰণ'

কাব্যত কিছুমান চিত্ৰৰ উৎস আমি সহজে ধৰি লব পাৰো।

শংকৰে তেখেতৰ ভক্তিমূলক গভীৰ কথা, অক্ষীয়া নাট আৰু আন আন বৰ্ণনাতো উপমা অলঙ্কাৰৰ সংযোগ কৰিছে। তেখেতৰ এই উপমাবোৰ বৰ স্বাভাৱিক আৰু যথার্থ প্ৰকাশক।

'হৰি ভক্তি সৰোবৰে সন্তৰো অমৃত জলে
কৃষ্ণ পদ পদ্ম প্ৰকাশয়।

ৰামনাম ৰাজহংস ছানিয়া আৰাৱ কৰে
শুনি অতি কৌতুক মিলয়।'

আকৌ বৰগীতত তেখেতে শিঙ-কৃষ্ণক বৰ্ণাইছে—

'কানাইৰ দেখিয়া ৰূপ মনৰ বিকলে
পূৰ্ণ শশী থিৰ নোহে গগণ মণ্ডলে
কানাইৰ দেখিয়া দুই নয়ন উজ্জল
ৰাম্পদিয়া ধলে মাজে ৰহিল।'

শ্ৰীকৃষ্ণৰ ছবিবোৰ অলৌকিক বৰ্ণনাৰ ভাল চানেকি। এই ছবিবোৰত শংকৰদেৱে ৰূপক অলঙ্কাৰ আৰু উপমা অলঙ্কাৰৰ বহল প্ৰয়োজন কৰি কৃষ্ণৰ আদৰ্শ উজ্জলাই তুলিবৰ চেষ্টা কৰিছে।

'শ্যাম মুৰতি গীতবাস
ধনে যৈচ বিজুলী বিকাশ'

শংকৰৰ বিশেষত্ব হৈছে অলঙ্কাৰত। ওপৰৰ কথা যিনিৰে 'মনে যৈচ বিজুলী বিকাশ' অৰ্থাৎ

মেঘত যেনেটক বিজুলীৰ প্ৰকাশ, শ্ৰাম বৰণীয়া
শৰীৰত উজ্জল পীতবস্ত্ৰই কেনে অল্পম সৌন্দৰ্য্যৰ
স্ৰষ্টি কৰিছে তাকেই ইন্দ্ৰিতেৰে কৈছে। ঠিক
সেইদৰে কল্পিতৰ ছবিও মনোমোহা হৈছে।—

‘কি কহব বৰণীক ৰূপ পৰচুব।
বদনক হেৰি চাল ভেলি দূৰ ॥
নয়নক পেখি পায় বৰি লাজ।
কৰল ৰাম্প কমল জল মাজ ॥

ইয়াত কমলতকৈ কল্পিতৰ নয়ন যে বেছি খুনীয়া
তাক খোলা ভাবে প্ৰকাশ কৰা নাই। নয়নৰ
ৰূপ দেখি লাজতে কমল যি কমল কবিৰ মানত
সদায় চকুৰ সৌন্দৰ্য্যৰ জোখ মাৰি হিচাবে
পৰিগণিত হৈ আহিছে—সেই কমল পানীৰ তলত
লুকাইছে। এয়েই কাব্যৰ অলঙ্কাৰ, কাব্যৰ
সৌন্দৰ্য্য।

কল্পনা প্ৰসূত বৰ্ণনাবোৰ স্তম্ভৰ ভাবে বিতো-
পনটক সজোৱাত শংকৰ সিদ্ধহস্ত আছিল। দশম
স্কন্ধৰ অক্ৰমে দেখা অনন্তৰ ছবিটোৰ পৰা তাৰ
প্ৰমাণ পোৱা যায়

‘দেখন্ত অনন্ত সহশ্ৰেক শিৰে
আছত অতি প্ৰকাশি
হাজাৰেক ফণা মণিৰত্ৰ জলে
যেন আদিত্যৰ পাস্তি।
সহশ্ৰেক শিৰে বস্ত্ৰ কীৰিটি
হাত্তাৰেক কৰে কাস্তি।
বিচিত্ৰ পাবত্ৰ নীল বস্ত্ৰ শোভে
মৃগাল ধবল কায়
শৃঙ্গ সমে যেন কৈলাস পৰ্ব্বত
আচন্ত ফণা উছাই।’

আকৌ, বৈকুণ্ঠৰ বৰ্ণনাও অতি চমৎকাৰ হৈছে—

শাৰী শাৰী বজ্জ বিমান চয়
বৈকুণ্ঠ্য হীৰা মৰকত ময়
চন্দ্ৰ সূৰ্য্য যেন প্ৰকাশে আতি
নাজানি যাত পশি দিন ৰাতি
চাক সৰোবৰ নিৰ্মল জল
সুগন্ধি পদ্ম শোভে উতপল

পাৰে পাৰিজাত মলয়া বাৰ।
চাতকে ভ্যজে সুললিত বাৰ
বৈকুণ্ঠ্য স্তম্ভ স্ফটিকৰ ধাৰ।
মাণিক্য কপাট হীৰাৰ দ্বাৰ
পদ্ম ৰাগ বজ্জ লগাইলা চতি
কৌটি সূৰ্য্য যেন বস্ত্ৰ জ্যোতি
হেন মন্দিৰে বস্ত্ৰ সিংহাসনে
আচন্ত ৰসি প্ৰভু নাৰায়ণে।’

চিত্ৰসমূহত অলঙ্কাৰ প্ৰদান কৰাত শংকৰদেৱে
ইমান সিদ্ধহস্ত আছিল যে তেওঁৰ হাতত সেই
অলঙ্কাৰবোৰো সেই চিত্ৰৰ অঙ্গ ৰূপেহে পাঠকক
চকু আৰু মনত লুকাভাকু খেলিছিল।

‘সূৰ্য্যৰ মণ্ডলে কৰে বিবিধ প্ৰকাশ
তাৰ ৰশ্মি চিকিমিকি কৰয় আকাশ
বহে খৰ্ক বায়ু লুণ্ঠনয় যত বোল
গগণক চাকি মহা মেঘৰ আলোল
ধনে ধনে দেই আতি বিজুলী চমক
লাগে ভিবিমিৰি আসি চক্ষুত ভ্ৰমক।’

প্ৰকৃতিৰ মনোৰম ৰম্যপুনী অসম দেশত কিদৰে
বৰষুণ বতাহ বিজুলী মেঘ আদিয়ে চকুত চমক
লগোৱা খেলা খেলে এই বৰ্ণনাটোৱে তাৰেই
এটি চিত্ৰ আনি আমাৰ চকুত ডাঙি ধৰিছে।
চন্দ্ৰাবলী নিশাৰ বৰ্ণনাটোও অতিৰঞ্জিত নকৰাকৈ
সুন্দৰভাবে অলঙ্কাৰেৰে বিভূষিতা কৰি প্ৰকাশ
কৰিছে।

‘শৰত কালৰ ৰাত্ৰি অতি বিতোপন
ভৈলন্ত উদিত চন্দ্ৰ পূব দিশ হস্তে
অখণ্ড মণ্ডল চন্দ্ৰ দেখিলন্ত হৰি
বনকো দেখিলে চন্দ্ৰ ৰশ্মিয়ে ৰঞ্জিত
সুস্বৰ মধুৰ কৰি হৰি গাইল গীত।’

সচাকৈয়ে এনে বিতোপন নিশাৰ বৰ্ণনা অতি
বিতোপন আৰু মনোমুগ্ধকৰ হৈছে বিতোপন
শব্দ চয়নৰ দ্বাৰা।

শংকৰদেৱে ৰূপ প্ৰকাশ কৰিবলৈ যিবিলাক
অলঙ্কাৰ সহায় লৈছিল সেই সকলোবোৰ তেওঁৰে
নিজা স্ৰষ্টি নহয় বহুতো সংস্কৃত সাহিত্যৰ পৰা

গ্ৰহণ কৰা। এওঁ প্ৰয়োগ কৰা ৰূপক উপমা
আদিয়ে সকলো শ্ৰেণীৰ পাঠকৰ মন আকৃষ্ট কৰে।
ৰূপক উপমা সংস্কৃত অলঙ্কাৰ সাহিত্যৰ এটি
বিশেষ অঙ্গ। উপমা সাধাৰণতে দুই বিভিন্ন
স্থানত ব্যৱহাৰ কৰা হয়, কোনো ঠাইত উপমা
দিলে কথাটো ধুনীয়া হয় আৰু কোনো ঠাইত
ভাবটো উত্তম ৰূপে প্ৰকাশ পায়। কিন্তু
কিছুমান ধৰা বন্ধা উপমা অসমীয়া সাহিত্যত
যুগ যুগ ধৰি চলি আহিছে। যেনে চন্দ্ৰৰ দৰে
মুখ, তিলফুলৰ নিচিনা নাক, মুকুতাৰ দৰে
দাঁত, কুলি চৰাইৰ নিচিনা মাত ইত্যাদি।
এনেবোৰ ৰূপক উপমাৰ ব্যৱহাৰ নকৰি নতুন
নতুন ৰূপকৰ সৃষ্টি কৰাটো যুগশিল্পীৰ সৃষ্টি
শক্তিৰ পৰিচায়ক। ৰূপক প্ৰধান ভাষাত আগতে
অশুভৱ নকৰা বা নেদেখা বস্তুৰ সম্বন্ধই আমাক
আনন্দ দিয়ে। শংকৰদেৱেও ঠিক তাকেই কৰাৰ
চেষ্টা কৰিছে।

‘পদ পল্লৱ নব পঙ্কজ কান্তি।

চম্পক পাকৰি আছুলি কৰু পাস্তি ॥

নখচয় চাক চান্দ পৰকাশ।

লহ লহ মত্ত গজ গমন বিলাস ॥

(সীতা সয়ম্বৰ নাট)

এই পল্লৱ, পঙ্কজ আদিৰ সৈতে তুলনা আদৰ্শ-
বোধক। এলিজাবেথীয় সাহিত্যত যি ৰূপক
অলঙ্কাৰৰ প্ৰয়োগ কৰিছিল সিও আদৰ্শবোধক।
এই এলিজাবেথীয় সাহিত্যত প্ৰিয়তমাৰ চুলিক
বিজাইছিল সোণৰ সূতাৰ সৈতে; যৌৱনক
গোলাপ ফুলৰ সৈতে, শুভ্ৰতাৰ শ্ৰেষ্ঠ চানেকি
আছিল বৰফ পবিত্ৰতাৰ লিলি ফুল ইত্যাদি।
শংকৰদেৱেও মাজে মাজে প্ৰচলিত ৰূপক অলঙ্কাৰ-
বোৰ বাদদি নিজেও জীৱনৰ পৰা ৰূপকৰ সৃষ্টি
কৰি ভাবক ৰূপ দিবলৈ চেষ্টা কৰিছে।

‘প্ৰচণ্ড বাখৰ আগে যেন গাঁৱ খেলৱল

অতি ক্ষুদ্ৰ যুগ যে হৰিণ ॥’

আকৌ—

বৰষয়ে মেঘগণে পৰিচ্ছেদ নাই

যেন পুৰোহিতে কৰে বেদৰ বিধান

দীন দৰিদ্ৰক দেই ৰজা সবে দান ॥’ ইত্যাদি
‘তড়িত জ্বলিত নভখণ্ডৰ লগত মকৰ কুণ্ডল মণ্ডিত
গণ্ড’ৰ যি তুলনা সেইটো অশুপ্ৰাস, প্ৰয়োগ, মনোৰম
শব্দ চয়ন আদিৰে মনোৰম আৰু চিত্তাকৰ্ষক ॥—

এতিয়া আমি অলঙ্কাৰৰ মূল ভাগ কেইটা
আৰু তাৰ যৎসামান্য শংকৰদেৱৰ ৰচনাৰ পৰা
উদাহৰণ স্বৰূপে উদ্ধৃত কৰিম। মূলতে অলঙ্কাৰ
শব্দ আৰু অৰ্থভেদে দুবিধ। —‘শব্দালঙ্কাৰ—
য’ত শব্দই নানাবিধ ভঙ্গীৰে সাহিত্যৰ জেউতি
বঢ়ায় তাক শব্দালঙ্কাৰ বুলি ধৰা হয়। — অৰ্থা-
লঙ্কাৰ—য’ত শব্দ আৰু বাক্য নানা অৰ্থত নানা
ভাবে ব্যৱহৃত হৈ কাব্যৰ সৌন্দৰ্য বৃদ্ধি কৰে
তাকে অৰ্থালঙ্কাৰ বুলি কোৱা হয়। শব্দালঙ্কাৰ
আৰু অৰ্থালঙ্কাৰ আকৌ বহুতো ভাগ আছে।
ইয়াত আমি অলঙ্কাৰৰ ভাগবোৰ আলচ কৰিবলৈ
নগৈ শংকৰী সাহিত্যত এইবোৰৰ ব্যৱহাৰ সম্বন্ধে
চমুকৈ আলচ কৰিম।

শব্দালঙ্কাৰৰ ফালৰ পৰা প্ৰথমে দুই এটা
আলচ কৰা যাওঁক।

‘ভাবক ভাই ভজা ভগবন্ত ভাবে

ভগবন্ত ভজিয়া পৰম গতি পাবে।’

(নামঘোষা)

ইয়াত একোবিধ ব্যঞ্জনবৰ্ণ বাৰে বাৰে ব্যৱহাৰ
হৈছে; এনেবোৰক অশুপ্ৰাস বোলে। আকৌ
যি ব্যঞ্জনবৰ্ণ যেনেদৰে আছিল পাছতো ঠিক
তেনেদৰে বহিলে তাক চেকাশুপ্ৰাস বোলে।

‘মধুকৰ নিকৰ কৰয় মহামাৰী

কলিমন অমল জানল মানল।’ (বৰগীত)

অৰ্থালঙ্কাৰৰ পৰা ওলোৱা ভাগবোৰ হ’ল
উপমা, ৰূপক, ব্যতিবেক, মালোপমা ইত্যাদি।
এই উপমা দুটা বস্তুৰ তুলনামূলক সাদৃশ্য
সমান মূল্যৰ বুলি ধৰা হয় ৰূপকৰ বস্তু দুটাৰ
অভিন্ন কল্পনা কৰি লোৱা হয় আৰু ব্যতিবেকত
বস্তু দুটাৰ বিভিন্নতাৰ কম বেছি কৰি দেখুৱা
হয়। যেনে—

১। 'তাক এৰি সুল্লবীক খেদন্ত হুনাই
যেন মন্তহন্তী হস্তিনীক খেদি যায়।'
(কীৰ্ত্তন)

২। 'কৃষ্ণক নাপাই পাঁচৈ গোপীচয়
মিলিলা সন্তাপ ভৈলন্ত ভয়
যেন সুখপক নেদেখি বনে
কান্দে আৰ্ত্ত্বাৰে হস্তিনীগণে ॥'
(কীৰ্ত্তন)

৩। 'নয়নে নিন্দয় তান কমলৰ পাশি
পূৰ্ণচন্দ্ৰ মণ্ডল জিনয় তান হাসি।'
(গদাপৰ্ক)

আকৌ এই উপমা আটাইতকৈ সবহ থাকিলে
তাক মালোপমা বোলে। যেনে—

মহাদান ইচ্ছে যথা পতিত ব্ৰহ্মণ
বিশিষ্ট স্বৰ্গক ইচ্ছে ব্ৰহ্মবধী জন
সেহি মত আশা শিশুপাল নুপতিব
তাব সূখে স্বামী হব পাৰে কল্মিণীৰ ॥'
(কল্মিণী হৰণ)

ইয়াত শিশুপালৰ আশাৰ লগত পতিত ব্ৰহ্মণৰ
মহাদানৰ ইচ্ছা আৰু ব্ৰহ্মবধীৰ স্বৰ্গ ইচ্ছাক তুলনা
কৰা হৈছে। মালোপমাত একেটা কথা বুজাবলৈ
একাধিক উপমাৰ প্ৰয়োগ কৰা হয়।

'নাদ শুনি মেঘৰ বেঙ্গৰ বাব চৰে
গুৰু পাঠদিলে যেন শিষ্যে পাছে পঢ়ে।'

এতিয়া শংকৰদেৱৰ প্ৰস্থবাছিতলৈ অলপ মন
কৰোহ'ক—

ধ্যান বৰ্ণনা :—ই কীৰ্ত্তন পুথিৰ অন্তৰ্গত
ছুটি কবিতাত সম্পূৰ্ণ। প্ৰথমটোত বৈকুণ্ঠৰ আৰু
দ্বিতীয়টোত নাৰায়ণৰ বৰ্ণনা আছে। এই কবিতা
ছুটি অতি বিতোপন; সংস্কৃত কাব্যৰ দৰে গহীন
গভীৰ। বৈকুণ্ঠৰ মাজত ৰত্নসিংহাসনত বহি
থকা নাৰায়ণৰ বৰ্ণনা আৰু মনোৰম—পঢ়িলে
প্ৰাক শিলাকটীয়াৰ দৰে এটি অপৰূপ মুৰ্ত্তি
চকুৰ আগত ভাহি উঠে। এনে প্ৰাঞ্জল, প্ৰশান্ত

আৰু স্নিগ্ধ ৰূপেই প্ৰাচীন সাহিত্যৰ প্ৰধান
লক্ষণ—এয়েই সাহিত্যৰ শ্ৰেষ্ঠ অলঙ্কাৰ। শংকৰে
যাতুকৰি শিল্পীৰ দৰে, লিখনিৰ মাথোন একেটি
বেচত গোটেই বৈকুণ্ঠখন কেনেকৈ আৰু পেলালে
আচৰিত হব লাগে।

গজেন্দ্ৰোপাখ্যান :—তিনি ঋণ বিতোপন
কবিতাত সম্পূৰ্ণ। প্ৰকৃতিৰ শোভা বৰ্ণনাত বেচ
মনোৰম সৌন্দৰ্য্যৰ সমাবেশ হৈছে।

হৰমোহন কাব্যত :—শান্তবস আৰু শৃঙ্গাৰ
বা আদি বসৰ ভক্তিৰসাত্মক সমন্বয় ঘটিছে।

শিশু লীলা :—পূৰ্ণ অৱতাৰ শ্ৰীকৃষ্ণৰ জন্ম
স্বভাৱে অতীব আপোন পৰিবেশৰ মাজত এই
কাব্যৰ আৰম্ভ। শিশু লীলাৰ শিশু কৃষ্ণ দেশে
দেশে ঘৰে ঘৰে চুবুৰিয়ে চুবুৰিয়ে থকা শিশুত
বাদে আন কোনো নহয়। শ্ৰীকৃষ্ণৰ ব্ৰজলীলা;
যশোদা আৰু কৃষ্ণৰ বৰ্ণনা বেচ মৰ্ম্প্ৰসী। ইয়াত
যশোদা এজনী সাক্ষাত অসমীয়া তিবোতাৰ বিতো-
পন আলোকচিত্ৰৰ দৰে আমাক দেখুৱাইছে
আৰু ক্ষিপ্ৰ গতিত যশোদাৰ হৃদি স্পন্দনো যেন
আমাক অনুভব কৰিবলৈ সুবিধা দিছে। ৰাস
ক্ৰীড়াৰ শব্দ কালৰ ভোনালী নিশাত গোপীসকলৰ
লগত শ্ৰীকৃষ্ণৰ কামকেলিৰ সাহিত্যৰস বিভূষিত
বৰ্ণনা আছে।

কীৰ্ত্তন ঘোষাত শব্দালঙ্কাৰ বৰ্ণনাপ্ৰাস, ধ্বন্যানু-
প্ৰাস শ্লেষ, ৰূপক, ভেদ, যোগ, কল্পনা, আবেগ,
গঠন আদিৰ বিভিন্ন পৰ্যায়ৰ অলঙ্কাৰ বিলাকৰ
আদি অন্ত নাই। সামান্য একোটা শব্দৰ
প্ৰয়োগৰ সহায়েৰে স্বৰ্গীয় প্ৰতিভাৰ শিল্পীয়ে
নিপুন যাতুকৰৰ দৰে ব্যঞ্জনাৰ অপূৰ্ব ইন্দ্ৰজাল
তৰিছে। কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ ছন্দ, বৈচিত্ৰ্য অতি
চমৎকাৰ। পদ তুলুড়ি, ছবি, লেছাডী আদিৰ
উপৰিও ঝুণা, ঝুমুৰি, কুসুম মালা আদি নানা
বিধ ছন্দেৰে এই অপূৰ্ব কাব্যবোৰ এক চিৰন্তন
স্পন্দনেৰে স্পন্দিত।

কল্পিতবর্ণ কাব্য :—শংকৰদেৱে তেওঁৰ ডেকা বয়সত এই কাব্য ৰচনা কৰা বুলি পোৱা যায়। ‘মহা কবি শ্বেল্পপিয়েৰৰ প্ৰতিভাৰ বিশালতাৰ প্ৰমাণ যদি তেওঁৰ ৰচিত নাটবোৰৰ প্ৰবচনৰ দৰে মাল্লুহৰ মুখে মুখে প্ৰচলিত ৰচন মুকুতা-বোৰেই হয় তেনেহলে মহাকবি শংকৰদেৱৰ তেনে এপোন ছয়’ৰা বহুখিনি এই কাব্যৰে।’ মৈথিলী কবি বিদ্যাপতিয়ে তেওঁৰ নায়িকাক, ‘ধনী অলপ বয়সী বাল্য, গাঠলু পুহব মালা’ বুলি কোমল লিখনিৰ আঁচ এটিৰে আকি যোৱাৰ দৰে শংকৰেও কল্পিতবৰ্ণ চিত্ৰ ৰূপ দিছে—

‘প্ৰথম বয়স নাৰী পদ্মিনী প্ৰধান।
হৃদয়ত বাঢ়ে স্তন বদৰী প্ৰমাণ।
বহল জখনী কটিদেহ অতি সৰু।
মুঠিত লুকায় যেন হৰৰ উষৰু ॥’

কাব্য কলাৰ এনে অপাৰ্থিব সৌন্দৰ্য্য অনেক ঠাইত বিয়পি আছে। ইয়াত দিয়া কল্পিতবৰ্ণ আৰু শ্ৰীকৃষ্ণৰ বৰ্ণনা অল্পম আৰু কল্পিতবৰ্ণ প্ৰেম পত্ৰৰ গদ্য বিচক্ষণ। এই নাটৰ সৌন্দৰ্য্য, গান্ধীৰ্য্য, বৰ্ণনা আদি কোনো গুণে সংস্কৃততকৈ হীন নহয়। শংকৰদেৱৰ নাট আৰু বৰগীত বোৰো কাব্যৰ দৰে শংকৰ দিগন্ত প্ৰসাৰী প্ৰতিভাৰ আন এটি অপূৰ্ণ সৃষ্টি।

আমাৰ আধুনিক সাহিত্যত উপমাৰ প্ৰভাৱ কিছুপৰিমাণে কম যেন লাগে। যুগ পৰিবৰ্ত্তনৰ লগে লগে সাহিত্যয়ো সাজ সলায়। সেয়েহে বৰ্ত্তমান যুগৰ আধুনিক লিখকসকলে উপমা অলঙ্কাৰ আদি নিদি দিয়ে উদাহৰণ। উপমা কল্পনাৰে সজোৱা অলঙ্কাৰ, উদাহৰণ বাস্তব জীৱনৰ অভিজ্ঞতা। বৰ্ত্তমান ব্যস্ততাপূৰ্ণ সমাজতে কল্পনাৰ ঠাই নিচেই তাকৰ, বাস্তবে সেই ঠাই অধিকাৰ কৰিছে। তাৰেই প্ৰতিফলনত বৰ্ত্তমান গদ্য সাহিত্যৰ জন্ম। কিন্তু কবিতাতত তাহানিৰ সেই সোঁতৰ নিজৰা অন্তঃসলিলা ফলৰ দৰে

চিৰ প্ৰবাহমান। উৰ্ব্বাৰ সাতৰঙৰ বহন চৰোৱা জেউতি ৰাজিক চিৰ সেউজীয়া কৰি ৰাখিব খোজে উপমা আৰু অলঙ্কাৰেৰে। এই বঙৰ বহুৰা সজা সৌন্দৰ্য্য ৰাশিয়েই উপমা। কবি ৰড্‌হৰথে লুচীৰ সৌন্দৰ্য্য এইদৰে বৰ্ণনা কৰিছে—

‘A violet by a mossy stone
Half hidden from the eye
Fair as a star when only one
Is shining in the sky.’

কবি গুৰু ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰে উষাৰ ৰূপ বৰ্ণাইছে—
‘নিঃশব্দ চৰণে উষা নিখিলেৰ স্পৃষ্টিৰ দুৱাৰে
দাড়াই একাকী ৰক্ত অবগুণ্টনেৰ অন্তৰালে।’
আমাৰ অসমীয়া কবি মানৱ হৃদয়ৰ লগত প্ৰকৃতিৰ উপমা দিছে—

‘অসীম অনন্ত সাগৰ

তাতেকে বহল হিয়া

প্ৰেমৰ পোহৰে তৰা মুকুতাৰ

জেউতি লুমাি দিয়া।’

আধুনিক সাহিত্য যদিও বাস্তৱবাদী সাহিত্য বুলি কোৱা হয় তথাপিও কল্পনা প্ৰবণ কবি হৃদয়ে উপমা অলঙ্কাৰৰ ত্যাগ কৰিব পৰা নাই—

‘তোমাৰ চকুত সোণ জোনাকৰ ৰূপাৱালী
ৰেখা
তোমাৰ চকুত প্ৰিয়া সাগৰৰ এচামুচ নীলা।’
(দেৱকান্ত)

আকৌ আন এজন কবিয়ে কৈছে—

‘আকাশৰ দুৱাৰ দলিত পুণিমা ৰাতিৰ
ঘুৰণীয়া জোনটো দেখা পালো,
ঠিক যেন এই মাত্ৰ বাথৰুমৰ পৰা
ওলাই অহা এজনী ছোৱালী।’

আজিৰ যুগৰ উপমা অলঙ্কাৰ আদিৰ আগৰ যুগৰ লগত বহুতো অমিল দেখা যায়। উপমা

কল্পনা প্ৰবণ কবিৰ কাল্পনিক সৌন্দৰ্য্য হলেও ই যদি সম্পূৰ্ণ অবাঞ্ছনীয় হয় তেনেহলে সেই উপমাই কাব্য বসৰ সোৱাদ দিব নোৱাৰে।

উপমা বা অলঙ্কাৰ কেবল কাব্যৰ মাজতো নহয়, জনসাধাৰণৰ কথোপকথনৰ মাজতো পোৱা যায়। ভাষাৰ লগে লগেই উপমাৰ সৃষ্টি।

সেই কাৰণে প্ৰত্যেক মানুহেই নিজৰ কথা প্ৰকাশ কৰিবলৈ উপমা অলঙ্কাৰৰ প্ৰয়োগ কৰে। তাৰ ফলতেই এইবোৰৰ প্ৰচুৰ প্ৰয়োগ আমি সাহিত্যত দেখা পাওঁ। উপমা অলঙ্কাৰ কাব্যৰ একচেতীয়া সঞ্চল। উপমা কল্পনাৰ অলঙ্কাৰ আৰু কাব্য কল্পনাৰ সৃষ্টি।

মত পথাৰত প্লাৱন নামে

শ্ৰীকৃষ্ণানন্দ দাস
৪ৰ্থ বাৰ্ষিক বিজ্ঞান

প্ৰায় সাতমান বজাত মই আহি নামিলো নিশ্চিত্তাৰ বাচ ঠেঙত। এজাক ডেকা গাভৰু ল'ৰা-ছোৱালী বহুত আগৰ পৰাই বৈ আছিল; তেওঁলোকে আহি মোক আগুৰি ধৰিলে। তেওঁলোক আহিছে মোক আদৰণি জনাবলৈ। এজন ডেকাই আগবাঢ়ি আহি মোক নমস্কাৰ জনালে। ছাত্ৰ সন্মিলনৰ উদ্যোক্তা সকলৰ তৰফৰ পৰা তেওঁকেই হেনো মোক আগবঢ়াই নিয়াৰ ভাৱ দিছে। মই প্ৰতি নমস্কাৰ জনালোঁ। তেওঁৰ পিছে পিছে দুজনী ছোৱালী আগবাঢ়ি আহিল হাতত ফুলৰ মালা লৈ। বুটাতোলা মেখেলা-চাদৰ পিন্ধা ধুনীয়া গাভৰু ছোৱালী দুজনী। দুই ধৰণৰ ছুডাল ফুলৰ মালা দুজনীৰ হাতত। এজনীয়ে আনিছে বঙাজবা, তাইৰ মালাডাল মোৰ ঠিক তেজৰ ঘূৰি থকা লোৰ এটাৰ দৰে লাগিল, আৰু ইজনীয়ে আনিছে এডাল নাজিকুলৰ মালা কেঁচা হালধীৰ বঙৰ। সিহঁত দুজনীৰ বৰণো কেঁচা হালধীৰ দৰে।

ছোৱালী দুজনীয়ে আহি মোক মালা পিন্ধাই দিলে। মোৰ হাঁহি উঠিল। কি যে দিন কাল হ'ল। তাহানি সয়ম্বৰ সভাতহে বোলে এনে ধৰণে মালা পিন্ধোৱাৰ নিয়ম আছিল। মই আজি অতিথি, এওঁলোকৰ ছাত্ৰ সন্মিলন এখনত সভাপতিত্ব কৰিবলৈ আহিছোঁ। মোক নো এনে-

দৰে মালা পিন্ধোৱাৰ কি দৰকাৰ আছিল। সিও আকৌ গাভৰু ছোৱালীৰ হাতে। মালা পিন্ধাই লোকৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা দেখুৱাৰ কি এক অদ্ভুত চৰ্থ হৈছে আজিকালি।

মই পিছে কোনো গাভৰু ছোৱালীৰ লাহৰি হাতৰ উপহাৰ পোৱা নাই এনেদৰে। ছোৱালী দুজনী আগবাঢ়ি অহাত সেয়েহে মোৰ ভাল লাগি গৈছিল। হাঁহো হাঁহোটক মই অপলক দৃষ্টিৰে সিহঁত অহালৈ চাই আছিলো। কাষত ডেকাজন থিয় দি থকা কথাও মই ভবা নাছিলো। হাত দাঙি মালা পিন্ধাই দিয়াত সিহঁতক মোৰ মৰমতে চুমা খাই দিবৰ মন গৈছিল। মৰমেৰে এজনীৰ গালত খপৰিয়াই দিলো লাহেতকৈ। তাই লাজতে তলমূৰ কৰি আতৰি গ'ল! তাইৰ গালৰ কোমল পৰশটো মোৰ হাতৰ তলুৱাত লাগি থাকিল। ঈশ্বৰে ইহঁতক ইমান কোমলকৈ সৰঞ্জিলে!

মই সেই ডেকাজনৰ লগত আগবাঢ়িলো। পাছে পাছে নাহুহ জাক। ছোৱালীকেইজনী আমাৰ থিক পাছতে। সকলোৰে আগত সেই মই গালত টুকুৰিয়াই দিয়া বঙাজবা লোৱা ছোৱালী-জনী। মই মাজে মাজে যুহু হাঁহিৰে পাচলৈ ঘূৰি চাই আহিছিলো; সিহঁতক। কাৰোবাৰ চকুৱে চকুৱে পৰিলে হাঁহি তলমূৰ কৰিছিল। কিয় জানো বাৰে বাৰে সেই ছোৱালীজনীতে লক্ষ্য

পৰিছিলগৈ। তাইৰ ছবিটো দেখিছো মোৰ বেচ মনত বৈ গৈছে—নহয় পুৰণি ছবি এখনকে আজি হঠাতে যেন নতুনকৈ দেখিবলৈ পাইছো এনে লাগিছে। বহুত বছৰ পিছতো এমখা মানুহৰ মাজতো মই নিশ্চয় তাইক চিনিব পাৰিম।

মই মালা ছুডাল খুলি হাতত লৈছিলো। এবাৰ হঠাতে ঘূৰি চাই কি মন গ'ল মই মালা ছুডাল তাইৰ হাতত দি দিলো। এমখা ছোৱালীৰ মাজত লাজত তাই বগাচিঙা পৰিল। লাজত বাঙলী হোৱা ছোৱালীজনীলৈ চাই মই কৌতুকৰ হাঁহি মাৰিলো। মানুহবোৰে নো মোক কি বুলি ভাবিলে—ভাবিবলৈ নহল পিছে। যি ভাবে ভাবি থাকক। মই কিবা বেয়া কাম কৰিছো নেকি। মই তাইক মালা ছুডাল লবলৈহে দিছো। এওঁলোকে দেখোন আকৌ মোক গাভৰু ছোৱালীৰ হাতে মালা দিয়াইছে।

সভাস্থলীলৈ যোৱাৰ আগতে তেওঁলোকে মোক মানুহ এঘৰলৈ নিলে। তাত চাহ-জলপান খালে। তাতো ছোৱালী কেইজনীয়ে সকলো কৰিছে। হয়তো আগতে যোগাৰ কৰি থৈছিল। মালা ছুডাল দেখোন সেই ছোৱালীজনীয়ে মোক ঘূৰাই নিদিলে। মই আকৌ খুজি লবলৈ যাননে। ৰাখে যদি ৰাখক।

সময়মতে তেওঁলোকৰ বিষয়বাচনী সভাত যোগদান কৰিলোঁগৈ। সভা বহিছিল বেব নোহোৱা টিনৰ ঘৰ এটাত—কেইখনমান বেঞ্চলৈ মোৰ কাৰণে আৰু দুই চাৰিজনৰ কাৰণে কাঠৰ চেয়াৰ কেইখনমান। মই ঘৰটোনো কিহৰ এজনক স্মিলিলো। তেওঁ জনালে এইটো হেনো পাঠশালা স্কুলৰ ঘৰ। মই আচৰিত হলো। গাওঁখন দেখোন বৰ বৰ সৰু যেন নালাগিল। মই জানিব পাৰি আৰু আচৰিত হলো যে গাওঁখনত এইখনেই একমাত্ৰ স্কুল। ওচৰৰ গাওঁখনত এম-ভি স্কুল এখন আছে। কাৰোবাৰ বেচি পঢ়াৰ ধাউতি হলে তালৈ যাব লাগে নাইবা চহৰলৈ। স্কুল-

খনত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সংখ্যাটো শুনি আৰু নিৰাশ হৈ পৰিলো।

ইমান ডাঙৰ গাওঁ এখনৰ এখন মাত্ৰ স্কুলত লবা-ছোৱালীৰ সংখ্যা আৰু কিয় ইমান কম। এৰা, ইয়াত লিখা-পঢ়াৰ কোনো মূল্য নাই। ইয়াত কাম কৰা আৰু জীয়াই থকাটোহে মূল কথা। এম-ভি স্কুল এখন পতাৰ কাৰণে প্ৰস্তাৱ এটা লবলৈ কওঁ বুলিও মই বৈ গ'লো। য'ত প্ৰাইমাৰী স্কুল এখন নচলে তাত আকৌ এম-ভি স্কুল এখন কেনেকৈ চলিব। সন্মিলনৰ কৰ্মকৰ্ত্তা সকলক ভাল লাগিল,—এনে এখন ঠাইত সন্মিলনখন পাতি গাৱলীয়া ৰাইজক সচেতন কৰোৱাৰ চেষ্টা কৰা বাবে।

ৰাতিটো থাকিব লাগিব। বিচনা-পাতি লৈ আহিছিলোঁ। অৰ্থনি সিহঁতেই সেইবোৰ আনি থৈছিল। সভাৰ কাম শেষ কৰি ইহঁতৰ লগত তালৈকে আগবাঢ়িলো। বিচনাখন ইতিমধ্যে পৰিপাটীকৈ পাৰি থৈছিল। কোঠালীত সোমায়ৈ ভাল লাগিল। চকী-মেজ আদিও ধুনীয়াকৈ সজাই থৈছে।

ইয়াতো দেখিলো সেই ছোৱালীকেইজনীয়ে সকলো কাম কৰি আছে। ভবিহাত পখালি চকী এখন লৈ বাৰান্দাতে বহিলো—গৰম লাগিছিল। ৰাতিপুৱাতে গা ধুই ওলাইছিলো। এই ছোৱালীমখাৰ আগত গাধুবলৈ লগা নহ'ল। ইয়াৰ পৰা পাক ঘৰৰ মজিয়া নেদেখি, কিন্তু সেইটো ঘৰৰ ভিতৰত যে বহুত মানুহৰ উজুলি-মুজুলি বাহিৰৰ পৰাই ধৰিব পাৰি। মই বাৰান্দাতে বহি বুলো।

ঘনচিৰিকা কেইটামানে চোতালতে ইফালে সিফালে ঘূৰি আছিল। মাজে মাজে কৰবালৈ উৰি গৈছিল আৰু ঘূৰি আহিছিল। মাজে মাজে একোবাৰ মোৰ কাষ পাইছিলহি। মই মন দি সিহঁতক চাইছিলো—সিহঁতৰ কিচিৰ-মিচিৰ অৰুজ শব্দবোৰ ভালদৰে শুনাৰ চেষ্টা কৰিছিলো। সিহঁতে তড়িৎ গতিত ইফালে সিফালে জপিগাই

সুবিছিল, মোৰ বৰ ভাল লাগিছিল। আমাৰ দুমহলীয়াটোত এই কেইটাক পোৱা হ'লে! মই ভাবিছিলো।

ইফালে সিফালে চলো। ইয়াত চাৰিওফালে এক অদ্ভুত প্ৰশান্তি। সো বাবীৰ পাচৰ কলগছ কেইজোপাৰ পৰা সো কাকিনী তামোল কেই-জোপালৈকে কি গভীৰ নীৰবতা। মাজে মাজে ঘনচিৰিকা আৰু শালিকাবোৰৰ মাতবোৰ ইমান ভাল লগা হৈছে। কাউৰীবোৰ এতিয়া নিজম পৰিছে। মই উম্মনা হৈ পৰিলো। এই মাত-বোৰে এই শান্তিপূৰ্ণ পৰিবেশটোৱে মোক কৰবালৈ টানিব খুজিলে। ইয়াত ইমান ভাল।

সময় যোৱাৰ লগে লগে গৰম বেছি হৈ আহিল। ঘৰৰ ভিতৰতহে বহিবৰ মন গৈছিল। ভোকে লাগিছিল যথেষ্ট। কি কৰো কি নকৰো ভাবিছিলো। পিছে থিক এই বহি বহি আমনি লগা সময়খিনিতে বান্ধনি ঘৰৰ ভিতৰৰ পৰা ছোৱালী-এজনী ওলাই আহিল। মই সেইফালে চলো। লাজ লাজকৈ অথনিয়ে মৰম কৰিবৰ মন যোৱা ছোৱালীজনী আগবাঢ়ি আহিল। তলমূৰকৈ চাদৰৰ আচল লিৰিকি বিদাৰি তাই মোক ভিতৰলৈ স্নাতিলে। খন্তেক মই তাইৰ ফালে চাই বহি বুলো। তাইৰ লাজ দেখি মোৰ হাঁহি উঠিছিল— ভাল লাগিছিল। তাইৰ লগত ধেমালী কৰিবৰ মন গৈছিল। মোৰ একো সাৰ-সুৰ নেদেখি লাহে লাহে তাই মূৰ তুলি চালে। মোক হাঁহি থকা দেখি তাই আৰু লাজ পালে। সৰুকৈ আহক বুলি টেক চাদৰৰ আচলটো টানি মুখ ঢাকি তাই বেগাই ভিতৰ সোমাই গ'ল।

মই লাহে লাহে আগবাঢ়ি গ'লো। দুৱাৰ মুখত আন দুজনী ছোৱালী থিয় দি আছিল। মোক দেখি ভিতৰ সোমাল। পিৰালিতে খাজ কাটি খটখটিৰ নিচিনা কৰি থোৱা খিনিভ ভবি দি মজিয়ালৈ চলো। মচি চাক্ চিকুণকৈ বখা জেকা মজিয়াখন ভাল লাগিল। ভিতৰ সোমাই

গা-মন জুৰ পৰি যোৱা যেন লাগিল। ইমান শীতলতা ইয়াত!

পীৰা এখনত হাতেৰে বন কৰা কুচন এখন পাৰি মোৰ বহাৰ আসন থিক কৰিছে। সেই আসনখন মোৰ থিক কোনোবা ধাৰি বহা কুৰ্শা-সনৰ লগত তুলনা কৰিবৰ মন গ'ল। এই মানুহবোৰৰ মোৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধাখিনি যেন সেই আখনখনৰ জৰিয়তে প্ৰকাশ বিচাৰিছে। মোৰ সংকোচ হ'ল তাত বহিবলৈ। ইমান শ্ৰদ্ধাৰ যোগ্য মই নহও কিজানি।

মই গৈ বহিলো। মজিয়াখনত পানী চতিয়াই অলপ মচি কাঁহী এখন এজনীয়ে মোৰ আগত দিলে। কাঁহৰ লোটা এটাত পানী। মই তাইৰ হাতখনলৈ চলো। সেইখন হাত, মোৰ মাৰ হাত, মোৰ ভনীজনীৰ হাত, মোৰ ধৈপীৰ হাত, এই হাতবোৰৰ মাজত যেন কোনো পাৰ্থক্য নাই। এইখন হাতেই হয়তো এদিন আৰু এখন ঘৰ পোহৰাব গৈ, সৃষ্টি বন্ধাৰ গভীৰ দায়িত্বত। এই হাতৰ লিহিৰি আঙুলীৰ ফাকে ফাকে সৰি পৰিব মুকুতা-মণি! জগতে সাৰ পাৰ।

জৱা। মই তাইৰ নাম জৱাই দিলো বাৰু। সেই মালা দিয়া, মাতি নিয়া ছোৱালীজনী। তাই হাতত কিবা কিবি লৈ সিফালৰ বন্ধা কোঠাটোৰ পৰা ওলাই আহিল। মোলৈ চাই লাজত বুকুতে মুখ লুকুৱাব বখা চেপ্টা কৰিলে তাই।

লাজ লাজ কৰি কাঁপা কাঁপা হাতেৰে খৰ-খেদাকৈ সকলোবোৰ যতনাই দিলে তাই। ভিতৰ সোমাই যোৱাৰ লগে লগে এজাক গাভৰুৰ খিল খিল হাঁহিয়ে মোৰো লাজ লগাই দিলে। মোৰো কান মূৰ বঙা পৰিল নেকি! মূৰ তুলি আৰু কটলৈকো চাব নোৱাৰিলো। আটাই সোপা ছোৱালীয়ে যেন মোলৈকে চাই আছে মনে মনে! মই গহীন হৈ পৰিলো।

আবেলি মূল সভাৰ সভাপতিত্ব কৰিলো।

মনোপ্রাণী, প্ৰানস্পৰ্শী ভাষন এটা দিলো। শিক্ষাৰ মূল্যৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ছাত্ৰ-সম্মিলনৰ উদ্দেশ্য আৰু কৰ্তব্যলৈকে সকলো কথা নিয়াৰিকৈ বুজোৱাৰ চেষ্টা কৰিলো। যুগৰ লগত খোজ মিলাই চলিবৰ বাবে দেশৰ প্ৰতিটো নাগৰিককৈ শিক্ষিত কৰি গঢ়ি তুলিব লাগিব বুলি জন্ম-শক্তিক আহ্বান জনালো। উপস্থিত ৰাইজে খুব মন দি মোৰ কথাখিনি শুনিলে। অৱশ্যে ৰাইজ বোলোতে বেছি ভাগেই ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আৰু গাঁৱৰ মানুহ। সি যি কি নহওক কথাখিনি কব পৰাত মনটো বেচ পাতল পাতল লাগিল। মোৰ কথাখিনিৰ দুটা কথাও যদি তেওঁলোকে মনত ৰাখে নাইবা ভাবি চায় তেনেহলে মই নিজকে ধন্য মানিম।

কথাৰ মাজতে এবাৰ মই অপ্ৰস্তুত হৈ পৰিছিলো। খোকোজা লাগিছিল। ছোৱালী জাকৰ মাজত জৰা বহি আছিল। তাই একেখিৰে মৌলৈকে চাই আছিল চকুৰ পলক নপৰাকৈ। চকুৱে চকুৱে পৰাত তাই চকু নমাই নিনিলে তাই মৌলৈকে চাই থাকিল। সেই দৃষ্টিৰ জ্বাৰত মই দেখিবলৈ পালো এজনী হেৰাই যোৱা, আত্মবিশ্বাস নাবীক। তাই মোৰ কথা শুনা নাছিল, তাই মোৰ কথাত মন দিয়া নাছিল; কিন্তু কোনো এক কল্পলোকৰ বহস্যই তাইক কববালৈ টানি নিছিল। তাইৰ চকুৰ পৰা চকু ঘূৰাৰ পৰা নাছিলো মই। মোৰ কি কৰো কি নকৰো লাগিছিল, কেই মুহূৰ্ত্তমানৰ কাৰণে। সেই ফালে ছুনাই নোচোৱাকৈ মই কৈ অটাই-ছিলো।

সন্ধিয়া গাঁৱতে কেইঘৰ মানত ফুৰিলো, তেওঁলোকৰ লগত কথা পাতলো—অভাব অভিব্যোগবোৰ জনাৰ চেষ্টা কৰিলো। হওঁতে অভাব এওঁলোকৰ বহুতেই কিন্তু সেই হিচাপে অভিযোগৰ মাত্ৰা কম। অভাবৰ মাজৰে তেওঁলোকে তাহানিৰে পৰা চলি আহিছে আৰু আজিও চলি আছে—উৰিয়াতেও চলাৰ চেষ্টাত আছে।

এওঁলোকৰ ইয়াত পানীৰ বৰ অভাব। খোৱা পানীৰ কাৰণে যি দুই চাৰিটা নাদ আছিল এতিয়া পানী শুকাই তাৰ তুলি পাইছেগৈ। পানী আনিব লাগে সোঁ এমাইলমান দূৰত থকা জুৰি এটিৰ পৰা। তাতো এতিয়া পানী নাই। বালি পৰি সমান হৈ আছে। পানী আনিবলৈ গৈ তেওঁলোকে বালিত গাত খানে। বহুত দেৰি ৰৈ থকাৰ পিছত তাত নিজৰি নিজৰি পানী জমে। তেতিয়াহে ৰাতিৰে কলহত ভৰাই আনে। ইমান কষ্টেৰে চলিব লাগে; কিন্তু এতিয়ালৈকে কল্পপক্ষক এই বিষয়ে একো জনোৱা নাই। এই নীৰহ মানুহবোৰৰ কেনেকৈ উন্নতি হব? মুখ খুলি নিজৰ কথা কব নজনা মানুহ আজিৰ যুগত জীয়াই থকাৰ যোগ্য নহয়। ঘূৰোঁতে বহুত ৰাতি হল।

গাঁৱৰ নিৰ্জন বাটেৰে জোনৰ পোহৰক সজী কৰি আগবাঢ়িছিলো। ঝিলিৰ মাত আৰু অস্পষ্ট জোনাকী পৰুৱাৰ তিববিংণিৰ মাজেৰে আহোঁতে বাটৰ ঢুকাষৰ গছ-গছনিবোৰে যেন জীৱন্ত হৈ মোৰ লগত কথা পাতিব বিচাৰিছিল বহুত নজনা গুণা কথাৰ সম্ভেদ দিব খুজিছিল। ডাল পাতবোৰে মোক যেন হাত বাউল দি মাতিছিল। মই যত্ন চলিতৰ দৰে মোৰ কাষে কাষে অহা ছাত্ৰ ছাত্ৰনৰ কথা পাহৰি বেগাই-ছিলো নীৰবে। মনত বহুত চিন্তাৰ চট্ট। দিনটোৰ কামৰ পিছত ভাগৰি পৰিছিলোঁ। মুখ-হাত পখালি অলপ শান্তি পাইছিলো।

বিচনী এখন লৈ চোতালতে বহিছিলো। আৰু কেবাজনো বহি আছিল যদিও কাবো লগত কথা পতা নাছিলো। নীৰবে বহি থাকি ভাল লাগিছিল। বাটৰ সিপাৰে বাহনিৰ তলত ঘিটমিটিয়া একাৰ এই জোনাকতো। মই সেই ফালে চাই আছিলো। বহুত দূৰত শিয়ালে হোৱা দিছিল। হঠাতে এবাৰ কলৰ জোপোহাত বাহুলি পৰাৰ শব্দত ঘূৰি চালো। চকুত পৰিল ঘূৰণীয় জোনটো।

মই চক খাই উঠিলো। সেইখন কাৰ মুখ ? সেই ছুটা কাৰ চকু চিনাকী চিনাকী। বিচনীখন মোৰ হাতত বৈ গ'ল। বিশ্বুতিৰ ডাৱৰ ফালি ওলাই আহিল এখনি কোনল মুখ—গীতালী চৌধুৰীৰ। কিন্তু সেই জুৰি চকু, সেই জুৰি চকু মই জানো আৰু কতো দেখা নাই। আৰু কতো দেখা নাই। কিন্তু মোৰ এইমাত্ৰ কববাত দেখি অহা যেন লাগিছে এই একেখনি মুখ এই জুৰি চকু। ক'ত? ক'ত? বুকুখন চিৰিং কৰি উঠিল। এৰা হয়, এয়া এজুৰি চকু জৱাৰ,— নহয় বমলা ৰায়ৰ। ডেলিগেট হৈ অহা গোবিন্দপুৰৰ বমলা ৰায়ৰ। মোক অপ্ৰস্তুত কৰা আজিৰ সভাৰ এজুৰি চকু।

মনৰ কোঠাত মোৰ বহুত কথাৰ সোঁত, উজনি নামনি যেন বলীয়াহীৰ জাক। গীতালীয়ে মোক আজিও হুখ দিয়ে যেনেকৈ দিছিল সোঁতৰ বছৰ বয়সত তাইৰ অকাল মৃত্যুয়ে। লৰালিব, শৈশৱ, যৌৱনৰ, জীৱনৰ সপোন মোৰ যাক লৈ আৱৰ্তিত হৈছিল সেই গীতালী চৌধুৰী আজি আৰু নাই; কিন্তু আছে তাইৰ মুক, বেদনাভৰা, মৃত্যুকাঁতৰ এহালি চকুৰ নীৰৱ আকৃতি। আজি ছুটা ল'ৰা—ছোৱালীৰ বাপেক হৈয়ো মই তাইক পাহৰিব পৰা নাই,—মই তাইক পাহৰিব নোৱাৰো গোটেই জীৱন জুৰি। গীতালীৰ স্মৃতিয়ে মোক উত্তলা কৰিলে।

অন্যমনস্কৰ দৰেই বাতিৰ আহাৰ কৰিলো। পৰিপাটী বিচনাখনত গা এৰি দিলো। দিনটোৰ ভাগৰে হেচা মাৰি ধৰিলে যদিও টোপনি নাছিল। উচপিচ কৈ অলপ সময় পৰি থাকি উঠি বহিলো। ইমান গৰম! খিৰিকিখন গৈ খুলি দিলো। এজাক চোঁচা বতাহৰ লগে লগে এজাক জোনাক খিৰিকিৰে সোমাই আহিল। মই আকাশলৈ চালো। স্কলৰ নিৰ্মেষ আকাশ। দুটি এটি কোমল পাত ওলোৱা চজিনা জোপাৰ ডালপাতৰ ফাকে ফাকে জোনটো দেখা গৈছে। মই খিৰিকিৰ কাষত থিয় দি বহুত দুৰলৈ চাই

পঠিয়ালো। এনে এটা গহীন বাতিত মনটো এনেয়ে কেনেবা কেনেবা লাগে। আয়াৰ গভীৰত যেন অতীতৰ অলুৰণন উঠে। বিশ্বুতিৰ সাগৰ তলীৰ পৰা কিবা কথা মনলৈ আহেই আহেই কৰে।

এনে এটা জোনাক বাতি মই আৰু গীতালী, গীতালী আৰু মই আৰু আমাৰ মাজত এই মোহনয় নীৰৱতা। কিম্বৰ কঠি গীতালীৰ মধুছন্দা স্মৰণ সমলয়। অপূৰ্ণ! আজি এই জোনাক সৰা নিৰ্জন বাতিটোত গীতালীৰ সোৱৰণে মাদকতা জগাই তুলিলে। সোৱা আকাশৰ মেঘৰ নোহনাত, হালধীয়া জোনটোৱে নাৱখন হৈ আমাক যে বিড়িয়াই মাতিছে, তৰাৰ দেশলৈ। কিন্তু তাই যে নাই। তাই আৰু ঘূৰি নাহে। অন্তৰখন মোৰ ভাঙি চিঙি চুচুৰ্মে হৈ গ'ল যেন। মই বিচনাত পৰিলোঁগৈ।

অন্তৰৰ বেদনাৰ লগত বাতিৰ নীৰৱতাখিনি যেন এক হৈ গ'ল। ছচকুৰে নামি আহিল মোৰ অজস্ৰ ধাৰে চকু পানী। চকু মুদি চকুৰ আটাইখিনি গৰম পানী বাহিৰ কৰি দিয়াৰ চেষ্টা কৰিলো যেন। গীতালী তুমি ধন্যা! 'আমাৰ পৃথিবীখনি হাঁহি আৰু চকুলোৰে সঁচা, সপোনেৰে স্কলৰ।'

চাৰিওফালৰ পৃথিবীক অস্বীকাৰ কৰি এই বলীয়া পখিলাজাক উৰিছে, মাথো উৰিছে! বহুত সময় মই নীৰৱে পৰি বুলো সাৰস্মৰ নোহোৱাকৈ। হঠাতে কিবা এটা শব্দত চকু মেলি মোৰ মনত পৰিল ছুৱাৰ বন্ধ কৰিবলৈ পাহৰিছোঁ। ছুৱাৰৰ ফালে চাই পঠিয়ালো। সোমাই আহিছে এখনি অৱনতা মুখ আৰু এজুৰি চকু চিনাকী চিনাকী। মই মোহিত হৈ পৰিলো। মন—সাগৰত মোৰ এৰি অহাৰ আৰু আই পোৱাৰ অলেখটোৰ কঁপনি উঠিল। মই বিহ্বল হৈ চাই থাকিলোঁ। কোনো ভুল নাই, নিশ্চয় সেই তাহানিৰ সেই জুৰি চকু।

এহালি চকু, এখনি মুখ সোমাই আহিল মোৰ

মেজৰ কাষলৈকে । মই তন্নয় হৈ গতিত মিলালো গতি । এখন হাতে আলফুলকৈ কিবা এটা থলে মোৰ মেজৰ ওপৰত । হয়তো এগিলাচ পানী, একাপ গাখাৰ । মোৰ ফালে নোচোৱা কৈয়ে সেই গহীন মূৰ্ত্তিটো লাহে লাহে ঘূৰিলে মোৰ পিনে পিঠি দি । তাই যাবলৈ খোজ মেলিলে । খোলা খিৰিকিৰে এজাক ছুট বতাহে তাই চাদৰৰ আচলটোৰে মোৰ চকুৰে মুখে চোঁৱৰ বুলনি দি গৈ মোৰ হাততে পৰিল । তাই তোলা ভৰিখন আকৌ নমাট খমকি ব'ল । খন্তেক তাই একোকে নকলে—মাথোন থিয় দি ব'ল । কিবা ভাবিলে নেকি তাই বাক ।

লাহে লাহে তাই ঘূৰি চালে—মোৰ চকুৰে চকুৰে । মই তাইৰ দৃষ্টিত হেৰাই গ'লোঁ, তাই মোৰ দৃষ্টিত হেৰাই গ'ল । কোনো এক কল্প লোকৰ পবিত্ৰ মন্দিৰৰ ছুৱাবত ঘণ্টা ধ্বনি হ'ল । ছুৱাৰ খোল খাই গ'ল । খোলা ছুৱাবেৰে ছুৰিত বায়ু এজাক ওলাই মিলি গ'ল মুক্ত বায়ুৰ লগত । বহুত সময় ।

সোণপাহী বহা । মোৰ কাষৰতে বহা । চুলিৰ তোমাৰ আঁউসী এন্ধাৰে মোৰ জীৱন জলা-ওক । লাহে লাহে আহি তাই মোৰ মূৰ শিতানতে বহিল চকুত চকু ৰাখি । মোৰ চুলিৰ ফাকে ফাকে তাই আঙুলি বুলালে । ইখন হাত আহি মৰমেৰে মোৰ বুকুতে সোমাই থাকিল । এটি যেন যুহু হাঁহি খেলি গ'ল তাইৰ মুখে মুখে । তাই হাউলি আহিল লাহে লাহে । মোৰ বুকুৰ হাতখনৰ ওপৰতে তাই মূৰটো থলে । গালৰ পৰশ লাগি মোৰ হাতৰ শিৰশিৰণি উঠিল । মই অৱশেষত চকু মুদিলোঁ ।

গীতালী তুমি যদি কথা ক'লাহেঁতেন, তুমি যদি গান গালাহেঁতেন । স্বৰ্গ মৰ্ত্ত্যৰ ব্যৱধান মই আজি পাহৰি যাব পাৰিলোহেঁতেন । মোৰ জীৱনৰ শ্ৰেষ্ঠ ৰাতিটো আৰু বেছি মহীয়ান, আৰু বেছি কীৰ্ত্তিমণ্ডিত হৈ উঠিল হেঁতেন । মই জীৱনৰ শ্ৰেষ্ঠ সম্পদ লাভ কৰিলোঁ—হেঁতেন । যুত্যা মোৰ কাম্য হৈ উঠিল—হেঁতেন ।

তাই মোৰ অন্তৰৰ কথাবোৰ যেন মনে মনে শুনিলে । আজি ৰাতি তোমাৰ মোৰ এই অন্তৰৰ সংযোগ চিবস্বৰণীয় । সংগীতৰ মধুৰ মুৰ্ছনা আকাশ বতাহ বিয়পি পৰিল, এই নিৰ্জন ৰাতিৰ নীৰবতাৰ ফাকে ফাকে অপূৰ্ব উন্মদনা লৈ । তাই গান গাই গ'ল এটাৰ পিছত এটাকৈ জীৱনৰ সঞ্চিত স্মৰ ঢালি, মই মাথো শুনি গ'লো । মাথো শুনি গ'লোঁ ।

মই আজি ধন্য । পূৰ্ণ আজি মোৰ এই জীৱন । মোৰ নিচিনা কোনো ভাগ্যবান আৰু কেতিয়াও পৃথিবীত জন্ম গ্ৰহণ কৰা নাছিল । অপৰূপ এই মানৱ জীৱনৰ উৎকৰ্ণ আৰু উপ-লব্ধিৰ অহুভূতি ! সাৰ্থক হ'ল আজি মোৰ এই মানৱ জনম ! মোক আৰু একো নালাগে । এই, স্মৰ, এই গান, এই অহুভূতিৰ শেষ যেন নহয় ভগবান !

হে ভগবান, আজিৰ ৰাতিটো যেন মোৰ জীৱনত আৰু ছনাই হুপুৱায় ! ভগবান, আজিৰ ৰাতিটোৱেই যেন মোৰ জীৱনৰ শেষ ৰাতি হয় !

বেজবকৰা আৰু আমি

শ্ৰীলক্ষীল হাঙ্গৰিকা

২য় বাৰ্ষিক কলা

বেজবকৰাৰ যুত্ৰ্যৰ পিচত কুৰি বছৰ পাৰ হৈ গ'ল। বিজ্ঞানৰ দ্ৰুত অগ্ৰগতিৰ যুগত কুৰিবছৰ নিচেই কম সময় নহয়। আমাৰ সনাতন মানবীয় আৰু সামাজিক মূল্যবোধৰ ওপৰত বিজ্ঞানৰ নিত্য নতুন সাফল্যৰ লগে লগে আকৌ আলোকপাতৰ প্ৰয়োজন হৈ পৰিছে। আধুনিক সাহিত্যৰ যিটো যুগক আমি বেজবকৰাৰ যুগ বুলি কওঁ সেই যুগ পাৰ হৈ যোৱাৰ লগে লগে অসমীয়া সাহিত্যলৈ নতুন দৃষ্টিভঙ্গী আহিছে। এদল প্ৰগতিশীল দৃষ্টিভঙ্গীৰ লিখকৰ প্ৰতিভাই সাহিত্যৰ এই নতুন যুগটোক আদৰণি জনাইছে। সাহিত্যত বাস্তৱতা আৰু সাংকেতিকতা সোমাইছে আৰু আমি বোমাটিক সাহিত্যৰ প্ৰতি কৃত্ৰিম উদাসীন্য দেখুৱাবলৈ বাধ্য হৈছোঁ। কিন্তু বেজবকৰা যুগৰ জনদিয়েক জীৱিত স্বনামখ্যাত লিখকে আমাৰ সাহিত্যৰ এই যুগটোক স্বীকৃতি দিব পৰা নাই। অসমীয়া সাহিত্যৰ কাৰণে অৱশ্যে এইটো স্মৃষ্ লক্ষণ নহয়।

যি কি নহওক অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত বেজবকৰা যুগৰ এটা নিজস্ব ঐতিহাসিক মূল্য আছে। সেই মূল্যৰ তাৎপৰ্য্য অসমীয়া আধুনিক সাহিত্যিকসকলে হৃদয়ঙ্গম কৰিব পাৰিব লাগিব। কিন্তু বেজবকৰা আৰু বেজবকৰা যুগৰ সাহিত্যৰ প্ৰতি আমাৰ নতুন সাহিত্যিকসকলৰ যিখিনি

সচেতনতা আৰু শ্ৰদ্ধাৰ প্ৰয়োজন ইয়াখিনি নাই। সেই কাৰণেই নতুন লিখকসকলৰ দৃষ্টিভঙ্গীত বেজবকৰা আৰু বেজবকৰা যুগৰ সাহিত্যৰ নিৰপেক্ষ আৰু স্ৰুচিস্তিত মূল্যায়ণ হোৱা নাই। অন্য কথাত কবলৈ হ'লে বেজবকৰা যুগৰ সাহিত্য সম্পৰ্কত আমাৰ নতুন সাহিত্যিকসকলে সম্পূৰ্ণ উদাসীনতা অৱলম্বন কৰিছে। লক্ষ্মীনাথ বেজবকৰা সেই যুগৰ Literary dictator। কিন্তু তেওঁৰ সাহিত্যৰ প্ৰকৃত সাহিত্যিক মূল্যায়ণ নতুবা স্ৰুচিস্তিত আলোচনা অসমীয়া সাহিত্যত নাই বুলিবই পাৰি। বেজবকৰাক যেনেকৈ আমি লাহে লাহে পাহৰিবলৈ ধৰিছোঁ সেইদৰে তেওঁৰ বচনাৱলীও আমি পঢ়িবলৈ এৰিছোঁ। বেজবকৰাৰ সাহিত্যৰ মূল্য নিৰূপণ কৰিবলৈ যি ছই এটা প্ৰৱন্ধত চেষ্টা কৰা দেখা গৈছে, আলোচনীৰ পাতত সিচৰতি হৈ থকাৰ কাৰণে সেইবোৰ দুখ্ৰাপ্য হৈ পৰিছে। বেজবকৰা সাহিত্যৰ বিভিন্ন বিভাগৰ বৈজ্ঞানিক ভিত্তিত প্ৰণালীবদ্ধভাবে মুকলি আলোচনা নোহোৱালৈকে সেই আলোচনাবোৰ সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত মূল্যহীন হৈ থাকিব। এই সম্পৰ্কত এৰাৰ কথা ক'ব পাৰি যে অসমীয়া সমালোচনা সাহিত্যৰ আধুনিক ধাৰাটো বেজবকৰা যুগতকৈ বৰবেছি উন্নত কিম্বা গভীৰতৰ হোৱা নাই। বৰজনী ববদলৈয়ে ৱাৰ্টাৰ স্কট বা বঙ্কিম

চন্দ্ৰৰ দৰে এলানি বুৰঞ্জীমূলক উপন্যাস লিখিবলৈ সংকল্প কৰিলে। ববদলৈৰ অল্পকূল প্ৰতিভা আছিল আৰু আছিল একাপ্ৰভা আৰু একনিষ্ঠতা গভিকে তেওঁ এখন এখনকৈ কেবাখনো বুৰঞ্জী-মূলক উপন্যাস ৰচনা কৰিলে। লগে লগে সমকালীন সমালোচকৰ ভাষাত ৰজনী ববদলৈ হ'ল অসমীয়াৰ স্কট। ইয়াৰ পিচত ববদলৈৰ সাহিত্যৰ আলোচনাৰ প্ৰয়োজন নহ'ল। এয়ে আছিল বেজবৰুৱা যুগৰ সমালোচনাৰ নমুনা। কিন্তু আধুনিক যুগত বাণীকান্ত কাকতিৰ দৰে চিন্তাশীল; মনীষীৰ আবিৰ্ভাব হোৱাৰ সত্বেও বেজবৰুৱা সাহিত্যৰ পূৰ্ণাঙ্গ আলোচনা নেহোৱাটো হুখৰ বিষয়।

গুৱাহাটী সবিভা সভাৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত 'বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য প্ৰতিভা' নামৰ প্ৰহতো বেজবৰুৱাৰ প্ৰতিভাৰ প্ৰকৃত পৰিচয় নতুবা তেওঁৰ সাহিত্যৰ সৰ্ব্বাঙ্গ আলোচনা নাই। বেজবৰুৱা অসমীয়া সাহিত্যত নিসন্দেহে অমৰ। অসমীয়া সাহিত্যৰ নবন্যাসৰ অন্যতম হোতা হিচাবে সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত তেওঁৰ নাম যুগমীয়া হৈ থাকিব। নতুন লিখকসকলে কব খোজে যে যি উদ্দেশ্য লৈ বেজবৰুৱাই লিখনী ধৰিছিল তাৰ ঐতিহাসিক প্ৰয়োজন শেষ হৈছে। কিন্তু বেজবৰুৱাৰ আটাই-বোৰ ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰত এই কথা প্ৰয়োজ্য নহয়। সচা কথা বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যিক সৃষ্টিৰ অন্তৰ্বেৰনাৰ উৎস আছিল উৎকট দেশ প্ৰেম। কিন্তু সেয়ে হলেও তেওঁৰ বহুতো ৰচনাত প্ৰকৃত শিল্পী সত্তাৰ পৰিচয় আছে। আমাৰ নতুন লিখকসকলে তেওঁৰ ৰচনাৰপৰা প্ৰকৃত শিল্পীজনক উলিয়াব নোৱাৰাটো হুখৰ বিষয়।

বেজবৰুৱাৰ ৰচনাৰীতিৰ অন্যতম বৈশিষ্ট্য হ'ল তেওঁৰ ভাষা। তেওঁৰ ভাষা অকৃত্ৰিম নিৰ্ভাঁজ আৰু অনুকৰণীয়। অসমীয়া ভাষাৰ স্বৰূপ প্ৰকাশিকা শক্তি তেওঁ যি নিপুনতাৰে প্ৰয়োগ কৰিছিল সি পৰৱৰ্তী অসমীয়া সাহিত্যিকসকলৰ কাৰণে চিৰকাল আদৰ্শ হৈ থাকিব। কিন্তু হুখৰ বিষয় ৰচনা

ৰীতিৰ সম্পৰ্কত তেওঁ তেওঁৰ বয়োকনিষ্ঠ কোনো লিখকৰ ওপৰতে প্ৰত্যক্ষ প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিব নোৱাৰিলে। বেজবৰুৱাৰ ভাষা কিয় নবীন লিখকসকলে অনুসৰণ কৰিব নোৱাৰিলে তাৰ বিচাৰ বিদগ্ধ সমালোচকসকলৰ হাতত। কিন্তু আংশিক ভাবে আৱাহন যুগৰ দুই এজন লিখকৰ ওপৰত বেজবৰুৱাৰ প্ৰভাৱ পৰিলক্ষিত হয়। আৱাহন যুগৰে হওক বা যুদ্ধোত্তৰ যুগৰে হওক বেজবৰুৱাৰ ভাষাই অসমীয়া লিখকসকলক প্ৰভা-বাস্থিত কৰিব নোৱাৰাত অসমীয়া সাহিত্যত বিদেশী শব্দৰ অসমীয়া অসাহিত্যিক আৰু অব্যাকৰণিক প্ৰয়োগ দেখা গৈছে। এই সম্পৰ্কত বঙালী সাহিত্যৰ 'সবুজপত্ৰ'ৰ সম্পাদক প্ৰমথ চৌধুৰীৰ কথা উল্লেখ কৰিব পাৰি। প্ৰমথ চৌধুৰীৰ ভাষা সমকালীন বঙালী লিখকসকলৰ কাৰণে বিশ্বয়ৰ কাৰণ হৈ পৰিছিল। জনদিয়েক সমালোচকৰ বক্তোক্তিও তেওঁ হজম কৰিব লগা হৈছিল। কিন্তু সৌভাগ্যৰ বিষয় কিছুদিনৰ পিচতে বহুতো খ্যাতনামা লিখকৰ লিখনীত প্ৰমথ চৌধুৰীৰ প্ৰত্যক্ষ প্ৰভাৱ পৰিলক্ষিত হ'ল।

গভিকে দেখা গৈছে বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যিক আদৰ্শ আমি প্ৰহণ কৰিব পৰা নাই। সেয়েহে এজন আধুনিক লিখকে যেতিয়া কয় যে বেজ-বৰুৱা অসমীয়া সাহিত্যত Living force নহয় তাক নিবিবাদে প্ৰহণ কৰি লোৱাত বাদে অন্য উপায় নাই। আজিলৈকে বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যিক সত্তাক আমি উপযুক্ত সন্মান দেখুৱাব নোৱাৰিলোঁ। বেজবৰুৱাৰ ৰচনাৱলীয়ে নতুবা 'বাহীত' প্ৰকাশিত অন্যান্য প্ৰৱন্ধপাতিসমূহে যুদ্ধোত্তৰ যুগৰ পঢ়ুৱৈৰ মন আকৰ্ষণ কৰিব পৰা নাই। এনেধৰণৰ একেই অভিযোগ বঙালী সাহিত্যৰ 'কল্লোল যুগ'ৰ ৰচনাসমূহৰ প্ৰতি তুলিছিল নবীন লিখকসকলে, এই অভিযোগৰ উত্তৰত বুদ্ধদেৱ বসুৱে কৈছিল—

'কল্লোল বেছে বেছে ফুলৰ তোড়া বাধেনি বলে তাকে দোষ দিইনা, সে যে অস্ত গাছেৰ

মাতা উঠে টাঙিছিলো, সেটাই তাৰ প্ৰাণশক্তিৰ প্ৰমাণ। তাৰ পৰিবেশেৰ মध्ये বুদ্ধিৰ চৰ্ছা বেছি ছিলোনা কিন্তু প্ৰাণ ছিলো, আবেগ ছিলো, তাৰ টানে কিছু আৱৰ্জনাতে ভেসে আসবেই। সেটা কিছুনা—সোতটাই আসল কথা। এই কথা বেজবৰুৱা যুগৰ সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰটো প্ৰযোজ্য।

বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যৰ প্ৰতি পাঠক সমাজৰ ঔদাসীন্যৰ এটা কাৰণ হৈছে তেওঁৰ প্ৰহসনমূহৰ নতুন সংস্কৰণ নোলোৱাটো। স্কুল আৰু কলেজৰ পাঠ্যপুথি হিচাবে অনুমোদিত পুথি কিম্বা প্ৰৱন্ধ কেইটাৰ বাদে বেজবৰুৱাৰ কিতাপ নতুনা বচনা-বোৰ পাবলৈ টান। বেজবৰুৱাই জীৱনৰ শেষ কালছোৱাত ভালেমান আধ্যাত্মিক তত্ত্ব-গধুৰ প্ৰৱন্ধ বচনা কৰিছিল। সেইবোৰ সংগ্ৰহ কৰি প্ৰকাশ কৰাৰ সময় কেতিয়াবাই অতীত হৈ গ'ল। 'ববীন্দ্ৰ বচনাৱলী' বা বন্ধি 'বচনাৱলী' আদিৰ দৰে বেজবৰুৱাৰ পুথিবোৰ সংকলন কৰি 'বেজবৰুৱা বচনাৱলী' প্ৰকাশ কৰা নিতান্তই আৱশ্যক হৈ পৰিছে। বৰুৱী বৰদলৈ প্ৰমুখ্যে অন্য লিখকসকলৰ কথা বাদেই দিছোঁ, বেজবৰুৱাৰ বচনাৱলীৰ প্ৰতিয়েই আমাৰ ইমান অৱহেলা। বেজবৰুৱা Important writer নে Great writer অসমীয়া সাহিত্যত সেই বিষয়ে আলোচনা কৰি লাভ নাই। কিন্তু তেওঁৰ বচনাৱলীত প্ৰকৃত গুণ থিনিয়ে আজিও আমি গ্ৰহণ কৰিব পৰা নাই। সেই কথা স্বীকাৰ নকৰি উপায় নাই।

বেজবৰুৱাই যিটো যুগত সাহিত্য বচনা কৰিছিল তাৰ পৰিবেশ আৰু আজিৰ পটুৱেৰ পৰিবেশ একে নহয়। গতিকে তেওঁৰ লিখনীৰ Content ৰ আলোচনাত এই কথা পাহৰি যোৱা অহুচিত। বছৰে বছৰে বেজবৰুৱাৰ স্মৃতিবাৰ্ষিকী পাতি অহা হৈছে কিন্তু বিশেষ লাভ একে হোৱা নাই। বেজবৰুৱাৰ স্মৃতিৰক্ষাৰ্থে কিবা কৰাটো দুৰৰ কথা তেওঁৰ সাহিত্যৰ বিভিন্ন অঙ্গৰ প্ৰকৃত মূল্য আজিও নিৰূপণ নহ'ল। সাহিত্যিক হিচাবে অসমীয়া সাহিত্যত বেজবৰুৱাৰ প্ৰতি যিমান অবিচাৰ কৰা হৈছে সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত সি বিৰল। যি কি নহওক বেজবৰুৱাৰ লিখনীয়ে আকৌ এদিন নিশ্চয় অসমীয়া লিখকসকলক অনুপ্ৰাণিত কৰিব। বুদ্ধদেৱ বসুৰে প্ৰমথ চৌধুৰীৰ বিষয়ে এষাৰ কথা কৈছিল—

'আৰ তাঁৰ অভিনন্দন ধনিত হোক বাঙালি লেখক সম্প্ৰদায়ৰ হৃদয় থেকে, কাৰণ তিনি লেখকদেৰ লেখক, এই দুৰ্ভাগ্য দেশেৰ মুঢ় সমাজে আজিও তিনি অপুব্ধত, কিন্তু যত দিন যাবে, ততই ফুটেবে তাঁৰ বচনাৰ দীপ্তি, ভবিষ্যতেৰ বাঙালী লেখকদেৰ তিনি হবেন অন্যতম প্ৰধান শিক্ষক। খাবাৰ ঘৰে তাঁৰ ডাক পড়বে দেৰিতে, কিন্তু ঘৰটিতে থাকবে উজ্জল আলো, তাৰ সঙ্গীৰা হবেন সংখ্যায় অল্প, কিন্তু স্নানিকৰাচিত।'

অসমীয়া সাহিত্যত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ সম্পৰ্কেও এই কথা আমি ক'ব পাৰোঁ।

ৰঞ্জিত বৰপূজাৰী

(জীৱনৰ এটি চমু টোকা)

শিৱসাগৰ জিলাৰ আমোলাপাটত ১৯৪৪ চনৰ ৯ মেইত ৮বঞ্জিত বৰপূজাৰীৰ জন্ম হয়। ৰঞ্জিতৰ দেউতাকৰ নাম শ্ৰীহেমকান্ত বৰপূজাৰী আৰু মাকৰ নাম শ্ৰীমতী তিলোত্তমা বৰপূজাৰী। সকলোৰে মাজত অকণমান নামে জনাজাত ৰঞ্জিত সৰুৰে পৰা নম্ৰ আৰু বিনয়ী স্বভাৱৰ ল'ৰা আছিল। খেল-ধেমালিত অতিকৈ আগ্ৰহ থকা ৰঞ্জিত এজন ভাল ক্ৰিকেট খেলুৱৈ আছিল।

নিম্ন প্ৰাইমাৰী স্কুলৰ শিক্ষা শেষ কৰি ৰঞ্জিত শিৱসাগৰ বেঙ্গলবুৰা হাইস্কুলত পঢ়ে। তাৰ পৰা মাজতে সলনি হৈ ডিব্ৰুগড় হাইস্কুলতো কিছুদিন পঢ়ে। কিন্তু পাচত আকৌ শিৱসাগৰলৈ উভতি আহে আৰু গণিতত 'লেটাৰ' লৈ প্ৰথম বিভাগত প্ৰবেশিকা পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হয়। ৰঞ্জিতে এটি জলপানীও পায়। তাৰ পাচত কটন কলেজত আই-এচ-চি ক্লাচত ভৰ্তি হয় আৰু কটন কলেজৰ ২নং ছাত্ৰাবাসত থাকিবলৈ লয়।

সৰুৰেপৰা ৰঞ্জিত অধ্যয়নশীল ল'ৰা আছিল। কিতাপৰ সতে ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক ৰঞ্জিতৰ ডাঙৰ বিশেষত্ব আৰু সেইবাবে বেছি ভাগ সময় ৰঞ্জিতক কিতাপৰ সতে দেখা গৈছিল। স্কুলৰ দিনৰেপৰা ৰঞ্জিত বেছি সময় 'বিডিং ক্লাব' চাৰিবেৰৰ মাজতে

কটাইছিল। স্কুলত হোৱা বিভিন্ন তৰ্কপ্ৰতিযোগিতা আদিত আগভাগ লৈ ৰঞ্জিতে বহুতো পুৰস্কাৰ লাভ কৰিছিল। সাহিত্যৰ প্ৰতি ৰঞ্জিতৰ তীব্ৰ আকৰ্ষণ আছিল। কতো প্ৰকাশিত নহলেও অকণি প্ৰতিভাৰ অক্ষুৰ ৰঞ্জিতৰ অপ্ৰকাশিত গল্প প্ৰবন্ধৰ মাজত লুকাই থকা দেখা যায়।

অসাধুতা আৰু অযুক্তিকৰ কথাৰ প্ৰতিবাদ কৰা ৰঞ্জিতৰ চৰিত্ৰৰ এটি ডাঙৰ বৈশিষ্ট্য আছিল। কুলৰ বাগিছা আৰু ডাক-টিকট সংগ্ৰহ ৰঞ্জিতৰ প্ৰধান 'হবি' আছিল। পৃথিৱীৰ বিভিন্ন দেশৰ বিষয়ে জানিবলৈ তেওঁ নতুন দিল্লীত থকা বিভিন্ন ৰাষ্ট্ৰ ছুতাবাস বিলাকলৈ লিখা-লিখি কৰিছিল।

সঙ্গীতৰ প্ৰতিও ৰঞ্জিতৰ তীব্ৰ আকৰ্ষণ আছিল। এটা সহজ, সবল অনাড়ম্বৰ জীৱন যাত্ৰাই ৰঞ্জিতৰ প্ৰধান লক্ষ্য আছিল। কিন্তু সেই লক্ষ্য, সেই আশা, সেই আকাঙ্ক্ষা পূৰণ হবলৈ নাপালে। ৪ জুলাই তাৰিখে ২নং ছাত্ৰাবাসৰ চৌহদত হোৱা পুলিচৰ ওলীচালনাত তেওঁৰ যুত্যা ঘটিল।

এই আলোচনী প্রকাশ হোৱাৰ অনতিপলমে কটন কলেজ বাঠৰ দেওনাত ভৰি দিবহি। আশা আছিল, অসমৰ একক সৰ্ব্ববৃহৎ চৰকাৰী কলেজখনৰ হীৰক-জয়ন্তী মহা-সমাবোধেৰে উদ্‌যাপিত হ'ব। কিন্তু, কটন কলেজ তথা সমগ্ৰ অসমৰে হুৰ্ভাগ্য, কটনৰ হীৰক-জয়ন্তী অল্পশ্ৰিত হ'ল, বজাহতিবে। যোৱা ৪ জুলাই তাৰিখে কটন কলেজৰ ছাত্ৰাবাসত হোৱা গুলী চালনাৰ ফলত আমি আমাৰ মাজৰপৰা ২য় বাৰ্ষিক বিজ্ঞানৰ ছাত্ৰ বঞ্জিত বৰপূজাৰীক অকালতে হেৰুৱালো। বঞ্জিতৰ এই কৰুণ মৃত্যুত সমগ্ৰ দেশবাসীয়ে গভীৰ ব্যথা প্ৰকাশ কৰিছে। আমি আশা কৰিছোঁ দেশবাসীৰ এই আন্তৰিক সহানুভূতিয়ে বঞ্জিতৰ পিতৃ-মাতৃৰ মনত নিদাকুণ হৃদয়-ব্যথাৰ মাজতো সামান্য শান্তিৰ পৰশ দিব। তেখেতসকলক, বঞ্জিতৰ শোক-সন্তপ্ত পৰিয়ালক সাহুনা দিবলৈ আমাৰ ভাষা নাই। আমি কামনা কৰিছোঁ, বঞ্জিতৰ আত্মাৰ সদগতি হওঁক। তেওঁ

স্মৃতিত এয়া মাথোন এটুপি চকুলো, কবিৰ ভাষাৰে হৃদয়-কোণত সাচি ৰাখিলোঁ :

অহা নাই কোন যোৱা নাই কোন
সকলো আহিছোঁ
সকলো যাম ;
তুমিও আহিলা তুমিও গ'লাগৈ
তথাপিও তোমাক
ইয়াতে পাম ।'

এই বৰ্ণবোচিত হত্যাকাণ্ডত আৰু কেইবা-জনেও প্ৰাণ হেৰুৱাবলৈ বহিছিল। আমাৰ সৌভাগ্য, দুখৰ দিনৰ একমাত্ৰ সাহুনা—তেওঁলোক মৃত্যুৰ হুৱাৰমুখৰ পৰা ঘূৰি আহিল। তথাপি আশঙ্কা হৈছে, তেওঁলোকৰ কেইবাজনেও হয়তো পূৰ্বৰ সেই জীৱনী শক্তি ঘূৰাই নেপাব। অমৃত ভট্টাচাৰ্য্যৰ বাওঁ হাতখন প্ৰায় নিষ্ক্ৰিয় হৈ ব'ব। নেত্ৰধৰ দাসৰ সো ভৰিখনে ঠিক সেইদৰে পূৰ্বৰ

সেই সহজ গতি হেৰুৱাব। কোনো আব্দাৰৰ
 ভয়ত কোৱা নাই, মানবতাৰ দাবী লৈ কৈছে—
 এওঁলোকৰ সম্পৰ্কে এটা ক্ষতিপূৰণৰ প্ৰশ্ন
 উঠে। চৰকাৰৰ তেওঁলোকৰেই দ্বাৰা নিয়ন্ত্ৰিত
 ছাত্ৰবাস এটাৰ আশ্ৰিতসকলৰ প্ৰতি নৈতিক
 দায়িত্ব আছে। জুলাই পৰিস্থিতিত বহু মাহুহে
 চৰকাৰৰ পৰা ক্ষতিপূৰণ পাইছে। আমি চৰকাৰৰ
 এই অৱশ্যে-কৰণীয় কৰ্ত্তব্য-পালনত সন্তোষ প্ৰকাশ
 কৰিছোঁ। যদি সেই ক্ষতিপূৰণৰ প্ৰচেষ্টা স্বতঃস্ফূৰ্ত্ত
 হয় আৰু ৰাজনৈতিক হেঁচাৰ ফলত নহয়
 তেন্তে নিশ্চয় নীতিৰ সংহতি ৰাখি চৰকাৰে
 আহত ছাত্ৰসকলৰ প্ৰত্যেককে ক্ষতিৰ ন্যায্য
 পৰিপূৰণ কৰিব। এই দাবী কেৱল কটনিয়ানৰে
 নহয়, সমগ্ৰ দেশৰ জনসাধাৰণৰ।

এই সম্পৰ্কত আৰু এটা কথাত আমি অতি
 বেদনাবোধ কৰিছোঁ। চন্দ্ৰপ্ৰসাদ সিংহ ন্যায়িক
 তদন্ত আয়োগত আমাৰ পক্ষ সমৰ্থন কৰিবৰ
 কাৰণে চৰকাৰৰ পিনৰ পৰা কোনো ব্যৱস্থা
 কৰা নহ'ল। চৰকাৰৰ দুটা বিভাগ জড়িত হৈ
 পৰা এটা ঘটনাত, আমি আশা ৰাখিছিলো,
 চৰকাৰে সম্পূৰ্ণ নিৰপেক্ষতা অৱলম্বন কৰি আমাৰ
 বাবেও পুলিচৰ বাবে কৰা দৰেই আইনজুৰ
 ব্যৱস্থা কৰিব। এইটো এটা প্ৰায় মুকলি কথা
 হৈ পৰিছে, চৰকাৰী আমোলাতন্ত্ৰৰ শীৰ্ষ-প্ৰদেশত
 কেইজনমান বিষয়াই অসম চৰকাৰক দস্তৰমতে
 ভুল বাতৰি যোগান ধৰি জুলাই পৰিস্থিতিৰ
 দৰে এটা বিস্ফোৰক পৰিস্থিতিৰ পিনে ঠেলি
 পঠিয়ালে। আৰু সেইসকল বিষয়াৰে কেইজন-
 মানে কটন কলেজৰ নামত কলঙ্ক বটনা কৰিবৰ
 কাৰণে চেষ্টাৰ ক্ৰটি কৰা নাই। চৰকাৰে ন্যায্য-
 বিচাৰৰ খাতৰত সেইসকলৰ কাৰ্য্যকলাপৰ এটা
 বিভাগীয় তদন্ত চলোৱাৰ সম্পূৰ্ণ প্ৰয়োজন।

কটনিয়ান

প্ৰয়োজন, চৰকাৰৰ নিজৰ মৰ্যাদাৰ ৰাতিবত,
 দেশৰ ভবিষ্যত মঙ্গল-বিধানৰ ৰাতিবত আৰু
 চৰকাৰী আমোলাতন্ত্ৰক পৰিশোধন কৰাৰ ৰাতিবত।
 কটনিয়ানে এনে এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ কথাত মাত্ৰ
 দিছে এই বাবেই যে, ইয়াৰ লগত আমাৰ
 সম্মান জড়িত আছে।

কটনিয়ানৰ চৰকাৰৰ ওচৰত এই দাবী
 জনোৱাৰ সম্পূৰ্ণ অধিকাৰ আছে। বহু
 চৰকাৰী বিষয়াক যেতিয়া সংশ্লিষ্ট মহলৰ
 প্ৰবোচনাত পৰি বিভাগীয় ব্যৱস্থাৰ সম্মুখীন কৰা
 হৈছে, তেনে এটা অৱস্থাত শীৰ্ষতম প্ৰদেশত
 অৱস্থিত এই সকল বিষয়াৰ বিষয়ে আৱশ্যকীয়
 ব্যৱস্থা ল'বই লাগিব। ন'হলে দেশবাসীৰেই বা
 চৰকাৰী শাসন-যন্ত্ৰৰ ওপৰত আস্থা থাকিব
 কেনেকৈ? ছাত্ৰসকলৰ ওপৰত মিছা দুৰ্ণাম
 বটনা কৰিলে কোনোৱেই প্ৰবঞ্চিত নহয়।
 এই কথা ক'লেও কোনোৱেই প্ৰত্যক্ষ
 যাব নোৱাৰে, চৰকাৰ হঠাতে এনে এটা
 পৰিস্থিতিৰ সম্মুখীন হ'ল। চৰকাৰৰ কৰ্ণগোচৰ
 কোনে কৰা নাছিল যে এটা ভয়ানক পৰিস্থিতি
 আগলুক? কিয়, সমস্ত জুন মাহ ধৰি অসমৰ
 অৱস্থাৰ ক্ষত অৱনতি হোৱা নাছিল নে? গতিকে
 এনেবিলাক আমোলাৰ কথাত প্ৰত্যয় গৈ চৰকাৰে
 স্বতন্ত্ৰ ভাবে সিদ্ধান্ত লওক—কটন কলেজৰ পক্ষ
 সমৰ্থন কৰাত যি ব্যয় হৈছে, সেই ব্যয় চৰকাৰে
 বহন কৰিব। সেয়ে হ'লে, চৰকাৰে দেশৰ মানুহৰ
 মানসিক পুনৰ্বসন কাৰ্য্যত নিশ্চয় কৃতকাৰ্য্যতা
 লাভ কৰিব।

উপসংহাৰত, যিসকল লোকে এনে এটা ৰাষ্ট্ৰিক
 সঙ্কটৰ মাজত শোচনীয় দুৰ্ভাগ্য বহন কৰিবলগীয়া

হ'ল, সেই সকলো লোকলৈ আমাৰ গভীৰ সম-
বেদনা প্ৰকাশ কৰিছোঁ। কেৱল সেয়ে নহয়,
বহু খ্যাত আৰু অধ্যাত্মজনে যুত্যা বৰণ কৰিছে।
সেই সকলোৰে আত্মাৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা নিবেদন
কৰিছোঁ। আমাৰ মন স্বাভাৱিকতে সূৰ্য্য বৰাৰ
দৰে এজন উঠি অহা সাহিত্যিকৰ স্মৃতি অভিমুখী
হৈছে। অসমে তেওঁৰ জীৱন-আহুতিত এজন
কৃতী সুৰ-শ্ৰষ্টা সাহিত্যিকক হেৰুৱালে। ঠিক
সেইদৰে মফিজুদ্দিন আহমদৰ নিচিনা এজন
সমাজ সেৱী তৰুণকো অকালতে হেৰুৱাবলগীয়াত
পৰিলোঁ। আৰু মনত পৰিছে, শিলিগুৰিত
হৃদ্দান্ত গুণ্ডাৰ সন্মুখীন হৈ শ্ৰীহৰেশ্বৰ গোস্বামী

আৰু তেখেতৰ সহধৰ্মিনীৰ প্ৰাণৰক্ষা কৰিবলৈ
গৈ নিজে হাঁহিমুখে যুত্যা বৰণ কৰা আৰু কে,
নাগলৈ। মানৱতাৰ ধ্বজা এনে মহৎ শ্বহীদ-
সকলে এটা ৰক্তাক্ত বিপৰ্য্যয়ৰ মাজত আৰু বেছি
উচ্চতম কৰি তুলিলে। জীৱনৰ পৰা বিদায়
গ্ৰহণ কৰি, তেওঁলোকে ইতিহাসক নতুন জীৱনী-
শক্তিৰে উৰ্বৰ কৰি তুলিলে। আমি জানো,
তেনে বহুতৰে নাম বাতৰি কাকতৰ পিঠিত প্ৰকাশ
পোৱা নাই—কিন্তু তেওঁলোকেই জানো দেশৰ
উত্তৰকালক বেছি দৃঢ় কৰি তোলা নাই।
তেওঁলোকৰ প্ৰতি আমাৰ শ্ৰদ্ধা নিবেদন কৰিছোঁ।

THE COTTONIAN

Editor :
Gangapada Choudhury
36TH ISSUE
1960

IN THIS ISSUE

Socialistic Pattern of Society	: 1 :	Prof. R. K. Das
Clouds & Sunshine	: 6 :	Madan Prasad Bezbaruah
Lakshminath Bezbaroa	: 13 :	Dr. Maheswar Neog
A Way to Happiness	: 19 :	Prof. Jyotidhar Rajkhowa
The Two Fixed Stars		
'Hannele and' 'The Blue Bird'	: 26 :	Mayashree Barkatoki
Distribution of Income	: 32 :	Pradip Kumar Mahanta
The Prayer	: 38 :	Prof. Lakshahira Das
The Tragedy of The Century	: 39 :	Woordhendu Das
The Peacock and The Sun	: 41 :	Ezelmeorama Laithma
And Such is The Moon	: 46 :	Girish Oh. Dutta Baruah
Evolution of Assam Through		
The Ages	: 52 :	Dr. Nagendra Nath Acharyya
College Week	: 57 :	...
Annual Reports of The		
Secretaries	: 63 :	...
Editorial	: 73 :	...

Socialistic Pattern of Society

A Theoretical Study

Prof. R. K. Das,

M. A. (CAL) LL. B. M.Sc (ECON.) LONDON.

In this article we propose to explain what the Socialistic Pattern of Society means. This balated effort may appear rather unnecessary because so many things have already been written and spoken about it during the last two or three years. But anybody who has an acquaintance with the literature on the subject will realize that an analytical study is still needed.

Socialistic Pattern of Society may either mean socialism of some variety or a modification of some of the varieties. It cannot, however, be something quite different from socialism. Therefore a proper understanding of its meaning will require a comparative study of socialism on the one hand, and of the Socialistic Pattern of Society on the other.

A comparative study has to be started with a discussion on socialism. The doctrine of socialism springs from historical materialism. The essence of historical materialism is economic determinism i. e. everything is determined economically. Man is a mere marionette in the hands of Economic Providence. The history of the society is a history of class-struggles—a contest between the exploiters and the exploited. The theory of exploitation rests upon the theory of surplus value. The surplus value is the difference between the value created by the labourers and the value received by them. This difference can be appropriated by the capitalists by virtue of their owning the means of production. The corollary is that an end of exploita-

tion requires the socialisation of all means of production. The capitalists are not expected to surrender them wilfully. Therefore a violent revolution to overthrow them is considered essential. But a revolution is only a means to an end. Even as a means it is not a complete process. It will not usher in the new society as envisaged under socialism. There will be a transitional period. During the transition the reactionary capitalist elements will remain active to baffle the socialist programme unless they are liquidated to the end. Thus arises the need for a transitional dictatorship the dictatorship of the proletariat. This transitional instrument will secure the collective control of the means of production and also a wide expansion of the state activities so that the path is well paved for the inauguration of a communist society—a society where each will work according to ability and get according to need.

The transition may be a lengthy process and the precise forms of transition may vary from country to country. But there are certain features which must be regarded as essential. The dictatorship of the proletariat charged with the responsibility of liquidating the capitalists is the first feature. The second is the existence of private and semi-socialist sectors of production along with the purely socialist sector; and a tendency of the socialist sector to expand gradually

at the expense of the other two. The third feature of the transition is the taking over of the “commanding heights” of industries, basic and large-scale enterprises, commerce, transport and finance. Thus we describe the Marxian socialism also known as Scientific Socialism or Communism. But there are other varieties of Socialism as well.

The Evolutionary or Democratic Socialism is distinguished from the Scientific Socialism in this that the theory of class war and the need for a violent revolution have been discarded. According to Bernstein, the most distinguished amongst the democratic socialists, “a greater security and a lasting success lie in a steady advance rather than the possibility of a catastrophic crash”.

Syndicalism is another variety of socialism. It also accepts the Marxian doctrines of class war and surplus value, distrusts parliamentary action and attempts to overthrow the capitalist regime by direct action in the shape of sabotage and general strikes. Syndicalism regards the state as a conspiracy of the rich against the poor. The Syndicalists consider society as an association of producers. They visualize a society composed of a loose federation of trade unions which functions as a social agency for cultural and economic wellbeing of the community of producers. Syndicalist Society is a highly decentralized system in which the individual worker has the

opportunity of making creative contribution to the service of the society.

Guild socialism, still another variety, supports the socialist condemnation of capitalism. It also distrusts the state, but does not abolish it. Ownership of the principal means of production is to be transferred to the community.

Guild or self-governing association of workers exercise substantial control over finance, production and distribution in respect of a particular industry. Under this system local guilds form regional guilds by the election of delegates to the latter, and representatives of the regional guilds constitute the National Guild Congress which plan and coordinate the entire economic system.

Thus we find that socialism of any variety is essentially humanitarian. The doctrines of socialism are based on three basic postulates. The first postulate lays it down that the purpose of all economic activities is the promotion of human welfare. The promotion of human welfare is a deliberate aim; and a deliberate aim requires a deliberate action. Thus a planned society is contemplated instead of a blind reliance on laissez faire. The second postulate lays it down that the promotion of human welfare depends upon a sufficiency of goods, services and leisure. This postulate suggests that promotion of welfare to the desired extent is not possible unless scarcity is eradicated from

the society. The eradication of scarcity thus becomes one of the important imperatives. The third postulate is about the equality of individuals. It has been asserted that all men have equal rights. From this follow the ideals of equality and fraternity. These ideals were not unknown to the pre-socialist philosophers, but they slipped away from the grasp of the bourgeoisie society during the course of its development. The distinction between the propertied and the propertyless stood as a mighty barrier against the realization of these ideals. Socialism for the first time promised to transform them into a living reality.

With this background of knowledge about socialism let us study the contents of the Socialistic Pattern of Society and examine whether it is identical with any of these varieties or a modification of any of them.

The contents of the Socialistic Pattern were faithfully summarized by Shriman Narayan in a pamphlet published in April, 1955. It had been laid down that "The basic objective of a Socialistic Pattern of society would be the establishment of a social and economic order, based on equality of opportunity; on social, economic and political justice". The society as envisaged in these words is expected to be a society where the ideals of equality will find fruitful realization. But such a society is unthinkable without eradicating the scarcity of

goods, services and leisure. This led to another objective—the objective of speeding up production. The contents of the Socialistic Pattern contained that “Systematic attempts are to be made to increase and speed up total production of wealth in the country”. These systematic attempts may not be possible under the regime of *laissez faire*. The private entrepreneurs working on profit-motive may not be keen enough to increase production in the socially desirable direction and to the optimum extent. Thus the mechanism of planning under state management and control is called forth. The contents of the Socialistic Pattern of society include a desire that “The state shall own or effectively control the principal means of production and material resources of the community in the interest of the nation”. The same has been restated in the chapter on Socialistic Pattern and Industrialization. It has been said that “In order to promote greater economic justice and equality it would be necessary to revolutionize the existing system of management in the private sector”. More has been added in a less ambiguous language in another paragraph: “In a Socialistic Pattern of Society the means of production will be under social ownership or control. The public sector therefore will play a progressively greater part, more particularly in the establishment of basic industries. The private sector..... will, how-

ever, continue..... While allowing legitimate freedom and initiative to the private sector, the state will exercise strategic controls over the private sector for safeguarding the larger interests of the nation.”

But yet scarcity may not be completely eradicated, and so long scarcity persists as a lingering phenomenon, it will not be possible to establish a society where each will work according to capacity and get according to need. Then, what should be the method of distribution during the period of scarcity which, it is hoped, will be eradicated in the long run. Now let us see whether there is any hint of a solution of this problem in the contents of the Socialistic Pattern. In fact, this aspect has not been ignored. It has been laid down that “There should be equitable distribution of the national wealth, and the existing economic disparities are to be reduced to the minimum”. For this purpose violent methods have not however been prescribed. It has been said that “Such a transformation of Social and economic order must be brought about through peaceful and democratic methods”. No reliance is placed on the violent type of revolution. Thanks to the teachings of Gandhiji, violence does not dominate Indian political and economic climate. Whatever is to be achieved is sought to be achieved through a democratic and constitutional procedure. Parliamentary procedure is held with deep respect. There is

no basic distrust of the state. Rather the unity and solidarity of the state is earnestly desired in order to further the unity of India the lack of which was always evident in the past and expresses itself sometimes even in the present. There is however one contradictory current of thought. It is the thought of decentralization. It had been asserted that "The Socialistic Pattern of society shall organize economic system in such a manner that it does not result in the concentration of wealth and means of production to the common detriment of all". It has also been said that "A Socialistic Pattern of society would necessitate a bold decentralization of economic and political power in the form of Village Panchayets and the organisation of small and cottage industries on a very wide scale" The desirability of these provisions regarding decentralization is not doubted, but in the existing circumstances, particularly in the face of a necessary centralization in an era of planning it may not be a practicable policy.

In conclusion it may be remarked that it is not identical with Scientific Socialism because the theory of class war, the reliance on a violent revolution and the instru-

ments of transitional dictatorship have been deliberately rejected. It is not Syndicalism because it does not accept the doctrine of class war, nor does it condemn the state as a conspiracy of the rich against the poor. Besides, Socialistic Pattern of Society has not been considered, as in Syndicalism as a federation of many trade unions. It is not even Guild Socialism because production under Socialistic Pattern is not desired to be organised on the basis of self-governing guilds. What is it, then? Is it Democratic Socialism? Here the answer is substantially in the affirmative. As in Democratic Socialism, the theory of class war and the need for a violent revolution have been rejected. The primacy of economic factors has been accepted but other factors—ethical, Social and intellectual—have been recognised. Some syndicalist thought especially the thought of decentralization, has however entered into the concept of the Socialistic Pattern. A great influence of Keynesian philosophy is also evident. The emphasis on the goal of full employment, on public works programme, and on monetary policy, particularly on the method of deficit financing, provides the unmistakable proof.

CLOUDS & SUNSHINE

Madan Prasad Bezbaruah
3rd year Arts

'Buried was the bloody hatchet ;
Buried was the dreadful war-club ;
Buried were all warlike weapons
There was peace among the nations...'

The high priests of humanity may 'sing at full throated ease' the song of the good old days, but the philosopher, in interpreting this from historical view point finds his sword swinging round in his hand and showing its other edge. Nowhere in history, in no century was there peace worth the name. And the silvery linings here and there can safely be attributed to the life-long zeal of some of the illustrious monarchs of the world. That humanity in man has never been able to outgrow the animality in him is the reason which keeps the idea of peace a 'will of o' the wisp' most of the time. The che-

quered history of human civilization tells no other tale. For it is very often overlooked that peace is not the mere absence of war and that peace may be locking even before raging canon balls destroy it. And though it may not always be fitting and justified to regard the primitive life as a life of 'homo homini lupus' (war of all against all) this has to be admitted that the 'survival of the fittest' theory was constantly undermining the inherent unity of social existence. This is grim realism and no wild allegory. 'War is surrounded with glamour' Russell may very well be quoted here, 'by

tradition, by Homer and the Old Testament, by early education, by elaborate myths as to the importance of the issue invented, by the heroism and self sacrifice which these myths call out". In this romance of war, Machiavelli's 'Prince' becomes the emblem of all the fighting princes of the world. But in the long corridor of history he will not walk alone.

Even without overlooking the fact that the motive of war, or war itself had remained dominant in world politics from the earliest times, it will be really going too far to say with any definiteness that the past history of mankind is only the bloody record of innumerable wars. In ancient times, not only the real was idealized but these legendary wars sought to realize the ideal. Apart from that, there were golden chapters in history of human civilization when war—drums throb'd no longer' and when Jesus, Mohammed, Buddha, Confucious, Lao—Tse and many others did sow the seed of peace in the more fertile field—human heart. Humanity actually reaped the benefit. Humanity's unabated and undiluted struggle for peace had been anyway rewarded from time to time. No better description of this has been given than by Milton.

"Peace hath her victories

No less renowned than war"

Here is the only hope for humanity. But lo! peace remains a distant Utopia all the time. For

the development of a strong fellow feeling, of fraternal appreciation, of other peoples' ideas and value, is yet to take place. Nor does the wolf dwell with the lamb and the leopard lie down with the kind as was recorded in the old Testament. The period of peace, as described by the same scripture when "the people shall beat their sword into ploughshares, and their spears into runnig brooks" and when, is far off as it was centuries before. Perhaps it is good that we take up the cry of peace and of peaceful co-existence; perhaps it is a self delusion. No one can say, none is certain.

But one thing is certain. Individual peace and international amity both reacts upon each other. None can be tranquil with the other one tottering on the edge of violence. No longer it is merely the outcome of animal instinct or greed. Still there is no denying the fact that the causes of war are more deep rooted in individual heart and habits than is generally assumed to be. Russell correctly draws the conclusion that war 'springs from an impulse, rather than from a calculation of the advantage to be derived'. Not very infrequently this reduces the voice for suppression of war to mere childish babbling. Russell states his theory of war in this way;—there are, in ordinary times some bellicose people. They are happy over any possibility of war. Generally they are not very much suppor-

ted by the bulk of the population. But when, due to some reasons or other war seems imminent, 'a war-fever seizes hold of the people and those who were already bellicose find themselves enthusiastically supported by all but an insignificant minority'. This insignificant minority works in every country, at all times against war, if not for peace. But unfortunately they are always minority and insignificant. While attributing the cause of war to the animality implanted in man, Russell certainly takes the wise course. He, however, pays scanty attention to the national heritage which influences war. For, to cite only one instance, modern Germany was built upon the principle of blood and iron, India was not. Imperialism was never the creed of India, nor was aggressiveness. With France or Germany it was.

To return to the theory of war again, this seems obvious that the impulses which excite war-fever in a nation are different from those which make some men bellicose in ordinary times. France and the French people, for instance had fallen very easy prey to the charms of bygone days and foreign glory. And they readily rallied round the banner of any autocrat who could lead them successfully to battles abroad. And more often than not wars were waged with the slightest pretext. This firmly establishes the fact that international rivalry has always been a potent

cause of war, even though the cause of that rivalry would differ like anything from country to country. Economic and political rivalry leads more prominently to cold war. And expanding economy, with economic power capable of controlling foreign market, may be a sign of national economic progress, but may be a constant danger to peace as well. Decentralized economy is unquestionably a prerequisite of world peace. The great Gandhite Dr. J.C. Kumarappa puts it beautifully "When you need to control your raw materials and control your markets you can't do that without bombs". In spite of bitter controversy, it cannot but be admitted that modern scientific developments along with the clamour for control has added to the tension of an excited world in this century. Kumarappa gives a beautiful description of the situation. One hundred years ago, when England and other countries had horse economy there was no global war. But that has gone away to coal economy, a reservoir economy, which developed violence and then came along another reservoir motive force—Oil or petrol. It has not been abundant—however. Result was that the powers had a political feast in middle—east. This scramble is still going on and the peace of the world still hangs on a thin cord. The statesman can do anything but help themselves and the scientists can but shed solitary

tears. That modern scientific inventions, placing one power in a better position than another produces war fever among nations, is unfortunately the result of the lack of time and consideration of the scientists and technicians and most consumers of their discoveries, to understand the philosophical basis of science. Aldous Huxley will surely find many supporters when he says that progressive science is one of the causative factors involved in the progressive decline of liberty and progressive centralization of power which have occurred during the twentieth century. He blames not the scientists. Yet it is not quite intelligible how he would account for the absence of peace even in the stone age and of the absence of liberty in the true sense of the term.

Experience of the ages has further revealed too aptly that internal security and economic equality—the two facets of true democracy—are the most effective conditions of peace. The whole problem is entangled with problems offered by the feeling of nationalism. It is not the national sentiment but its perversion that creates international conflict. Perversion of national sentiment leads to economic imperialism. The nation-state yearns to be strong, it seeks security from attack and the problem of armaments and strategic frontiers creeps in. And dazzled by the brilliance of national glamour men plunge into mercantilist ventures. The

twentieth century picture of international relations explains nothing else. 'The conflict over Morocco, the scramble for Africa, the fight for the spoils of Manchuria, Oil in the Mexico and the Middle East, iron in the Lorraine, Egypt as the gateway of the East'— are only examples of perverted national sentiment finding expression in search for economic power. To go back further in history, what the relations between France and Germany, between Japan and China, between Poland and Lithuania, between Hungary and Rumania, to mention only a few, can suggest? Capitalism cannot certainly be the panacea here, for, says Laski it "becomes imperialism by the very logic of its being; and the necessary outcome of imperialism is always conflict." Democracy, based on economic equality can go a long way in preventing the 'perversion of national sentiment to the maintenance in power of a wealthy class, which again may find an outlet in imperialist tendencies, though the idea is quite behind the times.

Economic security is likewise very essential to avoid constant conflicts. People consider economic security more valuable than liberty. History may glorify instances of men who care not dying for liberty. But a man will prize two morsels of food high above his liberty when it is a life and death question for him. Really, in the present horror of insecurity and unemployment men would not hesi-

tate to choose security if given the alternative between liberty and security. Such things did really happen in history. Thousands of free peasants thronged about the palaces of landlords for protection in exchange of their lands in those years which witnessed the final disruption of the Roman Empire. But that was only the beginning, not the end. The oppression of the authorities approached for protection soon became so intolerable that the enslaved people were bound to be at cross purposes with them—resulting in horrible conflicts.

But modern warfare is not merely old wine in a new battle. It has changed so much that no longer is it glorious to die for one's country. There is no great feat of arms to mask the universal brutality and sufferings. The last two wars show us that in the anxiety for victory the powers found no cruelty too horrible to commit, no sacrifice too great to demand. These worthy generalizations are of peoples living in those days who now realize 'how shameful was the cruelty, how vain the sacrifice'. 'They write in the old days that it is sweet and fitting to die for one's country', Hemingway reflects on the next war: 'but in modern war there is nothing sweet nor fitting in your dying. You will die like a dog for no good reasons.' The barbarity and brutality shown in the last two global wars have exposed too

ruthlessly the myths that glorified wars in the past.

Cannot we avoid the abyss in front of us? Cannot we achieve the cherished dream of world unity? When a single change in Wall Street can influence the mode of life in Burmah or in the Balkans, when East and West are approaching this idea of international amity can no longer remain a will—O—the wisp. Not out of fear or of speculation of economic gain, but with the burning zeal for the reconstruction of humanity, should the nations rally round the banner of peace. To the teachings and principles of Christ, St. Paul, Buddha, Mahatma, Lao—Tse nations should not merely pay lip—service. It is time to work, it is time to realize before civilization degrades further. Such warnings come from none other than Nobel Peace prize winner—Lester Pearson "The time has come for us to make a move not only from strength but from wisdom and confidence in ourselves; to concentrate on the possibilities of agreement." The main defect with the purely national movements is the fear of danger from without. India, with the torch of peace in her hand, joined by all in words, but by practically none in deed, had to run the risk of war more than once. Those therefore, who wish to live in a better world must co-operate with all and must bring them nearer.

This is not impossible. None with

any knowledge of philosophy can deny the underlying unity of humanity. Race colour and civilization are no barriers to the meeting of the twin. Truly the philosophers point out that the Greeks who looked with awe and admiration upon the peaks of Olympus had shared the same feelings as the Indians who meditated in the valleys of the Himalays and looked upon their eternal snows. There is no fundamental difference between men all over the world. The only difference is in the approach to the fundamental problem. To take an example; in India the emphasis of philosophy is more on the inner experience of man—his inner reality. In Greece the philosophic importance is put mainly on understanding the nature of the world—man's place in the outer world. In China—another country with immense contribution to early civilization,—philosophers bother not very much about man's inner or external reality but eccentuate the study of man in relation to his fellows. These facts are fascinating, for the ultimate reality with which philosophy is concerned is thus encircled by a mystic halo which differ according to the temperament of the people. But one thing is certain. There is a unity of purposes behind this apparent diversity. Erasmus once spoke those ever true words 'whenever you encounter truth, look upon it as Christianity'.

Even from the turmoil of twentieth century politics Gandhiji came out successful with his 'charkha'. It is the emblem of peace and self-sufficiency. Right from the breakfast table we can begin our struggle—non-violent. It may be said that we may better roll the stone of Sisyphus than hope for success with non-violence and Satyagraha in this world of sputniks. Alas! the world has not another Gandhi. Satyagraha can be effective not through any change of heart, but because it is meant to be so. It is a gift of the orient, but deliberately and cautiously adopted it has more fertile fields to grow in the occident. The Germans of the Ruhr and the Palatinate resorted to Satyagraha against France in 1923 and though finally it broke down, the tremendous enthusiasm—ethical and organizational re-displayed therein proves that 'a western people more thoroughly indoctrinated with militarism than any other' was perfectly capable of Satyagraha.

Napoleon once uttered those remarkable words 'if they want peace, nations should avoid the pinpricks that precede cannon shots'. The diplomatic hurly burly over trifling matters must go if peace is to be preserved at all. It is highly significant that people speak of war to end all wars, not always of peace to end war. There is a challenge to the thinkers and philosophers who dedicate their

lives to the reconstruction of humanity. They must act, to speak after the manner of some philosophers, as bridges when all bridges are down, between the two worlds and between the partial and the complimentary truths buried under the warring philosophies. If peace is

to be established, men must learn to be noble without sacrificing kindness; to be firm in own faith, without closing the door to truth, to be moved forward by the zeal of noble deeds without being prejudicial to those against the purpose. Then will be peace in this world.

PLANNED ECONOMY

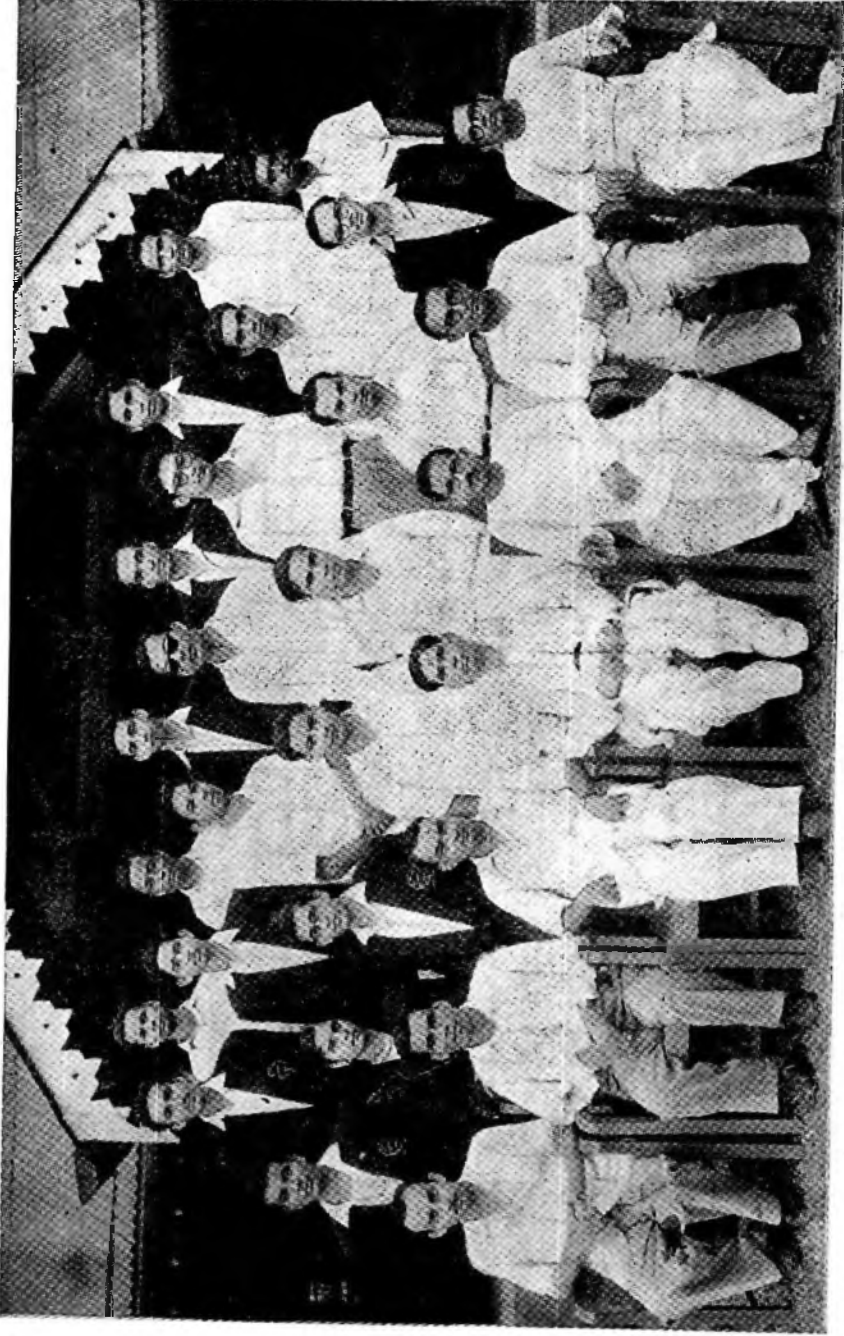
THAT a visit to the pawnbroker may actually be a profitable transaction was proved by the young Irishman who walked into a London pawnshop, pawned a valuable camera and went across to the other counter to buy a wedding ring.

The next day he returned with his bride, pawned the ring, redeemed the camera, went outside and photographed her in her wedding dress.

Two hours later the couple came back, pawned the camera and the wedding dress, then departed on their honeymoon.

—Benjamin Carr in *Everybody's*, London.

COTTON COLLEGE UNION SOCIETY.
EXECUTIVE COMMITTEE—1959-60.

First Row (Sitting) L. to R.—Prof. D. N. Bezbarua, Prof. B. Deka, Prof. A. Rahman, Principal H. C. Goswami, Prof. R. K. Devsarma, Prof. A. Hussain, Prof. M. Saloi.
Second Row (Standing) L. to R.—B. Medhi, Miss S. Nair, A. Chakravarty, Prof. K. M. Pathak, Prof. T. Barkataki, H. Talukdar, D. K. Kakati.
Third Row (Standing) L. to R.—D. N. Kalita, G. P. Choudhury, J. Barman, A. H. Choudhury, A. Das, Fatic, Dukhu.
Fourth Row (Standing)—Ibrahim, P. Mahanta, T. Sarma, D. Narzaree, Tilak.

Winner of the "Best Table Tennis Team" in the
All Assam Inter College Sports Festival.

From L. to R. (sitting) : Prof. A. Hussain, Principal
H. Goswami, Mr. A. E. Choudhury, Secy.
Standing (L. to R.) : P. Changkakoti, B. Labkar,
J. Boruah.

Miss Nizara Borkakati,
'Best Lady Athlete' of the
year.

Ehargab Choudhury,
(Lawn Tennis Champion)

Darpa Bora,
(Best long distance runner of the year).

Lakshminath Bezbaroa

Dr. Maheswar Neog

Bezbaroa is the most outstanding personality in modern Assamese literature. Almost all literary men during the last half century looked upon him as the master, and considered him as a sort of guiding star. This over-all influence of his, of course, began to diminish even towards the last few years of his life, and has suffered much since after his death. No longer do the literary men of to-day say: 'Others abide our question, thou art free'!

Let me go here, a little back into the early decades of modern Assamese literature. The Burmese wars at the beginning of the last century dealt a serious blow on Assam's man-power, and no less on its glorious traditions and intellectual resources. These devastating invasions of the Burmese ended with annexation of Assam into British territories in India. It almost came like a veritable deluge. Primarily, Assam found herself in political bondage. But another setback of a much more vital nature

followed in the form of the ousting of the native tongue from the schools and law courts of the State in the year 1836. Thirty-six years elapsed before the Assamese language could be restored to its rightful place mainly through the efforts of the Baptists from America, (who saw very clearly that they could not propagate their faith unless through Assamese) and Anandaram Dhekiyal Phukan, who felt that much of the energy of teacher and young students was wasted upon an unequal fight with a foreign tongue, and in a small treatise proved that Assamese could serve as a very powerful medium of expression of even scientific and philosophical thought.

The missionary zeal of the Baptists effected a rejuvenation of the Assamese language. They ran a periodical, published grammars, compiled a dictionary, and produced a whole gamut of Christian literature. Gunabhiram Barua and Hemchandra Barua started, beside their individual achievements in history,

biography, travelogue, essay and lexicon, new journals, which really ushered in modern Assamese language and literature in all their formidability. Lakshminath Bezbaroa drank deep at the fountain of this modern pioneer literature, and cut out a novel stream of his own.

Lakshminath was born in 1868 on the Lakshmi-purnima day in a boat on the Brahmaputra at a place called Ahataguri. And he seems to have inherited the very strength of this river. His father was a Munsiff, and was then moving under orders of transfer to Barpeta. Lakshminath enjoyed his childhood in several important towns of Assam. At Barpeta his heart reverberated with the prayer services chanted by the Vaishnavas in the famous kirtana-ghar, once set up by the great poet-saint, Madhavadeva, in the sixteenth century. He took child like pleasure in loitering about in the streets of Tezpur, said to have been city of the Puranic king, Banasura. He enjoyed the sylvan beauty of the small town of North Lakhimpur. It is there that his child-like curiosity sought delight in the mingling of pigments done by a local maker of earthen images, who presented him with an earth-made instrument of music. It is here, again, that the true dramatist in Lakshminath and exponent of Vaishnava religion and literature took a very keen interest in attending bhaonas, dramatic performances by the monks from the Vaishnava establishments in

the Majuli island on the Brahmaputra. The future story-teller's imagination took flight when as a child he listened with rapt attention to granma's tales of tigers and foxes that could exchange thoughts like human beings, and of ghosts and spirits.

Lakshminath passed his high school days at Sibsagar, which had been the place of the Bezbaroa, the royal physicians of the old Ahom court. He now and then thrust upon his schoolboy routine at school and the rigid rituals that had to be observed by a Brahman boy, a sort of wildness—swimming in the river Dikhau, laying waste other peoples flower-gardens and robbing trees belonging to all and sundry of their fruits. This precocious youth would often steal away from his playmates and pore over time-soiled folios of old religious manuscripts. As an Extra Assistant Commissioner, Dinanath Bezbaroa, Lakshminath's father, was looked upon with awe and admiration by all around him. As a deeply devout man, he was also a leader of society. He encouraged education, and was instrumental in establishing several schools at different places and a Balyashrama at Sibsagar. He used to read out and explain to children passages from the Bhagavadgita and the Bhagavata-purana. Thus under the able guidance of his own father and the benign influence of a congenial atmosphere, Lakshminath was innerly preparing for his

future career as the leading literary man of his age.

Having passed the Entrance Examination in 1886 and securing a Government scholarship, he read successively in the Ripon, City and Assembly Colleges in Calcutta. His College career was rather indifferent. He, however, graduated in Arts in 1890, and was offered the post of an Extra Assistant Commissioner, which he was only too glad to decline.

When Bezbaroa was a student of the Third Year Class, he got the opportunity of reading English literature widely, and this influenced him a great deal. A new light, as it were, was focussed upon his crystal-like mind, and the light suffered total reflection. Some of his compatriots, then students like him in Calcutta, had the same experience. They all reacted in the same manner, and felt the need for doing something for their own language and literature, which were still very far away from the highways and byways of modern literary movements. This was a sort of insular patriotism, which boiled in these youthful hearts at the impact of foreign influence, and forged itself into a definite national programme in the field of literature. An Assamese Language Upliftment Society, Assamiya Bhasar Unnatisadhini Sabha, was brought into being in Calcutta in August 1888, and the following year saw the birth of an Assamese journal, Jonaki, published from the same city.

This year 1189 goes down in the history of Assam's literature as 1798 did in the literary history of England. That year Bezbaroa took seriously to literature, and began exercising his pen in several typical forms of literature at a time. The pioneers of this new literary movement in Assamese, including Bezbaroa, his friends, Chandra-kumar Agarwala and Hemchandra Goswami, sought inspiration especially in the romantic poetry of England's early 19th century. They enunciated their programme at the very beginning, and kept close to them. And in no other persons were the ideals of the movement better fulfilled, as Dr. Banikanta Kakati pointed out, than in Lakshminath Bezbaroa.

When Bezbaroa came back to Calcutta to study Law and for the M.A. Degree, he did not succeed in doing anything tangible in either direction. He, however, succeeded in opening two new fronts of his life's fight during that slack season of his student career. His friendship with two young men of the Jorasanko Tagore family ultimately resulted in his marriage with Prajnasundari Devi of that illustrious family of Bengal against all opposition of people at home. Secondly, his acquaintance with Bholanath, the Assamese merchant in Calcutta developed into a close tie, and produced in him a strong business craze. Bezbaroa entered into timber business, first in partnership with Bholanath Barua, and

with another concern, and finally on an independent scale at Sambalpur in Orissa, where he stayed till the last stage of his life. He picked up the axe in right earnest, but never forgot to wield the pen. Though he could not grind the former very well at times, the other was all the more facile.

The JONAKI was now long dead, but it revived like the legendary phoenix in another form, the BANHI, in 1909. This new monthly journal, edited by Bezbaroa, continued the traditions of the defunct Jonaki, produced teams of young writers and poets, to whom he was the literary master. He has been variously called Sahitya-rathi, Sahitya-samrat and Rasaraja. And he was literally the director of Assamese literature specially since after the first publication of the BANHI. Whenever doubtful points in matters of language or literature, culture or religion arose, people looked up to him for proper directives; and although some might not agree with his verdict, what he said almost always carried the day. This was true even to the last few years of his life, when writing was getting to be a rare habit with him. He was elected president of the seventh plenary session of the Assam Sahitya Sabha, and was presented with an address of honour by the literary men of the State in the Sabha's Sibsagar session in 1930—a rare honour. One of his songs, 'O mor aponar des',

which was originally written in a lighter vein, was adopted for use as national anthem in Assam till after the attainment of Indian independence. When he passed away on the banks of the Brahmaputra at Dibrugarh in 1938, the entire Assamese people were in tears to lose one of the mightiest sons of the Brahmaputra.

Bezbaroa's contributions to Assamese literature are manifold. He was a poet, story-teller, novelist, critic an essayist, all rolled into one.

I do not claim that Bezbaroa ranked very high as a poet. But he is one of the leaders of the modern literary movement starting in Assam in the last decades of the nineteenth century, which movement was essentially poetical. Secondly, if his poetical compositions with an artistic finish are few and far between, the few fine ones must be printed in gold. Very often, as he makes the confession, he did not mean becoming a poet, and scribbled verses with an indifferent mind indeed. He was one of the creators, if not the creator, of the artificial or literary ballad in Assamese. He was also quite successful as a parodist and satirist in verse, and wrote a number of what are known as conventional verses.

He was a pioneer as a story teller too, and belonged to that transitional period of our literary history when grandma's tales were

being gradually transformed into the modern short-story. All the same, he was an excellent and charming story teller, and re-tells many old fairy-tales, and narrates new ones to reflect realistically the tempo of life in Assam's towns and villages. A German Journalist happened to have to write to me for help in getting English rendering of a few Assamese short-stories for a story anthology in German. He immensely appreciated the artistic perfection of Bezbaroa's story, 'Bhandari', as read in Dr. B. K. Barua's English translation in his P. E. N. monograph, whereas the German Journalist expressed doubts about, and gave strong criticism of, some of our young short-storyists. I do not know if Kalmer is an acknowledged authority in literary criticism, but I cite this only to show how the cameo-like picture of Assamese life as painted by Bezbaroa appealed to an educated person in a distant part of the globe.

Bezbaroa gave us only one Padum Kuwari, with its background of the uprising of the Kamrup people against Ahom sovereignty under the leadership of Haradatta and Viradatta. This piece of historical fiction does not, of course, present a broad canvas, and affords but little scope for the development of the requisite parts of a novel. But one can scarcely forget the few pen-pictures, like that of Viradatta, which are done with light strokes of humour.

Of his historical dramas, the best, JAYMATI KUMARI, has been reproduced on the screen; the other two, CHAKRADEVAJASIMHA and BELIMAR, are both histories as well as dramas. His farces possess fine wit, subtle humour and often light satire of these, LITIKAI, his first serious literary production, boils boisterous with nonsensical humour.

His biographies of Sankaradeva and Madhavadeva, along with his occasional discourses on the pages of the BANHI and other journals, throw an immense flood of light upon Vaishnavism and the Vaishnava literature of Assam. In this connection Bezbaroa's services are really great in value. He had through this class of his writings opened up the path for scientific study of Assam Vaishnavism and, for that matter, the central strains of Assam's culture.

One of the great qualities of Bezbaroa's writings is his humour. Under the pseudonym. Kripabar Barbarua, Bezbaroa laid bare the idiosyncrasies of individuals, of society, and even of the Assamese people as a whole. Endowed with Swiftian virility, he provides us with a hearty laugh. Incisive and pungent, his criticism is large-hearted and never bitter. It is pure and, often, boisterous body-laughter, and is not the outward expression of intellectual disturbance within.

Another main characteristic of Bezbaroa's is his inimitable literary style. If the literary belief that

style is the man is true, we get Bezbaroa conspicuously before us in his style and language—healthy in body and mind, aggressive yet loveable in nature, standing before the world like an undaunted Hercules full of confidence and faith in life, and rendering a significance to things that he touches.

The most outstanding feature, perhaps, of Bezbaroa's literary career is his innate and sometimes even inordinate love for his language and his native land called Assam. It is to his great credit that he fought many single-handed battles against the onslaughts of people, who attempted to set Assamese language and culture at naught. Much of his literary energy, in fact, was spent on this front, but he came out always victorious at the end. It is for this reason that he was considered as a national hero by the Assamese. To-day we no longer have to labour for establishing our identity or war against petty-minded slights of our culture. And we must be grateful to

Bezbaroa for this quiet atmosphere in which we can march abreast with other linguistic and cultural units of India. To those who are innocent of any knowledge of strategic situation in which Bezbaroa applied his literary missiles on other people, he may look like a chauvinist and provincialist. But no cultured person with a pride in their glorious traditions can remain inanimate when the sacred name of their forefathers is called in question. India is culturally like a strong and variegated carpet, the very beauty and strength of which depends upon the variety of the composite differences of texture. You cannot try to beautify the carpet by taking away its multi-coloured yarn.

We do to-day recall the name of Lakshminath Bezbarua in affectionate and grateful remembrance of his life-long labour and devotion to the cause of Assam's literature and culture, which have gratefully enriched our heritage.

A WAY TO HAPPINESS

Prof. Jyotidhar Rajkhowa, M. Sc.

IN a world so full of avoidable and unavoidable misfortunes, of illness, psychological tangles, of struggle, poverty, cold war and ill-will, a man or woman must fight for his or her happiness. Except in very few cases happiness does not drop into the mouth like a ripe fruit by the mere operation of fortunate circumstances. It is a paradox to find that a man with a moderate income, charming wife and children, good health and education does not very often become happy. So a constant effort is needed for the conquest of happiness. It is rather an achievement than a gift of the gods, and both inward and outward efforts are needed for this achievement. To gain happiness, it is of great importance to know the causes of unhappiness. To make a scientific investigation on the subject it is better to take help of some authority on the subject. Bertrand Russell is recognised as one of the leading minds of the modern world. He

has put the causes of unhappiness in the following order (a) Byronic Unhappiness (b) The spirit of competition (c) Boredom and excitement (d) Fatigue (e) Envy (f) The sense sin (g) Persecution mania (h) Fear of public opinion.

It is said that Lord Byron tasted all the flowers of the earth except the queen whom he could not and his mother whom he should not. He did not believe much in the sex morality and he had in him a touch of Narcissism which made him very unhappy. In a rich society very often it is seen that the capacity for feeling love is completely dried up in women and it is replaced by a powerful desire that all men should love them. When a woman of this kind is sure that a man loves her, she has no further interest for him. When pride and vanity are carried to such an extent, there cannot be any interest in other persons and no satisfaction can be derived from love. The man who is only interested in himself

is not admirable, and he is not loved by others. The man who is self centred is like the lunatic who thinks he is the Emperor of the world. Some people like Byron and Mr. Joeseph Wood Krutch of America can not show any logical ground for their unhappiness. The writer of Ecclesiastes is unhappy because—

‘The rivers run into the sea ;
yet the sea is not full
There is no new thing under the
sun

There is no remembrance of
former things.

I hated all my labour which I
had taken under the sun :
Because I should have it upto
the man that shall be after me’.

Even after making due allowances for the poetic truth, any reasonable man can see the stupidity of the argument. Certainly the writer did not know about sky scrapers, aeroplanes, wireless and about rockets circulating the moon. His other reasons of getting unhappy are equally baseless. Although sadness is the origin of all great works, yet it is not desirable to invent it to spoil our hapiness. In such cases of unhappiness due to some unbalanced mental conditions, perhaps the best thing to do is to form some mutual admiration society, as was done by tne Browning couple. Occasionally we crave for a refuge from the cold blasts of sad feelings. In this world of cold war, hatred and keen com-

petition the human desire is to love somebody and to be loved and admired by somebody. Love is a source of happiness, a weapon to kill the ego that makes a man self-centred. We can pity a man who has tasted all the flowers of the earth and never loved any flower. A man who has never seen the purple-headed mountain, the river running by and the morning and the sun-set that light up the sky, with the companion of a woman he loves, is a sad man. To feel like a bit of unwanted furniture in this wide world is very difficult and sad indeed.

In this world people struggle so hard not becuse they are poor and hungry but becuae they just want to outshine others. There is nothing which does not yield to frenzy but only it fuses the man as we saw in ‘The Rocking Horse winner.’ Very often people become successful in their efforts to earn more money, but in this spirit of competition they are always in a state of strain. This strain can be compared with that of a man who is running a hundred-yards race. of course it is true to some extent that money is sweeter than honey and brighter than the sun, and without money nothing can be done. It is true specially in America, where a man’s ability is judged by the amount af money he earns. In such a capitalistic structure of society people become self-centred and they get the feeling of impor-

tance from the amount of money they accumulate. Money is a good servant but a bad master and it makes a man restless. It never dawns upon the mother and daughters of a sad businessman that he is only a victim of their extreme greed. A man who makes a lot of money is thought to be a clever fellow and a man who does not is thought to be useless. It is therefore natural that people enter into a competition and in the long run ruin their healths. Competition is good to a certain extent but when it is pushed beyond the limit it produces a strain and an 'examination fever' and it also poisons our leisure time. After all money cannot be as valuable as happiness itself.

Many people cannot enjoy a holiday, because they are bored with idleness. They become unhappy, for they do not have sufficient excitement. Some women like to see a Boxing match, and in Assam women were full of excitement when they saw Dara Singh fighting 'Super Man' for the first time. Of course men were no exceptions. We all like thrills, adventures and excitements. These things bring happiness to our minds. When people have nothing much to do they pick quarrels with neighbours and even invite cold wars to get rid of boredom. Boredom is a vital problem for us. A certain power of enduring boredom is essential to a happy life. Even

the best novels contain boring passages. When we have nothing to do in the evening, we generally go to an evening club in search of excitements. People sit around a card table and play a game on bridge. But in their excitement specially when they face defeat, they accuse their partners and use all sorts of foul language which they regret afterwards. In their excitement they forget the very fundamental code of decency and behaviour. Like the sexual pleasures without love, these excitements leave them tired, disgusted and unsatisfied. People should go to a club or to somebody's house in order to derive some happiness or pleasure and not to match their wits or intelligence with other people. Gambling does not make a man happy but it leaves a man feeling dissatisfied, hungry and dusty.

Fatigue is a kind of mental friction. It is not revolution but friction that destroys a machine. Fatigue is always associated with worries. Men take their business worries to bed with them, and in the hours of night when they can not solve a problem, are disturbed by bad dreams. The midnight madness clings about them even in the morning and clouds their judgement. It is necessary that we should cultivate an orderly mind, which thinks about a matter adequately at the proper time rather than inadequately at all times. When a

difficult situation arises, we should collect all the necessary data to take a final decision, and having made the decision, we should not revise it unless some new facts come to mind. Indecision is fatal and brings unhappiness. We should try to decrease the importance of our source of worry. After all whether we solve our problems or not, the universe would remain much the same in either case. Even a mother forgets her dead son. Our works are not so important as we naturally suppose. Our success or failures can effect very few people. In the face of a misfortune, we should consider seriously the worst that may happen to us and we should be prepared for it. After all life cannot punish us beyond death and death is the ultimate end of everybody and everything on the earth. Worry is a form of fear and fear grows worse by not being looked at. So it is better that we concentrate our attention to the very source of fear and become very familiar with it.

Envy is the basis of democracy, because men are not born equal, and yet they want equal social status and political freedom. Even great people like Leibniz and Huyghens were jealous of Newton. They wanted to prove that Newton was a mad man. A jealous man does not become happy. The great generals of our time envy Napoleon, and Napoleon envied Caesar and Caesar envied Alexander, and even

Alexander according to Russell envied Hercules, who never existed. The habit of thinking in terms of comparisons is a fatal one. If this habit it allowed to grow in us our beautiful wives will become very ugly looking, our flower gardens will become deserts, our love affairs will become very foolish preoccupations. Envy is promoted by misfortunes in childhood. If a boy feels that his brother or sister is preferred before himself, he becomes very jealous and when he grows up he looks for further social injustices and finds them or invents them. In order to cure such a man it is better to give him a good reputation. If he does not realise that he is a fine fellow he becomes unhappy and a source of danger. Capitalism cannot root out Communism, because the majority of the people are poor and are jealous of the rich. So the golden mean to make everyone happy is to form a Socialistic pattern of society.

Long ago Shakespeare observed that there is nothing absolutely good or bad, only thinking make them so. Generally speaking a man does not repent his antisocial activities unless he is found out. When his secrets are about to be discovered he feels his conscience speaking to him. 'The sense of sin is especially prominent at moments when the conscious will is weakened by fatigue, illness, by drink and by other such causes'. Men

must not believe one thing at one moment and another at another. They should not be swayed by their moods. When a man is strong, healthy and vigorous he generally takes a correct insight of a problem but the reverse is not true. In the realm of sex the early moral teachings do harm to a man. The feeling of œdipus complex develops due to bad teaching of sex morality in the childhood. Sin is not associated with the sex organs, and a woman is not degraded by sex desires. Sin is associated with violence, hatred, cruelty towards wives and children, harshness to employees, and sharp practices in business, etc.

Some people always imagine that other people are waiting for their chances to kill them, to imprison them or to do harm to them. Such people who suffer from a persecution mania become very unhappy. Of course very often it is seen that people cannot resist the temptation of spreading foul things about other people, even about their friends. This happens in idle and malicious gossips. Very often it does not occur to us that we cannot expect others to think better of us than we think of them. The thought that other people are waiting to do us harm is in most of the cases, an imaginary one. This persecution mania which makes us so very unhappy is deeply rooted in a high estimation of our own merits. It is far from the truth that

other people take so much interest in us to discuss our private affairs. If we find that others do not rate our abilities as highly as we do, we can not be too sure that other people are mistaken. The realisation is painful but after facing the truth we can gain happiness by constant efforts to improve us.

A politician should not ignore public opinion because the voice of the people is the voice of God. But in many cases public opinion does harm to those who are much afraid of it. According to Russal public opinion is like a barking dog and is more tyrannical towards those who fear it. He wrote, 'if you show that you are afraid of them, you give promise of good hunting, whereas if you show indifference, they begin to doubt their own power and therefore tend to leave you alone.' But on the other hand if we do not care for public opinion we shall have to face the consequences. Galileo and Kepler had 'dangerous thoughts' and they were considered to be anti-social elements and were therefore prosecuted. To become happy one should respect public opinion only to avoid starvation and to keep oneself out of the prison.

Gandhiji said that a man who follows the path of truth and non-violence will not come to grief. But it is difficult to know what is good and what is bad. Shakespeare painted the death of Cinna, the poet as comic and described

the deaths of Caesar, Brutus and Cassius as very tragic. It is difficult to know how Kunti, Draupadi, Ahalya, and other such young women of Mahabharata kept their reputation as 'satis'. Perhaps the terms 'good' and 'bad' are relative ones and depend on the structure of society. In this atomic age a man of science seems to be happy because people praise an Einstein without understanding anything about his research. On the other hand when the public cannot understand a poem or a picture, they call it bad. It appears that to attain happiness a man should cultivate good hobbies. He should have a zest to learn something, he should develop an affection or fellow-feeling. A happy man looks after his family and he loves his work. To become happy it is better that we develop some impersonal interests and believe in the doctrine of resignation.

A research scholar requires a hobby when he arrives at a moment of dead-lock. He derives a sort of consolation at the moment when he cannot make any further progress. Painting, gardening, hunting, fishing, sailing, writing, and even practising type-writing in the spare time are good hobbies both for pleasure and profit.

The more things a man is interested in, the more opportunities for happiness he has, and less he is at the mercy of circumstances because if he loses one thing he

can fall back upon another. When a man is full of zest, he goes to climb a mountain even at the risk of his life. If a woman is not interested in men, she is interested in nothing, except in a certain kind of correct behaviour. Lack of interest in their fellow creatures cannot be a virtue to give them happiness. 'Human nature is so constructed that it gives affection most readily to those who seem least to demand it.' We human beings do not live only for ourselves, we live also for others. It is better that we live and let others live. But if a man wants to purchase affection, he will have only ingratitude and will be disillusioned. Affection is too valuable a thing to be purchased. Lack of affection produces a sense of insecurity in us. The very zest of life goes away for the lack of affection. There are politicians who had misfortunes in their childhood, and they invite wars to take revenge on the world. Women tend to love men for their character while men tend to love women for their appearance. In their blind affections for their children, women become very possessive by nature. This possessiveness has strained the relations between the mother-in-law and the daughter-in-law in our society. Some young ladies extract the vitality from one victim after another and while they prosper and grow more beautiful, those upon whose love they live grow

pale and dim and dull. These men and women cannot be happy because there is something fundamentally wrong in their character.

When men and women have children, they do so not from a sense of public duty, but because they believe that children will add to their happiness. The urge to have children is very powerful in a woman. So a man or a woman who is capable of some great achievement can remain unmarried, but for men and women without any exceptional gifts marriage is the only solution to get happiness, because when we die we leave a part of us to continue our activities in the world. Our parents love us only because we are their children and not for other reasons.

Great artists and great men of science do work which is in itself delightful; while doing it they secure the respect of other people and so they also secure a power over men's thoughts and feelings. A man who is ashamed of his work cannot achieve self respect. The production of satisfactory children is a difficult work, but it gives a profound satisfaction. Every man who has acquired some skill enjoys exercising it. Work is a great preventive of boredom.

Those who care much for their work are also in danger of falling

into fanaticism. They can remember things only about their works and they tend to forget the rest of the world. In their zest to attain more success Presidents of some countries speak ill of other countries and thereby they spread hatred and invite war. Such people should have some impersonal interest of life. Tolstoy was awarded the military cross, but as he was very busy with a game of chess, he forgot to accept it in the court. A man whose mind mirrors the world becomes as great as the world itself. Sometimes it becomes necessary to turn our thoughts into new channels by taking impersonal interests in other things.

In this world, we are not bound to win, but we are bound to be true to the light which we bear. The man whose sense of regeneration is based on unconquerable hopes does not become unhappy. We can only work but cannot always demand success from our efforts. According to Gita, a wise man is not affected either by his success or failure, and he does not mourn either for the living or for the dead. For grief and death are unavoidable and must be expected. Of all the religions of the world, the religion of love is the best one, for it gives a permanent happiness to a man.

THE TWO FIXED STARS :— 'HANNELE' AND 'THE BLUE BIRD'

Mayashrøe Barkatoki

3rd. year Arts

H'ANNELE' and 'The Blue Bird' are the two immortal works of two world famous playwrights. But the fact remains that both the works are not drama in the strict sense of the term. The former one was christened by the playwright as a 'dream poem' while the latter one was regarded as a fairy play. But the dramatic critics give due recognition to both the works as dramas. In both of them priorities have been accorded to the suggestive presentation of subject matter rather than to the portrayal of life, unfolding of characters or other dramatic significances. For all these obvious reasons 'Hannele' and the 'Blue Bird' fall in the category of Symbolic Drama.

Prof. Ludwig Lewisohn said, 'Hannele', 'The Sunken Bell' and 'Henry the Aue' are in many respects Hauptmann's most notable contributions to the neo-romantic movement in modern literature.' Most of

the dramas of Gerhart Hauptmann are symbolic and they excel both in directly expressed meaning and suggestiveness. Hannele, a major work of Hauptmann is an interesting drama on the score that it is free from monotony.

The following is the story of Hannele. In the first scene, we find an alms-house in a mountainous village. To that very alms-house the village teacher Gottwald and the wood-cutter Seidel brought Hannele, who was on the verge of death, on a stormy and frosty night. Hannele was a girl of about fourteen. Her mother passed away only a few weeks ago. Her drunken step-father used to send her from door to door with a begging bowl to gather money for liquor and if she ever failed to get money by way of begging she was subjected to inhuman treatment by her brute-like father, who even sometimes went to the extent of inflicting

bodily injury. Hannele became disgusted with her miserable life and being desperate tried to commit suicide in a pond. But the wood-cutter Seidel rescued her and took her to the almshouse with the help of Gottwald, for treatment. We then find a fatigued Hannele lying in bed and having the following fantastic dream. In the dream her dead mother came and gave her a bunch of Golden Sesame, the key to Heaven. Hannele was clad in celestial apparel ordained by the Holy father. The children of the village begged her pardon for the mischiefs they used to commit on her. "Dear princess Hannele, please forgive me and don't tell God that I used to call you princess Rag-Tag. We are all very very sorry." In the vision she found that she was being regarded as a saint by her village folk—"She is a saint—sure enough." In the last phase of her vision she found that she was being carried by the angels and the stranger (reminicent of Gottwald) to the divine kingdom of God. In the scene the very Hannele was fast asleep in her simple, dirty and torn garment. Dr. Wachler, the village physician came and announced her death.

The major part of the drama is dominated by Hannele's dream and probably this is the reason why it is called a dream poem. Pious and God-fearing men hope to attain salvation from the drudgery of the world through death. Death will bring the highest laurels of life,

death will put an end to all imperfections and will turn a begging girl into a princess. All these are mere dreams of men. No one knows if they will ever come true. Death comes to man in the commonest way possible. It strikes us that Hauptmann wants to drive home this truth through the vision of Hannele. Teen aged Hannele was well aware that—"The Death is the gate" and so she fervently prayed, 'Oh dear dear Lord Jesus! won't you please take me away from here?' But while Death really came to her, she became frightened like the average man. She told 'Deaconess' who was the embodiment of her dead mother and sister Martha, the village nurse,— 'My teeth are chattering, I can't help it, mother! He terrifies me!' She asked Death, 'will you be cruel to me, Death? He won't answer! Why won't he answer any of my questions, mother? Deaconess replied, 'The voice of God has answered you already.' Then Hannele imploringly said to God, 'Oh dear Lord God! I have so often longed for this. But now—now I am afraid!' We find a striking parallel of this in the reply of Yudhishthira, to a query of Dharma in the 'Mahabharata'. Dharma (the God of justice) asked Judhishthira, the eldest of the famous Pandavas, what is the wonder of this world? Judhishthira replied. 'All men know that death is inevitable. Yet they are afraid of it and this is most wonderful thing.' This strange behaviour of

human nature is true of all times and places. Hannele is the symbol of salvation-aspiring soul of the eternal man. There is a beautiful manifestation of this pursuit of human soul in the innocent and guiltless character of Hannele.

Hauptmann was no doubt a 'stern and consistent naturalist.' But an English writer remarked thus on 'Hannele'—'. . . His long one act play Hannele, more properly called 'Hannele's Assumption' is not a purely naturalist play like 'Fuhrmann Henschel' or a direct play like 'De Waber' but something at once, more tender and more profound like a phantasy projected on a naturalist blackcloth. The reader may see in its deliberate presentation of squalor, if he will, a forerunner of the plays of social comment a la Shaw and Galsworthy, yet its values are not merely social or temporal values.'

Maurice Maeterlinck's—'The Blue Bird' is not a very important drama in relation to other works. Still it is one of the best dramas meant for children. Though apparently meant for children, this drama has enough materials to feed the intellectuals. Maeterlinck perfected it through the use of symbols and it is equally enjoyable by children and adults alike. The story runs thus: The son and daughter of a woodcutter, Tytyl and Mytyl were witnessing the sumptuous party of the rich neighbour in their dream while they were sleeping on the Christmas Eve night. Meanwhile a

fairy named Berylune stepped in opening the door. Her daughter was suffering from serious illness and the only remedy was the Blue Bird. Tytyl and Mytyl would have to fetch the Bird. Berylune handed over to them a magic hat with a piece of diamond set on the Cockade. If the diamond is turned a little 'you at once see even the inside of things,' 'one little turn more and you behold the past. . . . Another little turn and you behold the future. . . .' When Tytyl turned the diamond a little, it was found that every nook and corner of the hut 'lit up, turned blue as sapphires because transparent and gleamed and sparkled like the most precious stones,' the ugly fairy had changed into a princess of marvellous beauty and above all, Tytyl and Mytyl found the souls of The Dog, The Cat, Light, water, Bread, Sugar and the like as their companions in their journey in quest of the Blue Bird. Dressing well in the palace of Berylune they began their journey. At first they went to the 'Land of Memory'—where they met their grandfather, grandmother and their little dead brothers and sisters. There they got a bluebird as a present. Back from the Land of Memory they found to their disappointment that 'The bird is no longer blue. He has turned black.' So they began their journey to 'The palace of Night.' But being jealous of the supremacy of man the Cat incited Night against man and cautioned her so

that Tytyl and Mytyl might not get hold of the Blue Bird. In the palace of Night they found varieties of things like sicknasses, Myltery. Ghost Stars, Perfumes and lastly they arrive at a 'Dreamland with many blue birds'. They caught many, but could not get hold of the real Blue Bird. After the departure of Tytyl and Mytyl, the Cat told Night thus, 'I see him (the real Blue Bird) there on that moonbeam. They could not reach him. He kept too high.' The blue birds caught by Tytyl and his party died when brought to light. So now they went to the forest. There, too, a scuffle took place between Tytyl and the different trees and animals—owing to the conspiracy of the Cat. Light came in and intervened and thus saved Tytyl and his faithful friend the Dog—and led the party to the palace of Happiness. They were at first tempted by the Luxuries there. Here also Light safely guided them. Then they met various kinds of greater and smaller Joys but no Blue Bird was to be found. So Tytyl and Mytyl went to the graveyard. They turned the diamond but curiously enough, the graveyard was transformed into a beautiful garden. Mytyl enquired, 'where are the dead?' 'There are no dead'—Tytyl said in reply. They then set out for the kingdom of Future and found the infants yet to be born making preparations for great achievements. They also found that

these unborn infants would banish all evils from the world. Time ~~ST~~ angry and drove Tytyl and his party out of the kingdom of Future. Light brought a blue bird from that kingdom but that too turned pink when brought to light. Meanwhile the time stipulated by the Fairy to Tytyl and Mytyl passed away. All the companions bade farewell to them. In the last scene we find Tytyl and Mytyl asleep. Their mother awoke them. In the meantime Berlingot, an old woman of the neighbourhood, came in and she begged Tytyl's own pet black bird for her ailing little daughter. Tytyl and Mytyl mistook Berlingot for Berylune the fairy, and gave her their black bird and to their utter surprise found that it had turned blue. The little girl was purged of illness when she found the bird and came with her mother to express gratitude to Tytyl and Mytyl. Tytyl took the bird out of the cage to fondle it and the bird slipped away from his hands and flew away. The daughter of Berlingot began to cry. Tytyl gave her consolation thus—'Never mind, don't cry. I will catch him again.' Then addressing the audience said, 'If any of you should find him, would you be so very kind as to give him back to us? We need him for our happiness, later on'

What is the philosophical undertone lurking behind the symbols on which the superstructure of the

drama has been erected? The human soul is inscrutable, immortal. It is never subjected to decay or any change whatsoever. This is the first principle of the philosophy of this great Belgian writer Maeterlinck. The nobel laureate was of the firm conviction that man is by far the most powerful and supreme being. He is a wonderful creature—he has unfurled the mystery of the night. Night therefore said ‘..... what is he aiming at? Must he absolutely know everything? Already he had captured a third of my Mysteries, all my terrors are afraid and dare not leave the house, my ghosts have taken flight, the greater part of my sicknesses are ill’ The remark of Oak, the representative of the tress, is worth mentioning in this context. It runs thus, ‘this is the first time that it is given to us to judge Man and make him feel our power I don’t think that after the harm he has done to us, after the monstrous injustice which we have suffered, there can remain the least doubt as to the sentence that awaits him In the kingdom of future also we see—gliding about among the children are ‘figures of a taller stature clad in a paler and more diaphanous’ azure, figures of sovereign and silent beauty’. All these are nothing but the indirect and implicit hints of impending emergence of Superman, who will wield unchallenged power and will reign the supreme. Bodily fragile man

has brought under his everflying colours the physically much stronger animals, huge trees and other objects of nature. He has exploited them for his happiness. So they are all sworn enemies of man. They are jealous of his power. Man is all alone and he combats others singlehanded. This is crystal clear in the remark made by Light—‘you see, Man is all alone against all in this world.

In the drama, the Blue Bird stands out in the most novel and mysterious light. It captivates our attention all throughout. In the story we find Fairy Berylune in dire need of the Blue Bird for her ailing daughter’s cure. So she entrusts the mission of bringing the bird to Tytyl and Mytyl. But the Blue Bird won’t be found so easily. If even man had to find out the Blue Bird, (which represents the highest achievements of Man) then, in the words of The Cat—‘.... he will know all, he will see all and we shall be completely at his mercy.’ Nobody, specially the enemies of man, wishes that man should ever get hold of this Blue Bird. Otherwise, Oak would not have said, ‘I know you are looking for the Blue Bird; that is to say the great secret of things and of Happiness, so that man may make our servitude still harder’. To find a Blue Bird is not easy either. The bluebird, brought from the Land of memory turned black, those from the dreamland (in the palace of night) found dead and the one

from the kingdom of Future turned pink, because they were 'not real, they were a dream and could not bear the light of reality'. As hinted already this Blue Bird is the embodiment of eternal happiness, the secret of all things which man wants to divulge and bring under his overshadowing sway to establish himself firmly as the supreme being. The Upanishads, too, acknowledge that the being has its becoming from happiness and happiness alone. In all possibility, this Blue Bird of Maeterlinek's mystic imagination is identical with the eternal happiness as conceived by Indian philosophers long long ago.

The drama has made profuse use of symbols of various kinds. The diamond, which was the talisman of Tytyl and Mytyl represents the ever vigilant human intuition. Thus the drama is symbolical throughout length and breadth. In the graveyard Tytyl discovered-'There are no dead.' This is a very subtle and neatly placed symbol. This only implies that death is only a tran-

sition of life and it has got no entity of its own.

Summing up, it can be said simply that the area of similarity between the two dramas is less than dissimilarly. The most important common ground is that an attempt has been made to reflect human nature through the media of children. Teen-aged Hannele stands for the human soul in quest of deliverance from the world, while Tytyl represents the man, whose motto is 'To strive to seek, to find and not to yield.' The next important agreement is that we find extensive use of symbols in both of them. The disagreement is manifest in story and in the line of thinking as well. In Maeterlinck's thinking we notice the predominance of the subconscious mind, whereas in Hauptmann's thinking the preconscious mind manifests predominantly. Thus these two dramas represent clearly the two trends of thought of two noted playwrights of two different countries.

Distribution of Income—

A General and Theoretical Study

—With Special Reference to India

Pradip Kumar Mahanta

3rd year Arts

HE distribution of incomes between individuals, though investigated statistically since Vilfredo Pareto, usually is not even treated in text books on economics. About the factors making for this distribution—believed to have shown remarkable regularities—and hence about the ways it could be influenced, very little has so far been done. On the contrary, one would almost say, welfare economics has tended to deny that the problem of distribution makes sense. By the doctrine of impossibility of interpersonal comparison of utility it is implied that the concept of justice cannot be given a precise meaning: Jan Tinbergen.

The above excerpt has aptly shown how neglected this branch of economics is. By no means does

it imply that personal income distribution is not at all a problem worthy of getting an important place in economics. All noted economists have at least felt that this is an important branch of the subject, but have made no conscious and elaborate attempt to tackle it. However, Pareto and a number of economists have to be excluded. Marshall, the father of Partial Equilibrium Analysis also sensed the importance of proper distribution of income and so he expressed —“The drift of economic science during many generations has been with increasing force towards the belief that there is no real necessity, and therefore no moral justification, for extreme poverty side by side with great wealth”. (Alfred Marshall). Marshall’s comment contains an element of the

historical truth. In all advanced countries even distribution of income (certainly not equal distribution) is being endorsed with the passage of time. Or the phrase 'Social justice' would not have had an exalted place in almost all the constitutions of today. One of the powerful historical economic factors that has given birth to doctrines like Socialism, Communism is the increasing drift towards narrowing down the gap between the haves and have-nots. This tendency has dawned in Europe and North America much earlier than in Asia, Africa or South America. The reason is too well-known to be explained.

The problems of an advanced economy and an underdeveloped (but expanding) economy are different. So different tools must be applied to tackle each class of them. The problems of India fall in the second category. Although one of the most ancient of nations, she has embarked upon resetting her moribund economy only a decade ago. She has undertaken five-year development Plan programme and already one five year plan has been successfully implemented and another is in the process of being completed by the beginning of 1961. In 1961 the third five-year Plan would be launched with added vigour and enthusiasm. The Planning Commission has already drafted the broad outlines of the coming Plan and the government of India has approved it and published it

for criticism and suggestion for its improvement in order to mobilise public opinion.

The constitution of India has expressly stated that India is a welfare state. Every citizen will be provided fullest opportunity to develop his self. In brief the cardinal principle underlying the Indian constitution is establishment of Social Justice. The subsequent development in this direction is the adoption of the objective of establishing a socialistic pattern of society in the country. The question is whether all these carry any meaning at all. We do acknowledge that politically these phrases have certainly some effect on the present set-up of India. But economic implications also come in. And since politics is the handmaid of economics we can rightly assert that political implications of the welfare state pale into insignificance if economically it is hollow.

Let us, therefore, study the effects of welfare planning in India in the light of the distribution of income in the last decade and also consider the future course of action in this direction. It may be alleged that our planners have not paid adequate attention to this aspect as far as we can discern. Even till the other day our government did not care to ascertain where the fruits of planning of about ten years has gone. A few days ago a National Income Distribution Inquiry Committee has been formed to investigate where the increased national wealth

has gone. Prof. P.C. Mahalanobis is the chairman and eminent economists like Dr. V.K.R.V. Rao, Dr. P. S. Lokanathan are members of the proposed Committee. It is admitted on all hands that this enquiry will reveal certain interesting things and they will be instrumentale in bringing about equity in the country. It is unfortunate that no definite approach to the problem of just distribution of income has been made by the Planning Commission or the government of India till the other day. Even now we have to depend on the statistics of 1956. But we know that such statistics fast become obsolete. So it is not possible to make a definite and factual approach to this complicated problem at this stage. Only a broad outline can be laid down which is quite unbecoming of an economic treatment.

Before going to discuss the problem of distribution of income in our country, one must consider some characteristics of the Indian economy as we find to-day. They are—(a) Vastness of our population (b) Predominantly agricultural in nature (c) Most people live on the margin of poverty and consequently the economy is a consumers' economy (d) Industry absorbs a very small fraction of the population (e) Until recently our economy was stagnant; now it is in the process of expanding with the impetus given by the first and second five year Plans, and it is expected that

it will reach the 'take-off' stage at the end of the third five-year Plan (f) Though the magnitude of our economic problems is preponderant, still it has vast potentialities in view of the scope for developing agriculture and industries.

Rival objectives of Plainning in India :

So our economy is in a dilemma. It is our foremost task to increase the tempo of developing the economy so that it may attain the 'take-off' stage as put by W. W. Rostow. It is suggested by economists that this goal should take priority over all other aims of policy. At the same time we have to see that equal opportunities (to the extent possible) are provided to our teeming millions. The third goal should be to see that freedom and democracy are not impaired, while going to achieve the second objective, however noble it may be. It is the unanimous opinion of economists that these three objectives are not reconciliable at the same time. We are, therefore, on the three horns of a dilemma. It is very clear from the attitude of the Government and planners that the first and third objectives have been accorded priority. And the second objective has been obviously neglected at present. In a mixed economy like ours where freedom has a vital role to play, forced equal distribution graveiy threatens freedom, the pedestal on which the edifice of our democra-

cy stands. It will be well to quote J. E. Meade in this context. 'What further steps could wisely be taken to reduce inequalities in the distribution of income and property? At the outset it must be realized that this is essentially a matter of compromise. It is not even theoretically, much less practically, possible to find a solution in which there is full economic efficiency and freedom on the one hand and complete security and a perfectly just distribution of income and property on the other. There is here some essential conflict. This can be illustrated by taking an extreme example. Suppose the perfect security and justice were taken to mean the guarantee of an exactly equal income to every citizen in all circumstances. Then this would involve social arrangements which in fact announced to each income earner that every penny he earned over and above the exact average income of the community would be taken from him (e. g., in taxation) and that every penny by which his earnings fell short of the national average income would be made up to him (e. g., by some sort of 'social security benefit'). There would be no selfish incentive left to work hard, or to move into the occupations where one's work was most highly valued by the community. Economic efficiency would be bound to suffer and in so far as attempts were made to replace the aid incentives by state direction as to what kind of labour

and how much each citizen should perform economic freedom would be gravely threatened.' (J. E. Meade: Planning and the price mechanism). Our Government has placed stepping-up of total national production and preservation of freedom above equity. We are suffering from insufficiency of all commodities. It will be of course a travesty of truth if we allege that the Government has not done anything whatever to bring down economic disparity within the existing framework of the economy. So far as we can discern it is the aim of our planners to pay serious attention to equitable distribution after some Five-year Plans, when the economy will be adequately sound and self-generating. It is, however, a distant object and too vague to be commented upon.

Inequality interpreted.

It is the unanimous opinion that there is great disparity of income in this country. 'The rich are able to buy up milk to feed their cats while the poor are unable to afford enough milk to feed to their babies'. This is indeed a real waste of milk in the sense that more real human satisfaction could have been obtained if the babies had drunk more milk even though the rich had had to contemplate the feeding of their cats on less delicious and less nourishing fare. It is the duty of the government to pay heed to this aspect of inequality and take

measures accordingly. Another duty should be to see how much welfare can be derived by different people when a minimum per capita income objective is achieved this will serve as the measuring rod of the distribution of real income. 'The economist is primarily interested, not in the distribution of income as such, but in the effects of distribution and total amount of economic welfare which may be derived from income' (Lord High Dalton).

In India any enquiry will reveal that there are three main components of the problem of inequality. Firstly, the changes that have come about in the past few years in the structure of the various income groups in the country. The second of the problem is the regional progress under the two plans. And the third one is the inequality of income between the urban and the rural population. Any measure adopted to fight inequality will have to be taken in the light of these three components.

An interesting study, recently completed by the Economic Intelligence unit of the Indian Institute of Public Opinion reveals that a decade of planning has resulted in marked disparities in the growth of the economy in different parts of the Indian Union. According to this study, the Plans has tended to heighten the disparity in per capita income as well as total income between states. This divergence in the standard of living

instead of levelling up, is likely to grow under the next Plan. The study also provides many interesting informations. One of its findings is that inequality in the rural sector is far greater than in the towns.

Taxation & Social Services

Taxation and social services are the two most potent weapons used by the Government to reduce disparity in income in a free-enterprise or a mixed economy. In a State-controlled economy like that of the U. S. S. R. production and distribution both are in the hands of the government; and so the Soviet government has all weapons to curb mal-distribution of income among the people. India has got a mixed economy, where the private and the public sector have been accorded due importance. Her government has adopted taxation and social services as the two weapons to bring down the gap between the rich and the poor. During the last decade the government has enacted many laws like abolition of land-lordism, fixation of minimum wages and the like. It is the view of some economists that the distribution of income before taxes is not very different from the typical pattern in western countries like the U. K. and others; but the final distribution of real income is a good deal more unequal in India. It is, therefore, a duty of the government to modify direct and indirect taxes in order

to create a more progressive overall tax system and to devote a larger share of the national income to social services, if possible at all. Social services include diffusion of education, elaborate social security measures and the like. It has to be kept in view that social services constitute one unproductive sector and huge allocation to that sector would only induce the vicious spiral of inflation, which is already puzzling our planners. Barring all these, it can be said with assertion that there is still great scope for doing something to make the tax structure more progressive than at present without damaging incentives.

A long glance :

From the consideration of the present position of the distribution of income in India, we find that we are at the lowest point of the

ladder and a long way is there to reach the position of the advanced industrialised countries. But it is our consolation that perfect equal distribution of income is not a possibility—either theoretically or practically. We have Bentham as our support—“the establishment of a perfect equality is chimera. all we can do is to diminish inequality.” (Theory of Legislation). How far along the road to complete equality it is desirable it is to travel, it is not necessary in present circumstances to decide. For that road is far longer than this generation will have power or time to cover. It is enough to know that to travel a long distance along it, with backslidings in productive power, will open out new prospects and opportunities of unprecedented promise, and will modify profoundly the present class structure of society.

SIDNEY SMITH :

Marriage resembles a pair of shears, so joined that they cannot be separated ; often moving in opposite directions, yet always punishing anyone who comes between them.

: The Prayer :

Prof. Lakshahira Das

In this abode of mine where the sky stumbles
a houseful of drakness fills
my toil-sick, weeping heart
and my vision, fog-bound and lack lustre
and love's song jarred out of tune by the terror of death.

Like ethai-stinged serpents in my veins
Nameless fears reign.
Storm-tossed, my mind, dead of despair,
Floats about on the shoreless sea.
I wish sometimes
I cleanse my mind's museum and sweep away
the ancient cobwebs of philosophic riddles.
If at a rare moment like this of unparalled beauty
My mind flies
In search of a silver night
Bathed in a moon-light monsoon,
The thirst of Life breaks the dam of restraint,
if maddened youth
Squeezes out from the blue-bosomed sky
a handful of Holi hues,
a word of blessing,
My prayer is this,
Oh God ! curse me not.

(*Translated from the original by Prof. Anandesar Sarma.*)

THE TRAGEDY OF THE CENTURY

—Woordhendu Dass

3rd. year Arts

The days are bringing every moment a greater surprise,
The nights are cover'd with pitch-darkness,—
The human mind in the hole of the red-plague-mice
Is shrinking and shrinking every hour with press.

'Shrinking really? What a foolish remark!'
Clever people with cleverer smile
Banter'd me with pity; and did hate
With distaste.

They mention'd the centuries' discovery
Of Science—in the sky and everywhere in earth,
They mention'd the Sattelite made by men
And weapone of Atom and Hydrogen.

I made no reply to them but smiled,
And return'd with anguish to the cave
Of the rolling centuries of the past
: Aboriginal society of men.

There from I view'd with a transfix'd glance
The triumphant success of men
In culture and various claims of the Age,

—Centuries' toilsome amenity—chance.
My sight was captur'd with genius
The prophets line Mahammed, Jesus :
My sight was captur'd with hundreds of war ;
Machines and meccanos—and machine-power ;
There 'men' seem'd to be the insects and rats—
There they were defeated in scores of bets—
..... The place and the value of 'man'
Are nothing in this century's scale ;
All those are vain.

* * * *

But I believe, and I say
That even an ant has a right to stay
In this green-shadow-cover'd earth,
Full of mists,
.....The red sun of the New Morn is peeping in the cloud,
'Destiny's not for, Comrades !' Say aloud.

Quite a few people are already working a four-day week. The trouble is that it takes them five or six days to do it.

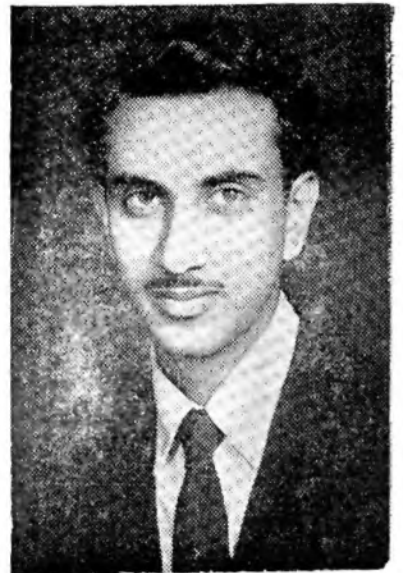
--EARL WILSON.

From L. to R.: Dipali Barthakur and Mayarani Das. "Best Man" Cup winner in the All Assam Inter College Music Competition.

Mridula Das "Bestman" Cup winner in the Fine Arts Competition.

Pradip Barua "Best Actor" award winner in the "One-Act Play Competition" of our College.

The Peacock and The Sun

Miss Ezelmeorama Laithma

3rd year Arts

In very very ancient times, all the animals and birds that dwelled on the earth spoke one language, that was the lingua franca of the ancient world. It was during such times that the peacock plumed with ordinary feathers, one day took his flight high up across the galaxy of the sky through the seven planets and reached the residence of the Sun. The sun lived alone in her seven mansions built with the sheets of pure gold that emitted a strong light which when viewed from the earth looked like a great ball of fire.

The sun seeing a stranger from the distance of many light years greeted him with respect and kind hospitality. The sun gave him food and extended her courtesy by allowing him to stay with her as her guest, as long as he wished. The peacock stayed with the sun for sometime. The Sun was a good fair lady but ridden with years

of loveliness and frustration. She was ever radiant with health and strength. Her cheeks were plump and rosy and full of blood and life. In her he saw the real beauty of womanhood, and naturally the peacock wanted to marry her. Each time he set his eyes on her, he was overcome by her beauty. Her eyes were glittering with light reflected from the golden walls of her mansion, and each time she raised her eyelids, the glimmering light peered through her beautiful eye-lash that formed the wonder rays of seven Colours. The peacock, was madly in love with her. His heart became obsessed with this single desire for the love of this beautiful woman. One day he opened his heart and poured out his love with such an effusion of amorous epithets that could melt even the hardest of hearts. The sun who had never heard such admiring words before was greatly fascinated with the charms

of these magic wonds, that soothed her forlorn and lonely heart, surrendered herself to this stranger and married him.

Their married life was a happy one. Each morning the sun woke up her lover with a warm kiss and tender smile. Their days were spent in happiness and sweet adoration. Many years of theirs married life were passed in good harmony without a sigh or a scuffle.

The peacock who had nothing much to do, sometimes wandered a little here and little there to marvel over the mystery of this great universe, and at times he would come home late at night completely tired and at such times he would lie down dead asleep in the caressing arms of his loving wife.

One day while the peacock made a short detour over the space, he suddenly spotted far down below in this island earth, a fair young lady in Green and Yellow garment. She looked majestic and beautiful from that long distance. He focussed his eyes upon her intently and soliloquised, "Ah indeed, she is beautiful, what a beautiful dress she wears, oh I want to be with her. How could my wife be compared with such a young elegant and fair lady. I have lived with my wife too long. She is old and I cannot bear any longer to abide with her, by any means direct or indirect, I must leave her and go

in search of this fair maid, or else I shall lose her forever."

On his way home he was arguing with himself how to tell his wife of this adventure. Being a man who knew the art of articulation, he planned many words that might not advertently hurt his wife. But on reaching home, he was dumbfounded and could not speak a word before his wife. Next day he flew again over the space and saw the fair lady smiling at him. She seemed to be more attractive, more enchanting and captivating. At last he thought musingly "No I must have her, I cannot live losing her. I must marry her before anybody gets her. I do not want to regret later, I must act now. Tonight I must tell my wife". Intoxicated with this frenzy of platonic love, he ventured to seek out a divorce from his wife.

His wife who had learned to love him after so many years of their married life said, "Oh my husband what makes you to seek a divorce? All those years I have lived with you and gave you all my love and affection. I have never wished you a single moment of fretful anguish or bitterness but each moment I have filled your heart with happiness, yet for all these you reward me with a divorce. My dear husband, tell me what aches your heart or have I done anything to hurt you." "My wife," replied the Peacock "I have lived with you too long and my heart

wails for my native land. I want to fly back to my old friends who are anxious to see me, after so many years of absence." "But my love," interposed the sun, "why worry about your friends; think about me. How lonely I will be without you. Stay for my sake and let us forget everything we have said." "No," replied the peacock, "I must go I am fed up with this place."

"Please let's end this subject for to night and go to sleep" she said to her husband and kissed him tenderly. "When you have a good night's sleep you shall wake up fresh in the morning and forget everything.

The Peacock who was stirred by this great love for a woman on the island earth said to his wife, "let us talk this thing over" He thought to himself, "If I do not talk now there will be no chance again to tell you the truth. I am tired of you. I want to go back to the earth and settle down. On earth I will find a woman and marry her." His wife was so much shocked with this, that she exclaimed on the point of tears, "Why my husband, are you mad? Do you want a woman besides me. What an idea?" "Yes my wife," said the Peacock, "I am going to the earth to get married; in fact I have already found a beautiful woman." "What!" exclaimed his wife, "You have found a woman? Pray my dear husband where have you met her?"

"Do I have to tell you that?" replied her husband. "My ways

to interfere." "But I am your are my ways and a woman is not woman, your wife" interposed the sun. "As your wife I have a right to know. No my love do not forsake me please. This other woman can never love you the way I do. She may even despise you, when you meet her." The peacock replied, "If that be so, I will come back to you."

His wife thought that her husband was mad, she cried and implored him and begged him not to leave her. The Peacock did not heed of what she was saying and grew obstinate. When the sun found him inflexible, at last she told him, "My dear husband, I want to say, that if you will leave me, remember you will never be able to come back to me." The Peacock grew angry at this and said "Why are you threatening me? Do you think I will believe your lies. No, never. I have wings and I can fly, but you cannot, you can never follow me even if you wish to, but I can come back to you at any time. But take my words, I shall never come back to you, I am going to marry a woman whom I love better." The sun hid her face from his eyes and cried, "Listen dear husband, if you really wish to love me, I cannot hold you back, but I am telling you the truth. Do not run away from me, you may regret later on. This other woman may deceive you, stay with me I will love you more and

more so that someday you will learn to forget about the other woman on the island earth. Now my dear husband if you leave me, soon my doors shall be closed against you although it will be against my will. The master of the universe has sent a proclamation that no creatures living or dead, can ever cross the nine planets nor roam about the milky way, seven days from this day. Each star and planet will revolve over a certain space known as the orbit and will have over all control over their own orbit as allotted by the master of the Universe. No creature can trespass the orbit, for each planet shall have the power to pull down by his magnetic power of the gravitational force. So think my love if you leave me you cannot come back, the gravitational force shall hold you back." The peacock did not believe a word she said. He turned to her and said. "You wicked woman, what tissue of lies are you telling. Just because you don't want me to leave you, you are putting up a strange story, is it not? No, I must not stay a minute with a woman like you" Before the sun could say some more words, the Peacock spread his wings and flew down the space through the thousand stars. The Sun who knew that she would never see her lover again wept bitterly. As the peacock winged down the galaxy of the sky, the tears of her bitter anguish dropped

down on each blade of her lover's feathers and remained there forever displaying the seven colours of the sun. The peacock has ever since worn the lovely feathers painted by the tears of his broken-hearted beloved.

The girl of his dream in her green garment became more enchanting, more fascinating and the Peacock was under the spell of her charm. But as he reared the earth, this girl of his dream began to take her own shape. She became fatter and fatter and more ugly in appearance. The Peacock who refused to be deceived by this strange sight flew down right to this island earth. On reaching this earth, he was puzzled by this strange realisation that this woman of his dream was no other than the garden of an old farmer full of green vegetation.

He accused himself lamented with grief and deep remorse. He regretted for his abrupt step he had taken. He had deserted his wife for the sake of a garden. "Now I must go back to the sun" he wailed and by her pardon. "The sun is my faithful and loving wife, she will forgive me." So saying he raised his wings, as he flapped his wings, he found them becoming heavy. He soared up a little but something pulled him down. "Now what my wife has said is nothing but the truth. This centre of gravity has gained over me. I shall now never be all to go to her." He

wept like a child all day through heavy clouds, the peacock dances
until he could weep no more. raising his feet to go to his loving
This in the morning, we see spouse cracking a tune to his lover
when the sun peeps through the whom he can never meet again.

UNSOLVED PROBLEMS

Now that we are starting off a bright new decade, perhaps we should pause to summarize man's progress thus far:

Man now knows what's on the other side of the moon but still can't tell what's in the back of his wife's head.

He can send a message round the world in a fraction of a second but can't speak the language of the fellow in the next country.

He can fly faster than sound but can't walk up a flight of stairs without puffing.

He can feed data into an electronic computer and tell everything about the average person except what makes him so different from everybody else. —C. T.

And Such Is The Moon

Girish Chandra Dutta Barua

3rd yr. Science.

'With the long shadows lying
Black in a land alight
With a more luminous wonder
Then ever comes to our night'.

—Lord Dunsay.

The pretty moon is the only satellite of our earth. It travels round the earth in $27\frac{1}{2}$ days and its average distance is 238357 miles. Now the moon has become the object of common interest of the scientists. From their study we shall try to give a brief description of it.

Birth of the moon :

It is a matter of great controversy about the origin of the moon. Many insist on the supposition that the earth was the origin of the moon. When the earth was not getting its perfect solid state a portion of it got separated like the earth did from the sun. Now average density of the moon is 3.3—while that of earth is 5.5. This is because that there is not so heavy metal as the centre of the

moon as in the earth. Many hold the view that the pacific ocean is the out come of this separation. They thought that metals present at the bottom of the pacific ocean will be available on lunar surface. Again some types of rocks are of common occurrence of the both. Lunic III has proved the existence of iron on its surface. Still a body of scientists pay no heed to this supposition as there is no direct evidence.

Surface of the moon :

On the curved surface of the moon, there are many mountains, seas as well as caves. It is interesting to note that the mountains, on the moon are much steeper than those on earth. This may be due to low lunar gravity. But cones formed by sand on the moon as

well as on the earth take the same shape in all respects. This may be for the lack of erosion. Evidently there is slight weathering due to rapid variation of temperature. About the formation of the caves scientists suggest that these may be caused by 'moon-quakees and by volcanic actions'. Again a number of them say that these are caused by meteoric bombardment.

Till now no firm decision has been made on the chemical composition of the moon-crust. Assuming earth to be its mother it can be concluded, that its constituents, are same as that of earth. These elements (or rather compounds) if present are of different mineral forms. But iron is evidently one.

Is there water on the moon :

It is obvious that there is no water on the moon in liquid form. We know lunar gravitation is one sixth that of earth. Under such low pressure, the presence of water in liquid state is impossible. But sometimes the mountain peaks are looked very brilliant and act like mirrors. This is only possible when there is ice. So ice may occur in the caves, but its temperature will be far below the freezing point.

Is there any atmosphere :

No firm remark can be made that there is no atmosphere around the moon. But if there is any, evidently it must be one-ten thousandth or more of a terrestrial one. Lunar gravity is responsible

for this. If this atmosphere would be ten-thousandth that of earth's at ground level, an ionosphere could cover the moon which reflect radio signals and would be a great barrier against the meteors. Again beside some long and deep dark spots, the surface of the moon (the bright half) is equally illuminated. This cannot happen in the presence of air. When the moon crosses any star, the latter disappears and re-appears suddenly. In the presence of any atmosphere they would come to and go from our eye gradually. Owing to the absence of any atmosphere the sun-rise and sun-set are not charming. Information has been received from time to time about mists on the moon. This is possibly caused by volcanic eruption. We know sound requires a medium to propagate. The atmosphere in the moon is of very very low pressure. It is not possible for sound to travel through this. So the moon is ever silent.

Range of temperature :

The variation of temperature from time to time and place to place is very great. This is only for the absence of atmosphere. This phenomenon has been greatly favoured by the slow rotation of the satellite about its axis. Measurements show that in the mid-day the exposed rocks facing to the sun reach a temperature just a little above that boiling water (212° F). The temperature gradually falls

towards the night and reaches the lowest temperature—250° F. The daily range of temperature is 400° F. But only 136° F and—94° F are the highest and lowest temperature ever recorded on earth's surface. Again temperature may vary to two or three thousand between a bright and a neighbouring dark spot. But the variation of temperature may highly reduced even a few inches deep. Again at great depth there will be no variation of temperature and will be constant at 30° F.

In there any life on the moon :

Untill recent years to this question astronomers could return an unequivocal 'No pointing out that the lack of air ruled out the possibility. By some recent biological experiment changes on the lunar surface have been observed. These changes may be due to the exetence of some plant organisims. It is not difficult to imagine that certain animal may adapt themselves to lunar condition. If one day any body can land on the moon he must take with him enough oxygen, water, temperature and pressure controlled suit and many more. This man, there will find easy to walk or to work. When he will return to the earth he will feel heavy and sluggish owing to the difference of gravity, as we know the lunar gravity is one sixth that of the earth.

Brightness Of the moon :

The moon has not its own light.

It is only the sunlight, which the moon reflects to earth. Its reflecting power is very low. Only 7 per cent of sun-light is reflected by the moon towards our planet.

Death of the moon :

From various calculations it is found that the distance between the moon and the earth was once very small. Then the planet as well as the satellite could rotate about their air within a very short time. Their gravitional field offered resistance to each other. As a result of this resistance, they went apart from each other and the speed of rotation decreased. This decaying will be continued and after 5000-00000000 years it will reduce to a very low value. The earth then will take 47 hours for one rotation instead of 24 hours. Then they will once again come nearer. When this distance will be less than 2.45 of the radius of the earth the moon will break into pieces and will be destroyed.

Flight to the moon :

Man is always eager to find out new things. To day 'flight to the moon' is a common saying. Attempts have been made repeatedly to go the moon. This thought had troubled the scientists in the old days also. It was Galileo, who first with his telescope observed the actual shape of the moon and thereby proved that the moon is also a solid world. From that time colonisation on moon has become a problem.

Lucian first thought that he would be able to fly to the moon if he had suitable wings. Johannes Kepler was the first man to discover the exact laws which govern the movements of the planets. He also knew that there is no air in between the earth and the moon, though each might have individual atmosphere. Therefore there was the need of a vehicle which could travel without air. Rocket is the only means for this. Cyrano first got the idea of rocket propulsion. He described a very simple machine which consists of a light box, quite air-tight except for a hole on either end and built up of burning gases to focus sunlight into the interior. The air being thus heated would escape from one nozzle and be replenished through the other. Unfortunately he did not know its advantages. Jules Verne, another scientist, knew well that the only machine which could be used as space-ship would be the rocket. He also knew that if a body can be projected away with sufficient speed it could go away from the earth's gravitational field.

In 1200 A. D. the Chinese tried to carry men by rockets. They also invented gun-powder. In 1805 Sir William Congrave thought about the possibility of using rockets in war. He made some improvements also. In between 1850 and 1920 it was used in pyrotechnics and life saving. During the first world war a young scientist Robert Hut-

chings Goddard tried to use rockets for the exploration of high altitude and showed that with the help of rockets instruments could be sent to a height which was not imagined before. In 1927 German scientists made research work on rockets. They were mainly interested with war. In between 1936 and 1945 V₂ and many other dangerous weapons were constructed. Now this is the common problem of all top leading countries.

'Now a rocket is nothing but a device carrying a certain weight of propellant and ejecting it at the greatest speed possible, the action being accompanied by chemical energy.' It can work in the absence of any medium. Its acceleration will steadily increase if the thrust or recoil remain constant and the propellant is used up. The final speed depends on ejection speed and also on the weight of the fuel. It can be said that Newton's third law which states that 'every action has its equal and opposite reaction' is the basic principle of the rocket. If from a tube air rushes out as it recoils the tube itself will go high and its speed will depend on the ejection speed.

On this principle rockets of different form with different fuel have been constructed and attempts have been made to send them to the other moon or planets. But there are a number of difficulties in such a journey. Earth's gravitational field, vast distance, resistance of air, variation

of temperature, are some of them. The space ship again may be destroyed by the bombardments of visible and invisible rays coming from the outer space. A part of cosmic rays which come from all directions are extremely penetrating. The ultra-violet rays, again may burn the ship.

It is calculated that a body if projected from the earth with a velocity of 25000 m. p. h. may escape from the earth and with a velocity of 18000 M. P. H. may revolve round the circular orbit nearest to the earth like a second moon. Russian sputniks have already shown the example.

Again if a body can be sent to a height of 1000 miles from the earth it will be free from earth's gravitational field and will revolve round the earth at a speed of 16000 miles per hour. At this height any body will be weightless. If a station can be built there then space-travelling will be easier and rockets can be sent easily. Now the speed of the rocket must be 9000 miles more than the speed of the station. i. e., it must have a speed at least 26100 miles per hour. If the rocket then start tangentially from the orbit of the space-station it will reach the moon after five days.

On October 4, 1956, the third space-rocket was fired from U. S. S.R. weighting 1553 kg. (without fuel). An automatic inter planetary station weighting 278 k. g. was disengaged from the last stage.

It carried many scientific instruments, Thus the total weight of Lunic III was 435 kg. The inter planetary station with the rocket have relayed information to the earth, in sessions of two to four hours daily. Thus Lunic III made the first flight round about the moon. The inter planetary station reached the maximum and minimum distance 470000 k. m. and 40000 k. m. respectively from the earth. This station revolving round the earth in 15 days covered a distance of 1,000,000 k. m. during its flight. This station after passing near the moon again returned to the region of earth and this action was the inter-action of gravitational field of the two. Lunic III has successfully taken the photograph of the hidden side of the moon and has transmitted this to the ground station. (One side of the moon is always away from the earth).

The present problem is to send men to the moon. Now one of the Soviet moon-rocket has sounded the moon and an automatic inter-planetary station has linked to the earth. Datas, received from these flights, say that the crew will be subjected to cosmic radiation which is a great biological factor as far as manned flight is concerned. Again cosmic radiation is worst at the beginning of the flight and will gradually fall. But it is yet not clear to what level cosmic radiation is present in the moon.

These rays as already mentioned, are most dangerous to the space-travellers. Again with the fall of barometric pressure vital action of life will be disturbed. Recently one Russian pilot has completed his journey successfully upto the height of 28152 k.m. He had to over-come a series of difficulties. With the fall of atmospheric pressure, the boiling point of a liquid is also lowered, Therefore at very great distances from the earth, is experimented at the height of 19000 km. where the pressure is very low. Blood will begin to boil though the temperature is low. Boiling of blood is very dangerous to the living animal. He can survive at this condition for a very short time. This difficulty may be overcome by using a pressurized cabin by means of which pressure can be controlled. Now some scientists have suggested to lower the pressure of this cabin than the normal atmospheric pressure. Again some say

that it should be half. It is suggested that the cabin should be filled up with 50 percent of oxygen and 50 per cent of Helium as the latter is a good conductor, which helps in balancing the temperature absorbed and given out. K. E. Tsiolkovsky however, suggested that one side of the rocket should be painted white and other the black. The white side while facing the sun will reflect heat but the black side while facing the sun will absorb heat. Thus temperature may be balanced. The traveller again must wear space-suit which will help in temperature controlling. This will again help in his movement. But such a suit is a very complex one. The weightlessness again at a great height may cause trouble. So artificial gravitation may required to be employ. Scientists are confirmed of their principles. Prediction has been made by many scientists that one day 'Man on the moon will be possible.' Let us wait for the day.

EVOLUTION OF ASSAM THROUGH THE AGES

Dr. Nagendra Nath Acharyya, M. A., Ph. D.

Department of History.

Assam, Situated on the north-eastern frontier of India, was a large and powerful kingdom through the ages. Its geographical limit varied from time to time. In connection with the study of present day readjustment of the boundary of Assam, it may be worthwhile to enquire into its genesis.

Assam had different names in different periods of her history. From the beginning of the Rig Vedic age the kingdom was known as Pragjotisha which means the seat of learning in Astronomy. This learning was connected with the Sakti worship of Kamakhya and Siva worship of Umanada of pre-Aryan origin. The kingdom came to be known as Kamrupa during the later Vedic period. This was based on the legend that Kamadeva, the Indian Cupid, having been destroyed by Siva, regained life in this country. In the famous Prasa-sti of Samudragupta it is mentioned that Kamrupa was the fron-

tier kingdom of India. Kalidasa mentioned Kamarupa and Pragjotisha as names of the same kingdom. In the 13th century when the Shans conquered Assam, the word Assam or Assam first applied to the people and subsequently to the country they conquered.

The land of Assam has emerged as a result of long courses of geological evolution. As a whole it was formed not in single jolt but rather in parts and by stages. Some of its original parts were the oldest of the earth. Geological researches show that there was Eur-Asiatic ocean (Tethys) stretching from central Europe to Burma through Asia-Minor, Northern India and Assam. Next in the age of mountain-building, the Alps, the Carpathians, the hills of Persia and the hills of Assam emerged. Assam as a geographical entity has a long and continuous history. The animal world took a long course to emerge in evolution. Evolution of man in Assam was followed by

that of a variety of racial types.

In the Palaeolithic ages the civilisation of Assam was based on hunting. The celts used by this people had been found in several places of Assam. The inhabitants who formed this civilisation were of the Austric stock. They were the pre-Dravidian aborigines and are at present represented by the Syntengs and Khasis the Monkhmer elements of Assam. Philological and Ethnographical studies show that during this age, Assam exercised considerable influence over northern, southern and further India. The erection of monoliths, by the Khasis and Syntengs of Assam represents a specialised form of phallic ancestor cult which was widely prevalent among the earlier Mongolians of South-East Asia.

In the Chalcolithic age, Agricultural civilisation began in the Brahmaputra valley which was noted for its alluvial soil most suitable for rich agriculture. The people who formed this civilisation were of Dravidian origin. They were a cultured race and supplanted the Austriacs. At this period the influence of the civilisation of Assam was felt in various eastern countries like Burma, China, Indo-China and Siam. Ghataka, a pre-Aryan king of Assam had exercised power over various Kirata countries of eastern Asia.

The Aryans entered Assam in the early part of the Rig-Vedic age. The location of Parasuramkunda in

the easternmost corner of Assam and the hermitage of Basistha at a distance of seven miles from Gauhati prove that the aryanisation of the whole of Assam was completed when many other parts of India were not aryanised. Parasuram and Basistha were the pious sages of the early Vedic age. They had made large contributions to the culture and institutions of ancient Assam. Kalidasa informs us that the ancient Kamarupa kings were very powerful. Naraka who was brought up in the court of Videha and influenced much with Aryan culture, extended the western boundary of Kamarupa upto Videha. It is mentioned in the Ramayana that the boundary of Pragjyotisha touched the sea and it was a hilly country. The great Epic gives descriptions of the monuments of ancient Assam which were really unique in form, ideal and craftsmanship. The kingdom of Assam under Naraka stretched to the Himalayas in the north, the Bay of Bengal in the south and the kingdom of Mithila in the west. The capital was at Gauhati which stood at the center.

Bhagadatta extended the boundary of Assam in the east and ruled over Tibet, Bhutan and Burma besides the territories ruled by Naraka. At the time of Bhagadatta Pragjyotisha reached to its pinnacle of glory. The soldiers from Burma and China fought in the Kurukshetra war under Bhagadatta's

banner. This king had a pleasure seat in the city of modern Rangpur which was at the centre of his kingdom. Under Bhagadatta Assam became a country of heterogeneous population consisting of the Austriacs, Dravidians, Aryans and Mongolians.

From the early part of the later Vedic age down to the age of the Mahajanapadas, the kingdom of Kamarupa was one of the powerful countries of Northern India. The history of Magadhan ascendancy at the cost of the neighbouring countries began from the 6th century B.C. Kamarupa experienced encroachments upon her borders. Magadha gradually extended towards the east and ultimately at the time of the Nandas and Mauryas absorbed western Kamarupa. The first epigraphic record which refers Kamarupa is the famous 'Allahabad Prasasti' of Samudragupta. In this inscription Kamarupa is referred to as a frontier kingdom along with Samatata, Davak, Nepal, and Katri-pura. So it appears that at the time of Samudragupta, Kamarupa, regained her lost position. Pushyavarman, the contemporary Kamarupa king fought with Samudragupta and acknowledged the supremacy of the great Gupta Emperor. As a result the tract of territory between the rivers Kausika and Tista to the south of the district of Jalpaiguri was made Pundravardhanabhukti.

Yuan Chwang informs that a

series of hills that reached the confines of China formed the eastern boundary of contemporary Assam. The Chinese Pilgrim visited Kamarupa at the reign of Bhaskaravarman who was a very powerful king. Under Bhaskara the western limit of Kamarupa included the eastern part of Magadha, Pundravardhana and Karnasuvarna, which touched the sea. The southern sea-route from Tamralipti was controlled by Bhaskaravarman. According to the Kalika Puran the shrine of Kamakhya stands at the centre of the kingdom which stretched on all sides for one hundred yojanas. According to the Yogini Tantra, the eastern boundary of Kamarupa was the Dihoo river, the river Karatoya flowed on the west, mount Kunjagiri stood on the east and the southern boundary went upto the rivers Lakshya and the Brahamaputra. So we see that even at a later period Assam included northern and eastern Bengal, part of Bhutan, the Khasi and Garo hills and the northern half of the district of Sylhet besides the Brahamaputra valley. Thus it appears that Pragiyotisha or ancient Kamarupa was a powerful and a much larger kingdom than most of the other kingdoms mentioned in the Mahabharata and most of the Sixteen Mahajanapadas existing at the time of the rise of Buddhism.

Minhag-us-siraj in his 'Tabakat-i-Nasiri' gives us the boundary of mediaeval Assam. It is mentioned

that by the beginning of the 13th century, the river Bagmati (Karatoya) formed the western frontier of a state of considerable power and extent, under a monarch styled Kamesvar. The eastern boundary of the kingdom was the modern districts of Nowgong and Darrang. On the east of it there was the valley of the Brahmaputra. At that time it was divided into several petty principalities. A line of Chutia kings were holding the region north of the Brahmaputra and the east of Subansiri and Disang. The tract north and south-east of it was possessed by several petty Bodo tribes. Further west there was the kingdom of the Kacharis, stretching south of the Brahmaputra across the Nowgong district. West of the Kacharis and the Chutias, there were the domains of a number of Bhuyans covering both the banks of the Brahmaputra. They were the heads of different tribes by which the valley was then peopled. Some of them were ambitious and they conquered and absorbed the adjoining territories and the kingdoms thus formed continued to exist until they crumbled down owing to the weakness of their successors. The borders of the kingdoms of the Chutias and the Kacharis were occupied by some of the hill tribes, the Singphos and the Nagas.

In the 13th century, the Ahoms, an off-shoot of the great Shan race entered Assam through the North-

Eastern boundary. They followed the course of the Lohit and the Eastern tributaries of the Brahmaputra and reached to its valley after crossing the Patkai. They first fought with the indigenous people of the region who were divided into small principalities, and were not in a position to resist the advance of the powerful invaders. By the 15th century the Ahoms consolidated their power in Upper Assam. Sections of the Nagas and the Kacharis were brought under their domination. But real Ahom expansion and conquest began from the 16th century, when the Ahom king Suhungmung, the Dihingia Raja, annexed the kingdom of the Chutias centering round their capital at Sadiya. The same king drove the Kacharis from their stronghold at Dimapur. The Bhuyan chieftains who had been ruling in the north bank of the Brahmaputra were brought under Ahom control. The Ahom history of the 17th century was mainly the history of Ahom-Mughal conflicts arose because of the ambitions of the Mughals to extend their territories further to the east, the intervention of the Ahoms in the affairs of the rival princes of Coochbehar who possessed a considerable portion of Bengal besides western part of Assam and the violation by the Ahom of the terms of the treaties entered into by them with Mughals. By the beginning of the 18th. century the Ahom king Rudra Singha, a man

great ability and ambition, organised a confederacy of the Rajas of Eastern India with a view to oust the Mughals. After this king, the history of the Ahom is one of internal strifes and dissensions, downfall and disintegration. In 1817, the Burmese invaded the country and,

in 1822, achieved complete domination of Assam. But in 1824, the British entered Assam and expelled the Burmese for their commanding position. By the treaty of Yandabu, signed in 1826, Assam passed under the control of East India Company.

APPLIED PSYCHOLOGY

OUR PSYCHOLOGY teacher, discussing conditioned responses, eagerly described a project he had undertaken. By playing recordings at family meals, and thus associating great music with the pleasure of eating, he hoped to make his children music-lovers. But one practical student had a query: "Supposing every time the good music they feel hungry?"

—CONTRIBUTED BY R. G.

LECTURING on the penalties of being unobservant, our professor told us about a girl in one of his classes. "She was attractive and seemingly intelligent," he said, "but so unobservant that she actually said the moon rises full, goes into a half-moon midway in the sky, turns into a crescent and then disappears." He paused, looked thoughtful for a moment, then added, "She was engaged before the term was over. One of the boys took her out and showed her the moon."

—CONTRIBUTED BY G. D. Hake

College Week

Results of the Annual Fine Arts Competition—1960.

Assamese Modern Song :

- 1st Mridula Das
- 2nd Mohendra Hazarika
- 3rd Mayarani Das and
Nirmali Das

Bhajan :

- 1st Mridula Das
- 2nd Mohendra Hazarika
- 3rd P. Guha Neogi

Rabindra Sangeet :

- 1st Mayarani Das
- 2nd Mridula Das
- 3rd Joydev Sarma

Bargeet :

- 1st Mridula Das
- 2nd Mohendra Hazarika
- 3rd Mayarani Das

Bihugeet :

- 1st Mayarani Das
- 2nd Tulsi Mahanta
- 3rd Gopal Gogoi

Khol :

- 1st Giridhar das
- 2nd Tulsi Mahanta
- 3rd Rudra Goswami

Bengali Modern Song :

- 1st Mayari Das
- 2nd Pritibhusan Guha Neogi
- 3rd Samarendra Roy

Gajal :

- 1st Mayarani Das
- 2nd Mohendra Hazarika
- 3rd Mridula Das

Bangeet :

- 1st Mayarani Das
- 2nd Mohendra Hazarika
- 3rd Biren Bora

Lokageet :

- 1st Samarendra Roy
- 2nd Mohendra Hazarika
- 3rd Biren Bora

Rag Pradhan :

- 1st Mridula Das
- 2nd Joydev Sarma

Khayal :

- 1st Mridula Das

Esraj :

- Kalipada Seal

Tribal Song :

- 1st Joydev Sarma
- 2nd Lalit Kumar Shyam

Flute :

Lokheswar Brahma

Tabla :

- 1st Khagen Bhuyan
- 2nd Ranjan Chakravorty

Sitar :

Sadhanmay Bhattacharya
(Special Prize)

Chorous :

Third year Party (Lead by :—
Kaliprasad Saikia)

Recitation :

Assamese :

- 1st Akhil Deka
- 2nd Arunima Barua
- 3rd Nagen Thakur

Sanskrit :

- 1st Arunima Barua
- 2nd Maitrayee Goswami
- 3rd Hemdhip Bhattacharya

English :

- 1st Akhil Deka
- 2nd Pradip Barua

Hindi :

- 1st Madan Agarwalla
- 2nd Kaushailya Kanuga
- 3rd Avtar Singh Lal

Bengali :

- 1st Urdhendu Das
- 2nd Akhil Deka and
Mihir Kanti Deb
- 3rd Arunima Baruah

Painting & Photography.

Water Colour :

- 1st Nizara Barkakoti
- 2nd Upen Kakati
- 3rd Jyoti Rai Barua

Monochrome :

- 1st Pradip Senapati
- 2nd Purabi Dutta
- 3rd Fulshing Rajput.

Line Drawing :

- 1st Narendra Ranjan Goswami
- 2nd Samar Sing Rabha

Pencil Drawing :

- 1st Kamala Kanta Talukdar.
- 2nd Bijan Kumar Seal
- 3rd Biren Choudhury.

Photography :

- 1st Pramath Hazarika
- 2nd Bipul Kumar Chaudhury
- 3rd Ramendra Prasad Kakati
- 4th Consolation Prize
Pradip Kumar Lahiri.

Essay & Story

Assamese Short Story :

- 1st Hamen Gogoi
- 2nd Krisnananda Das and
Sashi Ranjan Das
- 3rd Mamani Goswami and
Atul Sarma

Assamese Poem :

- 1st Mayashree Barkakati
- 2nd Tulshi Mahanta and
Sashi Ranjan Nath
- 3rd Atul Sarma

Bengali Short Story :

- 1st Mihir Kanti Deb
- 2nd Urdhendu Das
- 3rd Mamani Goswami and
Sadhanmoy Bhattacharya

Bengali Poem :

- 1st Mihir Kanti Deb
- 2nd Harekrisna Deka and
Urdhendu Das
- 3rd Mukti Deb.

Assamese Essay :

- 1st Nagen Thakur
- 2nd Harekrishna Deka
- 3rd Biren Talukdar

Bengali Essay :

- 1st Urdhendu Das
- 2nd Dolan Dasgupta
- 3rd Dilip Dutta

Hindi Essay :

- 1st Tarsen Singh Rait
- 2nd A. Nabi & Avtar Sing Lal

English Short Story :

- 1st Mamani Goswami

English Poem :

- 1st Urdhendu Das
- 2nd Harekrishna Deka
- 3rd Kusum Bordoli

English Essay :

- 1st Urdhendu Das

Embroidery Weaving

Embroidery :

- 1st Khagen Bhuyan
- 2nd Jyoti Duarah
- 3rd Nilima Saha and
Purabi Dutta
- Special prize—Khagen Bhuyan

Lace Work :

- 1st Surupa Das
- 2nd Purabi Dutta and
Nilima Saha
- 3rd Labanya Kowar

Eag Work :

- 1st Purabi Dutta
- 2nd Khagen Bhuyan

Cross Stitch :

- 1st Geeta Dutta

Knitting :

- 1st Labanya Kowar
- 2nd Kaushalya Kanuga

Weaving :

- 1st Moni Labeng
- 2nd Labanya Kowar
- 3rd Surupa Devi

One Act Play Competition :

Best Actor—

- 1st Pradip Barua in “Kodo
Bahat Jui”

- 2nd Biren Das in “Sarukathai
Bar”

- Special prize—Prabhat Gogoi
in “Bhitory Neriba Betha”

- Best Actress—Hemanta Deka.

- Best Group—‘সৰু কথাই বৰ’

- Best Competitor—MRIDULA DAS

RESULTS OF THE GENERAL SPORTS.

PART—I

BOYS EVENTS :

(A) 20,000 metres race :

- 1st Darpa Kr. Bora
- 2nd Bhawa Doley
- 3rd Parashu Ram Kumar
- 4th Anil Das

- 5th Amitava Roy
- 6th Avtar Singh Lal
- 7th Modan Ch. Pegu
- 8th Kanak Basumatari
- 9th Rohini Kr. Bhuyan
- 10th H. Rahman

- (B) 10,000 metres race :
- 1st Darpa Kr. Bora
 - 2nd Avtar Singh Lal
 - 3rd Anil Das
Parashu Ram Kumar
 - 4th Purna Ch. Sangma
 - 5th Kutub Ahmed
Bhawa Doley
 - 6th Nalini Hazarika
Iqubal Hazarika
- (C) 5,000 metres race :
- 1st Darpa Kr. Bora
 - 2nd Avtar Singh Lal
 - 3rd Anil Das
 - 4th Bhava Deley
 - 5th Dilip Kr. Kakaty
- (D) 1,500 metres race :
- 1st Paban Kr. Borborah
 - 2nd Motiyur Rohman
 - 3rd Bhawa Doley
- (E) 800 metres race
- 1st Darpa Kr. Bora
 - 2nd Bhawa Deley
 - 3rd Kutub Ahmed
- (F) 400 metres race :
- 1st Rama Bora
 - 2nd Bhawa Doley
 - 3rd Choujit Gohain
- (G) 200 metres race :
- 1st B. Bhuyan
 - 2nd H. Rohman
 - 3rd C. Gohain
- (H) 100 metres race :
- 1st Choujit Gohain
 - 2nd H. M. Shahi
D. Home Chowdhury
 - 3rd B. Bhuyan
- (I) 400 metres hurdles race :
- 1st J. Roy
 - 2nd C. Gohain
 - 3rd R. Bora
- (J) 200 metres hurdles race :
- 1st Kutub Ahmed
 - 2nd J. Roy
 - 3rd C. Gohain
- (K) 100 metres hurdles
- 1st J. Roy
 - 2nd C. Gohain
 - 3rd Naren Dutta
- (L) Javelin Throw :
- 1st Pratap Sonowal
 - 2nd C. Gohain
 - 3rd Nafil Hussain
- (M) Discus Throw :
- 1st Pratap Sonowal
 - 2nd Nafil Hussain
 - 3rd Ranjit Gogoi
- (N) Hammer Throw :
- 1st C. Gohain
 - 2nd Prasanna Rajkonwar
 - 3rd Ballav Das
- (O) Shot-put :
- 1st P. Sonowal
 - 2nd N. Rahman
 - 3rd P. Buragohain
- (P) High-jump -
- 1st Nafil Hussain
 - 2nd I. Ao
 - 3rd N. G. Phungshak
- (Q) Running Broad-jump
- 1st P. Ghose
 - 2nd H. Rahman
 - 3rd R. Bora

Winner of the "Best Team" in the
All Assam Inter College Music Competition.

Ranjit Gogoi, a noted Social Service Worker of our College.
He twice gave his blood freely for others in the same year.

(R) Hop step and jump :
1st P. Ghose
2nd H. Kalita
3rd N. Dutta

(S) Pole-vault :
1st N. G. Phungshak
2nd K. Ahmed
3rd H. Kalita

PART II—Girl's :

(A) 200 miles walking race :
1st Khirada Rajkumari
2nd Chenimala Konwar
3rd Kaushalya Kanuga
4th K. V. Shushilla Nayar
5th Kiron Baruah
6th Charu Challeng

(B) 400 metres race :
1st Winne Marak
2nd Renuka Das
3rd Kiron Baruah
4th Kalpana Baruah

J) 200 metres race :
1st Kiron Baruah
2nd Nizara Barkakaty
3rd Renuka Das

D] 100 metres race :
1st Winne Marak
2nd Nizara Barkakati
Kiron Barua
3rd Renuka Das

(E) 80 metres hurdle :
1st Nizara Barkakati
2nd Renuka Das
3rd Winne Marak

(F) Balance Race :
1st Poli Baruah
2nd Winne Marak
3rd Kiron Barua

(G) Music Chair :
1st Pranati Das
2nd Kiron Baisya
3rd Nizara Barkakati

(H) Javeline throw ;
1st Khiroda Rajkumari
2nd Nizara Barkakati
3rd K. V. Shusheela Nayar

(I) Discuss :
1st Khiroda Rajkumari
2nd Nizara Barkakati
3rd Bidyut Phukan

(K) Arrow Shotting :
1st Kalpana Baruah
2nd K. Kanuga
3rd L. Amengalla

(L) Running Broad Jump :
1st Kiron Barua
2nd Nizara Barkakati
3rd Winne Marak

(M) Three legged race :
1st Sone Barkakati
Hemlata Deka
2nd Poli Baruah
Kalpana Baruah

New Executive Body's race :
1st Tapan Sarma
2nd Binode Sarma
3rd Ashok Das

Volunteer's race :
1st Jyotipada Choudhury
2nd Tapan Sarma
3rd Gunin Bardalai

Profs. race :

- 1st Prof. J. Rajkhowa
- 2nd Prof. K. Bora
- 3rd Prof. B. Deka

Go-As-you like :

- 1st Arabinda Pathak
- 2nd Nizara Barkakati
- 3rd Sushila Nayar

Tug-of-War :

- (a) Executive Body :
- Old Vs New

Result-Old :

- (b) of Prof.—Arts Vs Science :
- Result—Science

Best Four :

- Long Runner—Darpa Bora
- Short Runner—Choujit Gohain
- Thorower Runner—P. Sonowal
- Jumper Runner--P. Ghosh

Menial's Prize :

- 1st Bandhu Barman
- 2nd Ibrahim
- 3rd Deonandan
- 4th Tilak Barman

Boys' Champion—Choujit Gohain

Girls' Champion—Nizara Barkakati

Annual Reports of the Secretaries

General Secretary :

First of all I offer my heartiest thanks to my dear Cottonians who elected me to General Secretariship of Cotton College Union Society for this session. Indeed I am at a loss for words of gratitude to express my thanks for their sincere support extended to me during the year.

The task of a Union Secretary is not a very agreeable one. But the responsibility that had fallen on me inspired me to forget all the fears and gave me a new passion and vigour to work for the causes of the Cottonians. This year, unfortunately was a year of sorrow. We were terribly motified at the recent happenings that shook the state of Assam, and the heaviest blow struck over College when one of our dearest Cottonians, Late Ranjit Barpujari died as a result of brutal police firing inside the College hostel on the 4th July, 1960. This day will be indelibly written in our minds for all times to come in bold black letters as a day of sorrow and mourning. We

can ill afford to forget the memory of Late Ranjit as well as the barbaric cruelty and oppression of the police on the peace loving Cottonians. May the soul of Ranjit rest in peace !

I am constrained to open this report with this tragedy because we all feel disgust and abomination for all those who perpetrated this inhumanity and the deepest sorrow for the dead and injured. But on the other hand I am extremely proud of our Cottonian friends who showed exemplary moral courage, restraint and sincerity during the troubled times, and whose behaviour upheld the prestige of the true Cottonian spirit in the whole of Assam, nay throughout India. So, I take this opportunity of congratulating you all through this humble report.

The police firing in our college hostel on 4th July, 1960 was a violation of the sanctity of Educational Institution in a malevolent manner. To ensure that a repetition of such a barbarous act can never occur in future. We met Education

Minister, the Education Secretary, Secretary, Govt. of Assam, the D. P. I. and other to guarantee the safety of peaceful boarders inside their hostels. We explained to them that our students must be treated with uncharitable indifference; if they are to be the future leaders of our country, they should be cherished with outmost care and attention and safeguarded from such cold-blooded atrocities of the police. The Education Minister, the D. P. I., and Education Secretary, of course, assured us that in future there would be no recurrence of such atrocities.

This year the Governor of Madras Sri B. R. Medhi paid or visit to our College on 21st Dec. 1959 and our Students gave him rousing reception. Two great Sarvodaya leaders, Dada Dharmadhikari and T. Ramchandran also delivered lectures to our Students. I am really proud to say that our Students were the first to rehabilitation work at Goreswar.

Before concluding, I congratulate the members of our College Music teams, Table Tennis team, Gymnasium team and Tennis team for their brilliant performances in the last competitions.

Thanking you all.

Sincerely yours,
Dilip Kumar Kakati

Asstt. General Secretary :

I would like to take this opportunity of expressing my sincere

thanks to my dear Cottonian friends for having enabled me to serve them as their Assistant General Secretary. My portfolio is one that hardly leaves any room for a report, as no definite responsibilities are delegated to me. As such I have nothing more to do in the matter of reports than to endorse what the General Secretary has said in his report. All I can say to my dear Cottonians is that I have done my best in endeavouring towards an all round development of my Alma Mater.

The year 1960 has proved to be a trying year for Cotton College but our Cottonians have emerged from thin trials and tribulations with remarkable restraint and fortitude. Our Secretary has steered the ship bravely during the storm and deserves our whole-hearted encomium. In conclusion I crave the indulgence of my fellow-Cottonians for all inadvertant acts of omission and commission.

yours faithfully,
Dimbeswar Narzaree

Social Service :

In setting out to write a brief review of the Social Service activities of this year, I would first like to convey my heartfelt thanks to my dear Cottonian friends for giving me the proud privilege to serve them as the Social Service Secretary of the Cotton College Union Society.

Soon after the installation ceremony of Union Society, the Social Service volunteers sold flags on Flag Day and collected a handsome amount. Our volunteers had rendered good and meritorious service in maintaining discipline and order in the All India History Congress which was held at Gauhati. Their service was appreciated by the delegates coming from different parts of India.

I had the opportunity to lead a batch of Cottonians to participate in the All Assam Youth Camp at Digboi in 1960. We took keen interest in the camp activities and made the organisation a successful one. It is also worth mentioning that we did well in all competitive activities at the camp.

During the tenure of my Secretaryship it is most gratifying to note that some of our volunteers rendered humanitarian service by donating blood to some patients who were in the verge of death and saved the lives of those fortunate persons. I shall be failing in my duty if I do not mention the names of Shri Ranjit Gogoi, Shri Pratap Sonowal and Shri Parama Lahan who freely gave their blood for others.

It is known to all that the Cottonians had to pass through grevelling times during the last July disturbances. But despite all troubles, our Cottonians rendered valuable service to the riot-stricken people. We, the volunteers with Prof.

Kishoree Mohan Pathak and Prof. Asraf Ali went to Goreswar which was one of the worst effected areas in the last disturbances, to help evacuees in rehabilitation work. We constructed houses for them and tried to remove the fear of insecurity from their mind.

Our attempts to open a First Aid class in our college somehow did not materialise due to certain difficulties.

This year, the Annual Social Service camp was held at Rani in the month of October. We did some village upliftment work there. We constructed a road, cleaned the village and planted various fruit trees around the school compound of that locality. We also visited many villages and urge upon the villagers to educate themselves and their children and to undertake new methods of cultivation for large scale production.

It is needless to urge the importance of a Poor Fund in our college. But this is not possible without the help of Government and the college authorities. So, I request the Government and the college authorities to sanction money and the students to contribute to start such a fund by which many poor students would be benefitted.

I take this opportunity through the columns of the college magazine to offer my respectful thanks to Prof. Kishoree Mohan Pathak, in-charge of my section whose active

interest and able guidance has helped me to discharge my duties.

Dhirendra Nath Kalita

Music Secretary :

To day, as I pen my report on activities of the year, I am at once reminded of the day about a year back when I was busy trying to secure success in the election as Music Secretary. I remember my friends and well wishers who made it possible for me to serve them in my present capacity. I am deeply thankful to them.

The Annual Music Social of this year took place on 13th Jan.'60 with our revered and learned principal, Shri H. C. Goswami in the chair. The seat of chief guest was occupied by Shri Bishru Prasad Rabha, the most beloved and respected artist of Assam. I am indebted to the guest artists who so kindly accepted my invitation and added their parts towards the success of the function. The special feature this time that deserves mention is the inclusion and importance given to folk music. This inclusion encourages the artists living on the interior areas to show their worth. The girls of the college particularly obliged me very much with their voluntary co-operation. The drama presented by the girls' section was highly appreciated from all quarters.

It is indeed gratifying to be

able to say that this year also the Music section was successful in securing the first place in the All Assam Inter-College Music competition held at Jorhat. Amongst the previous successful years this batch deserves special congratulations and recognitions. Two girls from our college won the coveted best-manship of the year. This event also marks a unique and unprecedented success in the field of music for our college.

Before closing my report I must refer to the lamentable paucity of necessary musical instruments. The immediate replacement of the existing ones has become the greatest need. I shall be failing in my duty if I omit as the secretary to mention the ungrudging assistance rendered to me by the student-workers, artists and also to my respected professors having keen interest in matters musical. Lastly, I take this opportunity to express my heartfelt thanks to all.

Balen Hazarika

Cultural Affairs Section :

At the very outset I must offer my heartiest thanks to the Cottonians for giving me the opportunities of serving them as the Secretary of the Cultural Affairs Section for the year 1959-60.

This year the College Week was a grand success with an attractive Art Exhibition, Symposium and

other competitions. I am glad to announce that we had amidst us chief guests Raghunath Choudhary and Ambikagiri Roychoudhury. Our Fine Arts exhibition was an eye-catching one. I am thankful to Shri Adya Sarma for his water colour depicting the history of Assam at a glance which was the highlight of the exhibition.

This year we observed the Tithi of Shri Sankardeva. I must admit that the interest of the Cottonians towards Assamese Arts and Culture is no doubt gradually increasing. Shri Narahari Burabhakat from Barpeta Satra demonstrated Sutradhari and Dashabatar Nritya.

I am thankful to all my Cottonian friends and my Prof-in-charge, Shri K. Sarma for their allround co-operation and able guidance.

It is my regret that the state wide disturbances and the gloom cast over our college by the recent tragedy stood in the way of any further cultural activities in the college.

Binoy Kumar Medhi

Girls' Common Room :

At the very outset I offer my thanks to my colleagues for giving me the opportunity of serving them as secretary of the Girls' Common Room during the year 1959-60.

Regarding the Common Room itself, I am sorry to say that inspite of repeated requests for its extension

to accommodate increasing number of students every year. The authorities have not yet taken sufficient interest in it. Though one small classroom was added to the common room yet the combined area fell far short of the cying needs of the students. I hope that the authorities in the near future will solve this problem by building a sufficiently large common room. At present the common room is provided with two dailies, two weeklies, one fortnightly & several kinds of indoor games such as table-tennis, carrom ets. but these are still insufficient for our needs. I have been able to add some indoor games and magazines.

Inspite of the terminal examinations which were knocking at the door, the celebration of Saraswati Puja this year was quite grand as the decorations were a bit modernized for which my thanks are due to my helpers.

I am indeed proud to announce that for the first time in the history of Cotton College, an one-act play was staged successfully by the Girls' Common Room. A group dance was also staged again after the lapse of several years. A further notable achievement of the Girls' Common Room was the winning of the honour of the individual 'Best Man' by two girls at the All Assam Inter-College Music Competition.

Lastly I express my thanks to the Principal and Prof. S. Dutta.

for the help and guidance rendered to me during the tenure of my office.

Susheela Nair

Minor Games :

At the very outset I offer my gratitude to the students of Cotton college for giving me the opportunity to serve them as the secretary of minor games section.

This year, the Standard achieved by the Cottonians in badminton evinced considerable satisfaction and it is expected that our badminton players will do better in future. I am proud to record that this year the number of participants in the Annual Badminton Competition was quite satisfactory and it surpassed the previous records. Because of the lack of permanent and well equipped badminton courts in our college, most of the games of the Annual Badminton Competition were played at the Gauhati Indoor Stadium. The professors' badminton final, was more interesting than others. Our college had joined the Sixth All Assam Inter-College Sports Festival but unfortunately our team was defeated by the Assam Engineering college in the semi-final.

This year, the Minor Games Section of the C.C.U.S. had shown more interest in volley-ball. Cotton college Inter-club competition which is an annual feature of this section was held amidst great enthusiasm

this year. Our volley-ball team also had joined in the A.A.I.C.S.F. but was beaten by the Nalbari College in the semi-final.

Lastly, I offer my hearty thanks to the Cottonian friends who rendered all possible help in the function of my duties. I also offer my hearty thanks to the Prof. in-charge Prof. D. Sarma for his valuable advice and guidance in discharging my duties and responsibilities.

Binode Kumar Sarma

Boys' Common Room & General Sports :

First of all I must offer my heartfelt thanks to the cottonians for giving me the opportunity of serving them as the General Sports and Boys' Common Room Secretary for the year 1959-60.

I feel proud that I had privilege of serving my alma mater as a General Sports and Boys' Common Room Secretary. I do not know how far I have been successful in discharging my duties. But there is no doubt that the standard of the Games and Sports achieved this year is appreciably high. So in the 6th All Assam Inter College Sports Festival the Cotton College table tennis team could annex the All Assam Inter-College table tennis title for the first time in its career.

Lastly I hope for a Bright future of Athletics as well as the Athletic Section of our college.

Abdul Hannan Chowdhury

Cricket Section :

At the very beginning of my annual report I offer my heartfelt thanks to the cottonians for giving me the proud privilege to serve them as their cricket secretary:

This year also the inter-class cricket competition was held and ended successfully. The second year class team won the coveted cup. At the same time an exhibition cricket match was played between the professors' XI and the winner of the inter-class cricket competition. The professors' XI played well and won the match.

This time we joined the Sabitri-Bala cricket competition, in which the college team showed good form. We defeated the Engineering College in the first round. But unfortunately due to our annual examination we could not play the second round.

This year four players of our college team were selected to represent the Gauhati University in the inter-'versity cricket tournament. They were Sri R. P. Borua, (vice-captain) B. Choudhury, P. Sonowal, and A. Ghatak.

Lastly I am grateful to the professor-in-charge Shri C. D. Gogoi for his valuable advice and proper guidance in discharging my duties.

Ashis Kumar Chakravarty

Gymnasium Section :

The Gymnasium Section of Cotton College has, for the past five or

six years, always brought honour and prestige to the college. One of the best gymnasias in Assam. it has produced many a fine specimen.

This year, too, it swept most of the main items, in the last Inter-College met held at Jalukbari Capturing the first place in the heavy weight group and second place in mid-heavy group in weightlifting, the first and second position in muscle-controlling, besides other victories in the various other items, it was proclaimed the best team; but the crowning glory was the winning of the title 'Mr. Gauhati University 1960-61' by our muscular Ballab Das.

The gymnasium section of Cotton College has created a fine tradition, and my sincerest wish is that the future cottonians will try to live up to its reputation and make it possible to add even greater laurels to this cherished institution of ours.

Ashok Kumar Das

Asst. Editor Cottonian & Auditor :

'The function of the Assistant Editor, 'Cottonian' and Auditor shall ordinarily be to render help in all matters which lie under the purview of the Editor, 'Cottonian' and to scrutinise the accounts of the office bearers and prepare and submit an audit report to the President.'

In a democratic society the constitution should be properly obeyed and honoured with due respect to it. But do we always do so? That is why the report for which you are asking me can really be better done without. I think that amendments to the constitution for the function of auditor should be made.

The total amount granted to be spent in different offices of cotton college union society is Rs. 20,000* 00 Np. All the accounts should be duly and timely checked. I think that the retiring union society should always place full financial accounts before the cottonians on or before the installation ceremony of the new union society. So I want to suggest the retiring union society to do so.

Jitendra Nath Barman

Debating & Symposium :

I took over the charges of the Debating and Symposium Section, Cotton College Union Society with a high hope and desire of infusing a new spirit of debating efficiency in the cottonians and of adding something new to this section. But, to my utter regret, it appeared to me quite impossible to execute my hopes and desires due to the circumstances prevalent in Assam and Cotton College in particular in the year 1960. Therefore, during the session 1959-60, I could only organise a few debates in the very traditional way.

This year's Annual Debating and Extempore speech competitions were held in connection with the College Week Festival under the presidentship of Justice H. R. Deka of Assam High Court on 7th January 1960. The Gauhati Inter College Debating competition which is also an annual feature of the C.C.U.S. was held on 19th. February 1960 with Sri K. P. Tripathy, Planning Minister, Govt. of Assam in the chair. Besides these competitions, two friendly debates were also held in our College during the session 1959-60

It is really worth mentioning that it was probably for the first time that a team of debators was sent outside Assam to participate in the 'Third All India Inter College Debate competition which was held at Bengal Engineering College on 15th February 1960. under the auspices of the B.E.C.S.U. Sri Girish ch. Sarmah and Sri Woordhendu Das of 4th year B. A. class represented our team.

In view of the above facts, the Debating and Symposium section of the C.C.U.S. under the genuine guardianship of Prof. Ashraf Ali, Prof.-in-charge of the Debating and Symposium Section had given a serious thought in the matter.

Lastly, I acknowledge my gratitude to Prof-in-charge Ashraf Ali and our respected professors' co-operation and good wishes in carrying out the various activities of this section.

I wish a bright future of the young debaters of our College and also of the Debating and Symposium Section.

Hem Chandra Talukdar

Football Section :

At the very outset I offer my thanks and sincere gratitude to all the Cottonians for giving me the privilege to serve them as their foot-ball secretary.

Though, due to various reasons we could not participate in the major games this year, yet it is seen that our College team was in the best of form. All the major games like Inter Colleg tournament etc. could not be held due to the disturbed situation arising out of the language controversy. The only game played by our team was Inter-Gauhati Educational Institution League. In this League competition our team gave a good performance and became the champions. This year our College Foot-ball Blue has been awarded to Mr. Akhil Deka.

Unfortunately our players had to face great hardships in carrying on their practice due to our College ground being improperly maintained and due to lack of good coaching.

Lastly I gratefully acknowledge the help and guidance offered by our Professor-in-charge Prof. B. Deka and our Vice president Prof. A. Rahman.

Tapan Chandra Sarma

Tennis Section :

I wish to express my sincere thankfulness to my dear cottonians for electing me to this heavily responsible and exalted office for the session 1959-60. How far I have justified my election I cannot say, but this much I like to say that I tried my level best to undertake some of the developmental works and to give the final touch to the dues of the preceding term. I believe that the huge sums of money allotted to different sections should be spent on developmental works rather than on current expenditure to the extent possible. I legitimately claim that I tried to follow this principle throughout my tenure of office.

As for some of the works done during my term I say that I hastened the construction of the net fencing and the completion of the newly constructed gravel court. This enabled me to inaugurate the new court in the early part of my term. Help from the P. W. D. is worth mention in this context. The Tennis Section is particularly grateful to Shri Ghana Datta who responded well to all requests made by us. The Tennis Section may well look for further co-operation from Shri Datta in constructing the lawn tennis courts in the church field. I ask my successor to expedite the construction of the lawn tennis courts on the ground that more and more Cottonians will avail themselves of the opportu-

nity of learning this kind of games i.e., tennis. The two existing courts are quite insufficient to accommodate the tennis aspirants of this institution two thousand strong. I regret to say that I had to quash the move taken by some lady-students to learn tennis due to the simple fact that we could not provide them proper adequate facilities. I urge the new secretary to give serious consideration to this matter right from the commencement of the term 1960-61.

Coming to tennis in our college in my session I am proud to say that we have a fair standard in relation to Assam tennis we have got a good member of prospective players who should explore & exploit their talents. I urge them to be more delight.

We usually stage three competition in a year—two of which are

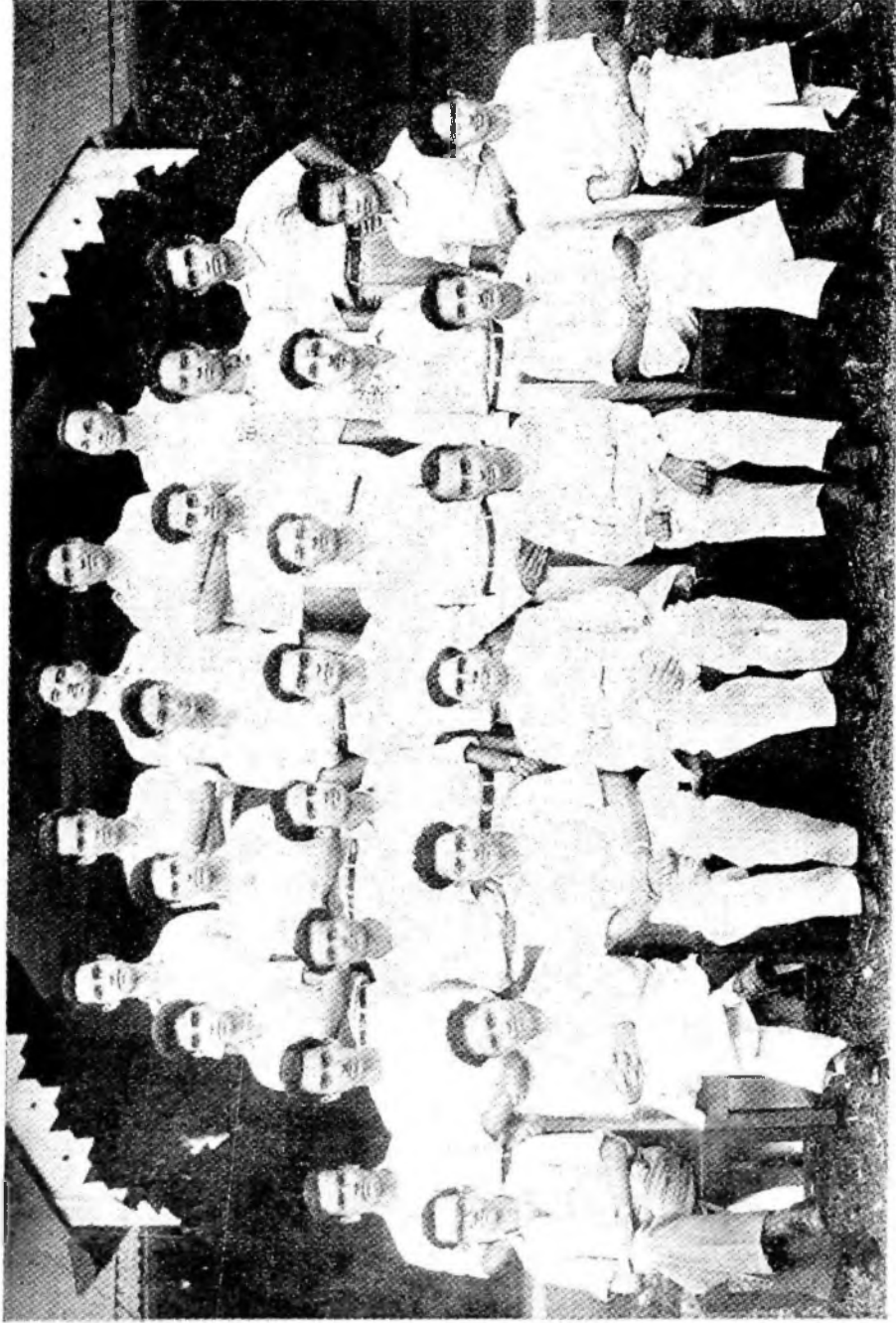
college competitions and the other one is an All-Assam Doubles competition. This year we have been mere so placed that we were formed to abandon the All Assam one i.e. the Zaman Cup competition.

In this context I like to express my sincere thankfulness to my professor-in-charge S. M. Islam, Prof. I. D. Sarma and others for the signal service they have rendered to this section. I would say that they are the mainstay of tennis in our college I hope that this lordly game will thrive leaps and bound under their patronage. The Section is indeed fortunate enough to secure their sincere solicitude,

I hope I would be co absolved from all acts of omission and commission which crept in without my knowledge. I conclude wishing all success to this section.

Pradip Kumar Mahanta.

Social Service Section, Cotton College Union Society.
REHABILITATION UNIT AT GORESWAR, 1960

Sitting—(Left to Right) : D. K. Kakati (General Secy.), Prof. A. Ali (In-charge, Debating), Prof. K. M. Pathak (In-charge, Social Service), Principal H. C. Goswami (President), Prof. A. Rahman (Vice-President, Athletic Section), D. N. Kalita (Secy., Social Service), G. Choudhury (Editor, Cottonian).
 Standing 1st Row (L. to R.) : G. Goswami, B. Talukdar, H. Rahman, A. Sarma, A. Barpujari, B. Deka, G. Kakati, G. Gogoi.
 Standing 2nd Row (L. to R.) : R. Gohain, J. Baruah, A. Das (Secy. Gym.), P. Baishya, M. Pegu, S. Majumdar.
 Standing 3rd Row (L. to R.) : P. Gogoi, G. Kalita, P. Sarma, B. Sarma (Secy. Minor Games), T. Mahanta.

Sujit Gohain,
Best Athlete of the year.

Pratap Sonowal, Best thrower of the year, a 'Varsity cricket player, and a distinguished Social Service Worker.

Miss Olee Eora,
who annexed 'Triple Crown'
in the Annual Badminton
Championship

Bimla Dutta Lahkar
(Table Tennis, Double-Crowns)

Jogada Bhuyan,
(Badminton, Double-Crowns)

Editorial

The Fourth July and After :

The Fourth of July of the Diamond Jubilee Year saw the consecration of our Alma Mater in the blood of Cottonians. Under the alien regime, Cotton College, as one of the nation, had shared the hopes and trials of the freedom struggle, and had invited on that score occasional visitations of official wrath. Numberless Cottonians, many of whom today occupy important positions in society including the Government itself, had joined, fought and suffered in the national movement. Cotton College had, therefore, done its mite for the nation in the stormy and uncertain days of the preindependence era. What befell it on the 4th July of 1960 was, therefore, a fresh fulfilment of a sixty-year-old glorious tradition. Ranjit Barpujari is dead, yet he never died. Undead and undying, he remains forever as part of our

national consciousness stirred and rekindled by his immolation, and lives forever as part of the soil enriched by his life's blood.

Yet what happened should never have come to pass, and the bloodshed was entirely needless and senseless. It was not a blow of inevitable fate, nor an act of the state, but a frenzied outburst of men dressed in stripes of authority and power. The cause of it was not in us. The cause was they whose guns showered bursts of death-fire on the inmates of the Second and Third Blocks, felling Ranjit on the hostel verandah in a lifeless heap, injuring and maiming six of his College-mates, Sarvasri Amrit Bhattacharya, Tilak Hazarika, Netradhar Das, Rudra Gohain, Amar Hazarika and Bhupen Sarma; and missing quite a few others by hair-breadth margins. The whole thing was like a nightmare suddenly descended from a bright summer-day

sky, casting a spell of dark terror over the city-life. Thousands and thousands of our countrymen, including Ranjit's father, had courted the rigours of British prison-life or faced death for India's freedom and for the promise of a better life for their children. Even in its barest minimum that promise held out an assurance of freedom from lawless onslaughts of the State power as ensured in the Indian Constitution and as was ensured to the English people in the year 1215 A. D., by King John's Magna Carta. But what they did on the Fourth July was a complete repudiation of that promise and amounted to a denial of a natural right of a human being in any civilised society to live in the sheltering bosom of his home without being shot at or shot down by trigger-happy myrmidions of the law. Nothing like this had ever occurred within living memory. As noted by Prof. Anandeswar Sarma, Secretary of Cotton College Teachers' Association, in a public statement condemning the police action, "Never in the history of Cotton College, not even in the days of the British rule, was such an unholy outrage committed in the holy name of law and order on the life and liberty of the student community in Assam."

Voices of indignant protest were raised throughout the country. The press, political parties, Bar Associations and other public bodies and eminent individuals condemned the

violent outrage and demanded prosecution and punishment of the guilty persons. The entire student community of Assam took up the cause of Cottonians as their own, and demanded with one voice due redress of the inhuman and wanton wrong. Let other people try to ease their conscience by presenting the student community as "the villain of the piece," but the truth is that in face of the gravest provocation students behaved with the utmost restraint and acted throughout the crisis in a peaceful and disciplined manner. Their strength lay in the wonderful and unprecedented unity and solidarity of their ranks backed by a mighty upsurge of popular opinion that demanded justice.

Not alone students, but teachers of the local colleges, the University, and, in general, of all educational institutions of the state, came out fearlessly in defence of the sanctity and liberty of academic life, and took up this issue, involving a brutal assault on students inside College premises, as violation of their own interests. Their action was a vindication of the independent spirit of the academic profession and true to the ancient, noble traditions of "*Guru-Dharma*." Our own teachers, in response to a normal human urge, stood by our side, comforting us and giving us strength and faith to tide over the trying days. These and a thousand little acts of kindness, words of comfort and cheer, medical aid from doctors, contributions in cash and kind from

all over Assam for the relief of the injured and a myriad other gifts of fellow-feeling—helped to lighten the weight of that heavy hour.

The first flush of spontaneous enthusiasm is over, but there is no break in the crowded routine of those who have shouldered the burden of seeing it through the Judicial Inquiry. The main responsibility for this work has been assumed by the Gauhati Nagarik Sangha which has indeed set up a new norm of public spirit in Assam by its brave and disinterested espousal of a popular cause. In addition, it has opened a fund to defray the costs of the judicial proceedings, and thanks to the unflagging zeal of its Secretary, Sri Nalini Barkakati and its President, Sri Kamakhya Ram Barua, and their two assistants, Sri Dhiren Barua and Professor Biren Bardoloi of Pragjyotish College, the enterprise has won the goodwill of thousands from all over the state, rich and poor and from every walk of life. No less important is the contribution of a kindred venture, the Fourth July Fund, sponsored by the College and University teachers of Gauhati under the leadership of Principal Tirthanath Sarma of Pragjyotish College.

But the brunt of toil has been borne by the lawyers of Gauhati whose services and legal talent have been in incessant demand in defence of right against might since that fateful moment on the fourth July when the trigger was pressed.

Theirs has been entirely a labour of love, a story of days, nights and hours of unremitting effort given freely and ungrudgingly to a cause. It is an endeavour truly in line with the high traditions of the Indian Bar inspired by men like Gandhi and Patel,—a rare something in these days when the glitter of gold, not the kindly light, shows the way. The team of lawyers that has stood in the thick of it all the way from July 4 includes Sri Dinanath Medhi, Sri Joy Chandra Choudhury, Dr. Jagadish Chandra Medhi, Sri Kaliram Barman, Sri Hareswar Goswami, Sri Mohiuddin Ahmed, Sri Pulakananda Das, Sri Uttam Tahbildar, Sri Suchen Bhuyan, Sri Pabitra Katakai, Sri Manavendra Sarma, Sri Bishnukinkar Goswami, Sri Saila Barua, Sri Ramesh Bhattacharji, Sri Pabitra Goswami, Sri Dinesh Goswami and Sri Dambaru Pathak. From among lawyers outside Gauhati, special mention must be made of Shri Rajen Barua of Jorhat who had responded eagerly to an urgent summons for his services. Besides, Dr. Nilkamal Bez Barua of Jorhat rendered valuable assistance in our efforts. In fact, most of the local lawyers, far too many for everyone to be mentioned individually, have put in their unsolicited quotas, big and small, but all informed with the same noble spirit. Inside Cotton College besides the members of the teaching staff, the College authorities, and, in particular, our Principal, Shri Harish Chandra Goswami, and the Superintendent of the 2nd Mess, Dr. Kalinath Sarma took loving care of the injured

victims and have shown a deep solicitude for the welfare of all Cottonians. All these, the doings of numberless men, known and unknown, may seem unavailing bustle in the day's perspective, but things of this kind are not merely preserved and cherished in memory, but pass into life as new values with a higher human content.

If the word that now follows could be left unsaid, we would have been happy. As we write this, we are conscious of the many peculiar difficulties that beset the Government, being itself subjected to hostile, unfounded criticism from powerful quarters inside and outside the State. We also remember the words of sympathy and distress expressed by the representatives of the Government, including State Ministers and Sri, V. K. Krishna Menon, the Union Defence Minister and Srimati Indira Gandhi who had visited the hostel after the tragic event. In ordering promptly a judicial inquiry into the police firing incident, the Government, had also shown its awareness of popular feelings. All this had raised hopes in us of even-handed justice from the State authority, reinforced by assurances of complete impartiality by the Government. To our regret, these expectations did not materialise, and the Government has not held the balance even between the interests at odds in the Judicial Inquiry proceedings or other matters directly traceable to the police firing incident. This is a Government installed in power with the support of

popular goodwill, pledged to democratic principles and pledged to the noble ideals of the Father of the Nation. Only the other day, India's President, Dr. Rajendra Prasad had occasion to lament the growing frequency of police firing in our country. We, therefore, refuse to believe that the State authority or the Chief Minister and his colleagues could have had anything to do with an occurrence which Shri Jawahar Lal Nehru himself, our Prime Minister, described in a sorrowful tone as 'the killing of a blameless youth inside a college hostel'. Yet, strangely enough, the Government has chosen to lend the dignity of its name and a show of its authority to the police action by submitting a memorandum on it to the Inquiry Commission. There could be little cause for complaint if the State memorandum had confined itself entirely to the circumstances from June 27 to the time immediately before the incident, and not tried to throw light on the *raison d'être* of the actual firing. The onus of justifying the use of fire-arms could be left by the Government to those immediately responsible for it. But the present course gives the impression that the State has thrown in its weight to tip the scales in favour one side.

Besides providing for costly legal assistance, the Government has hired the services of a forensic expert to help the party whose official conduct is under scrutiny by the Commission. This is a thing

not to be grudged normally. The demands of official duty or responsibility sometimes force a State employee into a proceeding before a judicial authority where he has to justify or to defend the trust reposed in him by the State. In that event he has a legitimate claim on the state for assistance in the form of legal and financial aid. If on this consideration, the police party has been given the backing of all State resources including the public exchequer, to show that it had duly discharged the official trust on July 4, had neither abused it nor exceeded its bounds, by what law or logic could Cotton College be deemed a pariah department unworthy to get the benefit of even a single official naya paisa? For Cotton College, too, is charged by the State with a trust, no less important; and among other responsibilities, its authorities have the custody of more than a thousand young people, mostly minors, admitted to its hostels by the Government and placed in the safe keeping of the Superintendents. Government buildings have been damaged; six Government wards have been injured, one of them fatally; besides, from the police side there are serious allegations against them damaging to their reputation and suggestive of conduct contrary to the law. It is, we think, the moral as well as legal duty of the Educational Authorities to take up the matter as their own concern, or at least to give their local representatives, the College administration, a fair and

reasonable opportunity to explain these very unusual occurrences in the light of their own knowledge and information. Obviously, somebody has to speak on behalf of the students who have suffered in life and limb, and whose honour and reputation are at stake. All this happened while they were under the roof of a Government hostel, assured of due protection by the State. The Education Authorities do nothing about it, nor do they back up the effort of the College authorities with the necessary help. Do they expect Ranjit to sit up from his ashes and plead that he was no outlaw to be shot at sight or that he was deprived of his dear life in violation of Article 21 of the Indian Constitution. The Indian Navy could prevail upon the Central Government to make a grant-in-aid for the defence of Commander Nanavati in a criminal case. Cotton College has surely a far better claim on the generosity of the State Government. Justice is not a gift—packet air-dropped from the blue by kindly angels; eminent jurists and lawyers have commented upon the heavy expenses that the citizen in this country is put to in going to law for justice. The man who invented that hopeful maxim, 'Murder will out,' meant well but could not have meant it. For, loop-holes in law and gaps in official morality provide plentiful exits for a culprit to escape the consequences of his

earnest hope that the Education Minister and other authorities will realise that we, at Cotton College, have cause enough to labour under a sense of grievous wrong, and therefore deserve due appreciation of our view-point by our popular Government.

An apology :

We owe an apology to the Cottonians, for the unavoidable delay in publication of the 'Cottonian.' It was an extraordinary time in which the present editor had to see through the publication of this magazine. He had to contact the guest writers as well as the press. Naturally, when the whole sky was cast with gloom and darkness, the printing-work of this magazine was bound to

suffer at various stages. Nevertheless, thanks to our Profs-in-charge and my student-friends, who lent their valuable services in the publication of this magazine, it has come out of the press at last. We also like to appreciate the spirit of Cottonians, who did not raise any murmur of dissatisfaction in this connection. We are immensely grateful to Dr. K. N. Sarma, Superintendent of the Mess No. 2 where the editor resides, for granting him certain privileges throughout the period of printing. We are also quite aware that innumerable mistakes might have crept up in the article, and the lay-out of the magazine might not have come upto the standard, yet we hope, our readers shall excuse us for all these lapses on our part.

EDITORIAL BOARD

Profs-in-charge :

Prof. Dhirendra Nath Bezbaruah
Prof. Mahendra Bora

Editor :

Gangapada Choudhury

Asst. Editor :

Jitendra Nath Barman